

Klientkarrierer i profesjonskulturelle grenseland.

Om to menneskeskjebner, og om profesjonenes rolle og ansvar for utvikling av klientkarrierer hos barn og unge.

Eyvind Hedel

Avhandling levert for graden philosophiae doctor

UNIVERSITETET I TROMSØ
Det samfunnsvitenskaplige fakultet
Institutt for pedagogikk og lærerutdanning
juni 2009

Klientkarrierer i profesjonskulturelle grenseland.

*Om to menneskeskjebner,
og om profesjonenes
rolle og ansvar for utvikling av
klientkarrierer hos barn og
unge.*

Porsgrunn,
Eyvind Hedel

ISBN: 978-82-8244-008-0

Forord.

Dette er en doktoravhandling, men og et epos, et helteepos over to barns livsskjebner.

Samtidig er teksten også et opus. Det dramaturgiske og estetiske er ment å skape en følelse og en opplevelse hos leseren, en følelse som i seg selv skal kunne bygge økt innsikt.

Det er et musikalsk fundert opus fordi det er bygget opp av repeterende temaer i etydeform. Det er også et poetisk opus gjennom sin dramaturgiske struktur.

Sist, men kanskje ikke minst, er det et malerisk opus i kraft av den struktur og fargelegging som gjennomstrømmer hele teksten.

Alt dette for å gi leserne en erfaring av den erfaringen jeg har mottatt både gjennom klientenes fortellinger og fra det døgnkontinuerlige samlivet med disse.

Avhandlingens oppbygging har en hensikt og målsetting både gjennom estetikken i det repeterende, og gjennom det dramaturgiske knyttet til både erfaringskunnskap, det noen ville kalle "den skjulte kunnskap", og det jeg i avhandlingen skal komme til å kalle erfaringens erfaring. Hensikten og målet er leserens opplevelse av opplevelsene som tilkjennegis både av klientene og av meg.

Oppbyggingens estetikk og pedagogikk forsøkes understreket gjennom bruk av kursiv og ekstra innrykk/marg. Dette gjøres for å forsterke det muntlige i ytre og indre dialoger, og den undringsbaserte refleksiviteten.

I tillegg til dette veksler teksten mellom forholdvis lange og særdeles korte kapitler og underkapitler. Dette er også gjort med hensikt, - fundert på både dramaturgiske og pedagogiske prinsipper. Dramaturgiske i den forstand at den skal trigge følelsesreaksjoner, og pedagogisk i form av både vekten på undring og tekstens repeterende form.

Avhandlingen er en konstruksjon laget for å skape en opplevelse som igjen kan bygge ny erfaring gjennom refleksive prosesser.

Min påstand er at det meste av våre erfaringer begynner i følelser som ordnes og intellektualiseres gjennom persepsjons-prosessen. Det er altså ikke nødvendigvis slik Descartes sier at jeg er fordi jeg tenker. Min vinkling bygger på at jeg er fordi jeg føler, altså at tanken ikke kan eksistere uten at man har noe følt først å tenke på.

Av dette følger i denne teksten at referanser til andres tanker og skrifter er å anse som assosiative tips i større grad enn et grunnlag for drøfting av avhandlingens funn.

Tekster som refereres og fremlegges er av både skjønnlitterær, vitenskapsteoretisk, vitenskapsfilosofisk og fagprosaisk. Henvisningene og sitatene skal leses som kilder til ytterligere utdyping av min egen tekst, ikke som et grunnlag for kritisk evaluering av denne teksten.

Dette er to (eller flere) epos, det er et opus, flere sonatiner, en symfoni, en konstruksjon og da også en kreasjon.

Kreasjonens mål er i liten grad å gi oppskrifter på hvordan arbeidet bør gjøres. Det den etterstreber er å gi leseren en opplevelse som følges opp av en egenrefleksjon, - som igjen kan føre til både holdningsendringer og til nye valg av praksis og praktisering.

Jeg er en sosialarbeider.

Hva er så en sosialarbeider? En saksbehandler? En ressursfordeler? En sjelesørger? En terapeut?

For meg er sosialarbeideren i hovedsak en endringsagent. Men hva er det som skal endres? Klienten? Samfunnet? Systemet? Jeg selv?

Jeg er en erfaren og undrende sosialarbeider.

Min oppgave som sosialarbeider er å bruke min undring og erfaring for å utvikle tilbudet til mine klienter, samt å dele mine erfaringer med kolleger og medmennesker.

Jeg er sosialarbeider og forsker.

Min forskning bør ikke slå seg til ro med å avdekke og å skape kunnskap og forståelse på teoretisk basis. Min forskning bør tilrettelegge et grunnlag for endring.

Praksis er mitt forskningsområde, det å utøve.

Utøvelsen skjer i en relasjon. Relasjoner er dualistiske og utøverne er subjekter, ikke bare masse og materie. De må føles og senses, ikke bare ordnes og telles.

Jeg er en profesjonsutøver.

Min forsknings mål er å etablere et grunnlag for redskapsutvikling og handling, men hovedvekten ligger på det relasjonelle fordi hovedredskapet alltid vil være profesjonsutøveren selv i relasjon til det særegne individet klienten er.

I mitt arbeide med klienter fra marginalgrupper som atferdsavvikende/psykotiske ungdommer med rusproblemer, såkalte dobbeldiagnoser, har det ofte overrasket meg at "Det muligste utopi" (H. Marcuse, 1968) må være en utopi og ikke en mulighet - i alle fall når det gjelder de systemene som forvalter og styrer tilbudet av ytelser fra enkeltinstansene innen hjelpeapparatet.

På samme måte har jeg sett med undring på forholdet mellom ønskene og angsten for å virkeliggjøre ønskene som uttrykkes så sterkt nettopp hos klienter med psykoser og borderlinediagnoser.

Denne undringen har skapt et behov for å forstå og for å finne en mening i problematikken som jeg ikke har funnet dekning for i den moderne faglitteraturen.

Hos Kafka uttrykkes den narrativt gjennom et helt forfatterskap. I "Prosesen" (1914) slår han fast at sannheten bare kan være subjektiv, og at den objektive sannheten bare kan være å anse som en samling av fellesskapets løgner. Denne tankegangen hos Kafka resulterer i at han postulerer to former for sannhet; "Den virksommes sannhet" og "Den hvilendes sannhet". For Kafka ligger den eneste muligheten for en sannhet i det å tro, og i nettopp det å ta utgangspunktet i at sannhet er en individuell opplevelse i en gitt sammenheng - på et gitt tidspunkt.

Det er ikke måte på hva vi tror på, også i vitenskapene (inntil vi forkaster det og hevder at jorden er rund, noe den beviselig faktisk ikke er).

Er det slik også i vitenskapsteorien?

Må vi akseptere at spranget mellom fornuft og følelser er uoverstigelig, - og har det alltid vært slik i akademia?

Kan det være slik at det moderne og postmoderne Akademia i så stor grad er opptatt av det etterprøvbare og det objektive at det ikke evner å favne det særegne individets egenopplevelse og de relasjonelle arenaene individene opptrer i? I så fall avviker dette sterkt fra den åpne undringen som preget filosofi og tenkning der begrepet akademia oppsto i klassisk tenkning.

Er det slik at menneskets spesielle behov i større grad er knyttet til behovet for å være bedre enn andre enn til det å slå seg til ro med det som er nærmest sannheten, det enkle?

Den entydige sannheten finnes altså ikke uten at en overlater sin eksistens til det guddommelige eller "ismene" ifølge Sartre, men trenger vi egentlig en entydig sannhet, og kan en slik "sannhet" - som Kafka hevder er løgn - være til nytte i arbeidet direkte med medmennesker?

Sannheter i form av kunnskap er selvfølgelig både ønsket og nødvendig også i dette arbeidet, men den må ikke fortrenge den nødvendige dypforståelsen som ligger i det å etterstrebe å se den andre, - og det å la dette være basis for arbeidet for den andre.

Innholdsfortegnelse.

Forord	s. 2
Innledning	s. 10
Del I. Bakgrunnen for prosjektet.	s. 19
1. Klientkarrierer.	s. 20
1.1 "Fra hjem til hjem". (Dagbladet januar 1998.)	s. 21
1.2 Møte i helse og sosialutvalget.	s. 22
1.3 Klientkarrierer, - egne klienter.	s. 23
1.3.1 "Ole".	s. 23
1.3.2 "Eva".	s. 24
2. Undring.	s. 25
2.1 Undringens ramme.	s. 25
3. Kårvikhamnsprosjektet	s. 26
Del II. Virkeligheten. "Ole" og "Eva". To klientkarrierer, - to fortellinger.	s. 30
Innledning.	s. 31
4. "Ole".	s. 31
4.1 Ole, - barnet som aldri var barn.	s. 33
4.2 8 samtaler.	s. 40
4.2.1 Første samtale	s. 40
4.2.2 Andre samtale.	s. 41
4.2.3 Tredje samtale.	s. 43
4.2.4 Fjerde samtale.	s. 45
4.2.5 Femte samtale.	s. 46
4.2.6 Sjette samtale.	s. 49
4.2.7 Intermezzo.	s. 51
4.2.8 Syvende samtale.	s. 52
4.2.9 Åttende samtale.	s. 56
4.2.10 En fortelling i fortellingen.	s. 61

5.	"Eva".	s. 65
5.1	Første morgenen.	s. 69
5.2	..En samtale.... Første samtale.	s. 71
5.3	Eva, - en historie om svik.	s. 73
5.4	Andre samtale.	s. 77
5.5	Å leve med Eva. Første året.	s. 78
5.6	Samtaler med en fremmed.	s. 80
	5.6.1 Samtaler med en fremmed. I	s. 80
	5.6.2 Samtaler med en fremmed. II	s. 83
5.7	En ny Eva, - en ny verden.	s. 85
5.8	Nye samtaler.	s. 87
	5.8.1 Første samtale med den nye Eva.	s. 87
	5.8.2 Andre samtale med den nye Eva.	s. 89
	5.8.3 Tredje samtale med den nye Eva.	s. 91
	5.8.4 Fjerde samtale med den nye Eva.	s. 93
6.	Opplevelsen. Erfaring som data.	s. 96
6.1	"Ole" og "Eva", - fortellingenes mening.	s. 97
	6.1.1 Oles verden.	s. 98
	6.1.2 Evas verden.	s.103
7.	Undringens erfaring og erfaringsbasert undring.	s.108
	7.1 Undringens erfaring.	s.111
	7.2 Erfaringsbasert undring.	s.111
Del III.	Forståelsen.	s.113
8.	Fortolkning av de to kasusene.	s.114
8.1	En undrende tankerekke.	s.116
8.2	"Ole", - en reise i tomme rom.	s.117
	8.2.1 Et rom for "Ole". Eksempler på metodikk...	s.125
8.3	"Eva", - en identitetenes balansekunstner.	s.126
	8.3.1 "Eva", - pappas lille pike.	s.127
	8.3.2 "Eva" og bror. Symbiosens psykose.	s.128
	8.3.3 Symbiosens psykotiske osmose.	s.129
	8.3.4 "The Long and Winding Road".	s.133
	8.3.4.1 Å finne følelser.	s.134
	8.3.4.2 Interludium.	s.136
	8.3.4.3 Den tredje "Eva".	s.140
	8.3.4.4 "Life according to "Eva"".	s.141
8.4	Forståelse og problemformulering.	s.143
	8.4.1 "Det fellesskapet vi inngår i..."	s.143

8.4.2	Kan det være den kulturelle smerten...	s.144
8.4.3	"Fordi vi ikke kan - eller vil - forholde oss..."	s.145
8.4.4	"Samfunnssystemets hjelpeapparat har som ...."	s.147
8.4.5	"Rehabilitering av klienter med avvikediagnoser..."	s.149
8.4.6	"Samfunnssystemets hjelpeapparat og behandling."	s.150
8.5	Fortellingenes grunnlag.	s.153
8.5.1	Forskningsmetodiske utfordringer.	s.154
8.5.2	Erfaring og forskningsmetodisk strategi.	s.155
8.5.2.1	Systembasert solidaritet og lojalitet.	s.160
8.5.2.2	Antroposentrisk, individbasert solidaritet...	s.160
8.5.2.3	Med mennesket som mål.	s.161
8.5.2.4	2 fortellinger fra en erfaringsverden.	s.162
8.5.2.4.1	"Skomaker, - bli ved din lest."	s.162
8.5.2.4.2	"...Jeg blir bare så redd...!"	s.164
8.6	Forståelse i lys av teori.	s.166
Del IV	Svikets epistemologi.	s.168
9.	Svikets epistemologi.	s.169
9.1	Jeg selv og de andre. Individet og kollektivet.	s.174
9.1.1	Jeg selv og de andre. Ole og Eva, de usynl...	s.176
9.2	Fienden, motpolen - den vi ikke vil være.	s.177
9.2.1	Fiendene Ole og Eva.	s.178
9.3	Mellom likeverdighet og likegyldighet.	s.180
9.3.1	Ole og Eva, når vi blir likegyldige...	s.182
9.4	Fra individuelle forskjeller til dysfunksjoner.	s.183
9.4.1	Fra søken etter identitet, til	s.187
9.5	Avvikets og svikets pedagogikk.	s.188
9.5.1	Oles og Evas pedagogiske og spesialped.	s.191
9.6	Sviket, løgneren, - bedraget.	s.196
9.6.1	Det symbiotiske sviket.	s.197
9.6.2	Løgneren; - fra pretensjon til intensjon.	s.197
9.6.3	Bedraget; - profesjonenes svik.	s.198
9.6.4	Lojalitetskonfliktens passive homeostase.	s.198
9.7	Sviket, og det individuelle ansvaret.	s.199
Del V.	Sosialt arbeids konstruksjon og profesjonsetikk i lys av noen vitenskapsteoretiske tilnærminger.	s.201
10.	Praktikerens dilemma.	s.202
10.1	Sosialt arbeid, - fra idealer og forståelse til praktisering.	s.204
10.1.1	Eksterne, allment aksepterte forutsetninger.	s.206

10.1.2	Konstruksjonen "Sosialt arbeid".	s.209
10.1.2.1	Konstruksjonisme og konstruktivisme..	s.211
10.1.3	Lovverkets intensjon.	s.213
10.2	Sosialarbeiderens profesjonsetikk.	s.214
10.3	Generell vitenskapsteori knyttet til aktivitetens begr.	s.219
10.3.1	Systemteorien, - fra mekanikk til metodikk	s.221
10.3.2	Hermeneutikk. Etnometodologi og symb. Inter.	s.225
10.3.3	Hermeneutikk. Habermas og hermeneutikkens be.	s.227
10.3.4	Hermeneutikk. Fra vitenskaplig forståelse til prof.	s.228
10.4	"Ole" og "Eva" i lys av vitenskapsteoretisk forstå...	s.230
10.5	Samfunnsforståelse.	s.232
10.5.1	Sosialt arbeids samfunnsforståelse.	s.233
10.5.2	Egne premisser for valg av profesjonell praktiser...	s.234
10.5.3	Hvordan forstå kravet om endring?	s.236
10.5.4	En alternativ samfunnsforståelse.	s.238
10.5.2	"Ole" og "Eva" i et samfunnsperspektiv.	s.240
10.6	Praksis - praktisering.	s.241
10.7	Forskning i lys av praksis.	s.242
10.8	Forskning på aktiviteten sosialt arbeid.	s.243
11.	Vitenskapsteori for forståelse og mening.	s.246
11.1	Exodus.	s.247
11.2	Samvittighet og ansvar hos Kant og Levinas	s.248
11.3	Forståelse og mening i språkfilosofisk lys.	s.252
11.4	Fra å ville "det gode" til å rydde opp i "det onde".	s.257
11.4.1	"Den absolutte andre", den subjektive sannheten...	s.258
11.5	Profesjonenes rolle i form av samfunnets oppdrag.	s.262
11.6	En undrende oppsummering basert på Levinas' nærhetset..	s.265
11.7	"Oles" og "Evas" virkelighet i lys av de profesjonsetiske...	s.266
Del VI.	"Helhetens etikk, - håpets pedagogikk.	s.271
12.	Helhetens etikk, - håpets pedagogikk.	s.272
12.1	Helhetens etikk.	s.275
12.1.1	Etikk er ikke moral.	s.276
12.1.2	Meg selv og de andre.	s.278
12.1.3	Etikk, valg og ansvar.	s.283
12.1.4	Moralens iboende umoralskhet.	s.285
12.1.5	En helhetlig etikk, - illusjon eller mulighet?	s.287
12.2	"De elendige".	s.289
12.2.1	Ekskludering og avvik.	s.290
12.2.2	Resosialisering, habilitering og rehabilitering.	s.291
12.2.3	Integrering og inkludering.	s.293
12.3	Håpet.	s.296
12.3.1	Håpets subjektive imperativ.	s.298
12.3.2	Håpets individuelle ansvar.	s.298

12.3.3	Answarets subjektive imperativ.	s.299
12.3.4	Håpets etiske absolutt.	s.300
12.3.5	Fra håp til praktisering.	s.301
12.4	Håpets pedagogikk.	s.303
12.4.1	Håpet i møtet med klienten.	s.304
12.4.2	Håpet i møtet med Ole og Eva.	s.305
12.4.3	Håpet i kjærligheten.	s.307
12.4.4	Håpets og kjærlighetens imperativ for utv. av met...	s.309
12.5	Håpets samfunn.	s.310
12.5.1	Håpets etikk.	s.311
12.5.2	Helhetens pedagogikk.	s.312
12.5.3	Det helhetlige håpets konsekvens for	s.313
12.6	"Return to Eden".	s.315
12.6.1	Oles og Evas Eden.	s.317
	Etterord 1.	s.320
	Etterord 2.	s.321
	Litteraturliste.	s.322

Vedlegg: Kopi av artikler fra ukepressen.

Innledning.

"Det man er, kan man ikke uttrykke, for der er man nettopp.

Meddeles kan bare det man ikke er, altså løgnen.

Først i koret kan det ligge en viss sannhet."

(Kafka, F., i Sørensen, 1992 s.14.)

Ifølge Kafka ser en ikke seg selv og det en inngår i - hvis en er seg selv. Det vil måtte bety at engstelsen for selvet tvinger fram et behov for et konstruert rammeverk som bekrefter at man er noe, gjerne i kraft av at man er noe annet og bedre enn det andre er.

En besitter altså en normalitet i motsetning til den andres avvik - en er frisk - i motsetning til den andres sykdom, og en har en rett - hvis en har makt til det - til å påtvinge den andre endringer som skal gi rett til inkludering innen for de rammer for normalitet en har hatt makt til å konstruere. Dette gjelder i særdeles stor grad i det hjelpeapparatet og blant de hjelpeprofesjoner som er satt til å forvalte reetableringen av det normale hos mennesker det samme apparatet har definert som avvikere.

Denne avhandlingen dreier seg spesielt om hvordan dette arbeidet gjøres i forhold til avvikende barn og unge - og om hvordan det kan gjøres, men også om en generell forståelse av det spesifikt menneskelige, og den menneskeskapte konstruksjonen vi kaller samfunnet.

Undersøkelser og erfaringer tilsier at barn og unge med atferdsavvik vanskelig kan normaliseres og reintegreres til det jeg velger å kalle allmennsamfunnet.

Suksessraten for endring av atferd synes å være meget lav (jfr. f. eks NIBR-rapport 1991), samt i de utallige klientkarrierene en har observert i journaler og individuell terapi, noe som igjen synes å føre til at barnet søkes overflyttet til andre instanser innen hjelpeapparatet med mer spesialiserte funksjoner når den ene etter den andre instansen innser at de mislykkes. Dette er mitt anliggende i denne sammenhengen.

På denne måten skapes en form for karriere som bekrefter barnets avvik i form av speiling både fra foreldre og omverdenens institusjoner og instanser.

Dette kommer bl. a. til uttrykk gjennom hjelpeapparatets intervensjon med den overordnede intensjonen om å endre barnet slik at det ikke skal få problemer senere i livet at det ikke skal ha en atferd som "normalsamfunnet" finner ikke å kunne akseptere.

Instanser og institusjoner som er aktuelle i denne sammenhengen er helsevesenet representert ved helsesøster, barnehage, skole, barnevernet, PP-tjenesten, barne- og ungdomspsykiatriske instanser og institusjoner, fylkesbarnevernet representert bl. a.

gjennom det fylkeskommunale fosterhjemsarbeidet, det som i dag er statlige foretak forvaltet i de enkelte helseregionene.

Hjelpeapparatets uttrykte intensjoner er gitt til kjenne i både sosialpolitisk funderte bestillinger, og i de enkelte profesjonenes yrkesetiske retningslinjer. Målsettingen er klart positiv med sin basis i ønsket om å yte hjelp, samt i at hjelpen skal fungere som en hjelp til selvhjelp. Med utgangspunkt i den lave suksessraten synes det imidlertid nærliggende å stille seg kritisk til hjelpens premisser og de underliggende målsettingene.

Det en kan slå fast er at den klientgruppen en betegner som barn og unge med store atferdsavvik tenderer til å utvikle ytterligere problemer over tid, i stedet for at intensjonen om normalisering og tilbakeføring oppfylles. Den vagabonderingen mellom hjelpeinstansene som kan observeres hos disse klientene synes å bekrefte hvert individs individuelle fiasko i forhold til målsettinger om habilitering og rehabilitering.

Ut fra de valg hjelpeapparatet gjør, relatert til avvikende barns og unges behov, er det nærliggende å undres over om ikke dette tilbudet er et tilbud til en samfunnsfiende snarere enn et tilbud til et hjelpetrengende medmenneske. Dette tydeliggjøres både i tiltakenes art og i de tiltak som ikke iverksettes på tross av at de ønskes av klienten.

Resultatet av det intervenerende arbeidet synes altfor ofte å bli at livslange klientkarrierer etableres med en økende belastning på det offentlige hjelpeapparatet som konsekvens. Konsekvensene for klientene vil kunne bli et liv uten mening for den enkelte, i en kontinuerlig streben etter kjærlighet, bekreftelse og sosiale relasjoner.

Det synes å være et økende sprik mellom profesjonenes profesjonelle prinsipper, uttrykt gjennom yrkesetiske retningslinjer, og den praktisering de samme profesjonsutøverne velger i både når det gjelder tiltak, og i prioriteringer om selve utøvelsen av disse.

Hvis den enkelte profesjonsutøver skulle forfekte profesjonsidealer som er i strid med den eksisterende konstruksjon og konstruksjonsforvalternes pålegg, vil profesjonsutøveren selv klassifiseres som avvikende og defineres i samme gruppe som de avvikerne en er satt til å hjelpe (les: normalisere).

Materialet for avhandlingen er i all hovedsak samtaler med to klienter, og hendelser knyttet til det livet vi - klientene og jeg - hadde sammen over flere år. De refererte samtalerne er de eksistensielle terapisaftaler som stort sett skjedde knyttet direkte til enkeltsituasjoner og aktuelle temaer. Samtalerne ble skrevet ned i stikkordsform både med en intensjon om å ha en mulighet for å gå tilbake for å se den terapeutiske prosessen, og i den hensikt å skrive ned erfaringer for å formidle dem videre i form av innlegg, artikler og eventuelt en bok. Dette hadde ungdommene og innsøkende instanser sagt seg enige i ville være av faglig og allmen interesse.

Det at dette materialet skulle bli et doktorgradsarbeid ble ikke aktualisert før embedseksamen i sosialt arbeid var avlagt, og jeg var ansatt som amanuensis ved Høgskolen i Finnmark. Det var da gått 5-6 år siden de aktuelle klientene var

utskrevet. Begge klientene var da godt over 18 år, og muntlig aksept for bruken av materialet ble da innhentet igjen.

Avhandlingen er bygget opp rundt tre tematiske områder. De vil være gjenstand for drøfting og refleksjon med ulike utgangspunkt i teksten og vil komme tilbake i flere av de påfølgende kapitlene, spesielt i kapittel 7.4. Tematikken uttrykkes i undrings form, men også som spørsmålsstillinger og påstander.

Undring er for meg indre fortellinger knyttet til opplevelser og fenomener. Mitt ønske er at leseren skal gjenoppleve min undring.

Tekstens intensjon er å belyse hva som kan skje når barn og unge med gitte problemer blir kasteballer mellom instansene i hjelpeapparatet. I teksten kaller jeg dette å vagabondere mellom etater, instanser og omsorgspersoner. For å kunne reflektere rundt dette fremsetter jeg tre spørsmålsstillinger jeg mener er sentrale.

- 1. Er det slik at det fellesskapet vi inngår i, det systemet vi kaller samfunnet, ikke tåler enkeltindividets sannheter, fordi disse truer den samling individuelle løgner dette fellesskapets samfunn er bygget på (jfr. Kafka)?**
- 2. Er det den kulturelle smerten utløst av atferdsavvik, i form av f. eks. psykoser, ADHD, o. l., som utløser at den individuelle sannheten må fjernes for at det bestående samfunnet skal kunne opprettholdes?**
- 3. Er det behovet for egen smertelindring som bevirker at samfunnssystemet og dets profesjoner, søker forklaringer som begrunner utestenging og/eller ekskludering gjennom en diagnostisering som baserer seg på den allmenne enigheten om det uberettigede i den individuelle sannheten?**

Disse tre spørsmålene eller undringene kan omformes til tre påstander.

- a. Samfunnssystemets hjelpeapparat vil ha som oppgave å utradere enkeltmenneskets individuelle sannhet for at samfunnet skal kunne opprettholde den samling av løgner samfunnssystemet er bygget på.**
- b. Rehabilitering av klienter med avviksdiagnoser vil bety en intendert tilbakeføring av enkeltmennesket til det vedkommende individ ikke er, - en omskolering til det vi andre, allmennheten, tror vi er.**
- c. Hjelpeapparat og behandlingstilbudene for gruppene med samlediagnoser som atferdsavvik, psykiske plager, psykosomatiske symptomer, o. l., vil**

danne arenaer for tvangssosialisering - med eventuell påfølgende ytterligere ekskludering av individer som er i sin egen sannhet.

Hjelpeapparatets målsetting må således være at individet som avviker fra de gitte normene skal fornekte seg selv for å inngå i det allmenne fellesskapets løgner.

Tekstens form.

Uthevd skrift er brukt i overskrifter og når det refereres til de allerede uttrykte spørsmålsstillingene og påstandene. Uthevd skrift brukes også i oppsummeringer av enkelte kapitler. Kursiv benyttes både når samtaler blir referert eller sitert, og i min egen refleksjon over disse samtalene. Understrekinger brukes i liten grad utover at enkeltord vektlegges på denne måten.

Avhandlingen er delt inn i svært mange kapitler og underkapitler. Dette er gjort både for å skape oversikt og for å understreke en dramaturgi som fremhever den opplevelsen jeg ønsker å formidle.

Mitt anliggende å skape undring gjennom at erfaringer som gis til kjenne gjenkjennes og utløser ny refleksjon. Dette er et mål i seg selv, samtidig som det er et ansvarsfundert grunnlag for endring i den enkelte leser, og i det enkelte individets vilje til å ta ansvar.

Denne avhandlingen er altså ikke en kritikk av den enkelte profesjonsutøver, men heller en undring over selve konstruksjonen av profesjonenes intensjon og de illusjoner som synes avdekket gjennom den observerte avstanden mellom idealer og praktisering. Det er altså ikke relevant å relatere mitt materiale til forskning på profesjonsutøvelse verken i form av kvantitativ forskning eller i form av kvalitative brukerundersøkelser.

Kilder refereres i noen sammenhenger summarisk der de anses å inngå i en allmenn forståelse. Skjønnlitterære sitater refereres med henvisning til bok/utgivelse.

For å belyse noen av motsetningene mellom idealer og praksis, og mellom intensjon og praktisering, har jeg valgt å bygge opp teksten i deler som både er undrende, belysende, reflekterende, beskrivende, fortellende og fortolkende. Med dette mener jeg at avhandlingens intensjon er å skape undring, refleksjon og eventuell endring, i større grad enn å påpeke brister og svakheter – med påfølgende kritikk.

Del I. Bakgrunnen for prosjektet.

Denne delen består av eksempler som ligger til grunn for den undring jeg bygger avhandlingen på.

Eksemplene er tatt både fra litteratur av faglig og skjønnlitterær art, og fra mine egne refleksjoner over praksiserfaringer og arbeid med å undervise i disse emnene ved diverse høyskoler.

Denne delen gir også til kjenne eksempler og refleksjoner som i tillegg til eget innhold også gir informasjon som belegger en påstand om mine forskningsobjekters relevans og den reliabilitet som ligger i klare fellestrekk mellom de eksemplene jeg har brukt og det en kan finne i et urovekkende antall journaler innenfor problemområdet ”atferdsavvik”.

Tredje kapittel i del I beskriver Kårvikhamn-prosjektet, som er tiltaket to kasus er hentet fra.

Del II. Virkeligheten.

Her tar jeg for meg de to klientene Ole og Eva.

Som tidligere understreket er det med klientenes tillatelse dette først ble skrevet ned som notater, deretter utformet som essays/papers eller bok, for så å bli brukt som grunnlag for denne doktoravhandlingen.

Disse kapitlene er i sin helhet skrevet i en narrativ form. Intensjonen med valget av form er å skape en følelsesbasert opplevelse av hva disse barna - ut i fra deres egne fortellinger - har erfart i sine liv, og har i den klientkarrieren det psykososiale hjelpeapparatet har vært med å konstruere.

En annen intensjon ved den narrative formen er å illustrere og å tilkjennegi hjelpeapparatets tilbud, tiltak og intervensjoner slik barnet opplever det.

I tillegg til dette vil del III også inneholde en del siterte, terapeutiske samtaler mellom klientene og meg selv som terapeut.

Del III. Forståelsen.

I dette kapitlet forsøker jeg å gi en forståelse av fenomenene i de fortalte klienthistoriene gjennom å fortelle videre, men nå med utgangspunkt i det jeg kaller erfaringenes erfaring, min egen faglige forståelse og menneskelige opplevelse av samspillet mellom klientene Ole og Eva, og de hjelpesystemene som er satt til å gi dem et bedre liv.

Det vektlegges at mine erfaringer av klientenes egne erfaringer og fortellinger, bare kan nå leseren gjennom leserens egen persepsjonsprosess bygget på referanserammer og forståelseshorisonter.

Dette gjøres for å skape en opplevelse hos leseren både av den enkeltes historier og for historienes implikasjoner, de klientkarrierer som etableres i historiebærernes forhold til det vi kaller hjelpeapparatet.

Del IV. Svikets epistemologi.

Del IV er en utdypping av kapittel III, Forståelsen. Her forsøker jeg å gi en ny vinkling av sammenhengen mellom enkeltindividers skjebner i form av klientkarrierer i det offentlige hjelpeapparatet og den enkelte profesjonsutøvers grunnholdningsbaserte praktisering. Jeg gjør dette for å illustrere konflikten mellom etikk og praksis hos den enkelte profesjonsutøver og for å peke på spriket mellom det man vet barn trenger og de ordningene og tilbudene som utvikles i hjelpeapparatet.

I dette kapitlet argumenterer jeg også for at den allmenne oppfatningen om at avvikerne skal ytes hjelp er en illusjon som skjuler allmennhetens angst for det avvikende. Jeg hevder altså at klientens status, med påfølgende rolletildeling, bestemmes av hvorvidt avviket i seg selv utløser et omsorgsbillede eller et fiendebillede.

Konsekvensen av at fiendebilder er styrende vil måtte bli tiltak og tilbud iverksatt for å bevare det bestående i større grad enn å følge de etiske funderte idealene uttrykt i f. eks. humanismen og i kravet om empati.

Hvis fiendebilder ligger til grunn for tiltakene som iverksettes vil klienten bli å oppfatte som svikeren, fienden, som en trussel mot våre normer.

Del V. Sosialt arbeids konstruksjon og profesjonsetikk i lys av noen vitenskapsteoretiske tilnærminger.

Del V utgjør teoridelen i den forstand at et utvalg vinklinger for forståelse skisseres i tilknytning til det jeg kaller praktikerens dilemma. Dette dilemmaet kommer til uttrykk gjennom avstanden mellom de idealer profesjonene forfekter, bl. a. gjennom sine yrkesetiske retningslinjer, og det de faktisk gjør når de utøver sitt profesjon.

Denne delen beskjeftiger seg også med profesjonenes rolle i samfunnet og dets konstruksjoner.

Del V vinkler problematikken med fokus på språkfilosofiske og kultursosiologiske teorier og betraktningmåter om normalitetens og avvikets språklige fenomenologi, og de konsekvenser religion, kultur og moral får for avvikerne.

På bakgrunn av disse begrepene vil jeg etablere en ny vinkling for forståelse og praktisering, noe av dette om grunnlaget for forståelsen er jeg inne på i del III Forståelsen og del IV Svikets epistemologi, men jeg vil også komme tilbake til det med praktiske eksempler i del VI, som jeg har valgt å kalle Helhetens etikk, håpets pedagogikk.

Del VI Helhetens etikk - håpets pedagogikk.

Et etisk og moralsk grunnlag for modell- og metodeutvikling er innholdet i denne delen. Som et eksempel på dette er tittelen på et av underkapitlene Håpets pedagogikk.

Foruten grunnlaget i de foregående delene i avhandlingen, vil det her bli introdusert ytterligere eksempler fra mitt terapeutiske arbeid med Ole og Eva. Disse eksemplene vil ytterligere illustrere alternative arbeidsmåter basert på holdninger nær knyttet til profesjonenes uttrykte intensjon.

Hovedfokus i Del VI er imidlertid de moralske og etiske imperativer jeg mener må være grunnlaget for profesjonenes hjelpearbeid i praktiseringen av yrkene som skal yte andre mennesker de tjenester som trengs. Disse imperativene må også være styrende for etableringen og utviklingen av de systemer som bygges opp omkring enkeltmenneskenes arenaer generelt. Det antydes også i dette kapitlet at religiøse myter knyttet til Exodus og Moseloven, ligger til grunn for ekskluderende, allmenne imperativer.

Min hovedpåpeking i dette kapitlet, en påpeking som også oppsummerer hele avhandlingen, er at systemer og systemers ytelser kanalisert gjennom profesjonsutøverne må bygges på enkeltindividenes individuelle sannheter, ikke på systemenes behov for å underordne seg enkeltindividene. Systemene må være til for menneskene, ikke menneskene for systemene, dersom vår moralsk funderte etikk - uttrykt i f. eks. Kants kategoriske imperativ, skal praktiseres.

Hvert av hovedkapitlene innledes med en oversikt over kapitlet og en videreføring av substansen i det foregående. Disse innledningene vil også si noe om sentrale begreper i kapitlet, samt gi en begrunnelse for bruk av litteratur

To klientkarrierer er materialet i denne avhandlingen.

To barns vei gjennom livet fra barndom til de skal anses som voksne når de passerer 18 år. To skjebner, to liv som ikke kan leves om igjen.

To spesielle mennesker, men ikke to spesielle livsløp innen den store - og økende - gruppen vi betegner som barn med store atferdsvansker.

To mennesker fra en gruppe som omfatter ca. 3-5 % av alle barn.

To små mennesker jeg har valgt ut til å illustrere "normalutviklingen" hos barn i denne gruppen.

To skjebner som jeg mener er arketypiske for gruppen barn og unge med store atferdsvansker.

Typiske klientkarrierer for de klientene jeg har arbeidet med gjennom 33 års profesjonell praksis, både som leder av eget kollektiv i 10 år, som PP-rådgiver i 5 år, som fagsjef på en av landets største institusjoner for rusmisbrukere i 4 år, og som forsker og høyskolelektor/amanuensis i 11 år, og i alt 3 år som psykoterapeut.

Denne avhandlingen handler altså ikke bare om to mennesker, den er illustrerende for de aller fleste av de klientene jeg har hatt.

Hvordan skal disse erfaringene uttrykkes på et vis som kan anses å være av faglig og vitenskaplig interesse for andre?

Jeg støtter meg til Proust:

”Jeg skjønnte plutselig at formålet med livet ikke lenger var sannheten, men ømheden”,

til Laing:

”De fakta som er tilgjengelige for selvet er andres handlinger som oppleves av selvet.”,

og til Spinoza:

”I en tilstand som ikke er preget av følelser, gjør man ingen som helst fremskritt i noe som er vesentlig for menneskene.”

Min oppgave er å fortelle slik at dere andre kan oppleve.

Noen sentrale begreper:

- Klientkarrierer:** Begrepet brukes for å illustrere vandringen og vagabonderingen mellom hjelpeinstanser barn og unge utsettes for i et forsøk på problemløsning som ofte ikke fører fram, prosessen fra hjelpesøker til det å bli klientifisert.
- Sementering:** Begrepet benyttes for å beskrive den fastlåsing av det hjelpesøkende individet og individets rolle som skjer gjennom problemfokusering og diagnostisering.
- Erfaringens erfaring:** Begrepet brukes både i forhold til den internale prosessen i det enkelte individ - fra opplevelse til fortelling, og i forhold til den opplevelsen jeg selv har av de erfaringer disse menneskene gir meg gjennom å fortelle om sine opplevelser.
- Ekskludering:** Begrepet brukes i ordets egentlige betydning - som en motsetning til inkludering, - altså om det å sette noen utenfor en gitt sosial og/eller organisatorisk sammenheng som f. eks. skole, arbeidsliv. I denne sammenheng gjennom å definere og/eller diagnostisere atferd eller tilstander som abnormale og grunnlag for utstøting av normalsettingen.
- Sannhet/løgn:** Begrepene individets sannhet og fellesskapets løgner som inngår i problemformuleringene og spørsmålsstillingene foran i innledningen er hentet fra et Kafka-sitat og henviser til individets opplevde sannhet og fellesskapets gitte normer.
- Kulturens smerte:** Dette hentes fra Nergård, 1994. Det speiler egen erfaring fra arbeid med marginalgrupper med avvik det gitte fellesskapet ikke tolererte.

Del I

Bakgrunnen for prosjektet.

- *Klientkarrierer.*
- *Undring.*

1. Klientkarrierer.

Etter å ha arbeidet med marginalgrupper av både barn, unge og mennesker over sin første ungdom i over 30 år, har jeg en erfaring og et fokus som gjør at jeg senser, fornemmer og ser det jeg kaller det særegne mennesket på de fleste arenaer. Disse menneskene som er så spesielle at de får diagnoser som definerer dem som syke, avvikende, asosiale, etc., og som gjennom det ekskluderes fra det vi kaller normalsamfunnet.

Disse menneskene fungerer ut i fra normalsamfunnets gitte kriterier ikke innenfor de arenaer og funksjoner konstruksjonen normalsamfunnet er basert på. De må derfor behandles, rehabiliteres og habiliteres for å tilfredsstille de krav som er gitt i den konstruksjonen dette normalsamfunnet er.

En setter altså opp kriterier for det akseptable som i seg selv stenger ute enkeltmennesker for så å tilby tjenester for å gjøre dem akseptable. Dette fenomenet kan diskuteres fra en mengde vinklinger fra FN's menneskerettighetserklæring til cost-benefit-analyser i form av f. eks. den argumentasjonen som ble brukt i nazismen for å begrunne utryddelsen av jøder, sigøynere, homoseksuelle osv. Men dette er ikke mitt anliggende i denne avhandlingen. Det jeg vil peke på her er i hovedsak den karrieren disse menneskene utvikler i prosessen som skapes nettopp av de ytelser samfunnet tilbyr for å habiliterer dem til noe de ikke er.

Jeg hevder ikke at alle våre ytelser fører til negative karrierer, men antyder at noen av disse prosessene fører unge menneskers bort fra både normalsamfunnet og fra de særegne menneskene de er.

De klientene som inngår i dette arbeidet er to barn/unge med hoveddiagnosen alvorlige atferdsproblemer. Denne samlediagnosen er i seg selv interessant som basis for drøfting idet den pr. definisjon sier mer om den som stiller diagnosen enn om diagnostisk innhold i forhold til det individet som beskrives. Dette fordi den forholder seg til gitte kriterier for avvik satt av et system på et gitt tidspunkt.

Eksemplene på klientkarrierer er allmenne i den forstand at de er kjente - og til dels vanlige - både hos de enkelte profesjonene som arbeider i hjelpeapparatet for barn og ungdom og for allmennheten ellers.

Det finnes en stilltiende aksept av fenomenet avvik hos de enkelte profesjonsgruppene som arbeider med denne klientgruppen om at en inngår i en generativ prosess hos hjelpemottakeren, som synes å etablere, sementere, opprettholde og utvikle symptomene.

1.1 ”Fra hjem til hjem”. (Dagbladet januar 1998.)

”I januar flyktet hun med familien til Norge. Drøyt fire år senere ble hun tatt hånd om av barnevernet. Fra da av til jula 1997 har jenta blitt kastet rundt fra hjem til hjem:

- 1994, februar: Heggeli barnehjem, 1 uke.*
- 1994, februar: Tilbake til mor, 1 ½ mnd.*
- 1994, mars: Tangen barnehjem, 5 dager.*
- 1994, mars: Stai-kollektivet, Koppang, 1 dag.*
- 1994, mars: Stai-kollektivet, Toten, 4 mnd.*
- 1994, juni: Ungdomspsyk. Oslo, 5 uker.*
- 1994, august: Bersøkshjem i Fredrikstad, 4 dager.*
- 1994, sept.: Ungdomspsyk., Oslo, 1 uke.*
- 1994, sept.: Beredskapshjem, Jevnaker, 7 mnd.*
- 1995, mars: Fosterhjem, Jevnaker, 9 mnd.*
- 1995, des.: Tilbake til mor.*
- 1996, sept.: Til venninne, 1 mnd.*
- 1996, høstf.: Fosterhjem, Jevnaker, 1 uke.*
- 1996, okt.: Tilbake til mor.*
- 1997, februar: Bor hos venninne, 1 mnd.*
- 1997, april: Bor hos lærerinne, 1 mnd.*
- 1997, mai: Tilbake til mor, 2 uker.*
- 1997, mai: Beredskapshjem, Jevnaker, 2 uker.*
- 1997, sommer: Beredskapshjem, Jevnaker, 2 mnd.*
- 1997, august: Brusettkollen barnevernssenter, 6 uker.*
- 1997, høstf.: Beredskapshjem, Jevnaker, 1 uke.*
- 1997, oktober: Brusettkollen, 3 mnd.*
- 1997, jula: Til familien på Jevnaker.*

Det materialet denne avhandlingen bygger på, samt den erfaring jeg har tilegnet meg siden gjennom mitt arbeid som PP-rådgiver og som fagsjef ved en institusjon for rusmisbrukere, indikerer at klientkarrierer av denne type forekommer meget ofte i det jeg her kaller marginalgrupper med atferdsavvik. En av de felles konsekvensene av dette er at under 50% av denne gruppen avslutter ungdomsskolen. Andre konsekvenser er sterk overrepresentasjon innen kriminalitet, vold, rusmisbruk, samt en skremmende høy reproduserende faktor.

Jeg tillater meg skyte inn et meget kort, men meget essensielt avsnitt i sitats form som jeg mener er illustrerende for hva som kan være en av årsakene til etablering av klientkarrierer.

1.2 Møte i helse- og sosialutvalget.

Følgende sitat er hentet fra et møte i en større bykommune våren 1999 der barnevernstjenesten skulle redegjøre for sin situasjon:

”Eva, 15 år, er så vanskelig at hun hittil har vært plassert i 8 fosterhjem etter at hun ble utredet av barne- og ungdomspsykiatrien som 11-åring.”

(Konsulent/leder i barnevernstjenesten.)

Sitatet skal ikke drøftes i denne sammenheng, men det vil ligge som et bakteppe for hele den kritiske drøftingen basert på avstanden mellom idealer og praktisering denne avhandlingen tilsikter å poengtere.

1.3 Klientkarrierer - egne klienter.

De kasus som er valgt er ikke avvikende fra gruppen av klienter som har vært til behandling i det prosjektet jeg baserer denne avhandlingen på. Det at de er typiske er hovedkriteriet for at de er valgt.

Jeg har valgt å legge frem et kasus av hankjønn og et av hunkjønn.

Dette fordi jeg mener å se større likheter i problematikken og hjelpeapparatets holdninger til disse enn forskjeller relatert til klientgruppen "atferdsavvikende ungdommer".

Til slutt vil jeg understreke at disse to klientene ikke er valgt for å understreke suksessen i Kårvikhamn-prosjektet (beskrevet i kap 3). De er valgt fordi de representerer og illustrerer hvordan hjelpeapparatets valg av forståelse og metodikk tenderer til å sementere eksisterende symptomer - uttrykt gjennom problematferd - slik at klientkarrierer etableres.

1.3.1 Ole.

Ole er tretten år når han kommer til oss.

Han har vært plassert på to institusjoner og i 11 fosterhjem/avlastningshjem fra han var knapt 10 år til han nå er i slutten av sitt trettende år. Ole plasseres hos oss i et strakstiltak etter en underskriftskampanje på den fylkeskommunale barnevernsinstitusjonen han hadde vært plassert på i nesten 2 mnd.

Underskriftskampanjen understreker at Ole er så krevende at staben ikke orker å arbeide med ham. Spesielt truende oppleves det at han gjentatte ganger har satt fyr på duker og gardiner.

Ved plasseringen hos oss var Ole en meget spinkel gutt på 162 cm med en vekt på 38 kg. Håret skjuler øynene hans. Armene var dekket av både ferske sår og gamle arr etter selvpåførte knivrisp og svimerker etter sigaretter (han har røykt i 5 år).

Ole har vært uten tilbud om normal skolegang i kommunal regi siden han var 11 år. Han var ansett som destruktiv og farlig for både seg selv og andre.

Før han kom til oss var Ole registrert som klient/pasient ved følgende instanser/institusjoner:

- Barnevernet (under omsorg fra han var knapt 10 år).
- BUP (Barne- og Ungdomspsykiatrisk Poliklinikk).
- PPT (Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste).

- Barnepsykiatrisk behandlingshjem.
- Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri (utredning).
- Fylkeskommunalt ungdomshjem.
- Uteseksjonen.

I tillegg til dette kommer 11 fosterhjem/avlastningshjem, samt at han har vært en hyppig gjest på sykehus og ellers innen det allmenne helsevesenet.

Ole var hos oss i to perioder på i alt ca 4 år.

1.3.2 Eva.

Eva blir hentet på Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri etter å ha blitt plassert der som en følge av psykotisk atferd under sitt opphold på et privat kollektiv hun hadde vært plassert på i 5 uker. Hun hadde vært på Statens senter de obligatoriske 3 utredningsukene da vi oppsøkte henne for å hente henne etter initiativ fra BUP (Barne og Ungdomspsykiatrisk Poliklinikk) i hjemkommunen.

Eva var nå blitt 14 år og diagnostisert som schizofren med prognosen kronisk.

Statens senter vurderte varig heltidsplassering i lukket institusjon som den eneste muligheten. Senteret var meget skeptisk til åpen plassering i kollektiv uten tilfredsstillende bemanning. De gikk ut fra at "Eva" var kronisk psykotisk uten muligheter for å kunne fungere i en virkelighet basert på perioder utenfor psykosen.

Før hun kom til oss var hun registrert som klient/pasient ved følgende instanser/institusjoner:

- Barnevernet (under omsorg fra hun var 8 år).
- BUP (Barne- og Ungdomspsykiatrisk Poliklinikk).
- PPT (Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste).
- Kommunalt finansiert hospits (som 13-åring sammen med sin 15-årige bror).
- Privat rusmisbrukerkollektiv.
- Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri.

I tillegg til dette hadde hun vært forsøkt plassert i tre forskjellige fosterhjem der hun ble fra 2 til 16 dager før hun rømte, uten at tilbakeføring ble forsøkt effektivt.

Eva var hos oss i to perioder på henholdsvis 2 ½ og 1 år.

Hun ringer eller skriver enda en eller to ganger i året, spesielt til Rita (17 år etter siste utskrivning).

Eva er det andre kasuset denne avhandlingen bygger på.

2. Undring.

Jeg har valgt overskriften Undring fordi materialet er erfaringsbasert og derfor latent fundert i retning undringen som oppstår når erfarte fenomener persepsjoneres og reflekteres over i den faglige sammenhengen de opptrer i (jfr. Innledningen).

De tre eksemplene på klientkarrierer, en fra tabloidpressen og to fra eget arbeid, får meg til å undres over hvordan det kan ha seg at alt arbeidet fra spesialistene, instansene og institusjonene ikke synes å være til særlig hjelp for barna og ungdommene i denne aktuelle klientgruppen.

En kan nærmest gå ut i fra som en regel at konsekvensen av all spesialistfrekventeringen vil bli en klientifisering, og etter hvert en invalidisering, av disse barnene som plasseres i marginalgrupper gjennom diagnoser om avvikende atferd.

Jeg har allerede pekt på forskning som slår fast at suksessraten i arbeidet med enkelte klientgrupper er foruroligende lav, ja at arbeidet nærmest kan betraktes som en fiasko. Likevel fortsetter vi å opptre metodisk og etisk som om vi gjør vårt ypperste.

Er det ikke mulig å gjøre dette arbeidet annerledes?

Eller er det for ubekvem for oss å både innse fiaskoen og å gjøre det vi antakelig allerede vet er det rette både menneskelig, etisk og faglig?

Hva er en profesjonell praktisering av de uttalte, profesjonelle idealene?

2.1 Undringens ramme.

Materialet er i hovedsak disse to kasus fra et prosjekt min kone og jeg drev i 10 år på heldøgnsbasis i Kårvikhamn i Troms (beskrevet i kap. 3).

Klientellet i prosjektet var ungdom fra 12 år og oppover til nærmere 30 år. De hadde atferdsproblemer, rusproblemer og psykiatriske diagnoser.

Avhandlingen baseres også på ca. 25 års praksis fra sosialarbeiderbransjens forskjellige nivåer, og den erfaringsbaserte og teoretiske kunnskapen dette har ført med seg.

Undringens kjerne ligger i at jo flere instanser disse barnene sendes til, jo større synes sjansen å være for at problemet ikke blir løst.

Det synes rimelig å anta at målsettingen egentlig er en annen enn den uttrykte, at målet ligger i det å oppbevare disse menneskene på et trygt og akseptabelt vis, og ikke å gi dem muligheter til å ta ansvar for seg selv.

Selvfølgelig kan det anføres mot en slik oppfatning at grunnen til at disse barna blir sendt til så mange spesialister er at de er så skadet eller så vanskelige at prognosen i utgangspunktet er dårlig. Ikke desto mindre finner jeg grunn til å undre meg over at disse klientene ikke blir møtt av en annen metodikk som mer er i samsvar med problemsfæren de omgir seg med. Dette kommer jeg grundig tilbake etter fremleggingen av de to kasesene.

3 Kårvikhamnprosjektet.

”Jeg unner ikke ungdommen at den ødelegger seg selv.”

(Hedel, 1982 (se vedlegg).)

Jeg hadde truffet mange marginale menneskeskjebner ansikt til ansikt lenge før jeg tenkte på å bli sosialarbeider.

Allerede på barneskolen sloss jeg for andre som ble mobbet og plaget. Senere skulle jeg oppholde meg på gata i regi av bl a pinsemenigheten for å frelse ungdommer fra rus, og oppholde meg sammen med uteliggere med hovedbase på Hotell Gjennomtrekk i Oslo, frelsesarmeens hospitsbrakker like ved det som nå er Aker brygge.

Å oppleve psykiatriens sentralinstitusjoner på slutten av 60-tallet med sovesaler og en psykiater på 380 pasienter. Å høre angstskrikene og registrere krampelydene når det ble utført elektrosjokkbehandling i rommet ved siden av inntakssalen, var også opplevelser som satte spor som siden kom fram i form av undring over om ikke dette var noe man kunne gjøre annerledes.

Etter å ha reist fra Oslo og en trygg jobb, inspirert av den grønne bølgen midt på syttitallet, til geitebruk i Lofoten med påfølgende forespørsel om å huse vanskelige ungdommer, ble valget sosialskolen i Bodø.

Målet var klart hele tiden; å skape en institusjon - et kollektiv for den gruppen av ungdommer som bare noen år etter skulle kalles verstinger. Valget av kollektivmodellen var inspirert av et besøk på Norges første behandlingskollektiv, Sollia-kollektivet.

Etter å ha vært en pest og en plage som student ble målet om mulig enda klarere etter praksis i London, bl a med hospitering i Playspace-stiftelsen og besøk i et av Laings Houses, samt på en av Phoenix-stiftelsens kollektiver.

Nytt fraflyttet gårdsbruk ble kjøpt i Troms i det siste semesteret av utdanningen vår, min kone på lærerskolen og jeg selv som sagt på sosialskolen. I de tre ukene mellom skriftlig innlevering og muntlig eksamen oppholdt jeg meg i fjøset for å snekre innredning til alle geitene vi hadde kjøpt for levering like etter eksamen. Sensor, - som jeg mye senere skulle få som kollega i høgskolesystemet, har siden fortalt meg at det ikke var så mye annet å få utav meg under muntlig høring enn alt om geitefjøsinnredning og mye om idealer. Det meste av den skriftlige hovedoppgaven, med den overambisiøse tittelen "Friheten, tvangen og sannheten", husket jeg visstnok lite av. Men han var vel imponert over et eller annet, så jeg slapp gjennom nåløyet.

En plass var allerede bestilt for en ungdom, så uken etter ankomst var vi tre voksne, tre barn og en såkalt versting i et halvannenetasjes hus med en grunnflate på 32 kvadratmeter, samt 46 geiter i et fjøs som var mye mer moderne enn huset.

Vi ble det andre kollektivet i Norge, selv om vi, som de andre, også startet som et profesjonelt forsterhjem. Det skulle ta over fire år før vi kom inn i den offisielle tiltakskjeden i fylket, men det endret ikke kollektivets indre liv i særlig grad.

Nå skulle ambisjonene og idealene omgjøres til praksis.

Idealene følte som våre egne, men Erich Fromm, Rollo May, Victor Frankl, Herbert Marcuse, Kierkegaard, Sartre og Hesse - m m a, hadde blitt lest med stort utbytte allerede fra det tidlige 60-tallet.

Dog var nok egne erfaringer styrende både for selve etableringen av tiltaket, og valgene av litteraturen jeg fremhever i forrige avsnitt.

Metodisk skulle Frankls eksistensiell psykoterapi komme til å stå sentralt, sammen med Wilhelm Reichs vegetoterapi, men selve poenget er det eksistensielle. Det å være i situasjonen når den skjer, og å make å være der uansett hvor ubehagelig det måtte, er kjerneidealet. Bak dette ligger idealene hentet fra både Kierkegaard, Levinas og andre om å se medmennesket der det er - ikke der vi skulle ønske det skulle være.

Kårvikhamn er et ganske lite sted i Midt-Troms. Stedet er bygget rundt jordbruk og et fiskemottak. Det er skole i bygda og skolekretsen dekker også andre bygder i området, så skolen har nærmere hundre elever. Ellers har bygda sin egen butikk.

Kollektivet er i Kårvikdalen, en platådal som ender i en U en km ovenfor bygdesenteret og sjøen. Fra kollektivet er det vidstrakt utsikt over Gisundet og videre over til Senja - Norges nest største øy. Utsikten er slående vakker. Innenfor kollektivet ligger nok et gårdsbruk som ble drevet av mennesker som skulle komme til å inngå i prosjektet på mange vis i de ti årene driften pågikk.

Dalen omkranses av fjell og åser med høyder opptil 600 meter. Åssidene er hovedsakelig kledd med løvskog, og både ved, sopp og bær kan høstes både på innmark og i den felles utmarken. Stedet ble valgt for sin beliggenhet. Her bodde man høyt og fritt samtidig som man var omfavnet av en frodig og åpen dal. Her rant elva inntil multemyra og plantefeltet ned mot bygda og sjøen, samtidig som selve bygda ikke kunne ses fra vinduene vi ofte så ut av mot sjøen og hurtigruta, og mot fjellene på Senja som skiftet farge både hver dag og gjennom årstidene. Her var der en ro samtidig som vi langt fra var isolert verken fra skole og butikk eller i fra bygda ellers. Selve stedet støttet opp under følelsen av at vi alle sammen utgjorde et fellesskap - et oss, - noe som ble understøttet av selve filosofien om at ansvaret var felles, likeså gledene, som reiser, ferier, godterier, det å bruke stedets fasiliteter, etc.

Fasiliteter, det som kunne brukes av kvaliteter skapt av objektene som er på stedet og den rammen disse er satt inn i, spesielt når det gjelder menneskelige og relasjonsskapte ressurser og kvaliteter.

Gården ble drevet med geitmelkproduksjon. Rundt 70 geiter skulle melkes og fores etter at det var blitt gjort rent. Ellers skulle fra 4-12 hester stelles og fores. Ukentlig hovedmøkkning og det meste av det daglige arbeidet ble gjort i fellesskap.

De to første årene bodde vi i "Gammelhuset", den første tiden uten innlagt vann og med dusj og do i fjøset. Det var en form for absolutt nærhet der vi bare hadde et felles rom, kjøkkenet, husets største rom på ca 12 kvadratmeter. Der sto komfyren på den ene kortveggen og TV-en på den andre. Jobben som ble gjort var kanskje ikke så faglig fantastisk, men desto mer menneskelig idealistisk når det gjalt nærhet og fellesskap. Noe av den nærheten skulle komme til å bli bort når "Nyhuset" ble flyttet inn i etter to år. Nybygget hadde et boareal på ca 220 kvadratmeter, syv ganger det gamle huset, men det følte egentlig ikke så stort.

Da vi startet prosjektet hadde ikke Troms fylke utbygd egne institusjoner i særlig grad. Den eneste offentlige institusjonen som inngikk i fylkeshelseplanen var Berglund behandlingshjem. I tillegg var der noen barnehjem og ungdomshjem drevet mye som stiftelser i regi av menigheter og ideelle organisasjoner. Det som var sterkt og godt utbygd var forsterhjemsordningen. Plassering i fosterhjem var altså meget brukt, men det syntes å mangle tiltak for de som ikke fungerte tilstrekkelig til å ha fullt utbytte av plassering i et vanlig fosterhjem eller i en omsorgsinstitusjon. Noen av disse ungdommene ble plassert hos oss i denne tiden. Like etter oss startet en utbygging av et annet privat kollektiv som skulle bli en stor institusjon både i regionen og på landsbasis, Storfossen i Troms, som siden ble utbygd med Stormyra i Trøndelag.

På midten av 80-tallet startet fylkeskommunen byggingen både av et eget kollektiv og et eget ungdomshjem. På samme tid ble vårt tiltak i Kårvikdalen en del av den fylkeskommunale tiltakskjeden. Vi fortsatte med vår miniinstitusjon, men klientellet endret seg fra å være diagnostisert som adferdsavvikere og/eller rusmisbrukere til mer å bli delvis tung ungdomspsykiatri. De siste årene til vi valgte å stenge tiltaket i 1989, hadde vi et samarbeid med Åsgård sykehus. Før vi valgte å stenge ble det forsøkt å overlate tiltaket til andre, men tiden var ikke fylt av idealisme lenger og de offentlige rammene var utarbeidet på grunnlag av ordnet arbeidstid, krav til antall ansatte, osv., - så det lyktes ikke å videreføre tiltaket i dets opprinnelige ånd.

Det ble 10 års nærmest sammenhengende døgkontinuerlig arbeid med over 30 menneskeskjebner med sterk marginalproblematikk, men også 10 års samliv med over 30 veldig vakre, unge mennesker.

Latter og gråt.

Hverdag og fest.

Plikter og ferier.

Mange felles minner som enda kan hentes frem når noen ringer, skriver eller kommer innom. Minnene avspeiler metodikken.

Relasjonene var hele tiden i sentrum og skillet mellom ungdommene og de ansatte begrenset seg til det som ligger i de voksnes ansvar som forbilder og medlevende.

Pliktene ble delt på hele fellesskapet, spesielt gjalt dette drittjobbene som f. eks. den ukentlige møkkingen under tremmene i geitefjøset.

Feriene, inkludert hendelser av ubehagelig art som møtet med jugoslaviske gendarmmer med kryssbandoler av patroner etter noe rabiat oppførsel fra klientene, ble gjort i solidaritet - også besøkene på nudiststrender og på restauranter.

Sammen om alt unntatt det helt private.

En for alle - alle for en, som i Dumas' musketerer.

Meget få rømminger.

Nesten ingen kriminell atferd som omfattes av straffeloven.

Ikke rusbruk som preget atferd eller vanskeliggjorde det å gjøre pålagte plikter.

En eneste episode på 10 år som ble oppfattet som truende av voksenpersonene.

Og så alle telefonene, brevene og besøkene i tiden etter tilbudet ble avsluttet. Ofte i kriser, men også for å fortelle om gleder, giftemål, barnefødsler osv.

Del II.

Ole og Eva.

***To klientkarrierer,
to fortellinger.***

Innledning.

Disse to menneskene, disse to barna, skulle komme til å prege mitt liv langt ut over det jeg hadde forventet.

Disse to skjebnene skulle komme til å gi meg en ydmykhet til livet og til de av mine medmennesker som samfunnssystemet betegner som problemer, som jeg ikke kunne forestille meg uten de erfaringer akkurat disse menneskene ga meg.

Disse to menneskene lever i meg som et daglig korrektiv til mine egosentriske tanker.

4. Ole.

Liten, lys og spinkel, 162 cm, 38 kg.

13 år gammel, og så skremmende for andre på den ungdomsinstitusjonen han var plassert på, at de ville ha han ut øyeblikkelig.

Øynene helt skjult av den lyse, skitne luggen.

Høyre hånds pekefinger og langfinger brune etter rullingsrøyking til siste tobakkstrå.

Venstre hånd dekket av runde arr etter hyppig sneiping av røyken på håndbaken.

Han satt på en stol ved spisebordet på institusjonen da jeg kom inn der på anmodning fra den fylkeskommunale tiltakskjeden.

Veska med røyken og noen sommerklær, sto ved siden av stolen.

Jeg gikk bort til han, satte meg på gulvet, så mot de øynene jeg ikke kunne se, og sa:

"Det eneste kravet du vil møte når du kommer til oss, er at du skal være sammen med oss så ofte du overhodet orker.

Jeg kan love deg en ting; du vil aldri bli oppgitt eller utvist av oss."

Ingen svar, bare et hode som sank enda litt lavere.

Dette var altså villmannen som terroriserte både jevnaldrende beboere og voksne ansatte, og som skulle vise seg å ha en historikk full av påført og egenutført vold og overgrep.

- *"Si adjø til de andre hvis du vil"*, sa jeg. Så tok jeg veska hans og gikk ut døra.

Han var rett bak meg dag jeg åpnet bildøra.

Hjemme satt de rundt middagsbordet.

Han satte seg og spiste litt i absolutt stillhet.

Det var på forsommeren.

Da han tok av seg jakke og satt bare i T-skjorta så vi arrene oppover armene hans - rette knivarr og brennemerker etter sigaretter. Familiens yngstemann ble meget nysgjerrig.

Etter middagen lot jeg han leke med sigarettgloen på håndbaken uten å kommentere det.

De andre barna og ungdommene spilte kort. Alle var sammen hele kvelden.

Da jeg vekket han morgenen etter ba han meg om å dra til helvete. Jeg svarte at jeg syntes vi heller skulle ta oss en tur i fjøset.

Han kom ut av rommet før det var gått 5 minutter.

I fjøset pratet han med geitene, hestene og hunden Attila; meg pratet han ikke med før etter tre døgn. Da pratet han om de menneskene som hadde gitt han de erfaringene han bar på.

Først etter nærmere et halvt år pratet han om seg selv.

Det skulle gå noen dager før jeg fikk se øynene hans.

De var veldig lyse med små pupiller.

Jeg skulle komme til å bo sammen med Ole på heldøgnsbasis i to perioder på i alt ca 4 år. Den første perioden på noe over 2 1/2 år og den andre perioden på litt over 1 år. I denne tiden var vi ikke borte fra hverandre annet enn enkeltdager, samt noen få netter.

Mellom disse periodene bodde han - etter eget ønske - på selvstendig hybel i en større by. I hybelperioden hadde han meget liten kontakt med oss.

Jeg vet noe om hvem Ole er og om de erfaringene som har formet han. For ytterligere å gjøre meg kjent med han, har jeg hatt tilgang til barnevernets journal, den lokale barneskolens dagbok og journalen fra den barnepsykiatrisk institusjonen inkludert utredningen fra Statens senter for Barne- og Ungdomspsykiatri.

I tillegg til dette har jeg hatt lange og grundige samtaler over tid med hans kurator - som faktisk fulgte han alle årene han var underlagt barnevernet, utdypende samtaler

med hans foreldre, korte samtaler med stefar og søster, samt en samtale med miljøstaben på den aktuelle barnepsykiatriske institusjonen.

Samtaler med Ole selv kommer jeg tilbake til, men de har vært styrende for valget av den informasjonen jeg har innhentet.

I tillegg til dette kommer de samarbeidssamtalene jeg hadde med skolen, PP-tjenesten og andre i den tiden Ole var hos oss.

Grunnlaget for den fortellingen som følger burde være tilnærmet det beste som kan forventes når en skal fortelle en annens liv.

4.1 Ole, barnet som aldri var barn.

- *Mor er syk, Ole. Jeg drar på sykehuset nå, og jeg vet ikke når jeg kommer tilbake. Du skjønner, mor er veldig syk.*

Sa mor til sin 2-årige sønn før hun dro til sykehuset med sin særdeles alvorlige diagnose.

En diagnose hun siden skulle bli erklært frisk fra to ganger, noe hun aldri skulle komme til bli trygg på.

Så forteller Ole:

Pappa var hjemme fra sjøen for å se etter oss barna, men han hadde ikke vært der på lenge.

Jeg visste jo egentlig at pappa bodde et annet sted i bygda. Kan egentlig ikke huske at mor og pappa har bodd sammen.

Vi besøker mor på sykehuset noen ganger. Det er veldig skummelt. Mor ligger i senga og det lukter så rart overalt.

Og så er det så stille der, veldig stille.

(Det foreligger ingen informasjon fra sykehuset eller mor om man der var opptatt av barna i familien.)

Mor kommer tilbake etter 3 måneder.

Noen uker etter flytter Roger inn. Han har vært på besøk før. Han og mor er kjærestere.

Pappa kommer ikke innom lenger nå, men søster og jeg er på besøk hos han av og til i helgene. Etter hvert er jeg ofte hos han pappa. Spesielt etter at mor fikk den andre babyen.

Så er mor på sykehuset igjen.

De hadde fortalt henne at hun var frisk før babyen ble født, men så ble hun syk likevel.

Hun var der enda lenger denne gangen.

Etter at hun hadde vært der lenge flyttet hun inn på et annet sykehus.

Jeg fikk juling av Roger fordi jeg ikke passet skikkelig på lillebror, enda det ikke var jeg, men søster som skulle passe på han.

Jeg fikk juling av Roger flere ganger fordi jeg dro til pappa uten lov. Husker lite fra den tida utenom at mor var syk og måtte hvile.

Fikk ofte juling av Roger når jeg bråkte når mor og babyen skulle sove.

Det jeg husker er at jeg var nesten alltid ute, og at det var kaldt, og at jeg var hos pappa når han ikke rodde fiske.

Hos pappa var det alltid fyr i ovnen.

Det er min jobb å hente inn ved.

Lekte på skoleplassen fra jeg var fire.

Ungene i bygda var jo på skolen. Dessuten var skolen i sentrum, ved butikken og ikke langt fra pappa.

(Skolen var i bygdas sentrum. Ole bodde hos mor i den ene utkanten av bygda, og pappa bodde i den andre utkanten. Ole var ofte i sentrum som 4/5-åring uten at det foreligger noen informasjon om at dette ble påpekt, heller ikke fra skolen.)

Husker at de andre ungene, de som var mye eldre enn meg, ba meg om å gjøre ting de ikke ville gjøre selv. Tror nok jeg gjorde mye galt den tida, men det ble ikke noe bråk av det før de fikk meg til å tenne på søppelkorga - slik at det tok fyr i skoleveggen.

Jeg var seks år da. Den gangen fikk jeg også bank av Roger.

Mor hvilte, men jeg tror hun hørte at jeg sa ting til Roger om hva jeg syntes om han.

Det var vondt å få juling, men på den tiden kjente jeg ikke smerten lenger.

Før fortalte jeg alt til pappa.

Jeg sluttet med det når han begynte å drikke også om dagen.

Mor og Roger kranglet mye. Han mente at hun måtte stå opp å gjøre noe nå etter at legene hadde sagt at hun var helt frisk.

Hun svarte at de hadde sagt det en gang tidligere også, og at hun da hadde blitt syk igjen.

Hun fortalte ofte til oss ungene at hun måtte hvile seg fordi hun var så trett av å være så sykbestandig.

Søster og jeg syntes hun så ut som om hun skulle dø når som helst.

Den første tiden på skolen gikk greit. Jeg hadde jo vært der i flere år allerede.

Selv om jeg syntes det gikk greit, så fortsatte jeg nok med å gjøre ting de andre ba meg om å gjøre.

Det var ikke før i slutten av 1. klasse problemene begynte for alvor.

Jeg syntes også det var litt flaut at jeg ikke kunne lese og skrive. Det de sa til meg var at jeg var altfor urolig i timen til at jeg kunne lære noe. Likevel gjorde de ikke noe med det før ut i mot jul i andre klasse; da sendte de meg til PP-tjenesten inne i byen. Der sa de at det ikke var noe i veien med meg, men at jeg måtte prøve å sitte litt mer i ro.

Jeg skjønner egentlig ikke mye av det som skjedde på PPT. Var der to ganger.

Den første gangen skulle jeg sette sammen et puslespill av en trikk og se på noen rare tegninger. Puslespillet gadd jeg ikke se på, hadde det enda vært et fly.

De ba meg si hva jeg så på tegningene. Jeg svarte som sant var at jeg syntes det var noe helsikes møl, og at det ikke så ut som noe som helst.

Den andre gangen skulle jeg lese og skrive.

De skjønte ikke at jeg ble forbanna og sa at det jo var derfor jeg var der, fordi jeg ikke kunne lese.

Men jeg kunne jo lese litt. Så jeg la en linjal under orda og stava meg frem som jeg pleide hjemme. De sa det var bra og ba meg om å skrive navnet mitt og navnene på de andre i familien. Jeg skrev alle navnene unntatt Roger.

(Rapporten fra PP-tjenesten rapporterer om "ingen spesifikke lese- og skrivevansker".)

Rektor ba meg om å skjerpe meg da jeg og mor og pappa var på møte hos han. Jeg måtte slutte å ødelegge skolegangen for de andre, sa han.

Da jeg kom hjem etter møtet, og mor hadde gått å lagt seg for å hvile, fikk jeg meg en lusing av Roger. Det var første gangen jeg kan huske at jeg tenkte at jeg skulle drepe han.

I stedet drepte jeg nesten rektor året etter.

Vet ikke hva som gikk av meg. Det var på sløyden.

Plutselig så jeg at han bare lå der, og jeg sto med en planke i hendene.

Egentlig hadde jeg jo ingenting imot rektor. Skjønte jo at det var hans oppgave å drive skolen og å mase på oss som ødela for han.

Syntes han var en OK fyr, som hadde støttet meg mange ganger både mot andre unger og ungdommer, og mot de av lærerne jeg ikke tålte trynet på.

Hadde også pratet med han om Roger og om mor som var syk, og slikt noe.

Nå ble det skikkelig rabalder.

Lensmannen kom, barnevernet kom, skolesjefen kom. Plutselig vrimlet det av fremmede på skolen i bygda.

(Det foreligger rapport fra barnevernet med anmerkning om at det synes uforståelig at ikke saken var blitt meldt barnevernet tidligere. Barnevernet iverksatte straks arbeidet med å skaffe institusjonsplass.)

Mor gråt og reiste innover til byen, pappa var full hele tiden, og Roger brølte at han ikke ville se det stygge trynet mitt i huset igjen.

Noen uker etter kom jeg til et fremmed sted ganske langt hjemmefra.

De fortalte meg at det var en barnpsykiatrisk institusjon. Jeg forsto ikke hva det betydde, og jeg forstår vel enda ikke hvorfor jeg var der.

Jeg var der i over ett år, og vi var på mange fine turer - både på vinteren og om sommeren.

De voksne som var der smilte nesten alltid, nesten uansett hva vi gjorde.

(De tidlige rapportene fra institusjonen forteller om en grensepsykotisk unge med autistiske trekk og klare symptomer på MBD +H - (AD HD). Evalueringen ved utskrivning er imidlertid optimistisk og ikke diagnosebasert.)

Søster var den eneste som besøkte meg. Hun hilste alltid fra mor.

På slutten av oppholdet var jeg ofte hjemme i helgene. Den siste måneden var jeg hjemme hele tiden unntatt at jeg var en dag i uken på institusjonen. Offisielt var jeg hos mor, men som oftest bodde jeg hos far. Han drakk ikke så mye nå, men jeg syntes han var blitt så stille og gammel.

(Intet tyder på at informasjon ble gitt om at Ole ikke bodde der han skulle bo. Heller ikke finnes det informasjon om den strenge oppdragelsen stefar Roger ga Ole, dette selv om f. eks. rektor og skoleverket ellers måtte vite om dette.)

En dag kom det en sosialkurator på besøk den dagen jeg var på institusjonen, mor var også med.

De sa at det beste for meg var å bo hos en annen familie. Mor nikket da jeg så på henne.

Etter dette bodde jeg i mange fosterhjem. Jeg hadde vært et sted i enkelte helger også mens jeg var på institusjonen, men da hadde det bare vært besøk, liksom. Nå skulle jeg flytte fra mor, søster og pappa - og til et helt annet sted. Nå skulle jeg bo i en annen familie.

Jeg husker ikke alle fosterhjemmene. Husker egentlig best det første. Det første var det beste. De hadde kyr, hester, hund og katt. Barn hadde de også, men de var voksne.

Tror det var det første som varte lengst også, men det varte jo egentlig ikke så lenge.

Etter at jeg lagde bål i forrommet i fjøset avgjorde de ganske raskt at jeg ikke kunne være der lenger. Allerede samme dagen kjørte de meg tilbake til institusjonen.

På institusjonen sa de at jeg var for gammel til å være der, så de måtte finne et nytt fosterhjem til meg.

Husker at jeg var innom mange steder, men husker ikke at jeg pratet med noen av dem. Fikk liksom ikke begynt å prate før jeg flyttet til et nytt sted.

Tror de ville ha meg ut fordi jeg lekte så mye med lighteren og med stearinlysene, og kanskje også fordi at de oppdaget at jeg røykte på rommet.

Husker bare den rare følelsen i kroppen. En følelse som var som en mørk klump.

Hvorfor skulle jeg være sammen med dem når de likevel ikke ville ha meg der?

(Barnevernets anførsler beskriver en fortvilelse over ikke å finne gode nok tilbud til Ole, uten at en tar stilling til hva som kan fortolkes ut fra Oles atferd. Det som synes å føre til nye kontakter med psykolog/psykiater er i større grad barnevernets fortvilelse over at de tilbudene som gis gjennom fylkets fosterhjemssentral og deres egen oppfølging ikke fungerer, enn det er spesifikt faglig begrunnet.)

Snakket med mange psykologer på denne tiden.

Fikk meg også en tur til Oslo. Det var jo gøy.

Stakk av fra han som fulgte meg. Han måtte få politiet til å finne meg. Tror jeg var enkel å finne på tivoliet i sentrum.

Psykologen i Oslo orket jeg ikke å prate så mye med. Han spurte om det samme som alle de andre hadde spurt om, så hvorfor skulle jeg fortelle det samme enda en gang?

På denne tiden var jeg så trett at det også var ganske vanskelig å høre etter hva alle disse menneskene pratet om.

(Rapporten fra utredningen preges av de samme anførselene som de tidlige rapportene fra den barnepsykiatriske institusjonen, grensepsykose/borderline, autistiske trekk uttrykt ved psykopatisk preget atferd, men uten anførsler om MBD+H/ADHD. Det antydes psykotiske, muligens sosiopatiske trekk knyttet til selvpåførte skader og sår.)

....Forresten husker jeg at jeg i et av fosterhjemmene ble sparket ut fordi jeg lekte litt med babyen deres.

Det var jo ikke farlig, jeg har jo øvelse med babyer hjemmefra.

Etter den episoden ble jeg kjørt til ungdomshjemmet.

Jeg var en av de yngste der, men jeg var den eneste som røykte rødmix.

Jentene var de tøffeste på ungdomshjemmet.

Jeg begynte på ungdomsskolen der, men etter et par uker fant de ut at jeg skulle undervises på institusjonen. Jeg kunne jo ikke lese og skrive, og så sa de at jeg var bråkete - og at jeg ødela undervisningen for de andre.

(Skolen konkluderer med at Ole ikke var tilgjengelig for læring. Det ble antydnet pedagogisk dysleksi (første gang undertegnede har sett denne diagnosen brukt).)

Det var kjedelig å være alene på ungdomshjemmet sammen med en lærer og kokka hele dagen.

Blir stressa av å kjede meg. Det blir mye røyking og tull av det.

Brant hull i noen duker og lagde noen merker i bordene, men det ble ikke ordentlig bråk før jeg tente på gardinene i stua. Da kom sosialkuratoren min reisende i ens ærend for å ordne opp.

Det endte opp med at jeg måtte pakke sakene mine enda en gang.

De hadde funnet et nytt sted til meg, sa sosialkuratoren min, ute på landet - ikke så langt unna ungdomshjemmet.

(Ungdomshjemmets dagbokjournaler inneholder nesten utelukkende beskrivelser av Oles farlige atferd med bruk av begrep som "leking med lighter", "skjæring med kniv på under- armene", "trusler om å brenne ned institusjonen", "bruk av skjellsord", etc.

Oles egen journal er ikke fylt ut utover registrering av inntak og utskriving.)

Utpå kveldinga kom det en diger fyr inn i stua. Det var du det.

I begynnelsen hørte jeg ikke hva du sa, men da du begynte å prate om regler som ikke fantes, ble jeg ganske forundret.

Det du sa om at ingenting kunne få dere til å utvise meg eller oppgi meg, har jeg tenkt på mange ganger siden.

Det ble liksom ikke så nødvendig å prøve ut hvor mye dere tålte da, og så var du jo så diger at jeg tror jeg var litt redd for å erte deg opp også. Kona di var jo mindre enn meg, men ikke henne heller var det noen vits å være oppkjeftig mot.

Husker også at du sa noe om å leve farlig og å dø ung og å bli et pent lik, og at det derfor ikke var lov å røyke andre steder enn ute og i kjellerstua.

Og så sa du noe om at hvis vi ødela noe du hadde strevd ræva av deg for å få til, så ble du både skuffa og skikkelig forbanna.

I tillegg til plasseringene i fosterhjem og institusjon, var Ole ofte pasient både på sentralsykehuset og på legesenteret i forbindelse med sine sår og skader. Det foreligger ingen informasjon om henvendelser fra helsevesenet til barnevernet i saken.

Det foreligger heller ikke en samordnet rapport verken over fosterhjems plasseringene eller av de funn som eventuelt er gjort av de forskjellige instansene og nivåene i hjelpeapparatet.

En helhetlig vurdering forefinnes ikke utover den registreringen av de forskjellige tiltakene som barnevernet har nedtegnet summarisk i klientjournalen.

Dette illustreres ytterligere at det ikke er blitt arrangert fellesmøter som omfatter annet enn enkeltinstansenes møter med barnevernet, samt telefoniske utvekslinger ved overføring fra en instans til en annen.

4.2 8 samtaler.

De seks første samtalene er fra den første perioden Ole var hos oss. Denne perioden strakte seg over nesten tre år.

Den syvende samtalen er fra det tredje året, og den åttende er en telefonsamtale to år etter utskrivning. Begge er retrospektive i den forstand at de forsøksvis tar opp i seg essensen fra de seks første.

4.2.1 Første samtale.

Vi satt og tok en røyk etter at vi hadde sluppet geitene ut i utmarka.

Formålet var ikke å innlede til en terapeutisk samtale.

Ordene trillet ut av han som en foss.

- *"Æ skjønne ikkje at ho mor skal ligge der og kvile heile tia, ho e jo ikkje sjuk seie doktorane. Koffer står ho ikkje opp og ta sæ av oss ungan'?*
Kaffør sa ho ikkje no' når han Roger banka mæ?

Og han derre rektor og, kaffør sa han ikkje no då eg fortalde han om at eg blei banka heime, han va' jo så grei elles - han rektor."

Han overrasket meg.

Jeg ble stille, ventet på mer, håpet på gjennombruddet.

Egentlig er jeg jo altfor utålmodig til å være en tradisjonell terapeut.

- *"Så du er skuffet over mor din og de andre da", spurte jeg, og tilføyde;*
"synes du de har sviktet deg disse menneskene?"
- *"Æ berre skjønna' det ikkje", svarte Ole.*

Gjennombrudd?

Følte meg opprømt, men også skuffet over at jeg ikke hadde brukt anledningen bedre.

Hjemme ventet egg og bacon. Det gikk en stund før jeg registrerte at Ole hadde gredd håret bakover.

4.2.2 Andre samtale.

- *"Vi får besøk av sosialkuratoren din i neste uke", sa jeg etter at Ole hadde vært hos oss litt over en uke. "Hun ville helst ha kommet før, men jeg ba henne om å vente til du og jeg hadde fått snakket litt sammen".*
- *"Du kan be den derre jomfrufitta om å reise til helvete", svarte Ole kontant.*
- *"Ja, men jomfrufitter er jo sjeldne og verdifulle", repliserte jeg, og tenkte at det fikk bære eller briste.*

Det både bar og brast.

Først ble det veldig stille. Ole stoppet å fomle med lighteren, han sluttet å puste, og så eksploderte han i en langvarig, hikstende latter.

Dette var Ole som var blitt beskrevet som følelseskald og ute av stand til å le eller gråte.

Jeg hadde nok også holdt pusten.

I alle fall registrerte jeg at jeg pustet lette ut.

- *"Hun er jo litt sjelden på andre måter også da", fortsatte jeg. "Du har jo hatt henne som kurator i snart tre år nå, og det er ikke ofte de er så stabile i barnevernet".*
- *"Jada, jada, jada", svarte Ole med en stemme som fremdeles var lys av den foregående latteren. "Ho e' berre så jævli masete, å så vi hu ikkje gi mæ den knallerten æ ønske mæ."*
- *"Hva skal du med moped da", spurte jeg undrende. "Du er jo altfor ung til å kjøre på offentlig vei, og i utmarka er det jo ulovlig å kjøre."*
- *"Æ ska farsken ikkje ha noken moped, æ vil ha mæ ein hundrekubikkar", var svaret. "Med den kan æ rømme te Sverige."*

- *"Hva er det du skal rømme fra da", spurte jeg. "Hvis alt er så jævli her, hvorfor er du her da?"*

Det ble stille. Ole tente seg en røyk og lot lighterflammen svi hårene oppover den venstre underarmen. Lukten var ubehagelig. Jeg var glad vi ikke hadde gardiner....

Svaret kom etter en stund.

- *"Ein sånn knallert kan værre go' å ha, veit du..."*
- *"Jeg skal skaffe deg en hundrekubikker til jul hvis du fremdeles er her, - så har du i alle fall noe å skru på til vinteren", svarte jeg. "Kanskje vi skal ta den saken opp med kuratoren din når hun kommer?"*
- *"Det klare du farsken ikkje", var svaret. "Hu derre jomfrua e ikkje å spøk med."*
- *"OK, - hvis du hjelper meg i fjøset, tør å ri en av hestene og blir her til jul, så kjøper vi en brukt en og innreder verksted i fjøset", garanterte jeg.*

Han gliste...

4.2.3 Tredje samtale.

- *"Hvordan er det med han pappa?" Spurte jeg. "Ror han enda fiske?"*
- *"Han pappa solgte sjarken sin i fjor, men han har ennå ein 14-foting. Det va' så lite fisk å få. Dessa jævla trålarne - spesielt reke-trålarne - skrape jo med seg all fisken så finnes i havet", svarte Ole nesten automatisk; - som om han hadde tenkt ut svaret lenge før spørsmålet kom.*
- *"Kanskje vi skulle dra på besøk til han snart?" Undret jeg.*

- *"Æ tru'kje han e heime", kom det raskt fra Ole.*

- *"Det var jo han pappa du var oftest hos den siste tiden, - var det ikke?"* Fotsatte jeg å undres.

- *"Æ kun' jo ikkje holde hus hos han der maniakken Roger, - du veit jo kos han e'",* svarte Ole overbevisende.

- *"Ja jeg vet jo det, men derfor er det vel ekstra viktig at du har god kontakt med han pappa",* fortsatte jeg.

- *"Det ska du farsken ikkje bry dæ me'",* svarte Ole og lot håret falle foran øynene.

- *"Skal ikke jeg få bry meg med det jeg bryr meg om?"* Spurte jeg. *"Jeg bryr meg om deg, og da er det vel naturlig at jeg bryr meg om far din også?"*

- *"Du ska ikkje bry dæ me' teng du ikkje har nokka med. Det e æ som e her, - ikkje han pappa!"* Ole hadde hevet stemmen nå. *"Han pappa har sagt at han vi' ha fre' fra offentligheta!"*

- *"Hva med søster din da, - kunne det ikke vært fint å besøke henne?"* Jeg ga meg ikke. Hadde en følelse av å røre ved mye nå.

- *"Æ kan vel dra på besøk åleine, treng vel ikkje å ha med mæ ein sånn stammande Hulk som dæ!"* Han kokte skikkelig nå. *"Famelien min rake vel ikkje dæ!?!"*
"Det e no elles godt at ho søster kom seg heimefra før den grisen Roger kladda på henne; æ såg no slevjene hans! Æ sa det te han pappa og, men han gjorde ikkje nokka!"

- *"Du sa jo til han pappa at han Roger banka deg også; - gjorde han ikke noe med det heller?"* Spurte jeg undrende.

- *"Hold kjeften på dæ, din tomsing. Du veit jo ikkje....."*

Gråten kom som et dyrisk ul. Han spratt opp og kom veivende mot meg. Jeg lot han slå litt før jeg slo armene rundt han. Den lille, tynne kroppen var overraskende sterk. Jeg måtte sette meg ned og holde han bakfra med både armene og beina.

Kroppen hans gikk inn i sterke, spastiske bevegelser mens gråten fremdeles kom som skrik.

Dette var altså den ungen/ungdommen som både utredere og institusjoner hadde beskrevet som følelseskald, med psykopatiske og autistiske trekk.

Vi satt der lenge.

Etter hvert gikk gråten over fra ulende skrik til såre hikst, og kroppen hans ble som en spinkel unges i armene mine.

Jeg snudde han mot meg, satte han nærmest på fanget, og holdt rundt han.

Det ble mørkere ute. Jeg hørte de andre gikk og la seg. Jeg bar han inn på rommet. Følte at han allerede sov i armene mine.

Satte klokka på vekking ekstra tidlig for å være den første som møtte han på en ny dag.

Da den nye dagen kom, så han meg inn i øynene for første gang.

Han hadde sluppet meg inn. Jeg var innenfor, og jeg følte sterkt at han ønsket at jeg skulle bli der. Nå var det mitt ansvar at han ikke igjen skulle få oppleve at han gikk inn i en relasjon som skulle ende opp i et svik, enda en bekreftelse på at voksenpersoner ikke var til å stole på.

Det var nå forholdet mellom du-et og jeg-et, relasjonen mellom han som hjelpetrenger og jeg som profesjonell hjelpeyter, skulle settes på prøve.

4.2.4 Fjerde samtale.

- *"Hva synes du egentlig om at mor bare ligger i sengen og hviler seg?"*
Spurte jeg, vel vitende om at spørsmålet i seg selv ville sjokkere han.

Han ble da også lenge stille før han svarte.

I det hele tatt hadde han endret veldig mye på sproget og på uttrykket etter tredje samtale.

- *"Ja for legene har jo sagt at hun er frisk",* fortsatte jeg for å tilby han flere utveier til svar.

- *"Eit eller anna e det som ikke e friskt hos ho mor", svarte han ettertenksomt.*
- *"Hva tror du det er som feiler henne da", fortsatte jeg.*
- *"Æ veit iallfall at ho ikkje ha' det så godt. Æ ser det på ho, auan hennes e liksom heilt borte. Ho ser ikkje på mæ når ho snakke te mæ."
"Før va' æ sint på ho, men no syns æ ho e som ein onge. Æ får nesten lyst te å vogga ho."*

Svaret og uttrykket i øynene hans tok nesten ordene fra meg.

- *"Jeg trodde det var søster som tok seg av mor", klarte jeg etterhvert å spørre om. "Egentlig trodde jeg at du helst var hos han pappa...."*
- *"Kan skjønn' æ va' hos han pappa, han Roger e' jo heilt tullat, men det må vel gå an å tenk' på ho mor før det!"*

Han sa det med en stille kraft som var helt ny for meg.

Dette mennesket kjenner jeg ikke, var min første tanke.

Jeg har bodd sammen med han i snart tre måneder, snakket med han mange ganger, hatt flere langvarige terapeutiske samtaler, og jeg aner antagelig ikke hvem han er.

- *"Så du er ikke skuffet over at mor ikke stilte opp for deg da?" Spurte jeg, undrende og spakt.
"Savnet du ikke mor når det stormet som verst mellom deg og Roger, og når problemene startet på skolen?"*
- *"Ho mor va' der alltid ho, men æ kunn' ikkje plage ho", var svaret.
"Du må jo skjønn ho va' sjuk?!?"*
- *"Kan du huske når du satt på fanget hennes mor sist", fortsatte jeg.*
- *"Æ har da aldri satt på fanget, ikkje hos ho mor og ikkje på no' anna fang helle'."*
- *"Du satt da på mitt fang for noen uker siden", repliserte jeg.*

- *"Det va' faen ikkje så lett å unngå det, du holdt mæ jo som i ei skrustikke", svarte han med en antydning av et smil.*

Dette var altså den følelseskalde ungdommen med psykopatiske og autistiske trekk.

Denne lille kroppen som virket så skremmende på omverdenen.

Dette var mennesket som ble ansett å være farlig for omgivelsene sine.

4.2.5 Femte samtale.

Vi er i skogen. Det er sen sommer.

Vi er ute for å sjekke utviklingen på multemyra.

En varmebølge har sveipt innover landet som en siste hilsen før høstens fargeeksplosjon farer over oss innen vinteren overtar.

Dette er også temaet vårt der vi sitter inntil hver vår bjerkestamme; han med sin rullings og jeg med dagens første sigarillo. Vi er her for å nyte et øyeblikk, en ekstra pause i en hverdag som snart skal fylles av en skolegang Ole enda gruer seg til.

- *"Det er snart vinter igjen, enda en vinter med kulde, brøyting og graving av snø", begynner jeg. "Hvordan var vintrene hos dere? Hvordan var det å være på skolen hele dagen før du var begynt der?"*
- *"Det va' faen så kaldt på vinteren, og så fekk æ ikkje allti' på mæ så mykje klea helle'", svarte han - med blikket feste et sted ute i horisonten. "Men av å te fekk æ komm' inn på skola - ofte om dei gamlaste elevan hadd' skolekjøkken. Ho lærerinna i skolekjøkken henta mæ allti' inn i dei timane."*
- *"Var du der ofte?" Spurte jeg, vel vitende om at den meget unge Ole ikke hadde trivdes så godt hjemme. "Og - hvorfor var du ute hvis det var så kaldt?"*
- *"Æ va' allti' ute. Æ kunn' jo ikkje vær' heime, ho søster va' jo på skola", svarte han ettertenksomt.*

- *"Så det var på grunn av at du ville være sammen med søsteren din at du gikk til skolen? Men hun var jo inne i klassen hele tiden. Var du sammen med henne i friminuttene?"*
- *"Nei, - æ va' nok på skola for at æ ikkje ville vær' heime. På skola va' de andre ongan, å' så fant me allti' på så mykje der, å' så va' det kort vei te han pappa når han va' heime."*

Nå måtte jeg velge hvilken retning denne samtalen skulle ta. Skulle jeg gripe fatt igjen i "han pappa", skulle jeg gå videre på det som hadde vært rollen hans på skolen - sammen med de andre barna, eller skulle jeg forsøke å få utdypet hvorfor han ikke ville være hjemme på dagene - det kunne jo ikke være p. g. a. Roger, han var jo på arbeid.

Jeg tok meg god tid.

Det var en av Oles overraskende kvaliteter, han kunne vente - han tålte så absolutt stillhet.

Ole, som var diagnostisert som MBD'er (ADHD) med sterke konsentrasjonsvansker, var egentlig en av de mest konsentrerte klientene jeg hadde hatt.

Jeg visste at han satt å tenkte på det samme som meg - akkurat nå.

Clairvoyance? Kanskje.

Relasjonen mellom Ole og meg hadde vært så nær de siste ukene at jeg ofte kunne fortelle han hva han hadde drømt om natta over frokostbordet etter at de andre var gått.

- *"Hvorfor var du ikke heller hjemme når det var så kaldt og jævli ute?"* Spurte jeg etter en stund. *"Han Roger var jo på arbeid, så det var vel ingen andre enn mor og lillebror hjemme?"*
- *"Du prate faen så rart", svarte Ole. "Du prate som ein av dessa jævla psykologan."*
- *"Ja alle vi andre er faen så rare, og du svare ikkje på et jævla spørsmål", repliserte jeg.*
- *"De' va' ho mor. Allti' når æ va' heime så skull' æ se ette' han bror mens ho kvilte. Æ veit æ skull' ha gjort det for ho brydd' sæ ikkje om han. Ho ville berre kvile. Han bror hadde det ikkje så godt heime. Han skreik ofte. Det va' helst når ho søster va' heime at me hadd' det bra, å ho kom sjeldnar og sjeldnar, og berre når han Roger va' ute."*

Han brukte lang tid på svaret. Det kom ut av han nærmest i enkle ord - med lange pauser imellom. Pausene var åpninger for innpass i dette livet, som hadde vært så knyttet opp i mot de voksnes behov.

Han fortsatte selv, uten at jeg måtte stille nye spørsmål.

- *"Ho mor va' jo ikkje nokka mor, - har æ tenk i den siste tia. Ho sku jo berre ha oss te å gjør' ho allslags tjeneste'. Men det skjønnte æ ikkje då. Det skjønnte æ ikkje før æ fekk sjå andre morer... Æ kan ikkje hus' at ho mor holdt mæ innte' sæ når æ hadd' det ondt."*
- *"Husker du om noen andre holdt rundt deg og trøstet deg, - eller leste for deg om kvelden før du sovnet", fortsatte jeg. "Hva med han pappa; - fortalte han deg eventyr og slikt?"*
- *"Han pappa e feskar, han va' på havet heile tia. Æ va' med han når han rodde ut noen ganga."*

Mer taushet. Ingen av oss hadde det travelt.

- *"Den einaste så holdt mæ innte sæ va' ho søster. Men æ reiv mæ fort laus. Dessa kvinnfolkgreiene gjorde mæ berre flau."*
- *"Husker du den gangen jeg satt og holdt rundt deg, den gangen du ble så sint fordi jeg pratet om han pappa og han Roger. Hvorfor ble du så sint på meg da?"*

Jeg hadde tenkt å ta opp dette temaet en stund, men anledningen hadde ikke bydd seg. Nå lå alt til rette for å la denne hendelsen bli flettet sammen med dagens tema.

- *"Ja, for du var jo forbanna på meg, var du ikke?"*
- *"Jo, æ va' forbanna på at du va' så jævla frekk, iallfall i begynnelsen. Det va' godt at du ikkje slapp mæ, æ kunn' ha drept dæ. Enn om æ hadd' funne ein kniv...?"*

Han hadde snudd seg mot meg nå. Ville nok gjerne se hvordan ordene hans virket, se om han fikk den samme reaksjonen fra meg som tidligere hadde medført at han ble oppgitt av både fosterforeldre og institusjoner.

- *"Enn om jeg hadde gitt deg en på trynet da?" Spurte jeg. "Enn om jeg skulle uttrykke meg gjennom å banke deg opp, slik som du har truet andre med at du skal gjøre? Enn om skulle bruke de kreftene jeg har på å gi deg en opplevelse du aldri ville glemme?"*

Jeg så han inn i øynene under hele utsagnet. Han vek ikke unna med blikket.

- *"...Men det e' jo det så e' så fint me' å verra her, det at æ veit at du alder ville gjørra det." Svarte han uten å ta blikket fra meg. "Du ha' jo sagt at du alder vi' utvise mæ, samma farsken ka æ gjør, å då e' det jo ingen vits i å verra trøblat."*

Jeg rakte han en av mine ferdigrullede, vel vitende om at han hadde avvist tilbudet tidligere med et hånlige fnys og et utsagn om at det var for pyser. Han tok sigaretten, nikkete et lite takk, og spurte om vi ikke skulle begynne pløyinga snart.

Vi reiste oss opp samtidig.

Våren og sommeren er ett på disse kanter av Norge.

Oles ord og uttrykk fløy mot meg som sommerfugler nylig frigjort fra kokongene sine.

Hvordan kunne han ha fått alle disse diagnosene?

4.2.6 Sjette samtale.

- *"Æ e' jo så jævli' dum. Æ skjønna jo alder at ho mor ikkje va' som ei mor ska' verra. Æ skjønna jo alder at de' va' me ongan som sko ha nokka frå ho, og ikkje berre ho som sko ha nokka frå oss."*

Vi hadde sittet en stund uten å prate, vi var begge trygge på stillheten nå.

- *"Sko ho berre ligg' der, mens me ongan gjekk på laust? Æ skjønna'kje det derre før nå. Æ ha'kje skjønna ein dritt før æ fekk mæ te å sjå på andre more'."*

Jeg lot stillheten ligge der. Var trygg på at mine spørsmål ikke var nødvendige enda.

Forventningene mine presset på, spørsmålene lå klar på tungen, men jeg klarte å vente.

- *"Æ huske' æ fraus så jævli me' æ gjekk ette' vegen. Æ kunn'kje vær' heime. Æ orka'kje å hør' og å se ho mor der ho låg. Æ mått' ut!"*
- *"Det va' långt te skola, og æ va' vel'kje store glunten helle'. Æ tok nå'n pæng av krukka hennes mor - om det va' nokka der. Om æ hadd' pænga kunn' æ gå innom butikken. Det va' varmt på butikken, å så va' det onga' der."*

Han var i gang. Nå var det bare å vente - og å bruke den tiden som var nødvendig.

Jeg hadde god tid. Det var enda flere timer til de andre kom tilbake fra handletur.

Det var godt å vente nå.

- *"Av og te' va' ho Anne heime. Ho va' lik' gammel som æ å gjekk i barnehaga på dagan. Om ho Anne va' heime så laga mora kakao, å så fekk me no' å ete i butikken. Det va' godt me' kakao når æ fraus, huske æ. Koffer fekk æ alder kakao av ho mor heime? Ka va' det me' ho mor? Va' ho'kje gla' i oss ongan? Me hadd' jo ikkje gjort no' gale!"*
- *"Hva med søsteren din, du har jo sagt at du alltid har vært så glad i henne? Var hun ikke der og tok seg av deg?"*

Jeg tok sjansen. Visste at spørsmålet kunne ende opp i en avsporing fra temaet mor/omsorg, men hadde en følelse av at søsteren var mer sentral i Oles opplevelse av det å få omsorg enn det mor var.

- *"Søsteren din er jo fire år eldre enn deg; hun var vel der når du trengte henne?"* Fortsatte jeg.
- *"Ho søster begynnte på skola då æ va' ein liten onge, så ho va'kje heime på dagan.
Ho va'kje heime ette' at æ begynt på skola heller. Det va i den tia han der hestpeisen Roger begynt å slevja ette' henne, så ho va' mest hos venninnan sine.
Å då æ va begynt å få problema på skola, då va ho søster blitt ungdom å va' alder heime."*

Ole hadde endret mye på språket sitt på denne tiden. Det som før hadde vært svar i form av enstavelsesord og korte setninger, var nå blitt til lengre tankerekker med plass til både dybde og pauser.

Det reflekterende var så absolutt nærværende, samtidig som selvskadingen og overaktiviteten var helt borte fra atferden under samtalen. Kort sagt var alle Oles symptomer på MBD/ADHD og grensepsykotisk atferd borte. Utenom rulling av røyk rørte han seg knapt under de tildels meget lange samtalen vi hadde hatt den siste tiden.

4.2.7 Intermesso.

Det hadde gått nesten to år nå siden den sjette samtalen. Jeg skal komme noe tilbake til disse to årene i kapitlene 3.3 og 3.4. Disse kapitlene er fortellinger basert på to episoder som er illustrerende for hvordan jeg forsøkte å arbeide i forhold til hendelser og fenomener i de settinger Ole inngikk i i hverdagen.

Disse to årene var både spekket av hendelser og av milepæler. Milepæler i den forstand at mange av Oles ønsker og målsettinger ble oppnådd. Blant annet ble det i denne perioden arbeidet aktivt med et alternativt opplegg for å gi Ole muligheten til å ta sertifikat for lett motorsykkel, noe han da også etter hvert greidde.

I en periode på ca 3 måneder valgte Ole å bo hos sin far på hjemplassen.

Han valgte selv å komme tilbake til oss for å fullføre ungdomsskolen og å ta sertifikatet for lett motorsykkel.

Denne perioden inneholdt målrettede prosjekter både fra hjelpeapparatet og fra skolesektoren. Et av disse prosjektene, samt foranledningen til at det ble startet, omtales i kap. 3.3.

4.2.8 Syvende samtale.

Samtalen finner sted like etter at Ole har kommet tilbake fra sitt opphold hos far. Pausen fra oss hadde da vart i litt over tre måneder.

Avreisen fra oss hadde sin bakgrunn i at Ole mente seg ferdig behandlet. Dette var vi uenige i, men vi valgte ikke å gripe inn da han dro utover å informere foreldrene og omsorgskommunen.

I stedet for å hindre han ønsket vi han lykke til, og understreket at han var velkommen tilbake både som beboer og som gjest.

I de første to ukene av oppholdet borte fra oss bodde han mer eller mindre på gata i en større by. Han var, imidlertid, i jevnlig kontakt både med sin kurator og med byens utekontakt.

I samråd med begge disse instansene fant vi det faglig forsvarlig å la han prøve dette livet, men vi hadde satt en grense på inntil tre uker før vi eventuelt skulle gripe aktivt inn.

Allerede etter 10 dager inngikk Ole en avtale med sin far som vi valgte å støtte.

Nå var han altså tilbake.

- *"Får vel ønske deg velkommen tilbake til disse pratestundene også da..."* Spurte jeg for å ritualisere oppstarten på en ny økt med samtaleterapi. *"Hvordan har du overlevd uten oss?"*

- *"E' du innbilsk eller? Æ klara mæ' vel jævli bra uten dæ, din slamp. Å så va' det jo sommar, så det beste va' å slepp slavinga i slåtta hos dokk."*

Det var nesten den samme tonen som da han kom til oss, men jeg ante at det også lå en større ingrediens av humor under nå. Den terapeutiske grunnideen krevde, imidlertid, at jeg til enhver tid måtte forholde meg til det Ole sa i ord, den underliggende meningen måtte komme frem i prosessen. Det var veldig fristende å bryte det terapeutiske prinsippet og gå videre på grunnlag av antakelser, men jeg valgte å holde fast ved metodikken.

- *"Hvordan var det med faren din og de andre i familien?"*

- *"Det ha' vel ikkje du nokka med!"*

Jeg valgte taushet.

Dette kunne komme til å bli en lang samtale....!

- *"Jeg innrømmer at det hadde vært fint med din arbeidskraft under slåtta. Du er jo både sterk og flink til å kjøre traktor", sa jeg etter en ganske lang pause..*
- *"Du sku' berre visst ka æ gjor' med den derre jævla traktorfaen ein gong du va' borte."*
Svaret kom triumferende.
- *"Tror du jeg er blind? Det er jo spor etter traktoren både oppetter låveveggen og langt oppover i utmarka."*

Ny pause.

Rulling av røyk, og enda mer taushet.

- *"Han pappa hadde sellt sjarken, å så drakk han mykkje meir enn før."*

Jeg skjenket mer kaffe, tilbød en ferdigrøyk, - som han tok imot.

Jeg håpte på at han skulle tåle stillheten slik han en gang hadde gjort.

Ville han finne tilbake til der vi hadde vært før han dro?

Var det mulig for han å innta den rollen han hadde hatt i samtalene med meg før han skrev seg ut for å klare seg selv?

Og ville han klare å gjøre det på sparket, å ta tak i sin egen atferd uten å gå veien om en langvarig, terapeutisk prosess?

Jeg lot stillheten fortsette.

Ole satt avslappet og røykte.

Rett før han skulle slukke sigaretten valgte jeg å fortsette samtalen.

- *"Har tenkt mye på deg, Ole. Har vært redd for at du ikke skulle ha det så bra der ute i den verdenen du ville prøve deg i. Håpte jo at alt skulle klaffe, selv om jeg jo var uenig i at du skrev deg ut. Er veldig opptatt av deg, det vet du jo."*

Jeg rakte frem sigarettpakken enda en gang, og tenkte absurde tanker om det uheldige i å bruke røyking terapeutisk, spesielt med disse unge klientene. Tror ikke jeg hadde røykt hvis jeg ikke hadde arbeidet med oppsøkende og terapeutisk ungdomsarbeid.

Fikk tid til refleksjon, Ole hadde øyensynlig ingen problemer med stillheten.

- *"Hvordan var det egentlig der ute? Ble det slik du hadde tenkt deg?"*
- *"Dei hadd' jo ikkje ordna nokka. Ikkje fekk æ hybel, og jobba fantes jo ikkje. Æ hadd' inga ainna utvei enn å flytt' inn hos han pappa ette' æ hadd' vært i byen ei uke eller to."*
- *"Hva var det du drømte om da? Hvordan ønsker du at livet ditt skal være? Hva var det du ble skuffet over?" Jeg valgte å stille flere spørsmål slik at han kunne velge ett eller svare på flere.*
- *"Æ trudd' jo at ho jævla sosialberta sku' ordne hybel og jobb, men tru' du ho gjor' nokka?"*
- *"Ho jævla sosialberta er også veldig opptatt av hvordan du har det, Ole, - hun har ringt meg daglig etter at du dro, og jeg vet at hun også har ringt både utekontakten og arbeidskontoret. Ellers synes jeg at du kan nyansere språket ditt litt, i alle fall når du beskriver andre mennesker." Det var nå jeg ville få svaret på om han hadde fattet grepet om den gode rollen vi hadde hatt før han dro.*
- *"Det e' faen ikkje så artig å komm' krypande tebak' te dokk, din slaur. Æ va' jo så sekker på at æ sku' klar' mæ i byen."*

Han var tilbake, i alle fall nesten.

- *"Hvordan var det i byen da? Fikk du ordnet noe av det du ville?"*
- *"Æ fekk et sånt hospitsrom, men der kunn' æ jo ikkje vær'. Heile hospitse' va' jo proppa fullt av knarkera' og alkisa', så æ bodd' det mest' a' tia med dei andre ungdomman på gata."*
- *"På gata? Sov du ute?"*
- *"Næ' me sov i kjellera rundtom. Det va mange ungdomma ute, men det va mykkje sniffing og rusing og. Dei flest' av oss va' rusa heile tia."*
- *"Hva slags rus var du brukte da? Har du forresten brukt rus før? Jeg vet jo at du har drukket alkohol av og til fra du var ganske ung, men hva slags rus brukte du i tiden ute på gata i byen?"*
- *"Æ ha sniffa så mykkje Lynol at du kunn' ha vaska eit heilt hus med det, - å' så mykkje bensin at du kunn' kjørt tel Amerika. Det e' det æ ha'*

rusa mæ på frå æ va' onge. Då æ va i byen gjekk det mest på lightergass å' nokka lim æ fekk stjælt, å' så røyka me litt hasj når noen hadd' nokka."

- *"Hvordan oppleves egentlig denne snifferusen? Er det forskjell på virkningen om du bruker det ene eller det andre stoffet?"*

- *"Lynol'n e' best. Den verka leng' å' æ blir'kje sjuk ette'på. Å sniff' bensin e' som å mest kvæles, som om haue bli' ein ballong. Hasjen lika æ ikkje, æ bli' så sløv a' den, så trøtt. ....Å' så dreck me det me få' tak i...."*

Hvorfor, hvorfor, hvorfor? Hva er det som gjør at det er rusen de tyr til når de er sammen disse ungdommene som bor på gata?

Hva opplever de selv er årsaken til at de bruker rus, og hvordan skal jeg spørre for å få andre svar enn at det er "godt"?

Jeg slapp å spørre.

- *"Æ veit du lura på koffer me' driv' å rusa oss.... Æ veit'kje koffer dei andre bruk rus, men æ ha tenkt' mykkje på koffer æ gjør det. Æ veit'kje, alt blei så mykkje varmar å' likar då æ va' rusa, - å' så va' æ ikkje så ålein', - det blei liksom så godt inni mæ, æ blei så rolig å' varm. Dei andre va' liksom ikkje der lenger, - det va ingen så' krevd' mæ."*

- *"Er du ofte ensom, var du ensom da du var unge? Og hvordan var det når du var i på i fosterhjemmene og på institusjonene?"*

- *"Æ va' allti' ålein' ette' at ho søster begynt' på skola. De va' bare ho mor å' han bror så' æ mått pass på heile tia, så æ gjekk ut. Ute va' det ingen så' masa..."*

- *"...Når du bodde i fosterhjemmene og på institusjonene da...?"*

- *"I fosterhjemma husk' æ ikkje, æ va' der så kort tid, men på barnepsyk' va' det jo andre onga', så der va' æ meir heime i hop me' dei andre ungan og noken av dei voksne. De e' den einast' plassen æ ikkje rusa mæ helle'. ...Å' så her hos dokke. Her ha' æ berre rusa mæ eitpar gonga. Du hadd' forresten rett den gongen du tok lightergassen frå mæ...."*

- *"Det var ingen som hørte noe fra deg de ti dagene du var på gata i byen, - jeg trodde du ville ta kontakt hvis det ikke gikk så bra...?"*

- *"Æ hadd' nok ringt om ikkje utekontakta hadd' funn' oss, æ tenkt' på det. Det va' godt å tenk' at dokk va' der, men litt flaut å reng og. Æ sa jo at æ sku klar mæ."*
- *"Ringte du ingen andre plasser heller, - søsteren din ville helt sikkert blitt glad hvis du hadde ringt? Hun ringte forresten hit etpar ganger."*
- *"Ho søster ska' ikkje ha ekstra bekymmer, ho har nok så' ho har, å' æ vill' vis ho og at æ kunn' klar' mæ. Ho fortjæn' det, ho søster."*
- *"Hva skal vi gjøre nå da, Ole. Jeg antar du blir her en stund, og jeg synes vi skal ha en plan som gjør det lettere for deg å flytte ut neste gang."*
- *"Æ vil ha sertficate' å' så får æ vel bli ferdig me' den fordømmade skola..."*

4.2.9 Åttende samtale.

Fem år var gått.

Kollektivet var stengt.

Jeg selv hadde skiftet jobb fra å leve sammen med disse ungdommene til å undervise andre i mitt fag, sosialt arbeid, og med utgangspunkt i mine erfaringer fra det jeg kaller alternativt sosialt arbeid.

Ole hadde ringt noen ganger, ikke så ofte, og alltid når han var i en eller annen krise.

Disse krisene, og utviklingen ellers, hadde jeg fått litt informasjon om, uten å etterspørre det, fra mine tidligere samarbeidspartnere innen barnevernet og psykiatrien.

Ole har bodd på hospits stort sett hele tiden etter han ble atten år. Han har fått poliklinisk, psykiatrisk tilbud om samtaleterapi, men bruker det bare periodevis. Han har vært innlagt både til observasjon og etter tvangsparagrafene i psykiatrisk sykehus, men aldri vært der mer enn tre uker om gangen.

Jeg har ikke hatt tilgang, eller søkt tilgang, til journalene hans i denne tiden, men jeg går ut i fra at diagnostikken ikke avviker i særlig grad fra diagnosene han fikk fra psykiatrien i barne- og ungdomsårene.

I tiden han har vært ute av sykehuset har han ruset seg på alkohol og amfetaminlignende preparater, populært kalt speed. I noen grad har han brukt opiater, i form av heroin, for å roe seg ned etter lengre perioder med speed.

Av både det sosiale hjelpeapparatet og av psykiatrien er han ansett som kronisk syk og ikke behandlingsmottakelig.

Ole er nå 23 år og uføretrygdet.

Telefonen ringer. Klokken er 01.30 på natten.

- *"De' e' mæ. Æ ha' skøtte heile huset i filla' med hagla hans Roger, men æ skaut ikkje han. Æ veit'kje ka æ ska' gjør', æ trur dem ha'ringt ette' lensmann'. Æ tenkt' æ mått' ring te dæ."*
- *"Hei Ole, takk for sist. Lenge siden nå." Jeg trengte litt tid for å våkne skikkelig, selv om det han fortalte hadde fått meg ganske hurtig ut av søvnen. "Er du oppe så sent?"*
- *"Ka e' klokka? E' det midt på natta? Æ hadd' ingen anna' å' ræng te."*
- *"Helt i orden, jeg måtte bare våkne litt først. Hva er det egentlig som har skjedd?"*
- *"Æ va' hos han pappa, me satt å' drakk lett å' prata om gamle daga' då æ va' unge. Så balla de' på sæ. Han pappa va' og forbanna på han Roger, å' han fortalt' mykkje æ ikkje visste. De' endt' opp i at æ heiv mæ i bilen å' kjørt' utetter. Då æ kom inn henta han Roger hagla å' sa at æ sku hut mæ ut elle's ringt han lenmann'. Æ blei så eitrande forbainna at æ reiv hagla frå han å' skreik at æ sku' blås' haue a' han. Då sprang han inn å' stengt' døra te soveromsgangen. Æ skaut dei to løpa i TV'n og seksjona i stua. Då såg eg all' tre spreng mot dei andre husa. Det va då æ tengt' æ mått' reng te dæ..."*

Jeg så hele situasjonen for meg. Dette var marerittet jeg hadde forestilt meg kunne skje, så jeg ble ikke særlig overrasket, selv om følelsen av kvalme avslørte at jeg også hadde blitt skremt.

- *"Fint du ringte! Har jo ikke hørt så mye fra deg i det siste, så jeg vet ikke så mye om hvordan det har gått etter at du reiste fra oss for fire år siden. Hva har du drevet med den siste tiden?"*

- *"Æ ha' bodd i byen på hospits. Fekk mæ aldri den hybel'n og jobben dei lova, alt blei anns'leis ette' æ blei sosialklient. Æ fekk penga, men det va'kje så mykkje, så æ havnna snart oppi det æ ikkje skull' vært i, - du veit stjæling og eit å anna brekk.å' så blei det meir å' meir rusing. All' dei andre på hospitse' og dei andre som gjekk på gata va' jo dritings mest heile tia. Ha' vært innlagt etpar gonga når æ blei som mest tullat,men det va'kje nokka liv ihop me' all' gærningan på sjuk'huset. Det einast' gode va' ein av sjukepleiarstudentan, han besøk' æ ofte når æ e' ute. Han e' den einast' det går å prat' med, han driv ikkje å græv å' spør om altslags dritt frå æ va' unge, han prat om kvinnfolk å' festing å' opplevels' han ha hatt på ferian' sine, å' så kan æ prat om mine feria' med dokk å' alt det gærne æ gjor' då me va' i utlandet.*

...Huske du...?"

- *"Er ikke så lett å glemme våre ferier nei, men det var da artig og. Jeg har mange fine minner fra da vi var på ferieturene våre. Det var en fin tid, - mye latter og mye fin krangling. Kanskje du skulle blitt hos oss og drevet gården videre, hva tror du om det?"*

Jeg følte meg uendelig ubehjelpelig.

Hva kunne jeg gjøre for ham nå?

Hvordan kunne jeg hjelpe ham?

Avgjorde raskt at det jeg kunne gjøre var å prate med ham til lensmannen eventuelt kom, holde han i ånde og prøve å få han til å gripe fatt i den han var den siste tiden hos oss, en tenkende ung mann med klare planer for fremtiden. Få han til å trekke frem igjen i seg selv det mennesket som kunne både sitte stille og lytte, og som kunne sette ord på følelsene sine.

- *"Hva nå da, Ole, hva tenker du nå? Er det noe jeg kan gjøre for deg utenom at vi prater sammen?"*
- *"Æ tenkt' du kunn' prat me' lensmann' når han kjæm, at du kan sei nokka om kem æ e så at han ikkje sperr' mæ inne eller nokka sånt. Æ sku' ønsk' at me kunn' finn ei ordning, eit elle' anna æ kan gjør så æ klar' mæ. Æ kunn' jo ta trailerlappen å' kjør langtransport elle' nokka...?"*
- *"Det gikk jo så bra på motorsykkellappen... Har du den enda?"*

- *"Nei, de jævla svartingen tok lappen ette' at æ kresja me' bilen ha's pappa forleden år. Det e' for jævli' at dem e' så jævli' streng'. Får faen mæ aldri fri for dem!"*
- *"Hvordan har du det nå da? Har du sett noe til de andre?"*
- *"Æ ha' det bra æ. Koss' dei andre ha' det gir vel æ mæ farsken i! Dei e' noen jævla pyser heile gjengen! Men æ sku' ønsk' ho søster va' her...."*

Han hadde kommet mot meg hurtigere enn jeg hadde forventet.

Eller kanskje det var jeg som hadde kommet han imøte...?

Det viktige er at relasjonen var reetablert i så stor grad at den rollen Ole hadde inntatt utover i samtalen hadde gjort ham mer rede til å forholde seg til situasjonen han befant seg i. Det usikre i det hele lå i hvordan de andre involverte ville takle situasjonen.

Hva ville lensmannen/politiet gjøre?

Og hvilke tiltak ville bli iverksatt?

Kort sagt; hvordan ville hjelpeapparatet møte Ole?

- *"Eyvind, æ trur de' kjæm noen, æ hør ein bil utafor."*
- *"Ta det med ro og gjør som de sier du skal gjøre. Ikke legg på telefonen og la meg prate med dem når de kommer inn. Du må regne med at de vil ha deg på et sted de kan se etter deg hele tiden."*
- *"Æ vil farsken ikkje på glattcella igjen! Æ får hetta der inne. Du må få dem te' å plasser' mæ eit anna sted!"*
- *"Er det i orden at jeg anbefaler et inntak på sykehuset?"*
- *"Be'r enn glattcella. No rope dem utafor, dem ber mæ komm' ut."*
- *"Inviter dem inn. Si at døren er åpen og at du sitter i telefonen."*

Jeg hører han rope, og like etter kommer de inn. Det høres ut som minst to mennesker. I begynnelsen er en av stemmende høylytt, men ganske snart overtar en roligere damestemme.

- *"Det e' to polisar og ei doktordame. Dei ha' tatt vare på hagla hass Roger. Doktordama sei ho vi' gje mæ ei sprøyte å slapp' a' på. Æ får faen mæ gratis rus og. Ka du sei?"*
- *"Jeg synes du skal la henne sette den sprøyta, og be henne om å ta en prat med meg etterpå. ....Og så får du og jeg ha oss en prat etter det igjen."*

Det går et minutt eller to, så får jeg legen på tråden. Vi er ikke uenige. Hun har allerede forhåndsklarert plass på sykehuset. De kjenner han jo.

Jeg kjenner legen fra før og vet at hun er meget dyktig, og at hun medmenneskelig relaterer seg til sine pasienter. Han er i de beste hender. Likevel føler jeg at jeg har sviktet ham, at min oppgave burde vært å alltid være der for ham når han trengte meg. Det var jeg som skulle vært der nå. Det var jeg som skulle hentet han hjem til oss.

Jeg ba om å få noen ord med ham.

- *"Hvordan går det, Ole. Er alt i orden? Som du vel har hørt så er vi enige om at du skal få et rom på sykehuset. Synes du det er OK?"*
- *"OK det. Takk for hjelpa. Æ begynn' å bli jævli søvnig."*
- *"Godt. Ring meg og fortell hvordan det gikk....."*

Det har gått seks år.

Jeg vet han er psykiatrisk klient, som oftest på poliklinisk basis.

Jeg føler enda at jeg har sviktet ham.

4.2.10 En fortelling i fortellingen.

Jeg så han i det samme øyeblikket jeg svarte på telefonen. Han kom gående oppover veien med raske skritt. Hodet bøyd og det lange håret hengende nedover øynene.

Jeg så han var sint på lang avstand.

- *"Det er rektor", sa en stemme i telefonen. "Vi har måttet utvise Ole på grunn av at han ble helt rabiatt og slo en av de andre elevene, så vi bare måtte vise han ut."*
- *"Jeg forstår at dere må avvise vold i skolen, men hva er ellers begrunnelsen for utvisningen, hva mener du at dere vil oppnå ved å vise Ole ut? Hva skal skje når han eventuelt skal inn igjen?"*

Jeg tillot meg å være åpen i min undring. Jeg hadde samarbeidet med rektor i flere år, og selv om jeg visste at han var autoritær og av den gamle skolen så var han så absolutt velmenende og elevsentrert.

- *"Jeg kan jo ikke akseptere slik atferd, og han må jo lære. Jeg tror at når han får tenkt seg om så vil han skjønne at det han gjorde var galt, og be den andre ungen og oss andre om unnskyldning. ...Og dessuten har jeg jo et ansvar overfor de andre ungene..."*
- *"Enn om vi får alt dette til straks? Enn om vi får løst opp i problemet nå, mens alle enda er i situasjonen?"* Fortsatte jeg å undres. *"Enn om vi forandrer utvisningen til en innvisning?"*

Ole i ytterdøra. Slamring, slenging av sko og ransel, han var sint. Jeg ba rektor vente litt i telefonen. Ole kom inn og startet i retning rommet. Jeg sprang etter han og løftet han opp som en unge i armene mine. Kroppen hans var helt stiv.

- *"Jeg snakker med rektor", sa jeg. "Jeg vil at du skal høre hva jeg sier."*

Jeg holdt han hardt. Han protesterte ikke. Kroppen myknet litt.

Ole var 15 år nå, 15 år som stort sett hadde bestått i en følelse av å bli avvist av både sine nærmeste og av de etterhvert mange fagpersoner som han hadde forholdt seg til. Han står bak meg når jeg fortsetter praten.

- *"Jeg tror at alle parter er tjent med at vi tar opp situasjonen nå, og at vi tar Ole ekstra nært inntil oss for å inkludere han i stedet for ekskludere han. Vet ikke om han er klar til å gjøre dette, men det er hva jeg skulle ønske å få både han og dere motivert til."*
- *"Tror ikke det står på motivasjonen hos oss, men du veit; det er jo travelt her hos oss, så hvis det skal gå så må nok du ta mye av ansvaret."* Rektor er åpen, og jeg føler at han stoler på meg.

- *"Kan du forberede klassestyrer, så skal jeg prate med Ole, og så foreslår jeg at vi avsetter siste time til å løse opp i dette."*
- *"Hvis du klarer din del, så skal vel jeg klare min. Og det skal du vite; jeg synes det er spennende det du prøver å gjøre nå."*

Rektor er med meg nå. Ole har hørt hele samtalen. Jeg snur meg mot han med et spørrende blikk. Han er enda lukket, men holder hodet rakere.

- *"Vi kommer ned til siste time. I alle fall kommer jeg... Dette tror jeg Ole også egentlig ønsker. ...Vi kommer nok!"*

Jeg hadde ventet at han ville stikke opp på rommet sitt, men i stedet spurte han om vi hadde noe etan's i huset.

Nystekt brød, kaffe, røyk, ikke et ord før jeg sa at jeg måtte skifte klær før jeg skulle på skolen. Da jeg kom ned etter å ha skiftet, hadde Ole også skiftet genser og strøket håret opp fra øynene; han var klar.

Vi utvekslet ikke et ord på veien til skolen.

Jeg var i min egen verden i planleggingen av regien i det som skulle skje, og jeg hadde en følelse av at Ole også tenkte på hva han skulle gjøre. Men det jeg følte preget stemningen generelt, var en absolutt trygghet i relasjonen mellom Ole og meg. Og jeg husker jeg undret meg over hvordan en slik trygghet frigjør så uendelig mange ressurser.

Ole håndhilste på rektor, og vi gikk sammen inn i klassen. Jeg hadde arbeidet ganske tett sammen med klassestyrer før, så han hadde informert klassen om at vi kom - uten å utdype hva som skulle skje. Jeg hadde vært inne i klassen tidligere

- *"Dere vet jo at jeg stammer", sa jeg. "Jeg har lyst til å fortelle dere om en episode jeg havnet i på grunn av stammingen."*

"Jeg sto i en pølsekø utenfor en av disse gammeldagse pølsekioskene der det bare er en luke ut mot kundene. Da jeg endelig var først i køen, og skulle si pølse, fikk jeg det ikke frem. Jeg sto der å sa at jeg skulle ha en pppppppp, ppppppppøø., om og om igjen inntil han som sto der ba meg om å få sagt det jeg skulle si - eller flytte meg slik at nestemann kunne få handle. Da nærmest eksploderte jeg og heiv meg inn gjennom åpningen, grep tak i "pølsemannen" og halte han ut - over pølser, sennep og ketchup, og skrek "pølse, for faen"!

Jeg fikk jo pølsa mi temmelig fort, - men lærte kanskje også noe om hvordan det føles når en ikke får frem ordene på det en vil uttrykke."

"Kanskje det var slik Ole også følte det da han kranglet med klassekameraten sin...?"

Jeg hadde brukt historien før, og visste at den fungerte godt som miljøskaper i de fleste grupperinger. Slik virket den da også i denne klassen. Latter og fnising var det som kom til uttrykk, men det som var spennende nå var om den også utløste refleksivitet og åpenhet.

Ole tok ansvar med en gang.

- *"De' e' så det svartne heilt før mæ når æ ikkje finn fleir ord å bruk'. Æ veit'kje ka æ ska' gjør. Æ bli' så eitrande forbainna."*
- *"Jeg var også forbannet i pølsekøen, og etterpå ble jeg så flau at jeg bare sprang unna med pølsa mi, men i alle de årene som har gått etterpå har jeg angret på at jeg ikke ba om unnskyldning. Selv om han som sto i pølsebua hadde opptrådt dumt, så ga det meg ikke retten til å angripe ham. Selv om det trenges minst to for å krangle, så betyr ikke det at alt er lov."*
- *"Æ e' enig, æ sku'kje ha slådd, men faen for ein hestpeis han va' den tullingen! Æ veit æ e' lett å få forbainna, og det veit han og'."*
- *"Hva mener dere i klassen om dette da?"*

Taushet, litt fnising. Læreren tok ordet. Jeg avbrøt han med spørsmål om han var en av elevene. Mer fnising. En hånd i været, flere hender i været.

- *"Vi e' drit lei alt bråket. Det e' arti' ei stund, men så bli' det berre bråkat." Det var en av de andre guttene som først tok ordet.*
- *"Dessa gutan ska' tøff' sæ heile tia. Det e' berre bråk me' dei." En av jentene våget seg frampå.*
- *"Er det samme slags bråk det var når Ole endte opp med å slå tidligere i dag.? Hvordan mener dere Ole fungerer i klassen?"*

Jeg tok sjansen på et direkte spørsmål fordi vi hadde litt knapp før skoledagen var over.

Ole stolte på meg, så jeg antok at han også hadde den tryggheten som var nødvendig for å tåle et eventuelt direkte angrep fra klassen. Svarene som kom var overraskende.

- *"Hain Ole e' ein fin fyr." Det var den samme jenta som tok ordet igjen. "Han e' hjelpsom når med ha' nokken problema, å' han e veldig flink me' praktiske ting, det sei' gutan og."*
- *"Me' veit jo åssen han Ole ha' hatt det oppgjennå' åra. Han fortalt' jo om det då han begynt' her, du va' der jo du å'. Det var den gutten Ole hadde slått som snakket. "Men han må jo skjønn' at me vil han berre godt! Æ håp han snart bli' trygg på oss nå."*
- *"Æ vi' be om forlatels'. Æ syns de' e' dårlig gjort å slå. Æ meine det ikkje, æ bli' berre så forbainna."*

Ole sto enda ved siden av meg oppe ved kateteret, så det overrasket meg at han tok ordet uten videre. Men, som sagt, mye var overraskende med denne utvekslingen mellom elevene i klassen, overraskende og veldig gledelig. Av en eller annen grunn var de trygge, og evnen til refleksjon sa noe om at de hadde vært trygge lenge, i alle fall var det gjennomtenkt det som ble sagt.

- *"Jeg er imponert over dere", sa jeg med overbevisning. "Disse tankene, og det at dere er så åpne lover godt! Tror dere vi kan få læreren like trygg som det dere er? Skal vi teste han litt? Ta og bind et skjerf foran øynene hans Ole, så prøver vi om han er like trygg som dere."*

Resten av timen gikk med til lek der læreren, og etterhvert en og en av elevene, fikk bind for øynene og ble plassert stående i sentrum av gruppen, for så å bli skjøvet mellom oss andre som sto i tett ring omkring.

En gammel og enkel lek, som ble lekt så grundig at klassen unisont brøt ut i applaus over seg selv ved slutten av timen.

Vi dro hjem.

Selv om middagen ble forsinket på grunn av episoden, var atmosfæren i hele gruppa sprudlende.

Jeg hadde arbeidet i nært samarbeid med rektor, sosiallærer og klasseforstander helt siden Ole begynte på denne skolen. Nå innførte vi i tillegg at jeg skulle være en time i klassen hver måned. Dette pågikk i nesten ett år.

Ole, som ellers hadde brukt vold som språk i nesten hele sitt korte liv, slo aldri igjen så lenge han gikk på skolen. Han var inkludert i alle arbeidsgruppene som ble etablert mellom elevene, dette på tross av at hans pedagogiske nivå var veldig lavt på grunn av alle manglene i grunnkunnskapene hans.

Han var aktiv, og gruppene fant alltid oppgaver til han som de visste han kunne mestre og som samtidig inngikk i de enkelte gruppeoppgavene.

Ole, som ellers hadde vært vanskelig å få til å stå opp om morgenen, sto oftest opp uten å bli vekket av oss andre etter denne episoden.

Jeg kunne selvfølgelig konkludert med at trygghet er absolutt nødvendig som basis for både kunnskapsmessig og sosial læring, men det har andre gjort før meg.

Det som for meg er essensielt i denne fortellingen er å understreke at inkludering, økt oppmerksomhet og omsorg, er et mye bedre redskap enn ekskludering, utvisning og straff, i arbeidet med kriser som oppstår i grupper.

Det jeg også vil peke på er tidsfaktoren; viktigheten av å arbeide med krisen i den setting og i den tidsrammen den oppstår i.

Dette betyr igjen at jeg vil hevde at individuell samtaleterapi knyttet til gruppebaserte kriser, effektivt i ettertid, i liten grad kan løse krisen eller skape grobunn for videre vekst i de relasjonene krisen har oppstått i.

5. Eva.

Drosjen kjørte oppover åsen fra byen.

Veien var omfavnet av gamle trær, en alle som skjermet veien fra solstrålene.

Det var sommer. Solen varmet med tunge stråler. Luften dirret.

Min kone og jeg kommenterte de gamle bygningene - det gamle "asylet", vi passerte på veien oppover. Stedet der "de gale bor", som en svensk dramatiker hos har uttrykt det. Disse husene som har rommet ufattelige menneskeskjebner i snart et århundre.

Vi skulle også til et slikt sted, men det var en moderne institusjon innrettet spesielt mot barn og unge.

Vi skulle hente Eva, 14 år.

Eva, som barnevernskuratoren insisterte på, skulle få enda en sjanse før rådet fra spesialistene om en langtidsplass i lukket institusjon skulle følges.

Vi ble møtt i resepsjonen av Evas særkontakt, et menneske med spesielt ansvar for Eva i det daglige arbeidet på avdelingen.

- *"Eva har vært dypt psykotisk siden hun kom hit til oss for tre uker siden", sa særkontakten. "Hun har sittet i en krok med ansiktet mot veggen og snakket med seg selv - eller en eller annen imaginær person, utenom når vi har matet henne.*

En gang tok vi henne med ut, men da ble hun aggressiv og stakk av. Det måtte tre personer til for å finne henne og få henne inn igjen på avdelinga.

Overlegen, - som dere skal få hilse på senere, mener det er uforsvarlig for Eva å oppholde seg i en åpen institusjon."

- *"Vi er blitt skriftlig informert om alt dette. Det vi ønsker er å få hilse på Eva og være litt sammen med henne før vi tar henne med oss", svarte jeg. "Meningen er å prøve å gi henne et tilbud i en ny setting, en ny verden å leve i."*

- *"Det er ikke meningen å være negativ", fortsatte særkontakten. "Jeg vil bare ikke at dere skal ha altfor høye forventninger...."*

Eva satt på en kjøkkenstol med ansiktet vendt inn mot den mørkeste kroken i rommet da vi kom inn.

Hun rugget på kroppen og mumlet lavt ord som det var vanskelig å oppfatte.

- *"Hun har sitt eget språk som ingen forstår noe av", sa særkontakten - uten å bry seg om at Eva var i rommet. "Hun svarer ikke når vi snakker til henne, og bryr seg øyensynlig absolutt ikke om hva vi sier".*
- *"Jeg synes du skal presentere oss for Eva, slik at vi får hilse på henne selv", svarte jeg, - både for å uttrykke et ønske og for å avbryte en utvikling i dialogen med særkontakten som jeg både fant ufaglig og umenneskelig.*
- *"Dette er Rita og Eyvind", sa særkontakten til Evas rygg etter at vi hadde krysset rommet. "De er kommet for å hilse på deg og for å se om du kan bo hos dem", fortsatte han.*

Eva reagerte ikke. Hun bare fortsatte med den rytmiske ruggingen av overkroppen, - men hun mumlet ikke nå.

Jeg gikk inn i kroken og satte meg på gulvet med ryggen mot den veggen hun ikke hadde blikket festet i.

- *"Det er ikke helt slik det er", sa jeg. "Vi er ikke kommet for å se om du kan bo hos oss, vi er kommet for å hente deg. Rommet ditt står klart, så det er bare å*

flytte inn. Hos oss synes vi du skal bo til du er voksen og kan flytte inn i ditt eget hus”, fortsatte jeg.

Ingen respons, utover den før omtalte tausheten.

- *”Vi bor på en liten gård ikke så langt fra Finnsnes. På gården har vi geiter og hester, - og selvfølgelig hund og katt. Vi har planer om å anskaffe høner også....”*

Hun hadde sluttet å rugge på kroppen nå, men fremdeles svarte hun ikke.

- *”Ellers synes jeg du skal ta deg en tur ut i solen sammen med Rita”, fortsatte jeg. ”Det er enda en stund til flyet går nordover, og litt frisk luft skader vel ikke?”*

Hun så på meg, eller kanskje jeg heller skulle si at hun så mot meg. Øynene hennes så liksom rett gjennom meg mot et sted langt borte.

Særkontakten forsøkte å si noe, men jeg avbrøt han og spurte om ikke han og jeg skulle ta oss en kopp kaffe mens de andre var ute.

Rita hadde allerede lagt en hånd på Evas skulder. Jeg husker at jeg tenkte at vi var ”et helvetes godt team”.

- *”Ikke bli borte for lenge da. Husk at vi har et fly å rekke”, sa jeg avslutningsvis.*

Innvendingene fra særkontakten og avdelingsansvarlig var mange over at jeg hadde tatt en avgjørelse om at Eva skulle ta en tur ut sammen med Rita.

Jeg måtte innrømme at jeg hadde blandet meg inn i avdelingens ansvar, men min trygghet på at dette skulle gå bra smittet etter hvert over på de andre, en trygghet som så absolutt ikke bygget på visshet, men heller på en erfaring om at utviklingsmulighetene hos enkeltmennesket utelukkende kan funderes i at det gis muligheter for å velge - og dermed til å ta ansvar for eget liv.

Det ble noen kopper med kaffe i uvisshet før de kom tilbake.

Eva lyttende til Ritas prat om geiter og melking.

Men hun sa hun ingenting, i alle fall ikke med ord.

Jeg ba Eva spørre avdelingspersonalet om å hjelpe henne med pakken mens Rita og jeg pratet med overlegen. Fremdeles uten ord fikk hun dem med seg.

Overlegen var meget skeptisk.

Spesielt var han skeptisk til bemanningen i vårt prosjekt, det at vi bare var tre ansatte som på heldøgnsbasis hadde ansvaret for inntil fem klienter. Han var en høflig mann, så han sa lite om fagkompetansen hos de ansatte, men det var liten tvil om at han syntes at vi tok på oss noe som ikke kunne lykkes i en setting uten formell psykiatrisk kompetanse.

Flyet var tre timer forsinket.

Tiden gikk med til å holde øye med Eva som fotfulgte Anita Skorgan rundt i avgangshallen, lykkelig smilende, men fremdeles uten å si et ord.

Ordene skulle vise seg å komme ganske fort etter at vi kom hjem, men innholdet i det hun sa besto for det meste av banning og utskjelling av verden generelt og oss i særdeleshet.

Praten var så absolutt ikke uten mening, og den var reelt knyttet til både situasjoner og spørsmål fra oss andre. For oss var det derfor både naturlig og metodisk nærliggende å forholde oss både til det hun sa, og til den atferden hun valgte.

Så naturlig var det at vi i begynnelsen gikk ut fra at hun var ute av psykosen og tilbake i en verden som var vår felles verden. Overgangen fra den psykotiske atferden hun viste på Statens senter, til det levende mennesket hun var straks hun kom til oss, var så stor at det var rimelig å tro at hun var ute av psykosen.

Senere skulle det vise seg at det uttrykket hun valgte etter at hun kom til oss bare var en annen av de psykotisk baserte rollene hun hadde utviklet for å make å være i den erfaringsverdenen som var grunnlaget for hennes identitetsutvikling.

Jeg velger altså allerede nå å understreke begrepet ”rolle” for derigjennom å gi leseren et hint om hva som ligger til grunn for den videre forståelsen av den terapeutiske utviklingen.

Det understrekes, imidlertid, at denne innsikten først kom til undertegnede etter nesten ett års arbeid, samt at forståelsen av fenomenet har tatt ytterligere flere år å utvikle, - dette på tross av at kasus er grundig drøftet med fagfeltets tyngste kompetanse.

Det skulle gå 11 måneder, 2 uker og tre dager innen innholdet i språket skulle komme til å endre seg.

Nesten ett år der utgangspunktet for behandlingen var kognitiv, eksistensielt basert psykoterapi, med en målsetting om atferdsendring.

Ett år med språk som måtte forstås med utgangspunkt i Evas bakgrunn, hennes erfaringer og den alternative verden hun valgte å oppholde seg i, en verden jeg i utgangspunktet antok å være alt annet en psykotisk.

Eva er en av to klienter jeg har arbeidet med over tid hvor det har vært nødvendig å sette seg inn i klientens bakgrunn gjennom journalene fra de ulike instansene og institusjonene som har forsøkt å gi et tilbud.

For Evas del betyr dette journalene fra barnevernet, BUP og Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri.

I tillegg er det innhentet informasjon fra kollektivet hun var på før innleggelsen på Statens senter, fra barnevernsskurator, samt i noen grad fra far, alt dette gjennom samtaler.

Fortellingene som følger er fra både de terapeutiske samtaler vi hadde to ganger i uken, og fra den hverdagen vi delte på døgnkontinuerlig basis fra Eva kom til oss til gjennombruddet kom etter de før omtalte 11 måneder, to uker og tre dager.

Gjennombruddet som skulle komme til å endre min forståelse både av psykosen og av det en kaller ”sykdom” eller ”avvik”.

5.1 Første morgenen.

- *”Hut dæ te helvete ut, - dritkjerring.”* Var ordene Rita fikk slengt i fjeset da Eva skulle vekkes den første morgenen.

Husets uskrevne kutyme var at vekking bare skulle skje som en beskjed, og at ytterligere inngrep skulle avgjøres av leder hvis beskjeden ikke virket.

Jeg valgte å følge rutinene for oss andre før jeg fulgte opp overfor Eva.

- *”Hut dæ te helvete ut, - kjerring”*, sa hun - med ryggen mot meg, etter at jeg hadde banket på og gått inn på rommet hennes.
- *”Kjerring er det ingen andre som har kalt meg i hele mitt liv”*, svarte jeg etter en kort pause.

Hun hev seg rundt i senga. Satte seg opp uten engang å forsøke å dekke seg til, og freste mot meg.

- *”Ta den helvetes ståpikken din me’ dæ å forsvinn”*, brølte hun. *”Du kan vel for faen pule kjerringa di’, å ikkje ryne dæ ut på mæ!!!”*

Jeg brettet sammen klærne hennes som lå i rommets eneste stol, la dem på skrivepulten, og flyttet stolen nærmere sengen hennes.

- *"Jeg har pult kjerringa mi, - og jeg puler ikke klienter og barn", svarte jeg etter en pause som for meg føltes som en evighet.*
- *"Syn's du ikkje æ e sexy eller", sa hun, og dro av seg resten av dyna.*
- *"Jeg synes du er ei jente som jeg gjerne vil ta vare på og hjelpe", svarte jeg.*
- *"Æ syns du ska' gje faen i å rape ut av dæ det derre førdomrade fjotteriet. Æ ha' hørt det før, - det e' det dei sei allihop. Ta dæ ein ronk."*
- *"Egentlig har jeg planer om å spise frokost", svarte jeg. "Tenkte å lage en omelett til oss med noe sopp jeg fant når jeg var ute med geitene. Dra en kam gjennom håret du, - så er maten klar om en halvtime."*
- *"Æ lika'kje sopp, - æ vi' sove."*
- *"Er du ikke oppe om en halvtime så kommer jeg opp igjen", svarte jeg og gikk ut av rommet hennes.*

Stille.

Stillheten fra omverdenen passet perfekt med den stille tomheten som fylte meg. Et øyeblikk fant jeg ikke mening med det jeg forsøkte å gjøre. Meningen kom tilbake i god tid før den halve timen var over, da jeg hørte suset fra vannkranen på badet.

Hun spiste som en forsulten gris.

5.2 En samtale... Første samtale.

Allerede andre dagen Eva var hos oss valgte jeg å innlede til en samtale om henne selv og familien.

En følelse av at jeg egentlig ikke forstod dette sinte mennesket, skapte så mye uro i tankene mine, at jeg følte jeg måtte ha mer informasjon før jeg kom

videre. Det som også undret meg var at den psykotiske atferden fra Statens senter var helt borte; så enkelt var det vel ikke.

Jeg visste jo at Eva var ei jente som hadde hatt et liv med sterke opplevelser, - opplevelser som en måtte anta kunne ha vært traumatiske og utløsende for den atferden hun hadde, og for den sterkt psykotiske atferden hun hadde fremvist på Statens senter.

Mitt valg ble altså å innlede til en terapeutisk fundert samtale basert på en formodning om at hun allerede nå kunne si noe om sin egen oppvekst, og om de personene som hadde vært signifikante i dette livet som syntes å ha sporet så kraftig av.

- *"Hva var det egentlig som skjedde på kollektivet du var på før du dro til Oslo?"* Spurte jeg, - uten forventninger om at hun hverken skulle huske det eller kunne si noe om det.
- *"Samme forbanna dritten som allti' skjer",* svarte hun umiddelbart, - samtidig som hun søkte blikket mitt med øyne som var svarte av sinne. *"Den derre jævla sjefen der oppe kom inn på rommet og dro dyna av mæ, - og brølte no' om at æ sku' stå opp. Men æ så jo ka han ville, så æ ba han om å hut sæ ut."*
- *"Det var jo det samme du gjorde med Rita det, - du ba jo henne også om å hute seg ut. Tror du hun også mente noe annet enn det hun sa?"*
- *"Veit da faen ka ho ville. Ho e' vel samma dritten ho og. Samma som de der andre hestpeisan. Pule e' de' eineste dei vil. Æ e' faenmæ så utpult og rævpult at æ kan knapt gå."*

Hun var overbevisende. Det var ingen tvil om at hun mente det hun sa, - heller ikke var det noe falskt å spore i det ekstremt sinte uttrykket i øynene hennes.

Dette var hennes virkelighet.

Hvordan skulle jeg kunne avgjøre om denne virkeligheten var i samsvar med det hun faktisk hadde inngått i i oppveksten?

Var det reelle essensielt for min tolkning, eller skulle jeg bare forholde meg til uttrykket?

- *"Hvem er det som har gjort alt dette da",* spurte jeg under sterk tvil om spørsmålets generelle form. *"Er de foreldrene dine, - eller er det andre du har truffet som har gjort dette?"*

- *"Dei gjør det allihop. Han pappa pulte han bror i ræva då han va liten så han ikkje kunne drite på mange daga."*
- *"Husker du hvor gammel broren din var da dette hendte?"*
- *"Han gjør' de' heile tia fra han bror va' liten baby, - kjørte pikken sin inn i rompa på han. Han slutta ikkje me' de' før at me flytta heimefrå,"*
- *"Er det han pappa som har gjort dette mot deg også?"*
- *"Nei, - han pappa va'kje så ille, - det va' meir all' dei ander. - han onkel og all' dei på hospitse"*
- *"Hvordan var det mellom deg og broren din da, - dere har jo levd sammen hele tiden. såvidt jeg har forstått?"*
- *"På hospiset va' det han bror å æ som pulte for det meste. Alkisan fekk berre rør' oss om dei betalt' - å dei had'kje så mykkje pæng."*
- *"Moren din da, - hva sa hun om alt dette?"*
- *"Ho mamma va' jo alder heime. Enten va' ho ute på rek elle' så va' ho på sjukehuset. Æ husk ikkje ho va' me oss ongan. Æ trur ho va' ute å pulte gammelgrisan mest' hver kveld."*
- *"Hvordan vet du hva hun gjorde når hun ikke var hjemme?"*
- *"Æ veit berre at ho va' ei jævla hore, - å når ho ikkje va' ut, så va ho på galehuset, sa han pappa."*
- *"Husker du noe annet fra før du begynte på skolen?"*
- *"Det einast æ huske e all skrikinga fra han bror når han blei pult i rævva."*

Jeg valgte å la samtalen stilne hen her. Avsluttet den egentlig ikke, men avledet den gjennom å hente kaffe og å tenne en sigarett. Svarene hun hadde

møtt meg med var vanskelige å forholde seg til. Informasjonen var så sterk at jeg ikke greidde å følge den opp der og da.

Det som ellers fikk meg til å stanse, var at jeg kjente tvilen komme opp i meg; kunne virkelig være sant det hun sa?

Var det mulig at noen kunne få seg til å gjøre alt dette mot et barn?

Hvordan skulle jeg bruke denne informasjonen i det videre arbeidet?

Refleksjonene endte opp i en avgjørelse om å innhente informasjon fra de kildene som var tilgjengelige, journaler, saksbehandlere, terapeuter, samt eventuelt fra familien.

Dette ville være et unntak fra den eksistensielt baserte psykoterapien inspirert av f. eks. Laing (Laing 1961 og 1985), som jeg hittil hadde basert mitt arbeid på fordi jeg tidligere hadde valgt å arbeide direkte med ungdommene i en periode på minst 3 måneder før jeg innhentet informasjon fra journaler og terapeuter utover det medisinsk nødvendige.

I det følgende kapittelet er Evas oppvekst i familien oppsummert ved hjelp av barnevernets og BUP's journaler, lengre samtaler med Evas kurator, og kortere samtaler med psykolog på BUP, samt en samtale med far.

5.3 Eva - en historie om svik.

Eva hadde vokst opp i en familie der mor fra brorens fødsel hadde hatt hyppige innleggelse i psykiatrisk sykehus etter en svangerskapspsykose som ikke var behandlet av hjelpeapparatet.

(En har ikke forsøkt innhentet opplysninger fra mors journaler fordi denne informasjonen antas å ikke berøre barnas situasjon direkte. Ut i fra barnevernets og Barne- og Ungdomspsykiatrisk Poliklinikks opplysninger har det ikke vært kontakt mellom mors og Evas behandlere.)

Barnevernet kom inn i bildet etter henvendelse fra far i forbindelse med Evas forestående fødsel. De ble søkt avlastning for tre måneder etter fødselen.

Avlastningen ble utvidet med ytterligere tre måneder etter søknad fra far med begrunnelse i at mor igjen var innlagt på psykiatrisk sykehus. Søknaden ble innvilget gjennom sosialtjenesten.

Utover dette synes det ikke å foreligge klientstatus for noen av barna før helsesøster innberettet bekymring for broren ved den obligatoriske seksårsundersøkelsen.

På det tidspunktet bekymringsmeldingen ble effektuert var mor langtidsinnlagt. Far hadde innledet et nytt forhold etter å ha søkt separasjon. Fars nye kjæreste flyttet inn i familien før barnevernet iverksatte undersøkelser.

Undersøkelsen konkluderte med at omsorgssituasjonen var vesentlig forbedret etter at fars nye samboer flyttet inn, og at det derfor var liten grunn til bekymring.

Far har opplyst at de påfølgende tre år var gode for familien. Det tredje året ble fars samboer gravid og fødte en sønn.

Samtidig med at det nye barnet ble født, kommer det en bekymringsmelding fra skolen, gjennom PP-tjenesten på Evas bror. Meldingen skyldes primært skulking og konsentrasjons-vansker, men det henvises også til at han ikke vil kle seg om i forbindelse med gymnastikkundervisningen.

(Fra min side er det ikke innhentet ytterligere informasjon f. eks. fra brorens journaler. Den informasjonen jeg her henviser til kommer fra samtaler med Evas kurator.)

I forbindelse med bekymringsmeldingen omkring Evas bror blir det foretatt et nytt hjemmebesøk hos familien. Rapporten anfører at fars samboer ikke lenger er så innstilt på morsrollen for barna fra fars ekteskap. Spesielt synes hun at Evas bror er vanskelig å ha med å gjøre. Hun mener også at forholdet mellom hennes eget barn og Evas bror er dårlig. Hun er sågar redd for at Evas bror, som nå er snart 10 år, skal skade hennes 3-årige sønn.

Rapporten konkluderer med at det ikke foreligger noen form for omsorgssvikt, og at man forutsetter at PP-tjenesten og skolen i fellesskap utarbeider tiltak som vil bedre skolesituasjonen for Evas bror.

Eva er nå snart seks år gammel. Det står ingenting om Eva i rapporten fra barnevernet utover at forholdet mellom henne og den eldre broren synes å være meget godt.

Det går nye to år uten at barnevernet er inne i bildet.

Nå er Eva 8 år, hennes eldste bror er 12 år, og hennes yngre halvbror er blitt 5 år.

Situasjonen for den eldste broren er ikke forverret, men den er heller ikke blitt bedre. Broren inngår i en guttegjeng som begår småkriminalitet, og som omgås et miljø av alkoholmisbrukere i byen.

Han skulker ofte, og er for ung for "alternativ skole prosjektet" som er etablert i byen.

PP-tjenesten vurderer utviklingen som akseptabel (i følge Evas kurator).

Eva fungerer godt på skolen, men i fritiden er hun mye sammen med sin eldste bror. Far synes dette er i orden, fordi - som han selv sier - det gjør at konfliktene mellom han og hans samboer, som han forøvrig nå er gift med, ikke så ofte kommer til overflaten.

Etter en episode mellom Evas bror og halvbroren deres, krever fars kone at den eldste broren skal ut av huset. Ellers vil hun skilles, ifølge far.

Dette utløser en henvendelse fra far til barnevernet der han ber om at det skaffes et fosterhjem til eldste bror, eller at barnevernet tar hånd om han på annen måte.

Barnevernet reagerer raskt og skaffer et fosterhjem der bror tiltaksplasseres i samråd med far uten vedtak om omsorgsovertakelse.

I tiden som følger blir også Eva klient i barnevernet.

Eva, som før har inngått i rollen som "den gode" - den problemfrie, som en motvekt til eldste bror, overtar nå brorens rolle og starter på den samme karrieren. Den eneste forskjellen er at Evas utvikling er aksellererende og mer dramatisk enn brorens. Hun overtar brorens rolle i gjengen allerede før hun er 11 år, og kurator uttaler følgende: "Jeg tør ikke engang tenke på hva som skjedde i denne perioden".

I følge kurator skifter Eva både rolle og språk. Hun blir en unge som har et språk og en atferd som en voksen på det vis at atferden avspeiler miljøet i byens alkoholikermiljø samtidig som avvisningen av familien, skolen og det miljøet hun ellers har inngått i blir absolutt.

Far forteller at Eva ble "en helt annen unge". Fra å være "pappas pike" ble hun ei jente som kalte pappas nye kone for "den helvetes sklia du holder hus med".

Denne rollen hun inntok allerede som 11-åring syntes å minne om den hun fremstår som etter ankomst til oss.

Tiden som følger aktiviserer hjelpeapparatet på bred basis, ifølge kurator.

Eva dropper ut av skolen allerede i fjerde klasse, noe som utløser krav om tiltak både i skoleverket, i barnevernet og i barnepsykiatrien.

Problemet, igjen ifølge kurator, er at en ikke får tak i Eva. Hun rømmer, hun avviser, hun skjeller ut alle de som prøver å iverksette tiltak.

Det første året blir hun plassert i tre forskjellige fosterhjem. Lengst er hun i det første. Dette er hun i i nesten 2 måneder. De to andre rømmer hun fra etter få dager. Det første fosterhjemmet skal hun komme tilbake til på eget initiativ flere ganger til hun, når hun er 13 år, igjen blir plassert i det første fosterhjemmet.

I mellomtiden har Evas bror rømt fra både fosterhjemmet og fra en institusjon, og har fått innvilget rom på et av byens hospitser i en alder av 15 år.

Det er dette hospitet Eva oppsøker når hun er på rømmen. I praksis bor hun i perioder hos sin bror. I det samme hospitet bor mange av byens tunge alkoholmisbrukere.

På grunnlag av Evas egen informasjon, som jeg kommer tilbake til i et senere kapittel, er det her på hospitet hun skaffer seg inntekter på samme vis som broren har gjort det, altså gjennom prostitusjon.

Eva blir også forsøkt plassert både på en spesialskole og på et ungdomshjem i denne perioden, alt dette etter at barnevernet har overtatt omsorgen både for henne og for hennes bror. Igjen rømmer hun fra begge institusjonene etter få dager. Ungdomshjemmet forsøker riktignok å innhente henne igjen, men hun rømmer første natten etter at hun er tilbake.

I påvente av at det skal frigjøres plass på Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri, plasseres hun under tvang på kollektiv. Her går hun inn i den dype psykosen hun var i da vi hentet henne på Statens senter.

Det som synes å ha utløst psykosen kan ha vært kollektivets konfronterende metodikk kombinert med det faktum at tvangsplasseringen ble utøvd i praksis gjennom at det til enhver tid var en vaktordning som gjorde det umulig for henne å rømme.

Men dette er tanker og refleksjoner gjort i ettertid.

5.4 Andre samtale.

- *"Hvorfor er du så sint, Eva, - er det ingenting som gjør deg glad?"*
Jeg slenger det åpne, men samtidig ledende spørsmålet ut i luften. *"Er det noe jeg kan gjøre for å glede deg, - noe du ønsker, - noe du savner?"*

- *"Æ savne å få vær' i fre', - æ savne å få drikk' mæ full uten at noen ska' bry sæ! Faen, kan dokk alder la mæ vær'?"*
- *"Er det det du vil, - at vi ikke skal bry oss om deg, - at vi ikke skal være glade i deg? Er det ingen du bryr deg om, - ingen du er glad i, - ingen du ønsker skal være glad i deg?"*

Jeg lar spørsmålene risle over henne. Ønsker å skape så mange åpninger at hun ikke rekker å stenge alle før hun svarer.

- *"Det ska' du gi dæ faen i. Stoppe du'kje dritpraten nå så rømme æ. - så kan du sit' der å prat me' dæ sjøl, eller med den førdømmade prektige kjerringa di!"* Hun bjeffer ordene mot meg, - avviser meg totalt, - forsøker å stenge alle åpningene.
- *"Er du ikke glad i broren din og han pappa da",* fortsetter jeg.
- *"Han bror e' det finast' så fins, - det ska' du berre vette. Du ska' faen'kje snakk drit om han bror!"*
- *"Jeg har da ikke sagt et ondt ord om broren din. Tvert om er jeg ganske imponert over at han har klart seg så bra på tross av alt du har fortalt om hva han har opplevd."*

Det blir stille nå, - veldig stille. Veldig stille fordi det er første gang Eva ikke responderer hurtig og aggressivt på spørsmål etter at hun begynte å prate igjen. Stillheten er hørbar, den fyller rommet. Jeg oppdager at jeg holder pusten. Mer stillhet.

Hva kommer når stillheten brytes?

- *"Æ e' gla' dokk henta mæ' opp hit. Æ va' så ålein'. Det va'kje nokken der ne'e, I all fall ikkje han bror.
Æ e' litt sulten. Kan æ ete litt no? E'kje du sulten?"*

Ord fra en annen verden, - et annet menneske.

Hva var dette? Hvordan skulle jeg forstå det?

- *"Ønsker? Drømmer? Egg og bacon?"*

Jeg var også sulten nå - veldig sulten - og jeg hadde fått noe å tenke på.

Var hun ute av enda en psykose, enda en rolle?

Igjen hersket stillheten.

Eva dekket bordet etter alle kunstens regler. Brettete servietter, bestikk på rett plass, ekstra rengjorte glass, kaffefløyten i mugge.

Jeg stekte egg og bacon.

Vi spiste i stillhet.

Etterpå sa hun at hun skulle rydde av bordet.

Det nærmet seg middagstid.

Skolebussen kom.

De andre ungene kom hjem.

Jeg hørte den brølende stemmen til Eva helt opp i annen etasje.

- *"Ka i helvete e' det du tru' du e', din jævla dritunge! Du kan da faen ikkje spreng' rett inn uten å ta av dæ støvlan! Faen hell, i detta jævla huset ska' æ farsken ikkje vær' leng'"*

Så var hun tilbake igjen.

Var dette psykotisk, som de hadde diagnostisert henne som, eller var det roller hun spilte helt bevisst?

Jeg skulle ikke få oppleve henne igjen i den åpne, tilgjengelige rollen før etter nye 10 måneder.

5.5 Å leve med Eva. Første året.

Eva var der hele tiden.

Hun var så absolutt til stede, både som en aktiv del av gruppa og som en særdeles talefør ung dame.

Hun deltok i alle aktivitetene, det være seg både fjøsarbeid og husarbeid, uten andre innvendinger enn stadige språklige forbannelser om lukta i fjøset, om at de andre dro så mye dritt inn i huset, om at det var så forbanna lite pikk å få seg, etc.

Hun var alt i alt adekvat i situasjonene på det vis at hun holdt seg til tema, men brukte et språk som - i sin uttrykksfullhet - var en form for endeløs overdrivelse.

Kort sagt; hun var full av både humor og saftige overdrivelser.

Vi andre ble vant til henne.

Noen av de andre ungdommene tok etter språkbruken i perioder, men alt i alt inngikk hun som en naturlig del av gruppa.

Det var akseptert at dette var Eva.

To ganger i løpet av dette første året gikk hun inn i kortvarige, dype psykoser, - slik vi hadde sett henne på Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri, men periodene var så kortvarige, fra ett til tre døgn, at de ikke preget de andres oppfatning av henne.

Begge disse periodene kom etter at hun hadde vært på fest på tettstedet som utgjorde kommunesenteret. Ikke slik å forstå at hun rømte, hun kom bare ikke hjem igjen etter handleturer. Hun var alltid tilbake dagen etter, med påfølgende identitetsforskyvning og psykose utover kvelden etter tilbakekomst. Jeg skal komme tilbake til hvordan det ble arbeidet med disse identitetsforskyvningene i kap. 4.6.

Hun ble alltid liggende til sengs i disse korte periodene.

Så adekvat var Eva, at hun fullførte ungdomsskolen i denne perioden. Hun ble riktignok fritatt for karakterer, men hun gikk på skolen hver dag. Skolen hadde ingen andre anførsler enn at hun hadde store hull i kunnskapsbasen, og at hun brukte et språk som ofte var lite akseptabelt.

I det hele tatt var hun altså meget stabil i sin rolle.

Atferden fra tidligere år basert på utstrakt promiskuitet, sterk alkohol- og annen rusmiddelbruk og utagerende fysisk atferd, var borte - med de få unntakene jeg allerede har tilkjennegitt. Det eneste avviket i det daglige syntes å være språket, en uttrykksmåte som kunne antas å være tillært i det miljøet hun tross alt hadde oppholdt seg i gjennom størstedelen av de sene barneårene og den tidlige ungdommen.

Eva kunne trygt diagnostiseres som normalt fungerende, med et kulturbasert, avvikende språk.

Var hun normalt fungerende?

Jeg hadde opplevd henne også i en annen rolle.

Jeg hadde opplevd henne i en stillhet og med et språk som sterkt avvek fra det jeg har beskrevet ovenfor, men dette hadde vært i øyeblikk med en varighet på fra en ti minutter til noen få timer.

Var dette også Eva?

Hvem er Eva?

Er hun den tøffe, litt råde jenta vi opplever i det daglige. Full av humor og besk språkbruk?

Er hun den myke, ettertenksomme, drømmende unge kvinnen jeg har møtt i enkeltøyeblikk?

Eller er hun den katatone ungen som snakker med, for oss usynlige, samtalepartnere inne i veggen?

Hun er nok alle tre, og kanskje flere.

Hvorfor?

Hvor er hun i sin rigide, stille katatoni?

5.6 Samtaler med en fremmed.

I dette kapitlet rommer fortellingen to samtaler i forbindelse med at Eva går inn i en rolle som ligner mye på den de hadde beskrevet i utredningen fra Statens senter.

Episodene som syntes å utløse rolleforandringen, var begge ganger knyttet til at hun ikke kom tilbake fra handleurer til kommunesenteret, og til at hun havnet på fest med mye alkohol - og kanskje også annen rusbruk.

I ettertid har det kommet frem at denne festingen skjedde hos en eldre mann, - som siden skulle bli hennes samboer i en lengre periode.

5.6.1 Samtaler med en fremmed. I.

Eva hadde gått direkte på rommet sitt etter sin uteblivelse dagen før.

Hun begrunnet det i at hun var så trett etter festingen natten før at hun måtte sove litt.

Jeg kommenterte ikke hendelsen på annen måte enn at vi understreket at jeg syntes hun burde ringe og gi beskjed hvis hun skulle overnatte ute, eller aller helst avtale det på forhånd.

Jeg snakket åpent om at jeg hadde blitt redd for henne da hun ikke kom hjem, fordi jeg var glad i henne og hadde et ønske om at hun skulle ha det bra.

Hun svarte ikke.

Jeg lot henne hvile i over fire timer før jeg gikk opp for å se hvordan det sto til.

Hun svarte ikke på min banking, så etter en stund åpnet jeg døren og gikk inn på rommet hennes. Det var kveld og rommet var mørkt, men jeg så konturene av henne på stolen ved arbeidsbordet. Jeg hørte også en lav mumling.

Hun registrerte meg ikke, i alle fall ga hun ikke inntrykk av at hun enset meg..

Jeg fant en stol, satte meg helt inntil ryggen hennes og sa navnet mitt lavt.

Kroppen hennes var fiksert og stiv. Hun hadde blikket festet på et punkt på veggen, og stemmen hennes fortsatte mumlingen i et lavt toneleie.

Etter å ha sittet slik nærmere en time, la jeg armene inntil hennes armer. Slik satt vi lenge. Med omtrent ti minutters mellomrom klemte jeg om håndleddene hennes og fortalte henne at jeg var der.

Etter ytterligere en time valgte jeg å tenne det duse lyset over sengen hennes.

Enda hadde hun ikke signalisert at hun hadde registrert min tilstedeværelse.

Lyset innrammet rommet.

Jeg var ikke sikker på at hun registrerte endringen, men valgte likevel å bygge videre på den gjennom å fortelle om episoder fra mitt liv, fortellinger om mine opplevelser fra en setting fjernt fra den vi nå var i. Mine fortellinger tok utgangspunkt i musikk, i hvordan jeg hadde arbeidet en gang for lenge siden på et sykehus i en by i England.

Jeg ventet ikke på svar.

Hun pratet med noen som ikke syntes for meg, mens jeg pratet om mine opplevelser fra en av mine erfaringsverdener.

Ville våre fortellinger krysses eller møtes?

Det var det som var min ambisjon i dette valget av metode; det at vi skulle finne noe å dele.

Hun sluttet å prate etter en stund. Jeg fortsatte med mine fortellinger gjennom hennes taushet.

Kroppen hennes kom ut av den rigide katatoni den hadde vært i, men hun sa intet.

Jeg tok rundt henne og sa at jeg syntes hun skulle legge seg og sove. Det var sent.

Hun tok hånden min da jeg reiste meg opp. Jeg ledet henne til sengen, sa god natt og forlot henne. Vi hadde sittet der i nesten fire timer.

Neste morgen, da jeg igjen banket på og gikk inn på rommet hennes, satt hun igjen på stolen med blikket vendt mot veggen. Jeg klemte henne og strakte ut hånden. Hun tok den med en gang. Hånd i hånd gikk vi ned trappen til kjøkkenet.

Jeg hadde laget noen brødskiver klar med pålegg jeg visste vi begge likte. Hun hev seg over maten. Jeg stanset henne og ba henne om å se på når jeg spiste. For første gang siden jeg fant henne på rommet kvelden før, festet hun blikket på den verden jeg var i. Resten av måltidet spiste vi nesten i takt. Hun etterrapet hele tiden det jeg gjorde.

De første ordene hun sa var at hun skulle legge seg og hvile litt.

Jeg følte meg også sliten. All undringen - alle spørsmålene som herjet inne i meg - hadde vært kraftkrevende.

Hva var dette?

Hva hadde jeg lært?

Hvordan hadde jeg oppnådd denne samhandlingen?

Hva ville skje når hun våknet igjen?

Etter noen timer hørte jeg at hun romsterte på badet. Hun hadde sminket seg da hun kom ned.

- *"Har du ikkje tatt oppvasken ennå, din latstaur",* var det første hun sa.

- *"Hvor har du vært",* svarte jeg.

- *"Æ ha' vorre på fest. Æ traff no'n så vill' æ sku' vær' me' på fest, - å' så blei æ me'"*

- *"Var det en hyggelig aften da?"* Jeg fortsatte å forholde meg til hennes fortelling.

- *"Det blei vel litt vel mykkje å dreck, å' så endt' det opp med denne evinn'lige pulinga igjen. Dei e' jo så forbainna kât' desse gamle grisan! Ha' det blitt no' fitte på dæ i det siste da, - hu derr' kjerringa di e' vel ikkje my' å pule på...?"*

Hun var tilbake.

Dette var den Eva vi kjente fra nesten hele den tiden hun hadde vært hos oss.

Men hvem var den katatone Eva jeg hadde møtt i nesten ett døgn nå?

Hva ligger under rolleendringen? Rusen? Den seksuelle aktiviteten?

Assosiasjoner til tidligere erfaringer? Traumer fra en turbulent barndom?

Spørsmålene opptok meg i stor grad, men jeg visste enda ikke hvordan jeg skulle få henne til å prate om dette uten å spørre henne direkte. Direkte spørsmål, slik jeg hadde prøvd det tidligere, syntes bare å utløse at hun søkte tilflukt i fortellinger som hadde som intensjon å sjokkere - i større grad enn å informere.

5.6.2 Samtaler med en fremmed. II.

Dette er en episode og en samtale som fant sted ganske nøyaktig tre uker etter samtalen beskrevet i kap. 4.2.1.

Igjen kom hun tilbake utpå dagen etter uteblivelsen i forbindelse med en tur til kommunesenteret.

Igjen gikk hun rett på rommet uten å si et ord.

Igjen gikk jeg opp til henne etter noen timer og fant henne sittende på stolen, i mørket, med ansiktet mot veggen.

Denne gangen gikk jeg inn og la hendene på skuldrene hennes og masserte henne lett.

Kroppen hennes var stram helt ut i huden.

Etter å ha massert lett i et par minutter uten å få noen respons, og uten å kjenne noen endring, gikk jeg og hentet gitaren.

Jeg satte meg mot henne med mitt venstre kne mot hennes venstre kne. Hun så forbi meg mot veggen. Tok opp igjen historien fra London, men denne gangen akkompagnert av akkorder fra gitaren.

Fingertuppene ble såre av gitarspillingen før hun endret holdning og vendte seg mot meg, men det skjedde mye snarere enn forrige gang. Endringen kom etter litt over en time.

- *"Nå må du farsken mæ slutt' med den derr' jævla klimpringa", sa hun direkte fra den katatoniske stillheten. "Det e' jo farsken ikkje fre' å få på sitt eget rom en gong!"*

Det var som om hun kom ut av en transe. Hun gikk direkte over fra å sitte stivt, stirre inn i veggen og mumle lavt, til å henvende seg til meg, samtidig

som kroppen hennes inntok den litt krumbøyde, slappe holdningen som hun vanligvis hadde.

- *"Hvor har du vært?" Spurte jeg, uten å tenke meg om.*
- *"Æ havna på fest igjen. Me drakk å' festa heile natta."*
- *"Men hvor har du vært etter festen? Det er jo mange timer siden du kom hjem nå..."*
- *"Det e' rart me' det, - æ må allti' tenk ette' æ ha' vorre på fest. Det e' som om at æ må finn' ut a' nokka. Akkurat som om nokken prate me' mæ. Æ hør' han pappa å' han bror prate, - å' fleire andre og.."*
- *"Hva mener du med at du hører dem?"*
- *"Æ kan se dem og, men dem e' liksom ikkje i romme'. Det e' som om dem e' på ein TV-skjerm, - som å se på TV. Æ svar' dem heile tia, men æ trur'kje dem hør ka æ sei, - dem berre sei det same igjen å' igjen. Dem førtell mæ ka æ ska' gjør'. Æ prøv' å tenk', men dei e' der heile tia."*
- *"Er det noe spesielt de ber deg om å gjøre? Sier de det samme eller er de uenige?"*
- *"Han pappa sei' æ må slutt' å tenk', - men så e' det noen som prat' me' han pappa og, - aksom han pappa og ha' ein som prat me' han. Når æ se' han pappa så e' det så om han sit' i ein tunnel der åpninga bak han e' så langt bort' at det e' så ein prikk. Han bror prat berre om sæ sjøl. Han fortell koss han pappa å' kam'ratan hans dreiv å pult han i ræva."*
- *"Når du er på fest; - er det noen av dem som prater til deg da?"*
- *"Æ berre drikk. Å' så tar æ pillera om æ får tak i. Før brukt' æ ainna rus å', men nå e' det mest øl å' sprit, - å' så prat' æ heile tia. Me kvert e' det så' æ ser han bror, men han prat' ikkje."*
- *"Når jeg går ut av rommet ditt nå, - tror du at du vil begynne å tenke igjen?"*
- *"Næ', - æ ha så mykkje klea æ ska' vask', - så om du ikkj' vi' hør maskina heile natta, så får du hut dæ ut nå."*

Jeg går. Før jeg er ute av døren flyr skittentøy rundt som sommerfugler en varm sommerdag.

Dagen etter er Eva oppe før oss. Kaffen er klar og frokosten står på bordet. Eva har allerede spist. Hun drar på skolen sammen med de andre ungene og Rita.

Min dag blir et tankekaos. Teoriene argumenterer sterkt mot hverandre.

Siden skal jeg komme til å forstå mer, eller alle fall bli i stand til å ha en forståelse av Evas verdener. Den retrospektive forståelsen vil bli behandlet i et eget kapittel, kapittel 7.

Før det vil jeg fortelle flere historier.

5.7 En ny Eva, en ny verden?

Vi var på ferie.

Hele familien, inkludert de to ungdommene som var klienter hos oss, var på tur i Sverige.

En av målsettingene var at vi skulle se på europamesterskapet i islandshestridning. Ønsket var egosentrisk, det var bare min kone, jeg og et av mine barn som var interessert i islandshest.

Det var morgen.

Klirring i glass og tallerkener i forberedelsene til frokost i campinghytta vi alle bodde i.

Frokost, alle samlet. Jeg satt og tenkte over hvordan jeg skulle fremme ønsket om at vi skulle dra og se på stevnet, hvordan jeg skulle begrunne det i lys av målsettingen om at vi alltid skulle være sammen.

Det var gått noe over elleve måneder siden Eva hadde kommet til oss.

Eva kom meg i forkjøpet.

- *"Æ syns de så' e' in'tressert i dessa islandshesta ska' dra på stevnet, å' så kan æ bli heime å' pass' på dei andre."*

Hun sa det med en stemme, og i en modalitet, som var helt ny i forhold til noe av det vi hadde opplevd fra Eva før. Summingen av stemmer og latteren rundt bordet stilnet helt. Overraskelsen preget ansiktene rundt meg. Evas milde, stille tilbud var i seg selv uventet, men det var stemmen hennes og uttrykket

hun hadde i ansiktet, som nærmest virket sjokkerende på oss andre. Sjokkerende fordi det avspeilet en ro vi aldri hadde sett hos Eva tidligere.

- *"...Men vi er jo blitt enige om at vi skal være sammen hele tiden..."*

Jeg tok frem noe av den argumentasjonen jeg hadde forestilt meg å møte fra ungdommene. Dermed skiftet også rollene i forholdet mellom Eva og meg. Det ble jeg som fremførte innsigelsene jeg hadde forventet fra de andre.

Eva fortsatte rolig videre:

- *"Æ ha' tenkt på detta ei stund. Dokk ha' jo oss ungdomman i huse' heile tia, - dokk får jo alder tid te dokk sjøl. Me ungdomman syns det e' fint at dokk allti' e' der - sjøl om det kan bli litt masat, - men dokk må jo se te dokk sjøl og! Så æ syns at dokk ska' gi fra dokk ansvaret nokken tima'."*

Kravet til omstilling i rollefordelingen, og fremfor alt de fagmetodiske idealene bygget på kravet om en eksistensielt basert antroposentrisk tilnærming til fenomenene det daglige arbeidet utløste, opplevdes meget krevende. Jeg vekslet blick med Rita, og forsøkte å ta inn gruppens samlede energi, før jeg svarte.

- *"Det synes jeg var både gode tanker og et flott tilbud, Eva. Hvem er det som vil være med på stevnet, og hvem er det som vil være her på campingplassen?"*

Min opplevelse av situasjonen var at dette måtte være et gjennombrudd i arbeidet med Eva. Denne anledningen måtte gripes, nesten uansett de eventuelle, negative konsekvensene.

Svarene fra de andre delte gruppen i to. Jeg hindret Rita i å tilby at hun kunne bli på campingplassen med de fire som heller ville være der.

- *"Da kommer vi tilbake i tretiden."* Fortsatte jeg. *"Ole og Eva får ta seg av shoppingen til middag, og så spiser vi godt før vi drar inn til Liseberg."*

Tilbake klokken tre.

Middagen sto på bordet.

Servietter var innkjøpt og dandert.

Ungdommene var synlig stolte.

Jeg følte jeg var i et gjennombrudd i arbeidet med Eva.

Dette var en ny side av henne. Språket var endret fra det råde, brutale og høylydte til det lavmælte - melodiske. Kroppsholdningen hennes var rak og stolt nå, - og ikke lutet og slapp.

Dette var den Eva jeg hadde lett etter.

Jeg skulle få beholde denne siden av Eva i nesten ett år.

5.8 Nye samtaler.

De følgende fire samtale fant sted i perioden som fulgte etter episoden på campingplassen i Sverige.

Samtalene er referert på grunnlag av notatene jeg skrev etter hver samtale.

Vi hadde ukentlige, terapeutiske samtaler. De samtale jeg har valgt å referere er knyttet spesielt opp mot avhandlingens undring, påstander og problemstillinger.

5.8.1 Første samtale med den nye Eva.

- *"Kan du huske noe fra den første tiden på skolen?"*

Samtalen var den første etter at vi kom tilbake fra ferieturen. Jeg hadde lenge tenkt på hvilken vinkling jeg skulle bruke for ikke å utløse den rollen jeg hadde opplevd Eva i tidligere. Skolen var et tema vi ikke hadde berørt så mye tidligere i samtale våre.

- *"Æ husk' ikkje så mykkje frå skola. Husk' berre at æ va den einast så' kom åleina det først' dagen, - dei andre ongan hadde mora si me' sæ. Æ trur det gjekk greitt på skola dei først' åra - dei åra han bror ennå gjekk på skola. Æ begynt' å skulk' i fjerde klasse. Då va' det han bror så' skreiv meldingan; - han hadd' øva på underskrifte hans pappa leng'."*

- *"Men sa de ikke noe på skolen når du var så ofte borte? Bror din var jo også mye borte også før han droppet helt ut?"*

- *"Han pappa gjekk alder på dei møtan han blei innkalla te', - så dei trudd' vel på meldingan. Æ husk' ikkje at det skjedd' nokka med*

skulkinga før æ å' han bror blei borte mest heile tia. Det va' då dei fant han bror rekandes på gata midt på natta at bråke' begynt'."

- *"Så du trivdes på skolen de første årene?"*
- *"Æ trivs så leng' han bror va' der. Då han begynt' å vær' ute heile natta å' dropp heilt ut a' skola, blei det utrivlig. Det blei heilt håpløst då dei plassert' han bror i fosterheim."*
- *"Hva mener du med at det ble helt håpløst?"*
- *"Æ hadd' jo vært med han bror på kveldan i fleire år då. Me holdt hus på hospitse' mest kvar kveld. Det blei my' øl å' pillera, men me fekk nå inn litt pæng å'. Det va' han bror så ordna me' pængan."*
- *"Hva slags penger er det du prater om?"*
- *"Han bror hadd' tent pænga på det du kan sei e' sänn' seksuelle ydelsa i fleir' år, å' då æ kom me' så tent me mykkje meir."*
- *"Så du prostituerte deg sammen med broren din? Når begynte du med det?"*
- *"Æ trur først' gången va' i slutten a' andreklassa elle' i begynnelsen a' tredje. Det begynt mest første kvelden æ va' med han bror."*
- *"Var det noen som tvang deg til dette, eller var det frivillig?"*
- *"Me hadd' prata om det - han bror å' æ. Me hadd' jo drevve på litt han å' æ og."*
- *"Så du mistet ikke dyden på hospitet...?"*
- *"Næ', - han bror va' den fyste."*

Jeg følte for mye nå. Det var på tide å avslutte samtalen. Denne informasjonen hadde jeg ingen problemer med å tro på - men det var sterkt - selv om jeg hadde hatt dette i tankene lenge.

- *"Synes du det er vanskelig å prate om dette?"*
- *"Næ, - me ha' jo prata om det før du å' æ. Æ syns det e' godt å få prata."*
- *"Neste gang vil jeg at vi skal prate litt om moren din. Er det i orden for deg?"*
- *"Ja da, - men æ trur'kje det e' så mykkje å sei."*

5.8.2 Andre samtale med den nye Eva.

- *"Æ ha' ikkje prata så mykkje me' ho mamma. Ho reist frå oss då æ va' liten unge. Æ ha' prata me' ho på telefona, men det e'kje så my' det hell'."*
"Han pappa sei at ho mamma e' toillat, at æ ikkje ska høyr' på ho."

Hun begynte å prate før jeg fikk satt meg.

Riktignok hadde jeg antydning at jeg ønsket at vi skulle prate om mor, men denne iveren var uventet. Lenge før jeg fikk uttrykt den introduserende setningen jeg hadde tenkt så lenge over, var hun i gang med å fortelle historien om Eva og mor.

- *"Æ husk' at ho mamma va' der å' at ho va' go' å' krypt' inntel. Å' så husk' æ at han pappa va' sint på ho. Ette'på ha' han pappa fortalt oss ungan at han va' sint på ho mamma fordi ho va' ute me' andre manna heile natta. Ein gong kalla han ho mamma for ei jævla hore, - eller det han sa va' at hans syn's æ va' blitt ei sånn jævla hore som ho mamma. Det va' ette' at æ hadd' flytt' ut."*
- *"Så egentlig husker du ikke noe fra den tiden din mor bodde hos dere? Husker du ingen episoder eller opplevelser?"*
- *"Æ tru' det æ husk' e' det dei ander ha' fortalt mæ. Han bror ha mang' gode minne' frå tia me' ho mamma, - elle' mor som han kalle' ho. Det ha med prata mykkje om. Han pappa e' berre sinna på ho mamma, og skylde all elendigheta med oss ongan på ho."*

- *"Sier han noe om hvorfor denne elendigheten med dere ungene skyldes mor?"*

- *"Det e' ho mamma si skyld for at me ongan ha' arva ho. Han pappa meine ho mamma e' toillat, å' at ho drekk å' pule me' ailt å' aille så ein galning, - å' at me ongan ha' det ette' ho mamma."*

- *"Hva er det bror din har fortalt om mor da? Det hørtes ut på det du sa, at han hadde en annen oppfatning av henne...?"*

- *"Han bror og sei' at ho mamma va' mykkje borte, men han sei' og at ho va' så god når ho va' heime. Han bror sei' at ho mamma va' mykkje sjuk, - ekstra mykkje ette' æ kom te ver'a."*

Mor må ha visst om overgrepene en antar ble gjort i familien mot Evas bror. Dette sammenfaller med at mor ble mer borte fra familien, både gjennom det at hun var innlagt på psykiatrisk sykehus i perioder, og ved at hun, etter de informasjonene jeg har fått fra barnevernet, hadde et tungt alkoholproblem.

Mor valgte å flytte fra familien sin rett fra et opphold på en institusjon for alkoholmisbrukere.

Det er rimelig å anta at både psykiatrien og staben på denne alkoholmisbruker-institusjonen må ha vært kjent med barnas situasjon gjennom samtaleterapien med mor.

Det foreligger ingen journalførte opplysninger hos barnevernet, så vidt jeg har fått opplyst, som indikerer at det har vært henvendelser fra psykiatrien og/eller rusmisbrukerinstitutionen til barnevernet eller hjelpeapparatet ellers.

- *"Han bror ha' ikkje snakka med ho mamma ette' at ho dro. Æ e' den einast' i famil'jen så ha' snakka med ho på telefona. ..Elle' kanskje han pappa ha' snakka me' ho..?"*
"Æ besøkt ho ikkje før i fjor. Æ sku' vær' ei uke hos ho, men ho blei sjuk ette' to daga'."

- *"Tror du mor visste om det som skjedde med broren din? Eller skjedde det etter at hun reiste fra dere.."*

- *"Han bror seie' at han syn's det e' jævli rart at ho mamma ikkje gjør' nokka. Han mein' at han sa det te ho og'. Men det va'kje så leng' før ho reiste, - sånn han bror huske' det."*

- *"Husker du noe om hvordan det var etter at mor reiste fra dere?"*

- *"Næ', æ husk' ikkje så mykkje, men han bror ha' fortalt. Æ tru' det e' frå den tia æ husk' skrika hans bror."*
- *"Har broren din fortalt deg om opplevelsene sine i denne perioden?"*
- *"Om du meine det så' skjedd' så gjor' at han skreik, så ha' han ikkje fortalt så mykkje ainna enn at det va' ein ta kameratan hass pappa så va' barnevakt for oss ongan så gjor' det."*
- *"Hva tenker du om mor i dag? "*
- *"Æ tænk' helst at ho e sjuk. Å' så e' æ redd at han pappa har rett når han sei' at vi ongan ha' arva galskapen hennes mamma. At æ å' e' sjuk, å' at æ vil end' opp på sjuk'huset.
Elles tenk' æ ofte at det hadd' vært be'r om ho mamma hadd' holdt sæ heime hos oss ongan, - om ho va' alder så sjuk."*

Eva forsøkte å oppsøke mor enda en gang mens hun var hos oss. Måten hun gjorde det på i forhold til oss, var å selv skrive et brev som angivelig var fra mor, med en invitasjon til sommerferiebesøk. I ettertid har Eva fortalt at hun fikk komme inn på ettermiddagsbesøk, og at hun hadde tilbrakt resten av den uka besøket skulle vare på gata i Oslo. Dog ikke uten å oppfylle sine forpliktelser overfor oss; det å ringe oss hver dag.

5.8.3 Tredje samtale med den nye Eva.

Det var nærmere jul nå.

Både vi voksne, ungene og de andre ungdommene, hadde begynt å planlegge julefeiring og juleferie.

Jeg visste at verken Eva eller hennes bror var velkommen til farens familie i julen.

Bror hadde slått seg til ro i det hjemmet han en gang hadde blitt plassert i som barn, rømt fra, og siden - i sene ungdomsår - søkt tilbake til.

Eva hadde ingen andre enn oss.

Dette er en samtale om det vi på fagspråket kalle signifikante andre, om relasjoner og tilhørighet.

- *"Har du noen ønsker for julen, Eva?"*

Spørsmålet svedde lenge i stillheten.

- *"Æ ha'kje feira jul på mange år. Æ tru' det må vær' minst fem år sia sist æ feira jul heime. Æ va' jo hos dokk sist jul, men det va' jo for at dokk ikkje syn's æ sku' vær' nokka ainna plass. Koffor spør du...?"*
- *"Egentlig spør jeg om du har lyst å bli hos oss i år også, - eller om du har andre planer. Kanskje spør jeg også fordi alle vi andre prater om julen, - og du har ikke sagt noe om hva du ønsker."*
- *"Æ veit'kje ka æ vil. Æ ha' jo ingen ander enn dokk. Ikkje kan æ dra te han pappa, og ho mamma e' opptatt me' sitt. Æ ha' jo ingen ander."*
- *"Er det ingen av fosterhjemmene du har vært i som du har forbindelse med enda? Ingen mennesker du har så nær kontakt med, at du i alle fall skal sende et julekort?"*
- *"Æ ska' send' et kort te ho derre psykologdama på BUP. Ho e' det einast' menneske æ ha' prata me' før æ kom tel dokk. Ho e' fin ho Berit. Hadd' allti' tia te ein prat, samma ka ti' æ kom. Ho e' det einast' menneske æ visst' æ kunn' kontakt' uansett ka æ vill' prat' om. Æ fekk jo jul'gave frå ho i fjor å', - det husk' du vel...?"*
- *"Pratet du med Berit om alt det du har fortalt fra barndommen din, - og om livet sammen med broren din på hospiset?"*
- *"Næ', æ trur'kje det. Me prata helst om det æ følt' å' trengt' i øyeblikke'. Æ fortalte ho jo at æ ikkje va' jomfru, men æ sa'kje nokka om aill' hendelsan han bror å' æ hadd' opplevd."*

Berit, psykologen fra Barne- og Ungdomspsykologisk Poliklinikk, hadde gitt meg et bilde av Eva som lignet på den Eva jeg opplevde nå.

Berit fortalte om det hun betegnet som adekvat atferd, med et noe ekspressivt språk, og om samtaler som dreide seg om det dagligdagse - med tillegg av at Eva ofte drøftet brorens situasjon med Berit. Bildet Eva ga Berit tilkjennega en sterk ungdom, som hadde gjort valg som var så avvikende at det samfunnet hun skulle inngå i ikke greide å akseptere og inkludere henne.

Det foreligger således ikke informasjon fra BUP i fra tiden før innleggelsen på Statens Senter som indikerer at Eva er å oppfatte som psykotisk eller at hun

tenkes diagnostisert under kategorien borderline. Dette er diagnostikk som fremkommer i journalen etter oppholdet på Statens Senter, ifølge Berit.

- *"Jeg foreslår at du og jeg sammen utarbeider en liste over de du kan tenke deg å sende julekort eller presanger til."*
- *"....Det vil bli ei kort list'..."*

Eva og jeg brukte over en time på å finne ut hvem hun skulle sende til og de aktuelle adressene deres. Listen ble ganske lang. Vi endte vi opp med fjorten adresser.

5.8.4 Fjerde samtale med den nye Eva.

Jeg hadde lenge utsatt praten om Evas opplevelser fra hospiset, og den rollen hun inntok i miljøet der. Informasjonen hun hadde gitt meg tidligere (se kap. 4.2 og 4.3) var full av aggresjon og hatske ord og betegnelser. Jeg hadde ventet med temaet fordi jeg mente det ville avdekke en kjerne av hva som lå under Evas mange roller, og at det derfor var viktig at hun var trygg nok til å forholde seg til det.

Det hadde gått nesten 7 måneder fra "den nye Eva" hadde kommet frem under reisen til Sverige.

- *"Hvordan var miljøet på det hospiset i byen der din bror og senere du også bodde?"*
- *"Det va' vel bra... Følte mæ mykkje meir heime der enn i huse' hans pappa. Blei litt bråk å' mykkje grining når alkissan blei altfor fuill, men dei va' grei når me ba dei roe sæ."*
- *"Slik jeg har forstått det så var broren din en slags blanding av maskot og leder der oppe, - selv om han bare var en ungdom da han flyttet inn der. Hvordan var din rolle på hospiset."*
- *"Ja, han bror va' sjæfen tell han flytta inn i fosterheimen. Då tok æ over. Det så' gjor' at me va sjæf der bort' va' at med hadd' kontroll på spriten, - å' så ga me dei jo litt attåt. Det va' forresten mest æ så' ga dei no' å kos' sæ me'. Ikkje det at det gjor' mæ nokka, - æ like sex, - å'*

så ga det jo litt inntekta og'. Me va' mest som ein famili' dei flest' ta oss på hospitse'."

- "Var broren din enig i at du skulle tilby sex for penger? Var dere sammen om det også?"
- "Æ spurt' vel ikkje han bror! Det med sex avgjør'e æ sjøl for at æ hadd' lyst. Men han bror slutta heilt med sex ette' at æ begynt'. Han bror sjefa ikkje over mæ. Ette' æ kom på hospitset va' de så ordna opp i ting å' då han bror flytta blei æ sjefen for heile greia."
- "De som var ansatt på hospitset, - gjorde de noe i forhold til dere ungene?"
- "Dei brydd sæ ikkje mykkje, men æ veit dei sladra tel barnevernet ein gong. Då kom barnevernet innom før å prat me' oss. Men dei hadd' jo plassert han bror der, - å' æ va' jo berre på besøk hos han bror. Æ veit dei hadd' hatt det opp me' han pappa, men han sa det same så' æ, at dei ikkje kun hindr' mæ å besøk' han bror."
- "Men du flyttet jo nærmest inn på hospitset etter at broren din flyttet i fosterhjem. Var det ingen som grep inn da?"
- "Æ flytta jo ikkje inn der offisielt - elle' ka det no heite. Æ va' der berre. Dei va' jo klar over probleme' på barnevernet, så dei prøvd' jo å plasser' mæ på fleire fosterheima', men æ vill' ikkje vær' på fosterheim."
- "Har du tenkt noe på at det ikke er helt vanlig for et barn å ha en slik oppvekst; - at unger ikke skal bo på hospits å betjene de andre på hospitset med seksuelle tjenester?"
- "Æ e'kje dom! Æ se' jo ka æ ha vært oppe i, - men då tenkt' æ ikkje over det. Æ trudd' det sku' vær' sånn. Men nå å', så ser æ ikkje nokka galt i det. Æ meine; - æ føle ikkje det blei gjort nokka gale me' mæ på hospitse', - om det va' nokka så va' gale, så va det at han bror å' æ ikkje hadd' ein heim så va' i famil'jen, - der e' det æ meine når æ sei' at ho mamma sku' blidd hos oss. Det va' vel det så gjor' at æ ikkje vill' vær' i fosterheiman og, det at æ så koss dei andre ongan' hadd'det."

Eva satt der å ga meg alle de reflekterte svarene jeg, som terapeut, skulle forløse. Enda en gang fikk jeg bekreftelsen på at også jeg inngikk i dessavueringen og undertrykkingen av det jeg her kaller klienter, gjennom at jeg ikke la til grunn for arbeidet den respekten som ville medføre at det var en

selvfølge at mennesket er tenkende og reflekterende, selv om de får betegnelsen "klient".

Det positive i min aktivitet i dette arbeidet må knyttes til tid. Eva hadde fått all den tiden hun trengte til å bli så trygg at hun kunne reflektere i dialog med meg.

Det måtte være min hovedoppgave å gi henne denne tryggheten i akkurat denne relasjonen, i den settingen hun selv hadde valgt å kunne oppholde seg i. Dette i motsetning til å flytte henne mellom instanser som samfunnet/systemet hadde etablert for å hjelpe disse som har fått betegnelsen "klienter".

Fire måneder etter denne samtalen dro Eva fra oss for å flytte inn hos den før nevnte kjæresten. Vi møttes ganske ofte, for hun bodde nesten ett år hos denne mannen, i en enebolig ikke langt fra vårt kollektiv.

De korte samtalene avdekket at hun var tilbake til den Eva hun hadde personifisert første året hos oss. Språket var røft og høylydt, blikket pågående og litt frekt.

Hun ringte sjelden, kanskje et par ganger i året.

Etter at noen år var gått, ringte hun meg igjen. Det var "den nye Eva" som snakket:

- *"Eyvind, æ vill' berre sei at æ e gla' for dei åran hos dokk. Æ ha' ein dom hengand' over mæ, - så æ drar til utlande'."*

Det er gått to år siden denne telefonsamtalen. Det er det siste jeg har hørt fra henne på mange år. Siden har hun vært i kontakt med Rita noen ganger, sist fra Finland.

6. Opplevelsen. Erfaring som data.

Forståelsen av fenomener en skal forholde seg til i det som utgjør profesjonsutøvernes arbeidshverdag, må baseres på en forståelse av både fenomenet og de sammenhengene fenomenet opptrer i. Bare på et slikt grunnlag kan den valgte, refleksjonsbaserte praktiseringen bygges på både kunnskap, holdning, erfaring og profesjonsfaglig målsetting.

Når det er sagt er jeg av den formening at begrepet forståelse slik det blir brukt relatert til eksaktvitenskap og hermeneutikk ikke er dekkende for å gi et bilde av det særegne mennesket og den relasjonen som er nødvendig i det arbeidet jeg i denne avhandlingen søker å gi et bilde av. Jeg bruker derfor begrepet undring om den søkingen etter mening jeg mener må være basal for dette å se den andre, og jeg bruker begrepene opplevelse og erfaring for å tilkjenne en eksistensiell og individuell forståelse av det særegne individet og min relasjon til den enkelte i en gitt situasjon.

Dette vil jeg komme tilbake til i del III "Forståelsen", samt i del IV "Idealene og virkeligheten".

I denne sammenheng vil jeg begrense meg til opplevelsen, den erfaringen jeg har tatt til meg, på bakgrunn av kasusene "Ole" og "Eva". Jeg vil likevel bruke begrepet forståelse også i dette kapitlet, fordi det er det begrepet som synes allment etablert i denne formen for undring. Det jeg vil vise forståelsen gjennom er ved å tilkjenne min egen opplevelse.

Mitt anliggende i denne sammenhengen er altså å stille krav, i undrings form, til hva som skal inngå i den refleksjonsprosessen jeg mener - ja nærmest insisterer på - må ligge til grunn for all profesjonsfaglig handling, - det jeg kaller praktisering, hvis profesjonsutøvelsen ikke skal bli et overgrep overfor brukerne av tjenestene, - her kalt klientene.

Hva er så forståelse?

Hvordan skal en gi begrepet forståelse mening relatert til et profesjonelt krav om refleksjon som grunnlag for praktisering?

Tar en utgangspunkt i radikal hermeneutikk, representert ved f. eks. Charles Taylor (Taylor, 1991), og i en oppfatning av sosiale problemer som et kulturbasert fenomen, vil begrepet intersubjektivitet kunne bli kontraindiserende og føre til et overgrep basert på intervenserende manipulasjon. For å unngå dette ser jeg ingen annen utvei enn å introdusere en forståelse av den andre - i mitt anliggende klienten - som et fenomen som både er forut for meg selv, og overordnet meg selv, slik det er uttrykt hos Løgstrup, i "Den etiske fordring" (Løgstrup, 1956/1991).

Begrepet forståelse må derfor knyttes opp mot profesjonsutøverens oppfatning av mottakeren - den andre - for at begrepet skal kunne anvendes som grunnlag for den refleksjonen som igjen danner grunnlaget for praktiseringen, - utøvelsen av faget.

Det er med denne bakgrunn jeg vil forsøke å gi til kjenne min forståelse av historiene om "Ole" og "Eva", før jeg i del III og IV går nærmere inn på profesjonsutøvernes dilemma rotfestet i de dialektiske parene Lojalitet <--> Solidaritet og Ideal <--> Virkelighet.

6.1 Ole og Eva - fortellingenes mening.

To mennesker, to individer, to subjekter, to medmennesker, to historier.

Forskjellige i både problematikk og innhold for de to hovedpersonene, - men preget av sterke likhetstrekk i forhold til profesjonsutøvernes rolle i utviklingen av den erfaringen som skapte Ole og Eva.

To fortellinger om svik. Svik både fra foreldre, nærmiljø, det allmenne tilbudet til barn, og - som jeg da vil hevde - også fra det profesjonelle hjelpeapparatet.

To mennesker som, i likhet med de fleste klientene jeg har arbeidet med i gruppen atferdsproblemer, har vært ekspedert som pakker mellom de forskjellige instansene innen det vi betegner som hjelpeapparatet.

To barn, senere ungdommer, i dag voksne, som er blitt tingliggjort og ydmyket også av et hjelpeapparat som for det første ikke hadde mot til å gripe inn, og siden ga tilbud med basis i en fragmentarisk forståelse av det å hjelpe som står klart i strid med både fagetiske retningslinjer og grunnleggende holdninger til det fagmiljøet selv vet er nødvendig for at et barn skal utvikle seg.

Her finnes ingen spor av helhetlig forståelse, få og nære relasjoner, trygge voksne, inkludering, eller andre sentrale begreper som fokuseres på i profesjonsutdanningene og i de yrkesetiske retningslinjene som er utarbeidet for de aktuelle profesjonene.

Både påstanden om at hjelpearbeideren er med på å etablere, sementere og videreutvikle barns og unges klientkarrierer uttrykt i kapittel 2.1.1, og hypotesene uttrykt i kapittel 2.1.2, kan belyses gjennom dette materialet.

Likeledes vil undringen over spriket mellom idealer og faktisk praktisering utført av profesjonene i dette hjelpeapparatet, å være et interessant fenomen å drøfte.

For meg synes det å dreie seg om grunnholdninger illustrert med all tydelighet i sitatet i kapittel 1.2.

6.1.1 Oles verden.

2-årige Ole får beskjed av mor at hun drar på sykehuset, og at hun ikke vet når hun er tilbake.

Far passer ungene, men han har ikke bodd sammen med familien på lang tid.

Dette vet naboene.

Dette vet antagelig hele bygda.

Dette må de også ha visst på det psykiatriske sykehuset.

Ole rives opp fra en hverdag han har opplevd som trygg, og berøves det mennesket som en må anta står han nærmest. Mor drar, samtidig som hun gir en skremmende, uforståelig beskjed om at hun kanskje blir borte lenge, noe hun da også blir.

Mor blir aldri den samme igjen for Ole. Hun både er en helt annen og fremmed når hun endelig kommer hjem, og Ole er så skadet av sviket, at han påtar seg ansvaret både for mors sykdom og for mor selv. Fra å være mors barn er han nå blitt mors far eller omsorgsperson.

Dette er reaksjoner som er så vanlige at det synes merkelig at en ikke iverksetter tiltak fra det psykiatriske sykehuset for å forebygge disse reaksjonene hos familiens barn.

4-årige Ole skal få en lillebror. Lillebror kommer, men mor blir syk igjen - svangerskapspsykose. Hun ligger på det somatiske sykehuset nesten to uker, og flyttes så over på det psykiatriske sykehuset.

Ingen av sykehusene gir melding til barnevernet om bekymring. Heller ikke helsetjenesten, gjennom helsesøster, ser ut til å ha reagert med aktive tiltak.

Igjen er mors sykdom Oles ansvar. Dette bekreftes også av stefar gjennom at Ole straffes for "alt" han gjør feil. Selv far bekrefter Oles ansvar og skyld gjennom ikke å gripe inn når Ole forteller om at får bank av stefar. Når far så begynner å drikke mer enn før, ser Ole også dette som hans ansvar og skyld.

I denne prosessen blir lillebror så truende for de negative, symbiotiske relasjonene at Ole regner han som ikke-eksisterende så ofte han kan, og som en fremmed inntrenger når han må forholde seg til ham.

4-årige Ole leker på skoleplassen.

Skolen er over to kilometer unna hjemmet. Ole er der daglig, og i allslags vær. Skolen, som er en offentlig institusjon, reagerer ikke på situasjonen gjennom å henvende seg til barnevernet eller helsetjenesten ut i fra de informasjonen som finnes i barnevernets journaler.

Ole oppholder seg stort sett på skolens område hele dagen. Skolen er en offentlig institusjon som er pliktig å si i fra om barns situasjon. Skolens ansatte er dessuten en av de yrkesgruppene som er best skolert i det man kan kalle barns normalutvikling.

Det ble ikke reagert overhodet før Ole gjorde noe ulovlig (tente på papirkorgen som 6-åring), og heller ikke da ble andre, ansvarlige instanser varslet.

Stefar straffer fysisk, men Ole kjenner ikke smerten lenger. Ole har også oppgitt å snakke med pappa fordi det bare endte opp med at pappa drakk enda mer.

De voksne bekrefter altså Oles selvoppfattelse som skyldig og ansvarlig for deres elendighet. Dette befestes ytterligere gjennom nærmiljøets likegyldighet og de offentlige institusjonenes passivitet.

Slik jeg ser det, ligger forklaringen til Oles trang til å skade seg selv her. Ole trenger å føle smerte fordi han har utviklet en emosjonell følelseløshet for å tåle gjentatt svik fra sine signifikante personer.

8-årige Ole har vansker med å lære seg å lese og å skrive. Ut mot jul i 2. klasse testes han hos PP-tjenesten. Testen konkluderer med "ingen spesifikke lese- og skrivevansker".

PP-tjenesten antyder konsentrasjonssvikt, og anbefaler Ole at han må lære seg å sitte rolig. Ytterligere undersøkelser iverksettes ikke, heller ikke underrettes andre instanser.

PP-tjenesten vet, ut i fra både relevant teori og egne undersøkelser, at mellom 65 og 75% av tilmeldinger med bakgrunn i lese- og skrivevansker vil få sosio-emosjonelle problemer som hoveddiagnose etter at de er bredt utredet. Likevel velger en å forholde seg utelukkende til skolens bestilling. Tilbakemeldingen "ingen spesifikke lese- og skrivevansker" er meget utbredt i PP-tjenestens journaler fra 80- og 90-årene.

Igien er kontakten med voksenpersoner som skal hjelpe han (Ole) bekreftende på at de voksne ikke er til å stole på, og at han (Ole) ikke er verdig deres hjelp.

10-årige Ole angriper og skader rektor.

Nå kobles alle instanser inn, og barnevernet anbefaler institusjonsplassering etter at de har sett på forholdene i hjemmet. Ole plasseres på barnepsykiatrisk institusjon.

Nå er Ole blitt en reell trussel. Han har brutt straffeloven.. Først nå er barnevernet inne i bildet. De er overrasket, og så overveldet at de ikke finner noen annen utvei enn å plassere Ole på institusjon. Ut i fra historikken, og ut i fra det som skjer med Ole i hjemmet før han plasseres i institusjon, er nok dette en nødvendig avgjørelse.

Men hva opplever Ole?

Ole er ikke blitt spurt. Avgjørelsen tas uten delaktighet fra Ole, og uten at en innhenter informasjon og/eller ønsker fra den avgjørelsen gjelder. Igjen føler Ole at det er fordi han er så fæl mot sine nærmeste at han blir straffet med å bli plassert på institusjon.

Ole forteller at han hadde en fin tid på institusjonen, men han forteller også at den eneste av hans nærmeste som besøkte han, var hans søster.

Det er rimelig å anta at diagnosen "autistiske trekk uttrykt ved psykopatisk preget atferd", som han får på den barnepsykiatriske institusjonen, - og siden på Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri, må ses i sammenheng med den absolutte avvisningen han nå opplever både fra mor og far, to personer han nå heller ikke får ta ansvar for.

Han blir altså ikke bare sveket, han får heller ikke lov til å ta ansvar lenger for dem han er mest knyttet til. Symbiosene tvangssprenges.

Snart 12-årige Ole har vært på barnepsykiatrisk i over ett år. Han skrives gradvis ut tilbake til hjemmet. I slutten av denne prosessen omgjøres målsettingen, og Ole forespeiles at han i stedet skal bo i en annen familie, - et fosterhjem. Målsettingen avgjøres uten at Ole tas med på råd, og uten at han forberedes på at dette er aktuelt. Sosialkuratoren formidler avgjørelsen i påhør av en mor som nikker bifallende.

Igjen blir Ole sveket. Også denne gang er mor med i den alliansen som fratår Ole det han stilltiende hadde håpet; at han skulle få komme hjem, og at alt endelig skulle bli bra mellom han selv og de signifikante andre som han har utviklet et nedbrytende, symbiotisk forhold til.

Igjen tas avgjørelser uten Oles delaktighet.

Enda en gang opplever Ole at han er så ille at han, nærmest for enhver pris, må holdes unna de menneskene han er ubrytelig knyttet til. Ikke gjennom at han er avhengig av dem, det har han maktet å fortrenge alt i førskolealder, men at de er avhengige av han gjennom at de er hans ansvar fordi han er årsaken til at de er syke og lider.

Ole plasseres nå i det ene fosterhjemmet etter det andre. Han opptrer både sterkt utprøvende og sterkt sjølbekreftende. Begge formene for atferd er så skremmende for de familiene han skal inngå i, at de oppgir han etter meget kort tid.

Ole er nå i fri flyt i den forstand at identitetsutvikling og utvikling av integritet umuliggjøres ved at speilingen av mennesket Ole opphører. Alle involverte trekker seg unna Oles aksellererende, ekstreme søken etter svar som kan gi ham trygghet, gi ham noe å relatere seg til.

Rollen Ole nå inntar er rollen som den avstengte autistiske psykopaten. Autist fordi han stenger alle ute, psykopat fordi han demonstrerer fysisk følelseløshet og psykisk følelseskulde. Ole stenger av fra det overveldende ansvaret som uttrykkes gjennom at alle de andre vemmes slik over ham at de må trekke seg unna.

Barnevernet er fortvilet fordi de ikke finner gode nok tilbud til en ungdom som er så vanskelig som Ole.

Jeg fortviler over holdningen jeg opplever hjelpeapparatet tilkjennegir ved å plassere ansvaret og skylden hos klienten (illustrert i kap. 1.2), helt i motsetning til de yrkesetiske prinsippene.

Ole får utredningsplass på Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri. Han gadd ikke prate med enda en psykolog. Selv sier han at han var så trett på den tiden, at han ikke orket å høre etter i det hele tatt.

Utredningen konkluderer med de samme diagnosene som utredningen fra den barnepsykiatriske institusjonen. I tillegg antydes det "psykotiske, muligens sosiopatiske trekk". Konklusjonen adskiller seg ellers fra den tidligere utredningen gjennom at prognosen ikke er optimistisk, men nærmest peker på kroniske tilstander.

Alt dette gjøres uten at en, ifølge Ole selv, har utvekslet mer enn noen få ord.

Nå har Ole oppgitt å kommunisere med menneskene rundt seg på andre vis enn ved å opptre i den rollen han har valgt/inntatt.

Ole er i en introvert dialog med seg selv uttrykt gjennom handlinger som etterstreber å bekrefte egen eksistens. For å gjøre dette bruker Ole selvpåført smerte. Denne smerten oppnår han ved hjelp av lighterild, sigarettglør, risting med skarpe gjenstander, osv.

Han kan ellers nærmest beskrives som sosial kataton.

Ole plasseres nå direkte på ungdomshjem etter utredningen i Oslo. Oppholdet på ungdomshjemmet varer meget kort. Allerede etter under en uke kommer de første utsagnene fra staben om at de vil sykemelde seg hvis Ole skal være på ungdomshjemmet.

Ole rakk å oppleve mye på de få ukene han var der.

Skolen diagnostiserte han som "pedagogisk dyslektiker" og konkluderte med at han ikke hadde utbytte av å være på skolen, - noe som igjen medførte at han fikk tildelt egen lærer som skulle undervise han på institusjonen. Han fikk altså enda en bekreftelse på både at han var så ille at ingen ville omgås han, - og på at voksne mennesker ikke var til å stole på.

Igjen søker han den eneste bekreftelsen han er nokså sikker på å få; total avvisning, og han får den. Institusjonens miljøstab får sine krav oppfylt, Ole blir igjen omplassert. De ansatte bryter igjen helt sentrale yrkesetiske prinsipper, de setter seg selv i sentrum i stedet for klienten.

Omplasseringen skjer igjen uten at Ole tas med på råd. Fylkesbarnevernet rykker ut i full bredde, med både fosterhjemssentral, fylkeslege og hjemkommunens barnevernsskurator.

Nytt sted blir funnet, oss.

Han satt med ryggen mot veggen da jeg kom inn. En skitten, halvtom bag sto ved siden av ham. Jeg satte meg på gulvet og fortalte han litt om stedet vårt.

Jeg fortalte at vi ikke hadde noen andre regler enn at vi skulle ta hensyn til hverandre, og at den eneste regelen ellers galt oss voksne. Det var regelen om at ingen skulle bli oppgitt, uansett hvordan de oppførte seg.

Ole diltet etter meg som en hund da jeg reiste meg for å gå etter å ha sagt at nå drar vi utover.

Han ble hos oss lenge, men kom til oss for sent.

6.1.2 Evas verden.

Eva ble født til en verden som besto av en mor som var inne i sin andre svangerskapspsykose, og en far som egentlig hadde oppgitt både mor og ekteskapet.

Omsorgsyterne i familien i denne perioden besto av de hjemmehjelperne far hadde fått innvilget etter søknad til sosialtjenesten. Disse skulle ha et ansvar både for Eva og hennes fire år eldre bror. På grunn av at søknaden ble skrevet før Evas var født, ble bare Evas bror registrert med informasjon fra sosialtjenesten til barnevernet. Saken ble ikke oppfattet som en melding selv om begrunnelsen for å innvilge støtte fra sosialtjenesten lå i hensynet til barnets beste.

Selv etter informasjon fra sosialtjenesten til barnevernet, som på dette tidspunktet ikke var skilt ut som en egen tjeneste, ble ikke denne saken undersøkt videre.

Informasjonen ble ikke oppfattet som en melding, noe som medførte at barnevernet ikke opprettet sak og følgelig, heller ikke tok stilling til henleggelse/undersøkelse.

Sykehusene som var inne i bildet, - somatisk og psykiatrisk, både ved mors første fødsel og da Eva ble født, henvendte seg ikke til barnevernet ifølge, barnevernets muntlige opplysninger.

Avlastningsordningen utvides med begrunnelse i at mor er innlagt på psykiatrisk sykehus. Ingen foreliggende informasjon tyder på at registreringer er gjort hos barnevernet.

Eva, to år. Det sendes bekymringsmelding fra helsesøster i forbindelse med den obligatoriske 6-års undersøkelsen av Evas bror.

Fars nye kjæreste flytter inn, og barnevernets undersøkelse konkluderer med at omsorgssituasjonen er "vesentlig forbedret", og at der ikke er grunn til bekymring.

Det går over tre år.

Eva er nå nesten 6 år gammel.

Far beskriver disse årene som gode for familien. Det tredje året føder samboer en sønn.

I denne tiden er det ikke registrert kontakt mellom familien og sosialtjenesten eller barnevernet.

Nå kommer ny melding til barnevernet på Evas bror, denne gang fra skolen.

Det er rimelig å tro, både ut i fra min erfaring fra arbeid i PP-tjenesten og ut i fra problemenes karakter, at problemene på skolen har eksistert i lengre tid før henvendelse til barnevernet blir aktualisert.

Undersøkelsen barnevernet iverksetter i familien anfører intet om Evas situasjon utover at "forholdet mellom Eva og hennes eldre bror synes å være godt".

Alvorlighetsgraden i informasjonen fra skolen, ifølge Eva's kurator, burde ha utløst en grundigere undersøkelse av forholdene for alle barna, kanskje med ekstra stor vekt på akkurat Eva fordi hun på det tidspunktet kunne være det faglitteraturen peker på - et stille offer.

Eva sier selv at hun på det tidspunktet allerede følte at det var hun som skulle ta omsorg for bror, det var hun som hadde som oppgave å være mor for han så lenge han ikke hadde noen andre.

Jeg tillater meg å undres igjen over hjelpeapparatets enestående blindhet.

Eva 8 år.

Brorens utvikling har ikke forverret seg vesentlig, men heller ikke blitt bedre. Han er for ung for kommunens prosjekt "alternativ skole", og skoleverket synes å ha gitt opp å utøve sin undervisningsplikt.

Eva er solidarisk med eldste bror og er sammen med han i det svært belastede miljøet han oppholder seg i. Far aksepterer dette for sitat: "Det blir så mye enklere for samlivet da".

Far prioriterer freden i huset, men hva prioriterer skolen og hjelpeapparatet ellers?

Ja, for de kan vel ikke unngå å ha visst om det som skjedde...?

Skolen må jo vite noe. Eva's bror skulker stadig mer, og også Eva har begynt å utebli.

Bror, og tildels Eva, oppholder seg på det hospitet kommunen bruker til alkoholmisbrukere, så sosialtjenesten må jo ha visst om de mindreårige som stadig oppholdt seg på hospitet.

Det synes som om verken skoleverket eller hjelpeapparatet vil gripe inn før det oppstår et problem som er så prekært at det utgjør en fare for at hjelpeapparatet ansvarliggjøres for konkrete lovbrudd utover det forvaltningsmessige ansvaret.

Dette skjer da også gjennom at far anmoder barnevernet om å fremskaffe et fosterhjem fordi fars samboer/ektefelle vil flytte ut av huset hvis Eva's bror skal bli boende der.

Da skaffer barnevernet fosterhjem til bror, mens Eva fremdeles ikke nevnes.

Hvordan kan barnevernet la være å tenke på det som er lovverkets intensjon, det at barnevernet skal være en oppsøkende instans som skal se til at barn har det bra, - § 3-1, jfr § 1-1?

Hvordan kan barnevernet stå å se på at barn nesten går til grunne før de griper inn?

Igen undres jeg på hva slags tankegang og hvilke holdninger som kan bevirke at en som ansatt i en hjelpeinstans velger ikke å gripe inn.

Eva 10 år.

Bror har fått plass i fosterhjem, og Eva er registrert som klient i barnevernet etter bekymringsmelding internt i forbindelse med brors problematikk.

Bror flytter ut av byen, og allerede før Eva er 11 år er hun både leder i gjengen, som består av gutter fra 13 - 15 år. Hun nærmest flytter inn på hospitet og overtar brors rolle også der. gjennom å skaffe rusmidler og å fortsatt la seg bruke seksuelt, fungerer hun som en leder også på hospitet.

Det "stille offeret" er blitt et så stort problem at hjelpeapparatet ikke kan overse det lenger.

"Jeg tør ikke en gang tenke på hva som skjedde i denne perioden", uttalte Evas daværende kurator. Med "perioden" mente hun tiden fra Eva var 10 til hun var 11 år.

Med utgangspunkt i det Eva selv har fortalt har hun inngått i aktiviteter som både omfattes av straffeloven, og som barnevernsfaglig er å oppfatte som grov omsorgssvikt, fra hun var mellom 7 og 8 år til hun nå nærmer seg 12 år.

Det er i denne perioden det registreres at Eva skifter både språk og atferd.

Fra å være "pappas pike", tok hun fullstendig avstand fra familien, illustrert gjennom f. eks. at hun kalte pappas nye kone for "den helvetes sklia".

Samtidig, i løpet av få dager, blir Eva borte fra hjemmet for godt i en alder av knappe 12 år.

Nå er hjelpeapparatet inne med det barnevernskurator kaller full tyngde.

Problemet er, ifølge kurator, at Eva er vanskelig å finne, og at når de finner henne og plasserer henne et sted, så rømmer hun ofte samme dagen hun plasseres.

Alt i alt er Eva nærmest på gata i over et halvt år, før hun aksepterer å bo i et forsterket fosterhjem, der hun blir boende i nesten to måneder.

Det er en offentlig hemmelighet, noe også kurator innrømmer å vite, at Eva oppholder seg på hospiset i denne perioden. Dette vet også politiet, ifølge kurator, men de avventer et utspill i fra barnevernet før de skal gripe inn.

Det er grunn til å anta at både politiet og barnevernet vet om at Eva er seksuelt aktiv, gripes det ikke inn - verken etter straffeloven, eller ut i fra barnevernsloven.

Kurator anfører som en av grunnene til at en ikke griper in at "Eva er så vanskelig å omgås, og så frekk i kjeften, at det ikke er mulig å bli enig med henne om noe som helst".

Jeg tillater meg å undres over om enighet er nødvendig for å intervensere i en slik sak.

Er det ikke derfor en har lovene og de etiske retningslinjene for at en skal gripe inn?

Eva drar fra fosterhjemmet etter 7 uker. Hun forsøkes plassert i to andre fosterhjem, men rømmer igjen.

Broren er også på rømmen, både i fra fosterhjemmet, og i fra en ungdoms-institusjon. Bror får nå innvilget offisielt en plass på hospiset han har bodd på før, "i en overgangsperiode", ifølge kurator.

Eva flytter inn hos broren på hospiset.

Etter en tid intervenserer barnevernet og skaffer plass for Eva først på en spesialskole, og siden på et ungdomshjem. Hun rømmer fra begge.

Barnevernet tvangsplasserer så Eva i et privat kollektiv. Kollektivet tar tvang på alvor og sørger for at Eva ikke har noen mulighet til å rømme. Eva går inn i en dyp psykose.

Så er altså enda et barn ødelagt, enda et barn fratatt en barndom, enda et barn påført så mye smerte, at den eneste utveien for barnet selv blir å rømme inn i en verden hun selv styrer, psykosen.

Ikke nok med det.

Når hun endelig har nådd behandlingsapparatets høyborg, - Statens senter, blir hun ansett som kronisk i den forstand at hun alltid vil være både behandlings- og pleietrengende. Statens senter er meget kritiske til både barnevernets ønske om at Eva skal få et nytt tilbud, og til tilbudet i seg selv - et tilbud som ikke er lukket og som ikke vil at klientene skal medisineres.

Eva's situasjon og hennes hverdag i oppveksten, hadde vært kjent både i nabolaget og i den aktuelle bykommunen fra hun var født. Kjernen i denne kunnskapen om Eva lå i den informasjonen lokalsamfunnet hadde om Evas mor, og de problemene hun hadde.

Også hjelpeapparatet hadde mye informasjon om mors situasjon, uten at de grep inn og iverksatte tiltak rettet mot barna.

Både lovverk og yrkesetiske retningslinjer innen helse- og sosialsektoren pålegger profesjonsutøverne og instansene de er ansatt i å ha en forebyggende og oppsøkende grunnforståelse av de oppgavene de er satt til å gjøre.

Hvordan kan det da ha seg at barn åpenlyst lider uten at hjelpeapparatet griper inn?

Ser en det ikke?

Ser en ikke farene for et barn i det å miste signifikante personer?

Har vi egentlig et hjelpeapparat som bygger på en tertiærforebyggende forståelse av forebygging, at problemet skal utgjøre et traume før en skal gripe inn?

Eller er det slik at profesjonsutøverne er så redd for den smerten klienten oppbærer at de - så langt det er mulig - fortrenger de signalene de får om hva som er i ferd med å utvikle seg?

Jeg undres, men noe vet jeg....

Eva kom til oss - og ble, - til sammen i nesten tre år.

Jeg skulle ønske at hun også hadde kommet tidligere, - mye tidligere.

7. Undringens erfaring, - erfaringsbasert undring.

"Å lære, - eller bli lært, - det er spørsmålet!"

*(En lettere omskrivning fra
Shakespears Hamlet.)*

Faktisk er det akkurat dette som er spørsmålet både innen fagfeltene psykologi og pedagogikk, samt i den allmenne forståelsen av hvordan mennesket blir hva det til enhver tid er.

"Man er sine erfaringer" og "Man er det man gjør", er andre utsagn det er vanlig å høre i filosofiske diskusjoner.

Dette er utsagn og tilnærminger som også kan knyttes til forståelse av barns utvikling, og eventuelle klienters mangel på ønsket utvikling, men er det ikke rimelig å anta at de samme teoriene også er gjeldende for alle mennesker, også for den gruppen jeg intenderer å analysere i denne avhandlingen?

Med utgangspunkt i utviklingspsykologiske og pedagogiske teorier, f. eks. Erikson og Piaget, kan en forsøke å forstå profesjonsutøverens mangel på vilje til å intervenere i saker som han/hun ifølge sin utdanning, erfaring og grunnholdninger ikke kan unngå å ha observert.

Velger profesjonsutøveren å ikke se signalene fordi erfaringen tilsier at disse innebærer en risiko for så mye smerte og så stor håpløshet, at det blir for vanskelig å forholde seg til sin egen erfaring.

Utviklingspsykologiens forskjellige teorier har alle i seg en kognitiv ingrediens, - enten det gjelder Watsons reaktive instrumentalisme, Eriksons (Erikson 1971) personlighets- og egoutviklingsteorier, Piagets (Piaget 1962) kognitivitet, Maslows humanistiske behovspyramide, eller Vygotskijs formel $S \rightarrow X \rightarrow R$, Stimulus $\rightarrow$ Middel $\rightarrow$ Resultat.

Dette er teorier som vektlegges i de profesjonsutdanningene og i de profesjoner denne avhandlingen henviser til. I denne teksten er det et poeng at profesjonsutdanningene og semiprofesjonsutdanningene har fokus på disse teoriene. Teoriene er ikke tatt med for å være et grunnlag for drøfting - derfor går jeg ikke nærmere inn på den enkelte teori.

Dette er også teorier som er så allment kjente at de representerer en forståelse både av barns utvikling og av hva som skal til for at denne utviklingen skal stimuleres i skole og fritid, relatert til hvordan barn tar til seg læring. Læring er slik sett allment oppfattet som synonymt med utvikling. Slik sett kan de også betraktes som etiologiske myter.

Når så noe avviker fra disse etiologiske mytene, vil avvikene i seg selv skape så mye uttrykk hos den som opplever avviket at både et behov for avstand og et behov for forklaring og systematisering blir trigget.

Det er i denne situasjonen og på denne arenaen profesjonsutøveren er satt til å forvalte disse allment definerte avvikene. Det er på disse premissene det avgjøres om noe er sykt og/eller berettiget til offentlige tjenester ved at det settes diagnoser.

Mitt anliggende i forhold til det å belyse årsaker til barns avvikende atferd er å vinkle dette både til barns læring i form av erfaringer, og til vår oppfattelse av dette barns atferd - nedfelt i profesjonenes diagnostiske redskaper og målsettinger, eller mangel på sådanne.

Det hele synes således å dreie seg om relasjoner og symbiotisk, gjensidig avhengighet. Med andre ord kan en si at både evalueringen og bedømmingen av atferden, og den påfølgende nedfelling av en diagnose, dreier seg om det å se den andre - om hvordan medmennesket tas inn i ens forståelse. For å belyse dette velger jeg å bruke spesielt Dewey og Løgstrup, men jeg tillater meg i tillegg å ta med henvisninger til noen andre teoretikere som jeg av egen undervisningserfaring kjenner fra profesjonsutdanningene.

Det kognitive bygger basis i alle teoriene i større eller mindre grad, - men intensjonen om å oppnå eller oppklare noe, det en i sosialt arbeid vil kalle å endre noe, er ikke fremtredende hos alle.

Dewey's (Dewey 1916) pedagogisk/psykologiske forståelse bærer i seg en endringsmålsetting i sin vektlegging av handlingaspektet.

Når Dewey (Dewey 1916) introduserer begrepene **relasjon**, **situasjon** og **undersøkelse** som faser i sin form for erfaringslæring "*Learning by Doing*", og det historisk-faglige begrepet **continuance** som en absolutt premiss - et overordnet begrep for forståelse, beveger vi oss inn på en holistisk oppfatning av liv og læring som er sterkt filosofisk fundert i det en i dag betegner som menneskets primære behov for relasjoner.

Det er denne premissen Habermas (Habermas, 1983) også bygger sin forståelse på gjennom å oppfatte kommunikasjon som et menneskelig a priori - altså som en forutsetning for eksistens - som han viderefører i sin forståelse av det fremmedgjørende i sosialiseringprosessen. Der blir det han kaller **livsverdenen** - den individuelle integriteten, også betegnet som hverdagsbevisstheten, invadert av det han kaller **systemverdenen** - den relasjonelle macroarenaen, - også betegnet som den offentlig organiserte og administrerte sfæren - samfunnets tilbud.

Overført til den norske velferdsstaten og de tema som tas opp i denne avhandlingen, kan en si at statens og offentlighetens overtakelse av det individuelle ansvaret i det å ha omsorg for hverandre, har fjernet oss fra essensen i det som er meningsfylte relasjoner, - det å ha et gjensidig og personlig ansvar for hverandre, som understrekes av f. eks. Kierkegaard, Løgstrup og Levinas.

På det vis har systemverdenen fratatt oss livsverdenens relasjonelle dyproller og ansvar, - ikke fordi intensjonene var dårlige, men fordi de ble forvaltet såkalt profesjonelt gjennom metodikk som primært krevde avstand til klienten.

Det er altså forvaltningen av oppgaven systemverden påla den enkelte profesjonsutøver som bevirket en invadering av klientens livsverden. Denne forvaltningspraksissen - som bl. a. betinger såkalt profesjonell avstand - vil kunne fastlåse og videreutvikle en allerede negativ utvikling.

Paradoksalt nok fortsetter denne formen for profesjonsutøvelse på tross av at stadig flere undersøkelser viser at det som hjelper er nærhet i relasjonen og ikke valg av diagnoser og metodikk.

Dette igjen bringer oss videre til om det man erfarer er virkelig før det erfares, - om det eksisterer før det perseptueres.

I forhold til helse- og sosialarbeideren får dette både en holdningsmessig og en profesjonell konsekvens som kommer til uttrykk gjennom valg av lojalitet og solidaritet.

Hvilke krav stilles til den profesjonelle omsorgsutøveren ut i fra både de yrkesetiske retningslinjene, og ut i fra hvem som må være styrende i relasjonen mellom profesjonsutøveren og klienten eller pasienten?

Kan Deweys forståelse av begrepet erfaring - det at individet selv velger fokus for sin oppmerksomhet, og Løgstrups (Løgstrup 1956) understreking av den etiske fordring - det at Du-et har forrang foran Jeg-et, fortelle oss noe om hvorfor helse- og sosialarbeideren ikke opprettholder sin etiske forståelse med målsetningen om klientens/pasientens beste som overordnet, - og i stedet synes å underordne seg det Habermas kaller systemverdenens invadering av livsverdenen?

Eller er dette spriket mellom forfektede idealer og utøvd praktisering fundert i det at profesjonsutøveren endrer sin målsetning etter systemet en er ansatt i og flytter fokus over på relasjonene til kolleger og til det systemet disse har som interaksjonsarena?

Er det slik at profesjonsutøvernes lojalitet til sine egne relasjoner på den erfaringsarena de kollegiale relasjonene utøves er så sterk at den prioriteres foran solidariteten til klienten eller pasienten?

Eller går det enda dypere i den enkelte profesjonsutøvers valg av fokusering, forstått slik at den smerten klientens erfaring bærer i seg ikke er attraktiv som erfaring for den enkelte profesjonsutøver, og at den slik sett ikke blir et objekt for profesjonsutøverens undring?

7.1 Undringens erfaring.

Igjen er fokus på profesjonsutøveren.

Hvorfor ble han/hun utøver av akkurat denne profesjonen?

Hvilken undring er det som har plassert fokus for ønskede erfaringer akkurat på den valgte målgruppen, og/eller på den valgte profesjonen?

Hva er det som gjør at undringens fokus synes å endres avhengig av den settingen profesjonens bærer - enkeltindividet - inngår i?

Er det rimelig å anta at forholdet mellom individuell integritet og faglig integritet er det som utløser at profesjonsutøveren søker tilflukt i de individuelle relasjonene på med kollegene og det systemet en inngår i når de faglige utfordringene blir store?

Kan en - med bakgrunn i f. eks. Habermas' teorier, hevde at profesjonsutøveren i helse- og sosialarbeiderbransjen utvikler en dualistisk livskrise gjennom at den individuelle integriteten prioriteres for å opprettholde en livsverden fordi den profesjonelle integriteten invaderes av den systemverdenen den profesjonelle aktiviteten utøves i?

Hva er min så undrings erfaring når det gjelder ansatte i det offentlige hjelpeapparatets prioriteringer og valg i forhold til gruppene "sterkt atferdsavvikende barn og unge", og "tunge rusmisbrukere"?

Min undrings erfaring består stort sett i at jeg observerer at aktiviteten "sosialt arbeid" utøves med basis i en lojalitet til det systemet den aktuelle instansen en er ansatt i. Graden av denne lojaliteten synes å samsvare med graden av avvik klienten gir uttrykk for, fenomenene kongruerer.

Idealene og prinsippene fra yrkesetikken synes i stor grad å være fraværende i valg av fokus, - i alle fall når det gjelder de to før omtalte klientgruppene.

Det jeg ellers undres over - i tillegg til profesjonsutøvernes valg i denne settingen, er at de synes å være ekstra opptatt av å fremheve kvalitetene i akkurat den yrkesetikken og de yrkesetiske prinsippene deres egen profesjonelle aktivitet opptrer i motsetting til.

7.2 Erfaringsbasert undring.

Innføringen av begrepet "praktisering" i stedet for begrepet praksis, er det allerede pekt på handlingsaspektet i denne formen for refleksjon, - en tankemåte som - etter mitt syn - må kunne betegnes som en form for deskriptiv forskning.

Refleksjonen må kunne gå utover mot den verden, - det systemet, en skal beskrive, - og innover, mot den aktiviteten den enkelte profesjonsutøver praktiserer.

Metodikken og innsikten fra Dewey, og Habermas' tanker om systemverden og livsverden, må kunne brukes som innfallsvinkler for å forstå det profesjons-utøveren velger å gjøre, og for de valg som gjøres når en skal forholde seg til den andres - klientens- erfaringer.

Klientens erfaringer må søkes erfart av profesjonsutøveren når disse gis til kjenne, uten at persepsjonsprosessen virker avgrensende eller moraliserende gjennom at profesjonsutøveren bare makter å ta til seg deler av den andres - klientens - erfaringer.

Konkluderende problemstillinger:

- 1. Er Oles, Evas og andre klienters skjebner og klientkarrierer en konsekvens av de valg medmenneskene og den enkelte profesjonsutøveren gjør eller makter å gjøre til sine egne?*
- 2. Styres den enkelte profesjonsutøver av egne, valgte erfaringer i større grad enn av de erfaringer klientene gir til kjenne?*
- 3. Er det dette fenomenet som skaper en basis og en grobunn for den prosessen jeg betegner som utvikling av klientkarrierer?*

Del III.

"Forståelsen".

***Identitetsbalansekunstnere
i tomme rom.***

8. Fortolkning av de to kasesene.

Jeg har allerede antydnet tidligere at klient- og pasientrollen ikke kan inntas uten at en er kvalifisert for rollen. En slik rollekompetanse oppnås gjennom at en tilfredsstiller de krav som settes for å oppnå en diagnose, eller i form av de historier en velger å gi til kjenne for å oppnå rollestatusen.

På dette viset tilkjennegis fortellinger som tilfredsstiller mottaker, kanskje på bekostning av de fortellinger som egentlig bæres av fortelleren og det systemet denne inngår i. Når slike fortellinger repeteres i en tradisjonell terapeutisk setting, vil de etableres som en gitt virkelighet og slik sett fastlåse problematikken utenfor de reelle fortellingene. Konsekvensen av dette vil måtte bli det jeg kaller en sementering av rollen og problematikken, altså en fastlåsing i det rollen krever i stedet for å bearbeide og omskrive historiene til sin opprinnelse.

Med dette som bakgrunn velger jeg meg en narrativ vinkling til andres opplevelse og min egen erfaring av denne.

Jeg begrenser meg, imidlertid, til å peke på at det er belegg for å fastslå at det er relasjonene mellom klient og terapeut og de historiene som frigjøres i denne settingen som synes å ha ønsket effekt for klienten.

Med dette som bakgrunn bruker jeg et sitat gjengitt hos Lundby (op cit s. 30) som ytterligere støtte for forståelse av materialet.

”En historie kan defineres som en meningsenhet som gir en ramme for erfaringen. Det er gjennom disse historiene erfaringene våre blir tolket. Vi går inn i historier; vi blir trukket inn i historier av andre; og vi lever våre liv gjennom disse historiene.”

(Epston et al. 1992 s 97 i Lundby 1998 s 30.)

I dette kapittelet, vil jeg igjen illustrere forståelsen av Oles og Evas historier narrativt gjennom å reprodusere min egen opplevelse av deres fortellinger.

Luhmans teorier om at det er kommunikasjonen som kommuniserer (Luhmann, N., 1995) sammenfaller i noen grad med mitt eget uttrykk ”erfaringens erfaring”.

Målet er å skape et inntrykk hos leseren av mine erfaringer av andres erfaringer, å gi leseren del i den erfaring jeg har erfart, det jeg vil kalle erfaringenes erfaring.

I Luhmanns terminologi gir jeg altså til kjenne utsagn om oppfattelser og opplevelser, - men i en narrativ form. Dette mener jeg vil kunne overføre klientenes erfaringer til tredje person på en bedre måte enn om jeg skulle bruke en klassisk hermeneutisk metode.

Jeg forsøker ikke å bestride den hermeneutiske sirkelens interpretasjonsprosess, men bestreber meg på en fremstilling som bringer klientenes uttrykte erfaringer nærmere leseren i form av følelser for erfaringen av å lese fremstillingen.

Min ambisjon er å gi leseren muligheter til å oppleve den erfaringen jeg opplevde gjennom arbeidet med Ole og Eva, i den grad dette er mulig.

Med dette sier jeg egentlig at det ikke er forståelsen i dens intellektuelt funderte form som er mitt anliggende, men formidling av opplevelsen - den erfarte erfaringen i både følelser og handling. Dette betyr at jeg ønsker å overlate til den enkelte å konkludere - hvis dette er nødvendig, og at ambisjonen nærmest er det omvendte av det universelle, nemlig det subjektive.

Mitt mål er å gi leseren en mulighet til å oppleve den opplevelsen jeg hadde i mitt arbeid med disse klientene. Erfaringenes fortolkning i min opplevelse vil jeg ikke avvise, men jeg opprettholder likevel målsettingen om å formidle erfaringens erfaring.

Nettopp dette at jeg levde sammen med disse klientene, at jeg inngår i deres arena for historiefortelling, gjør mitt valg av en narrativ tilnærming nødvendig. At en er en del av fortellingens systemarena, nødvendiggjør en innsikt om det en kaller 2. grads kybernetikk, systemteoriens erfaringens erfaring.

Det innlysende, at også jeg selv er et produkt av erfaringer, erkjennes til fulle, men rører ikke ved det sentrale i min intensjon om å viderebringe i så stor grad at det vektlegges som annet enn en erkjennelse. Mitt anliggende er formidlingen av disse menneskenes erfaringer på et vis som også sier noe om den profesjonelle interpretasjonen jeg selv har opplevd fortellingene ut i fra.

Slik sett vil jeg støtte meg til Gadamer's forståelse av begrepet **fordommer** som en positiv forutsetning for erfaringenes forståelse (Gadamer, 1989).

Innen sosialfagene, sosialpedagogikken og helsefagene, vil det være nærliggende å assosiere denne måten å fremstille erfaring på med begrepet empati, et begrep som både er mye brukt og omstridt. I denne sammenheng ville min forståelse av begrepet nærmest kunne basere seg på Ulla Holms forståelse uttrykt i de fasene hun baserer sin metodiske bruk av begrepet på, empatisk forståelse, empatisk opptreden og empatisk validering (Holm, 1987). Hennes oppfatning av begrepet empatisk evne, der hun hevder at den empatiske evnen betinger at personen som skal utøve empati har utviklet de jeg-funksjoner som kreves for å kunne avlese egne og andres følelser tilkjennegir også noe av mitt ståpunkt.

For meg vil evnen til empati være en grunnleggende menneskelig evne (en evne som riktignok også lett kan observeres hos dyr), fordi den ligger i en felleskulturell overført dyprolleførståelse. I hvilken grad den er psykogenetisk skal jeg ikke ta opp i denne settingen, men jeg tør altså påstå et evnen til empati kan oppfattes som medfødt eller tildelt, enten den i menneskets egenart eller er genetisk nedfelt gjennom psykogenetikk.

Hvorvidt evnen brukes, eller kommer til uttrykk som prioritert i våre liv, er et annet spørsmål. Generelt er det rimelig å anta at valg av empatibasert handling bare kan gjøres av individer som i seg selv har en grunnleggende trygghet, en trygghet få synes

å ha i et sterkt rollebasert samfunn som vårt. Engstelser utover det instinktive og basale synes i økende grad å prege de klienter som kommer til meg i min praksis, - noen ganger i så stor grad at det kan fortolkes som paranoia. Slike reaksjoner finner en også på de fleste arbeidsplasser og i mange familier. Kontroll er blitt viktigere enn eksistens, noe som fremelsker egosentrisme og ikke empati.

Dette gjelder selvfølgelig også profesjonsutøverne som kommer inn i de forskjellige hjelpeyrkene med bagasjen full av entusiasme og etiske idealer, og som møter fagmiljøer, rundskriv og instruksjer med krav til forvaltningen og ikke til det mellommenneskelige og behandlingsfaglige.

Er det slik at helse- og sosialfagernes fellesforståelse av de fagetiske kravene om helhetlig tenkning og klient- og pasientsolidaritet er retningsgivende i seg selv, er kontraindiserende?

Finner en samsvar mellom samfunnssystemets og profesjonenes faglige intensjon?

Hvordan vil eventuelt et dårlig samsvar mellom systemenes bestilling og profesjonenes etiske prinsipper falle ut for klientene/pasientene?

8.1 En undrende tankerekke.

"Det man er, kan man ikke uttrykke, for der er man nettopp.

Meddeles kan bare det man ikke er, altså løggen.

Først i koret kan det ligge en viss sannhet."

(Kafka, F., i Sørensen, 1992, s 14.)

Sitatet og den påfølgende tankerekken presentert tidligere i innledningen, men jeg velger å repetere den for å knytte den tettere til teksten i dette kapitlet:

- 1. Er det slik at det fellesskapet vi inngår i, - det systemet vi kaller samfunnet, ikke tåler enkeltindividets sannheter, fordi disse truer den samling individuelle løgner dette fellesskapets samfunn er bygget på (jfr. Kafka, i Sørensen, 1992 s. 14)?**

2. **Kan det være denne kulturelle smerten som ligger til grunn for at atferdsavvik, - i form av f. eks. psykoser, ADHD, o. l., -diagnostisert av systemet, men også den individuelle sannheten, må fjernes fra den allment aksepterte aktiviteten i samfunnssystemet for at det bestående samfunnet skal kunne opprettholdes?**

3. **Er det behovet for egen smertelindring som bevirker at samfunnssystemet, og dets profesjoner, søker forklaringer som begrunner utestenging og/eller ekskludering gjennom en diagnostisering som baserer seg på den allmenne enigheten om det uberettigede i den individuelle sannheten?**

Hvis det er slik vil svarene bli som følger:

- a. **Samfunnssystemets hjelpeapparat vil ha som oppgave å utradere enkeltmenneskets individuelle sannhet for at samfunnet kan opprettholde den samling av løgner systemet er bygget på.**

- b. **Rehabilitering av klienter med avviksdiagnoser vil bety en intendert tilbakeføring av enkeltmennesket til det vedkommende individ ikke er, - en omskolering til det vi andre, allmennheten, tror vi er.**

- c. **Hjelpeapparat og behandlingstilbudene for gruppene med samlediagnoser som atferdsavvik, psykiske plager, psykosomatiske symptomer o. l., vil danne arenaer for tvangssosialisering - med eventuell påfølgende ytterligere ekskludering, - av individer som er i sin egen sannhet. Hjelpeapparatets målsetting må således være at individet som avviker fra de gitte normene skal fornekte seg selv, for så å inngå i det allmenne fellesskapets løgner.**

For å belyse dette nærmere vil jeg fortelle historiene om "Ole" og "Eva" slik jeg har opplevd dette gjennom de erfaringene de har delt med meg, og som har blitt mine erfaringer.

8.2 "Ole", - en reise i tomme rom.

Mor dro på sykehuset, og ut av sin egen rolle som mor.

Ole var alene nå. Han hadde nok vært alene også før mor ble syk, kanskje helt fra fødselen.

Pappa var fisker. Han var mye eldre enn mor. De hadde giftet seg fordi mor var blitt gravid. Oles søster var tre år eldre.

Det at mor ble gravid med Ole var ikke planlagt. Mor og pappa hadde ikke hatt noe seksualliv etter at søster var født, inntil Ole ble unnfanget.

Ole er ikke ønsket. Far er på sjøen. Han drar ut tidlig og kommer inn sent.

Mor er opptatt av søster.

Ole lever i et rom uten vegger og tak. Distansen til de signifikante voksne er enorm.

I sin identitetsutvikling er Ole uten referanser. Han møtes av tomhetens ekko hva han enn gjør. Søster er den eneste som aktivt forholder seg til han, hun inntar meget tidlig en morsrolle, samtidig som hun selv er et lite barn.

Den eneste nærheten Ole opplever, er søsters omsorg i form av tilstedeværelse. Han får ingen svar på sine behov for bekreftelse gjennom nærhetens speiling. Han får ikke den nødvendige responsen for å utvikle et bilde av seg selv.

Ole blir en identitetsnomade.

Hvileløst søker han respons på seg selv.

Mor kommer hjem fra sykehuset og er ikke lenger mor. Hun inntar en rolle, som et sykt barn som selv trenger omsorgsytelser av morskarakter.

Søster, som nå er nesten seks år, inntar rollen som mor - både for sin egen mor og for Ole. Samtidig blir pappa borte, og snart flytter Roger inn.

Roger blir familiesystemets eneste voksenperson.

Søster inntar den andre voksenrollen, noe som skal komme til å influere på forholdet til Roger gjennom hele hennes oppvekst og ungdom.

For første gang i sitt meget unge liv får Ole respons. Han straffes for det minste avvik fra Rogers oppfatning av hva et barn på Oles alder skal være. Dette betyr hyppige straffereaksjoner fordi Ole allerede har utviklet en utprøvende og utflytende atferd på grunn av en oppvekst uten styrende respons fra signifikante voksenpersoner.

Oles opplevelse av besøket hos moren på sykehuset har ført til en tapsreaksjon som bekrefter erfaringene fra de to første oppvekstårene. Separasjonsangsten etableres, og forsvarsverkene bygges opp gjennom å søke negativ respons, noe han får mange ganger daglig fra Roger.

Ole bygger hele sin videre identitetsutvikling på den eneste tryggheten han opplever, straffereaksjonene fra Roger.

Når Ole er tre år, får han en stebror.

Dette betyr en endring i relasjonen mellom Roger og Ole. Roger blir likegyldig og overser Ole.

For Ole oppleves dette ikke som en avlastning, men som enda et svik. Den eneste som har forholdt seg til den Ole mener han er, er blitt borte. For Ole betyr dette at atferden må endres for å oppnå Rogers bekreftende straffereaksjoner. Den enkleste måten å få respons er gjennom å styre atferden mot lillebror. Det er gjennom å uroe lillebror Ole opplever å få Rogers straffereaksjoner tilbake. Dette forholdet utvikler så raskt og illevarslende at Ole får forbud mot å omgås lillebror, noe som utløser enda mer likegyldighet fra Roger.

Konsekvensen av dette blir at det eneste rommet Ole opplever at han har utviklet seg i, relasjonen med Roger - med straffereaksjonene som har speilet Ole, blir borte.

Allerede nå, allerede før Ole er særlig over tre år, vandrer han omkring ute langs veiene. Dette skjer særlig i de periodene mor er på sykehuset. Denne aktiviteten tiltar sterkt når søster begynner på skolen - når Ole er fire år. Han vandrer omkring uten å gjøre noe spesielt. Oppsøker ikke andre mennesker i det hele tatt. Atferden vil kunne diagnostiseres som psykotisk med autistiske trekk, en diagnose han skulle komme til å få, men min opplevelse er heller at han finner et rom der ute som han opplever respons i.

Han fortsatte å vandre også etter han ble voksen.

Før Ole er fire år, går han de fem kilometrene mellom hjemmet og farens hus. Noen ganger, når far ikke er hjemme, eller ikke åpner, går han tilbake til skolen som ligger i sentrum av bygda. Der får han bli med skolebussen hjem.

Kjøpmannen like ved skolen tar ham inn i butikken når han observerer han utenfor. Hos kjøpmannen møter Ole ei jente på sin egen alder. Hun er den eneste han prater med.

Denne relasjonen, i tillegg til relasjonen med søsteren, skaper det lille rommet Ole trenger for å utvikle en annen identitet enn den som er knyttet til responsen på negativ atferd han får i den ødeleggende relasjonen til Roger.

I relasjonen til faren er igjen rollene omsnudd. Pappa er som oftest full når han er hjemme. Det er Oles oppgave å gå enkle ærend på butikken, og å hente ved til vedkomfyren på kjøkkenet. Pappa er taus. De utveksler bare beskjeder seg imellom. Pappa prater aldri om følelser, selv om Ole forteller om hvordan han får bank av Roger. Likevel er det hos pappa Ole oppholder seg i timer uten å oppvise annen atferd enn en avventende oppmerksomhet rettet mot pappa.

Oftere og oftere fungerer skolen som mellomstasjon. Ole oppsøker søster, men oppholder seg på skolen også i de periodene de andre ungene er inne i timen. En av lærerne som underviser søster, inviterer Ole inn i timene. Ole sitter stille når han er inne, men i friminuttene søker han bekreftelse gjennom å utføre handlinger de andre ungene utfordrer han til å gjøre.

Han har ingen grenser for det han gjør, og handlingene hans er ikke så avvikende at de ansatte griper inn.

Ole får en blandet rolle på skolen. På den ene siden er han en maskot, spesielt for jentene, på den andre siden blir han en "daredevil" som de andre ungene kan få til å gjøre nesten hva som helst.

Sosialiseringen rettes i større og større grad mot det å bli avvikende gjennom å utvikle en atferd de andre ungene er oppdradd/sosialisert til å ikke gjøre.

Ole får ytterligere bekreftet at den han er avhengig av de avvikende handlingene han gjør, og at bekræftelsen også kan være noe annet enn straff, applaus og bekræftelse fra de andre barna. Han får en meningsfull rolle.

Nå opptrer Ole altså som avviker i det offentlige rom.

Lærerne kan observere ham nært, i samspill med de andre ungene, og innenfor skolens ansvarsområde, mens de tidligere bare har hatt sporadiske avstandsopplevelsene av han.

Ole opptrer i stor utstrekning i dette offentlige rommet de siste to årene før han begynner på skolen selv.

Han besøker fremdeles pappa, men forteller ikke pappa om hvordan han har det hjemme. Pappa er ikke så ofte på sjøen lenger, han sitter heller hjemme. Pappa drikker mer enn før.

Likevel representerer pappa et scenario der Ole kan være uten å gjøre noe spesielt, - et rom han kan hvile i.

Skolen er et sted Ole trives i den første tiden.

Han trives fordi han får lov å opprettholde den rollen han hadde før han begynte på skolen, rollen som en maskot som ikke har hemninger på hva han gjør på oppfordring fra de andre.

Han føler endelig at han inngår i et miljø der han blir bekreftet. På grunnlag av dette utvikler han sin avvikende identitet videre. Han er så opptatt med dette at han ikke har tid til det han skal gjøre på skolen, lære skolefagene.

Skolen kunne ikke lenger se gjennom fingrene med at han ikke lærte å lese og skrive i første klasse.

Ole får time hos PP-tjenesten og regner med at de skal ordne opp slik at han lærer å lese og skrive. Han gleder seg til å reise innover dit, både fordi han får en tur til byen, men også fordi at han nå skal få ordnet problemet slik at han kan fortsette å ha det godt på skolen.

Han blir både sint og forvirret av besøkene på PP-tjenesten. De lærer han ingenting. Han skal bare se på tegninger og puslespill. Drømmen om at han skal lære å lese går

over til ytterligere aggresjon når han føler seg sviktet. Han forstår ikke, og søker tilflukt i det han kan forstå, den rollen han har utviklet sin identitet i, avvikerens.

Igjen inngår Ole i et offentlig rom, uten at de offentlige representantene engasjerer seg i annet enn det han er innsøkt for, lese- og skrivevanskene.

Han føler, med stor riktighet, at de menneskene han møter i PP-tjenesten ikke er opptatt av hvem han er, men av hva han ikke kan.

Når han tar frem den han er, den aggressive, blir han avvist gjennom at han overses, og dermed ikke bekreftes som den han er.

Ole kommer hjem og blir bekreftet som den han er av Roger gjennom å få juling etter at foreldrene er informert om resultatene fra PP-tjenesten av rektor.

Nå reagerer han endelig på et sunt vis overfor Roger. Han føler at det ikke er han selv som har sviktet, men PP-tjenesten, som ikke lærte han å lese, og som heller ikke bekreftet han som den han er. Nå vil han drepe Roger.

Den positive responsen Ole får på sine avvikende handlinger av medelevene, er nå å foretrekke fremfor den negative responsen han tidligere fikk fra Roger. Relasjonen til Roger kan brytes. Men det han får respons på, er fremdeles sosialt uakseptabelt, avvikende.

Identiteten som avviker forsterkes gjennom den sterkeste sosialiseringskraften, positiv forsterking.

Oles erfaringer med voksenpersoner er nå entydig. Alle har sviktet. Alle har latt være å bekrefte han som den han selv opplever Han er. Nå er også Roger blitt en av de andre fordi hans negative respons, som en gang var den eneste bekreftelsen Ole hadde opplevd, var snudd til bare å være en straff - en avvisning. Forholdet til Roger var blitt snudd til hat, - en opphoping av aggresjon.

Nå er det aggresjonen som blir overordnet den positive forsterkningen fra de andre elevene. Den bygger seg kraftig opp etter sviket fra PP-tjenesten.

Han forstår ikke selv hvorfor han angriper rektor.

Rektor er en snill støttespiller for Ole, men rektor representerer også den fiaskoen og det tapet Ole føler i det at han ikke kan det de andre i klassen er så flinke i, det å lese og skrive.

Ole ser at han er annerledes nå. Han registrerer daglig at han kommer til kort både i skolefagene og i samtalene med medelevene.

En dag finner han seg selv med en treplanke i hånden, og med rektor blødende på gulvet foran seg.

Rektor representerer tapet i den eneste sammenhengen Ole har følt seg hjemme i, - miljøet på skolen.

Den magasinerte aggresjonen får sitt utløp for første gang.

Nå når Ole ikke lenger trenger Roger som bekreftelse på sin eksistens, kan han hente frem all den fortrenge agresjonen basert på straffereaksjonene Roger påførte han.

Forsterkende i denne sammenhengen er den gryende taperfølelsen Ole har opparbeidet gjennom speilingen i medelevene sine.

Sviket fra de voksne forsterkes av Oles opplevelse på PP-tjenesten, og rettes mot det mennesket som Ole - med rette - finner er sjef for all denne elendigheten, nemlig rektor. Innrettingen av aggresjonen mot rektor baseres også på at rektor som person ikke er truende.

Nå får Ole virkelig svar på sine handlinger. Han blir midtpunkt i et kaos av intervensjoner han ikke forstår så mye av. Alle de voksne personene i hverdagen hans viser sin avsky. Han er lammet av responsen, husker ingenting fra ukene som følger. Det neste han husker er at han kommer til et fremmed sted, der han ikke kan huske å ha vært før. Ole husker ikke hvem som kjørte han dit, heller ikke om noen av familien hans var med.

Reaksjonene er typisk traumebaserte. Med en treplanke har han feid bort alt det identitetsbærende han har bygget opp. De signifikante voksenpersonene i hjemmemiljøet, som han nå føler alltid har sviktet han, er borte for alltid.

Det finnes ingen vei tilbake.

Rapportene fra institusjonen han ble plassert på tyder på en traumebasert, psykotisk reaksjon.

All hjelpen det offentlige hjelpeapparatet har gitt han - med de beste intensjoner - oppleves som en uforståelig straff. Han har blitt en paria, en utstøtt i sin egen verden.

Ole husker lite fra denne tiden. Han er på institusjonen i over ett år.

Det han husker er at de voksne som var der alltid smilte.

Den eneste han husker han fikk besøk av mens han var på institusjonen var søster, når en ser bort fra et enkeltbesøk fra mor - som jeg kommer tilbake til.

Søster hilser alltid fra mor, men Ole har problemer med å huske hvordan mor ser ut.

Han har ingen kontakt med skolen på hjemstedet og elevene derfra, utover et besøk hos rektor.

Ole reiser hjem i helgene den siste tiden, reiser hjem for å finne tilbake. Når han er hjemme, bor han som oftest hos pappa, selv om han vet at avtalen er at han skal bo hos mor. De siste helgene han er hjemme, er han mye sammen med kjøpmannens datter igjen.

Ole drar innom hos rektor på eget initiativ for å be om unnskyldning.

Han blir overrasket når mor kommer på besøk på institusjonen. Mor kommer sammen med barnevernsskurator. Kurator forteller at det er avgjort at Ole skal i fosterhjem.

- *... "De sier jeg skal bo hos en annen familie." "Jeg bodde i mange fosterhjem, - egentlig husker jeg best det første"....*

Institusjonen og hjelpeapparatet ellers har nå øyensynlig hatt til hensikt å tilbakeføre Ole til hjemstedet. Ole begynner å åpne opp, og søker å gjenopprette sine relasjoner etter en særdeles traumatisk opplevelse over et år tidligere.

Så avgjør det samme hjelpeapparatet at han skal plasseres i fosterhjem.

Den meget relasjonsskadede ungen blir på ny revet opp og avkrevd at han skal inngå i enda flere relasjoner.

Han husker bare det første av fosterhjemmene av i alt 11 fosterhjem og avlastningshjem.

Traumene innhenter han igjen. Han husker verken de enkelte hjemmene eller hva som skjedde der. Unntaket er den første plasseringen.

Hver gang han blir oppgitt av et av fosterhjemmene, sendes han tilbake til institusjonen, som igjen sender han ut i nye traumatiske opplevelser.

Nye voksenpersoner som svikter.

Nye mennesker som bekrefter at han er uønsket.

- *"Hvorfor skal jeg være sammen med dem når de ikke vil ha meg", sier Ole.*

Så reiser Ole til Oslo.

Reiser til Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri.

Ole snakker med en psykolog, men han spør jo om det samme som alle de andre, og Ole er så trett på den tiden at han ikke hører hva alle disse menneskene sier.

- *"Men det var gøy å stikke av fra han som skulle passe på meg", sier Ole med et flir....*

Ole plasseres i enda et fosterhjem.

Husker ikke hvor lenge han var der, men det må ha vært i kort tid.

Husker bare hvor forbannet de ble da han lekte litt med babyen deres.

- *"Jeg hadde jo øvelse med babyer hjemmefra, så det gjorde vel ikke noe at jeg kasta han litt opp i luften og lekte med han"....*

Så kommer Ole til ungdomshjemmet.

Han er den yngste og minste der, selv jentene er større, men det var ingen andre som røyker Rødmix.

Ole er ikke tretten år enda.

Han begynner på ungdomsskolen på tettstedet, men etter kort tid avgjør skolen at det er best å undervise han på institusjonen på grunn av at han ødela undervisningen for de andre elevene.

Ole blir overrasket over dette fordi han syntes det var godt å gå på skolen, når han først kom dit. Han hadde ikke hørt noe fra de andre elevene, og heller ikke noe fra lærerne. Det ble bare avgjort at han ikke skulle komme mer på skolen, og at en av lærerne heller skulle komme til han på institusjonen.

Ole kjeder seg med å ha eneundervisning. Han er urolig og utprøvende.

De ansatte er redd ham. Spesielt er de redd han når han leker med lighteren sin, og når han skjærer seg selv med kniv. De ansatte vil at Ole skal utskrives fordi de anser han som farlig.

En underskriftsliste blant de ansatte inneholder et krav om at Ole skal ut. Listen blir aldri fremmet formelt. Ole kommer dem i forkjøpet med å tenne på gardinene.

De er redd Ole.

Han er vanskelig, han er et problem.

Ole, tolv og et halvt år, er en skremmende, avvikende problemungdom.

"Syk", "psykotisk", "autistiske trekk", "psykopatisk selvdestruktive trekk", osv.

Ole har problemer, - derfor er han et problem.

Ny flytting. Denne gang til minikollektivet som jeg driver sammen med min kone og en ansatt.

- *"Jeg husker du sa at ingenting kunne få dere til å utvise eller oppgi meg, - det ble liksom ikke nødvendig å utprøve noe da."*

Dette skulle bli en ny epoke for menneskebarnet Ole, et menneske som ikke hadde fått muligheten til å leve et liv i relasjonsbaserte rom de første tretten årene av livet.

8.2.1 Et rom for "Ole". Eksempler på metodikk basert på forståelsen.

*Lille speil på veggen der, -
hvem er den vakreste i verden her?
(Snehvits onde "stemoder".)*

- *"Det er ingenting du kan gjøre som kan få oss til å oppgi eller utvise deg."*

Rommet var konstruert.

Resultatene kom umiddelbart.

- *"Det var liksom ikke noen vits i å utprøve noe da..."*

Ole fortsetter å leke med lighteren. Han brenner ikke lenger seg selv, men fortsetter med å sette fyr på småting som han lar brenne i askebeget.

Askebeget står på røykerommet i kjelleren, - der er sjelden noen av de andre.

I stua sniffer han lightergass.

Han får en reaksjon som består i et spørsmål om han ønsker å bli helt blåst i skallen. Dette er et språk han forstår. Ellers får han ingen reaksjon.

Ole slutter å sniffe gass i det rommet vi opplever som gruppens fellesrom.

Schilter.

Schilter er en traktor produsert i Sveits.

Schilter har et stort hjul i hvert hjørne, firehjulstrekk, og styring både på fremhjulene og bakhjulene.

Schilter har ekstreme klatreegenskaper.

Ole setter rekorder i klatring på låveveggen med denne traktoren når jeg ikke er til stede, igjen våger han mye mer enn de andre, både i selve øvelsen og i forhold til eventuelle reaksjoner fra oss voksne.

Ingen av ungdommene svarer når jeg tar opp spørsmålet om traktorsporene oppover låveveggen før jeg spør om hvem som klatrest høyest. Da svarer alle øynene som rettes mot Ole. Han reiser seg opp, strekker en knyttet hånd mot taket og sier; - "Yes, I'm the greatest".

De andre fniser.

Jeg går til skrivebordet og finner traktorhåndboken, og overrekker den til Ole. Den er skrevet på engelsk.

- *"Værsgod", sier jeg. "Nå har du ansvaret for at traktoren alltid er i orden, slik at den kan brukes både til snøbrøyting, skogsarbeid og innhøsting."*

Ole er nesten tretten år nå.

Han får ansvaret for traktoren, med ordre om at ingen andre enn han og jeg skal kjøre den, og at han ikke kan kjøre den på veien før han har tatt traktorsertifikat.

Jeg prater litt om olje og smøring, før vi med en viss undring ser Ole ta instruksjonsboka med seg på rommet.

Han sier ikke et ord, noe som er særdeles uvanlig.

Vi må hente han ned til middag.

Etter dette blir Schilteren prøvestartet hver morgen før Ole drar på skolen. Oljen blir peilet, og forbruket av poleringsmiddel øker betraktelig.

Ole har fått enda et rom å utvikle seg selv i. I det rommet inngår også jeg. Det er jeg som har gitt ham dette rommet, jeg som har definert det.

Oversettingsarbeidet av instruksjonsboka gjør vi i fellesskap.

8.3 Eva - en identitetenes balansekunstner.

Hvem er hun?

Hvordan ble hun den unge kvinnen jeg møtte?

Hva ligger bak den multiidentitetsutviklingen som til sammen utgjør mennesket Eva?

Hvordan kan det ha seg at hjelpeapparatet har valgt å gi henne noen av de tyngste diagnosene som forefinnes for å beskrive sykdom, avvik og abnormalitet?

Er Eva, - i den livsverden hun befinner seg, den vi beskriver henne som, - eller er det den systemverden som synes styrende for profesjonenes valg av holdninger overfor enkeltmennesket, som betinger disse diagnostiserende beskrivelsene?

8.3.1 Eva - pappas lille pike.

Mor er ikke der.

Selv om hun er der av og til, husker ikke Eva noe fra sin oppvekst som inkluderer mor, bare følelsen av at hun er borte hele tiden, enten hun er der eller ikke.

Pappa er der, men Eva husker ikke noe de gjorde sammen heller, bare at hun ofte satt på fanget hans - og var pappas jente.

Eva husker bror.

Brors skrik er det Eva husker fra den tidlige barndommen, skrik i sinne og skrik og gråt i smerte.

Bror er den som er alene i familien. Dette gjør at han hele tiden utprøver grensene både hjemme, og senere i skolen.

Far reagerer først med straff.

Etter hvert opplever Eva at skrikene er knyttet til sene kvelder der far har besøk av vennene sine.

Mor er borte etter en svangerskapspsykose ved brors fødsel. En må anta at hun, i tillegg til at hun oppleves som fraværende av Eva, også har et forhold til bror preget av den aggresjonen som følger av en svangerskapspsykose, en aggresjon som vanligvis både er rettet mot barnet og mot barnets far, samt eventuelle andre barn og menn.

Eva er stille som barn, hun lytter.

Hun lytter etter mors aggressive utskjelling av far og bror, og senere etter brors protester og skrik.

Eva lytter, og er derfor meget stille.

Hun er stille til hun er nærmere seks år.

Seksåringen Eva velger på ny. Nå er det bror hun solidariserer seg med, og det er brors utagerende atferd hun adapterer.

En ny Eva kommer til syne, et helt annerledes barn.

Men fremdeles er hun stille når hun sitter på pappas fang.

Aggresjonen rettes spesielt mot mor, men enhver som kommer på besøk blir mottatt med utagerende atferd.

I ytterligere to år er hun pappas pike når de er alene i huset.

Alle andre relasjoner endres, men pappa får ikke se hennes nye rolle annet enn sporadisk, og i form av enkelte tilbakemeldinger fra andre.

Eva passer på at besøkende ikke føler seg velkommen.

8.3.2 Eva og bror. Symbiosens psykose.

Smerten blir for sterk for henne nå.

Protestene og skrikene fra bror har samlet seg opp til en rødglødende smertebølge, hun tåler ikke mer!

For å overleve, og for å ha en kanal å slippe smerten ut gjennom, gjør Eva sitt valg, hun skifter rolle.

Uttrykket endres fra den stille, lyttende til et brølende inferno. Ordforrådet skiftes totalt ut, skjellsordene hagler rundt alle hun opplever som en trussel mot bror.

Den øredøvende støyen fjerner fokus fra alle skrikene som har hopet seg opp inne i henne.

Alt fokuseres om bror.

Eva har ingen grenser for hva hun investerer i prosjektet. Rollen er totalt altruistisk, - selvutslettende ærlig. Hun ikke bare forsvarer bror, hun avlaster han også i form av at hun stiller seg til rådighet, ofrer seg, som objekt for de samme overgrepene bror har vært utsatt for.

Eva er seks år, og villig til å gjøre hva som helst for å døyve sin egen indre smerte basert på erfaringene fra opplevelsen av brors fortvilelse.

Omsorgen for bror er selvutslettende, men enda fungerer hun som den snille, stille Eva i enkelte sammenhenger. Hun er enda pappas lille pike når de er alene, og på skolen skal hun fungere adekvat og akseptabelt enda i noen år.

I dette grensepsykotiske identitetsnomadelivet makter hun å bli i en periode av livet der identitetens integritet ellers skulle utvikles.

8.3.3 Symbiosens psykotiske osmose.

Eva er åtte år nå.

Hun spiller begge rollene så tilfredsstillende at ingen har anført noen bekymring.

Så setter uværet inn.

Bror blir tatt fra henne.

Hun skjønner ikke hvorfor, men plasserer ansvaret på stemor og halvbroren.

Nå er smerten så grenseløst, og sviket så absolutt, at hun velger å bli bror gjennom en total identitetsforskyvning.

Eva er leder i gjengen nå. Hun har også overtatt brors rolle i forhold til klientene på byens hospits, der bror og de andre i gjengen, og også Eva, hadde tilbudt sine tjenester i flere år allerede, uten at noen hadde grepet inn.

Eva blir både seg selv og bror gjennom en altruistisk fundert identitetsosmose.

Nå synes både hjelpeapparatet og skolen å se brors og Evas skjebner. Likevel avgrensnes tiltakene til å tilby bror en frivillig fosterhjems plassering.

I ettertid sier kurator; ”Jeg tør ikke en gang tenke på hva som kan ha skjedd i denne tiden”. Men selv etter denne innsikten iverksettes det ingen tunge tiltak i forhold til Eva.

Skolen får heller ikke iverksatt tiltak før Eva i praksis styrer sitt eget allerede som 11-åring.

Eva plasserer ansvaret hos stemor, og betegner henne heretter som oftest som ”den helvetes sklia”. Halvbroren kaller hun konsekvent for ”lausungen”.

Eva dropper ut av skolen i fjerde klasse.

Hun bruker mye av kreftene sine på å avvise utspill både fra skolen og barnevernet.

Måten hun velger å gjøre det på, er å holde seg skjult - som oftest på hospisset, - eller opptre svært ubehagelig og aggressivt når hun møter representantene fra det offentlige hjelpeapparatet, men egentlig opplever hun ikke dette som noe problem. Hun lever sitt eget liv med sine egne venner av gutter i alderen fra 14 til 18 og i den verden de opptre i på gata eller hospisset.

Eva er den ubestridte lederen i gjengen.

I en periode på to måneder har hun ferie på landet.

Det første fosterhjemmet, som hun for øvrig også rømmer fra, skal vise seg å bli et fristed - en oase for henne i årene som kommer.

Hun husker ikke de andre fosterhjemmene.

Det hun husker er hvor vanskelig det var å komme seg til byen fra disse ”jævla fosterhjemmene langt ute i ødemarka”.

Hun rømmer tilbake til gata og hospitset. Der er hun nærmest hele tiden fra hun er elleve til hun er 14 år.

Hun er hos bror, som har fått innvilget hospitsplass i en alder av 15 år.

Bror bor der, som en av de andre klientene.

Eva er leder av brors tidligere gjeng. Hun skaffer både alkohol, andre rusmidler og tilbyr sex til beboerne.

Bror skal ikke behøve å gjøre noe.

Bror skal ha det godt!

Informasjonene tyder på at bror går inn i en ordinær alkohol- og pillemisbrukerkarriere i denne perioden. Han blir ”en av gutta” på hospitset, og forfaller sterkt. Bror er enda under barnevernet, så det synes uforståelig at ikke både han og Eva blir fulgt opp.

Barnevernet hevder at problemet er at Eva ikke er å finne - eller få tak i, men de anfører også at hun er svært ubehagelig å omgås. Det er rimelig å anta at det er hennes atferd som makter å skremme bort hjelpeapparatet, slik at alt ansvaret legges over på et barnevern som heller ikke makter å forholde seg til barnet Eva, med den særdeles utfordrende atferden.

Eva får fred til å være den hun har valgt å være.

Det er også rimelig å anta at Eva er blitt seksuelt brukt/misbrukt av fars kamerater helt fra hun overtok brors rolle i 11-års-alderen. Det finnes ingen informasjon, eller uttrykte tanker, om dette i barnevernets journaler. Heller ikke barnevernskurator har noen tanker om dette på forespørsel.

Som 13-åring er Eva så sliten i en periode, at hun selv oppsøker barnevernet. Det er sommer, og nå ønsker hun seg en ferie på landet. Etter eget ønske blir hun plassert i fosterhjemmet der hun var plassert første gang.

Eva er sliten fordi bror ikke er den broren hun en gang overtok alt ansvaret for. Bror er alkis.

Nå sementeres rollen Eva har valgt.

Alle har sviktet, og nå svikter også bror - gjennom at han blir som alle de andre alkoholikerne og drittsekkene.

Nå ser Eva i glimt også sitt eget offer og sin egen smerte. Symbiosen smuldrer opp fordi bror ikke spiller med lenger.

hun rømmer lengre inn i psykosen, mens først tillater hun seg i perioder å være den lille, snille Eva igjen under oppholdet i fosterhjemmet.

Etter nesten 3 måneder i fosterhjemmet drar Eva tilbake i byen igjen. Hun er 13 år.

Hun er sterk nå i den rollen hun har valgt, og opptrer helt åpent i lokalmiljøet. Stjeler, raner, pusher rusmidler, og tilbyr sine seksuelle tjenester på hoteller og i barer og kneiper.

Politiet, som siden skulle bli hennes sterkeste allierte, anholder henne igjen og igjen. Barnevernet er ofte inne i bildet.

Eva plasseres på spesialskole, og tvangsplasseres i ungdomshjem i, men hun rømmer så snart hun ser en sjanse. Ungdomshjemmet henter henne inn igjen noen ganger, men ender opp med å oppgi henne under henvisning til at hun er et psykiatrisk kasus.

Hun søkes inn på Statens senter for barne og ungdomspsykiatri. For at hun ikke skal rømme i ventetiden, plasseres hun under sterk bevåkning i et privat kollektiv.

Eva husker ikke noe av dette.

Eva husker ikke noe av dette fordi hun går inn i en dyp psykose på kollektivet, - samme psykosen hun fremdeles er i når vi henter henne på Statens senter.

Eva kan ikke tillate seg selv å huske dette. Heller ikke kan hun tåle å huske tiden med bror, og tiden som pappas lille pike.

Hun er fanget nå.

Hun tillates ikke lenger å rømme. De sitter vakt over henne døgnet rundt. Det brukes fysisk makt for å holde henne i ro. Hun må gi etter for overmakten, men hun kan ikke gå tilbake, smerten er for overveldende, så hun rømmer lengre bort og dypere inn i seg selv.

Eva velger å bli helt borte fra omverdenen.

På Statens senter observeres hun uten medisinerings den første uka, så starter medisineringsen. Men Eva er sterk i sitt valg, hun går dypere inn. Nå bare vegeterer hun. Hun tar ikke til seg mat, og lar avføring og urin få styre seg selv.

Statens senter diagnostiserer henne raskt, og konkluderer med at hun ikke er behandlingsmottakelig.

Eva er blitt en kroniker ifølge journalen fra Statens senter.

Det kan ikke forventes at hun skal bli frisk.

Eva husker ikke at vi kom til Statens senter for å hente henne, men hun husker at vi møtte Jahn Teigen og Anita Skorgan på flyplassen.

Eva husker ikke, men forteller i senere samtaler at noe må ha skjedd som har gjort at hun ikke husker noe fra denne perioden. Selv har hun betegnet det som et koma etter en trafikkulykke.

De ansatte på Statens senter var svært ivrige etter å fortelle oss om Eva, også når vi var i samme rom som Eva. De fremla også observasjonsrapporten, som konkluderte i at Eva var dypt psykotisk og pleietrengende, og at en ikke kunne se at hun kunne plasseres i annet enn lukket/skjermet avdeling på det fylkeskommunale psykiatriske sykehuset.

Den eneste gangen de henvendte seg til Eva var når vi, i all høflighets navn, skulle presenteres. Ellers snakket de om Eva.

Vi valgte å snakke til Eva selv om hun ikke ga oss noen form for respons før etter episoden med Teigen/Skorgan på flyplassen.

Jeg velger å gå ut fra at det vi hadde utvekslet med Eva de korte timene på Statens senter, hadde gjort det mulig for henne å gå tilbake til den Eva hun hadde vært før innesperringen på kollektivet. Den tryggheten hun av en eller annen grunn hadde funnet i det vi sa til henne muliggjorde en åpning av dørene ut fra det psykotiske fengselet hun hadde oppholdt seg i.

Men hvem var hun egentlig?

På flyreisen og i bilen fra flyplassen, prater Eva om Anita Skorgans rosa fuskepels. En slik vil hun ha. Vi prater om livet på gården, om ungene våre, og om de andre ungdommene som er der. Vi prater om hund og katt, geiter og hester, og om skolen hun skal gå på. Hun svarer ikke på noe av det før rett før vi er fremme. Da forteller hun om en bestemor hun har i området, og om bestemorens hund.

- *"Hut dæ te helvete ut, - kjerring."*

Eva møter verden som hun er trenet til i en verden der alle var imot henne.

Hun opptrer så avvikende, at hun utløser et unntak i den eksistensielle, psykoterapeutiske behandlingsstrategien vi prøver å arbeide etter. Jeg velger å innhente mer informasjon om henne.

Metodikken vi forsøker å arbeide etter bygger mye på Laing (1961). Jeg hadde hospitert hos Laing i et av hans "Houses" i London noen år før vi etablerte vårt eget tilbud. Jeg hadde også hospitert i et av Phoenixhusene i London.

Metodikken var ellers sterkt inspirert av eksistensialistene, både innen filosofi og litteratur ellers. Holdningsgrunnlaget for tiltaket var både solid og gjennomtenkt, så avgjørelsen om å innhente ytterligere informasjon om Eva måtte begrunnes grundig før unntaket ble gjort.

Begrunnelsen ble enkel og tilsynelatende overfladisk; jeg måtte lære mer om dette.

Husker at jeg støttet meg til A. O. Vinje; "Eg er ein erleg mann, so eg skiftar ofte meining".

Husker også at jeg hentet frem både Camus "Den fremmede" (Camus 1965) og Kafkas "Prosesen", (Kafka 1914), og lå og leste utover sene nattetimer.

Hva gjør livsprosessen med menneskene, og hvordan må de forholde seg til det en kan kalle livsrommet de er satt til å utføre sin eksistens innen?

Flere bøker ble hentet frem; Rollo May (1969) og Zappfe (1941). Da jeg var halvveis i Zappfes doktoravhandling innså jeg at metodikken ikke kunne være så gal, men at graden av involvering måtte økes for å bygge en relasjon som kunne utløse at Eva torde komme frem fra sine roller og identiteter, men da hadde hun vært hos oss i flere uker allerede, og enda hadde jeg ikke helt innsett at også denne åpne, men aggressive Eva kanskje bare var en rolle - en psykotisk basert identitet.

Det var jo ganske forunderlig at Eva kom ut av psykosen hun hadde vært i på Statens senter så umiddelbart. Underlig ville det også være om den Eva vi nå fikk se skulle være en "frisk" Eva - en Eva som ikke var psykotisk.

Fantes det enda flere Evaer?

Etter de første dages protester og motvilje mot å stå opp om morgenen, fungerer Eva meget godt både sammen med de andre ungdommene, sammen med familiens barn, og i forhold til de aktiviteter og plikter som alle inngår i i huset og på gården ellers.

Hun er den meget tøffe Eva, men atferden er vel så mye preget av humor og latter, som av angrep og krangling.

Eva er trygg nå, - men tryggheten knyttes til den rollen hun har hatt i sene barneår og i ungdomsårene. Hun er høylydt og støyende, men også full av positiv energi.

8.3.4 "The Long and Winding Road". Metodisk, eksistensielt arbeid. Eksempler.

Det første jeg gjør er et avvik fra all den opplæringen jeg har fått i min formelle utdanning og gjennom de kurs og videreutdanninger jeg har inngått i; jeg spør hvorfor igjen og igjen.

Ikke så mye for at hun skal svare, men fordi at hun skal vite at jeg undres.

Ikke så mye for å få informasjon fra henne, som å få henne til å oppleve at jeg er genuint interessert.

Ikke så mye for å få stoff til å basere mitt arbeid på, som å få henne til å undres og å reflektere.

Jeg arbeider altså også retrospektivt analytisk, samtidig som jeg oppholder meg i nuet - i sameksistensens eksistensielle øyeblikk.

Mitt første mål er å åpne den rustningen av støy hun har ikledd seg.
Det første gjennombruddet kommer allerede i den andre samtalen.

8.3.4.1 Å finne følelser.

Hvorfor er vi så redde for å havne i grøftene?

Det er jo der blomstene finnes.

Hvorfor er vi så redde for det ukjente?

Det er jo der livsnæringen er.

Hvorfor er vi så redde for smerten?

Det er jo der vi finner utviklingen.

Eyvind Hedel

Det er i relasjonen mellom Eva og bror at både smerten og gledene må ha sine sterkeste røtter.

Skal jeg våge å intervensere der allerede nå, eller skal jeg vente på at hun kommer med det selv?

Hvor skulle jeg ellers intervensere?

Skulle jeg - som de andre terapeutene i Evas liv - bare vente på at hun selv skulle initiere noe?

Var mor og far en alternativ innfallsvinkel?

Spørsmålene svirret gjennom hodet. Alt var et eneste undringskaos. Og all undringen var utspring av et overordnet hvorfor.

Hvordan blir et menneskebarn så lemlestet at det ikke ser noen annen utvei enn psykosen?

- *"Hvorfor er du så sint, "Eva", - er det ingenting som kan gjøre deg glad?"*
- *"Det ska' du gi dæ faen i!"*
- *"Er du ikke glad i broren din og han pappa da?"*

Jeg lar henne velge.

Jeg tvinger henne til å velge lojalitet.

Tvungen er helt unødvendig. Hun viser ingen antydning til ambivalens. Valget er selvsagt og nærliggende; "han bror".

Hun svarer aggressivt og jeg er snar med å bekrefte at jeg er imponert over bror som har klart seg så bra.

Så blir hun taus.

Taushet har vært totalt fraværende i hennes rolle etter at hun åpnet opp igjen, det er støyen som har hersket.

Jeg venter. Stillheten lever omkring oss. Jeg vet at det som nå kommer er en konsekvens av den rollen "Eva" opplever at jeg befinner meg i i relasjonen oss imellom. Det er nå jeg skal få svar på om arbeidet hittil har båret frukter.

Lange sekunder og minutter...

- *"Æ e' gla' dokk henta mæ' opp hit. Æ' va' så alein'"*

Hvem er dette?

Er dette også "Eva"?

Er det en annen "Eva" enn den vi hittil hadde møtt?

Stemmen var forandret. Ansiktet var mykt og lett rødmende. Hele rytmen i den ellers så aktive kroppen var endret. Metamorfosen var slående. Det tok lang tid før jeg tok ordet og fortsatte å spørre om bror.

Fortellingen som kom var helt uten skjellsord og kjønnslige betraktninger. Hun snakket om bror som var blitt akkurat det hun ikke ønsket han skulle bli, en av de andre klientene på hospitet. Hun snakket om hvordan hun hadde tatt vare på ham, og om hvordan hun hadde gitt han alt det hun visste at han ønsket seg - og alt han ba om.

Hun snakket som om bror skulle være hennes egen unge, som hun hadde gitt alt, men som ikke hadde utviklet seg slik hun syntes han burde.

Hun snakket om en bror som var 4 år eldre enn henne selv, og som hun hadde behandlet som sin egen unge.

Full av empati fortalte hun om det gode med bror, og litt om det onde hun opplevde i det at han var blitt som de andre på hospitet, forfallen og likegyldig.

Dette kunne i alle fall ikke være psykotisk!

Dette var et menneske med sterk omsorgsfølelse uttrykt i en empati som var så dyp og gjennomtenkt, at den bare kunne være fundert i en kjærlighet til - og en omsorg for - et annet menneske.

Lange pauser.

Stillhet.

Til slutt; ”E’kje du sulten?”

Egg og bacon. Hun dekker bordet. Vi spiser i stillhet. Hun rydder bordet.

Skolebussen kom med de andre ungene og ungdommene.

Eva var tilbake i sin brølende, eder og galle, form for rolle;

- ”Ka i helvete e’ de’ du tru, - din jævla dritunge.....”

Var dette bare en image, en utenpåklistet rolle, eller var det en psykose hun selv ikke kontrollerte?

Fra det glimtet jeg hadde fått av en annen Eva, valgte jeg å ta utgangspunkt i at den bråkete, brølende, men også strålende og lattermilde Eva, var psykotisk fundert.

Med dette som utgangspunkt arbeidet jeg videre.

Det skulle altså gå over 10 måneder før jeg fant den jeg velger å kalle den egentlige Eva igjen.

8.3.4.2 Interludium.

Det skulle komme til å bli en særdeles innholdsrik tid både for Eva og oss andre.

Mye liv, røre og glede i huset.

Vi var tre voksne, tre til fire ungdomsklienter og tre barn i alderen 10 til 17 år som bodde sammen i denne perioden.

Eva var aktiv, hun deltok med store attityder og saftig språk i de daglige aktivitetene.

Hun begynte på skolen allerede etter en knapp uke, og skolen hadde ingen andre anførsler enn at hun var, sitat; ”noe støyende”.

De første to månedene var hun, til min overraskelse, alltid hjemme etter hun kom hjem fra skolen, også i helgene.

Dette var overraskende med bakgrunn i den informasjonen jeg hadde innhentet. Ut i fra en historikk full av rømminger og avvisning av andres forsøk på relasjonsdannelse.

Den sterkt relasjonsskadede Eva hadde øyensynlig følt seg fanget og ubekvem i alle andre relasjoner som strakk seg noe over tid. Det absolutte unntaket var relasjonen til bror, en relasjon som utviklet seg til å bli dypt altruistisk.

Eva var stabil, men hun var fremdeles i den rollen hun hadde valgt å innta som 5-6åring, den pågående og aggressive, nærmest maniske unge kvinnen.

Jeg mener å ha opplevd tre Eva-identiteter:

- Denne. Den rå og tøffe, maniske.
- Den katatone fra Statens senter.
- Den myke, empatiske, ettertenksomme jeg bare hadde møtt i en kort sekvens, men som var beskrevet fra tidlige barneår.

Jeg skulle komme til å oppleve alle disse identitetene igjen i det året som fulgte. Den katatone Eva skulle komme tilbake fortere enn jeg hadde forestilt meg.

En dag kom Eva ikke tilbake etter en handletur til nærmeste tettsted.

Vi ga selvfølgelig beskjed til våre oppdragsgivere, men unnlot å forsøke å finne henne, slik avtalen og metodikken vi hadde tilsa.

Hun kom tilbake dagen etter.

Jeg møtte henne på trappa.

På avstand så hun glad og lykkelig ut, men da hun så meg og hørte mine første ord om hvor engstelig jeg hadde vært, og hvor ondt jeg hadde hatt det, stivnet ansiktsuttrykket hennes.

Hun gikk rett forbi meg og opp på rommet sitt.

Jeg innså umiddelbart, men for sent, at den metodikken jeg hadde valgt ikke kunne tas inn for Eva. Ikke at metodikken i seg selv var feil, men ut i fra at Eva ikke var så trygg i sin relasjon til meg at hun maktet å ta inn over seg min smerte.

Da jeg kom opp på rommet hennes etter noen timer, satt hun med ansiktet mot veggen og mumlet.

Jeg hadde fått tilbake den katatone, dypt psykotiske Eva.

På den korte tiden hun hadde vært hos oss, hadde hun rukket å etablere en relasjon til enkelte av oss som gjorde det uutholdelig for henne å oppleve at hun hadde gjort oss ondt.

I ettertid synes det nærliggende å anta at den plattformen av relasjoner som var bygget hadde vært i ferd med å muliggjøre en utvikling hos Eva som ville muliggjort at barnet Eva, det jeg velger å kalle den egentlige Eva, etter hvert kunne komme frem. Min reaksjon, min uttrykte smerte, hadde blitt så vanskelig å takle for henne, at hun ikke så noen annen utvei enn å gå enda lenger bort fra oss - enda lenger inn i seg selv. Utveien var den dype psykosen, katatonien.

Jeg måtte klare å vise henne at min smerte var min egen og ikke et angrep på henne.

Nå ville det være avgjørende at hun forstod at min smerte var basert i at jeg brydde meg om henne, og ikke et symptom på at jeg ville bryte relasjonen.

Jeg måtte makte å være nær uten å kreve at også hun skulle yte noe.

Det var grunnleggende nå at jeg forholdt meg til kravet fra ”den etiske fordring” (Løgstrup, 1956), i den betydning at jeg ikke stillte betingelser for mine ytelser.

Jeg måtte med andre ord plassere Du-et så i fokus, at det ikke kunne være noen som helst tvil hos Eva om at jeg ville yte henne meg selv (Jeg-et) uten at hun (Du-et) skulle yte noe av seg selv som betingelse for å få noe fra meg (jfr. Levinas, 1985).

Min oppgave er altså å skape et rom for relasjonen mellom Eva og meg, som var så trygt for henne at hun kunne åpne opp for å fortsette relasjonen som seg selv, og ikke i en rolle basert på at hun skulle verne seg selv.

Hun sitter på en stol med ansiktet mot veggen og mumler.

Dette meget relasjonsskadede mennesket har igjen søkt inn i en rolle der hun selv styrer sin egen verden.

Jeg setter meg inntil henne, meget tett inntil.

Jeg vet at dette også vil trigge ambivalensen og angsten hos henne, - men vet også at dette er hennes innerste behov, hennes savn og også hennes smerte.

Etterhvert legger jeg armene inntil hennes armer.

Hun prater med noen et sted inne i veggen.

Jeg forteller henne om mitt eget liv.

Slik sitter vi i mange timer.

For en utenforstående vil det kunne virke som om vi var i hver vår verden, - men jeg følte at vi satt der og delte våre verdener, og det var også min intensjon.

Mitt mål var å oppnå at våre fortellinger skulle møtes i et rom som Eva våget å oppleve som felles.

Eva er betegnet som sterkt relasjonsskadedt.

En profesjonell holdning ut i fra hvordan dette vanligvis forstås av hjelpeapparatets profesjoner i Norge, vil være å respektere klientens/pasientens private sfære gjennom å ikke trenge seg på. Vår profesjonsfaglige verden - når det gjelder profesjonene innen helse- og sosialtjenesten, og pedagogikken, synes å være bygget på et overordnet krav om å holde avstand i relasjonen til klienten/pasienten.

Hvordan er det mulig å etablere eller reetablere en relasjons-kompetanse hos klienten/pasienten gjennom å bekrefte dennes antagelse om at relasjoner er farlige, og at man ikke er ønsket?

Vi satt der til nesten midnatt. Hun var fremdeles rettet mot en egen verden.

Sa at jeg var trett, og at jeg syntes vi skulle legge oss. Ingen svar, men kroppen var mykere nå.

Strakte ut hånden mot hennes. Hun tok min hånd, og jeg ledet henne til sengen og sa god natt.

Da jeg kom opp på rommet hennes dagen etter, satt hun igjen på stolen og stirret mot veggen.

Denne gangen grep hun straks hånden jeg strakte mot henne.

Vi gikk ned på kjøkkenet og spiste. Hun etterapet det jeg gjorde hele tiden.

De første ordene hun sa var at hun ville hvile litt.

Hun var tilbake.

Etter noen timer kom hun ned, nysminket og tilbake som den tøffe Eva.

Metodikken fra Laing, (Laing 1985), og fra mitt eget hode, hadde fungert på et vis som bekreftet logikken i mine - ganske så nærliggende - antagelser.

Det at vi alle er sosiale vesener, og at vi trenger andres tilstedeværelse og bekreftelse, omfattet individet på alle nivåer, også når mennesket søker tilflukt i psykosen.

Vi hadde enda en slik episode, med det samme utgangspunktet - at Eva ikke kom hjem en kveld, tre uker etter.

Denne gangen valgte jeg å gå mer drastisk til verks. Shiatzu-massasje over skuldre og øvre del av rygg før jeg hentet gitaren og begynte å synge.

Jeg vet ikke om jeg er så flink til å synge, men jeg har stor glede av det. Det er noe av det inderligste jeg gjør. Derfor ville jeg dele også dette med henne. Spilte og sang i en knapp time. Midt i andre verset av "Nocturne" av Taube, snudde hun seg mot meg og ba meg om å slutte med den derr' jævla klimpringa.

Igen var hun tilbake. Denne gangen mye raskere enn forrige gang.

På spørsmål svarer hun at hun alltid må tenke når hun har vært på fest og at det er folk som prater til henne når hun forsøker å tenke.

De hun prater med personifiserer seg også på det vis at hun kan se dem, i alle fall noen av dem, sier hun selv. Hun ser dem som på en TV-skjerm.

Spesielt bror og pappa er der ofte.

Eva prater til dem, og de prater til Eva, men hun opplever ikke at de prater sammen. Bror forteller om seg selv og all den smerten han er blitt påført, og pappa prøver å fortelle henne at hun skal slutte å tenke.

I denne samtalen kommer det også frem at hun ruser seg på annet enn alkohol.

Hun tør å fortelle og jeg tør å lytte.

Igjen bekreftes metodikken basert på relasjon og i mindre grad på metodisk håndtverk.

Jeg har hatt kontakt med henne både fysisk - gjennom massasjen, og det at jeg satt kne mot kne med henne under spillingen, og gjennom det at jeg delte av min verden.

For meg bekreftes også forståelsen av kjærlighet fra Erich Fromm (Fromm 1976), - det at kjærligheten vesen i virkeligheten bare finnes i kjærlighets-handlingen, altså i det å gjøre kjærlighet, en oppfatning som jeg assosierer videre til Levinas (Levinas 1991) og til Løgstrups "Den etiske fordring", (Løgstrup 1956).

Gjennom å være meg selv uten forbehold mener jeg at det skapes et relasjonsrom også for andre. Dette er generelt, og gjelder for alle relasjoner, men grunnleggende og essensielt viktig for mennesker som i utgangspunktet har problemer med å gå inn i relasjoner.

Eva var den tøffe Eva i enda mange måneder.

8.3.4.3 Den tredje Eva.

Ferie. Kaos. Syv mennesker i alle aldre på tur.

Litt interessekonflikter om hva vi skulle gjøre etter at vi hadde etablert oss i campinghytta i syd-Sverige.

Vi hadde kjørt i ett i opp imot 2 døgn i en ganske trang bil.

Idealet og det terapeutiske fundamentet var nærmest preget av Dumas' "De tre musketerer", en for alle alle for en. Grappa skulle være samlet på grunnlag av diskurs og nærhet.

Da kom hun frem igjen, den tredje Eva.

Endelig, etter litt over elleve måneders arbeid og samliv, våget hun å ta frem den Eva jeg tror er den dypest sett egentlige.

Hun kom frem med en rekke, ganske retrospektive tanker om oss andre, om hvordan det var å leve sammen med oss, og om at hun syntes vi burde ta litt tid til oss selv også.

Alt i alt et dypt empatisk utspill full av reflektert omsorg fra et ungt menneske som en gang hadde blitt diagnostisert som kronisk psykotisk og pleietrengende, - og som gjentatte ganger hadde blitt betegnet som alvorlig relasjonsskadet.

- *"Me ungdomman syns de' e' fint at dokk allti' e' der, - men dokk må jo se te' dokk sjøl og!"*
- "Æ syns de så' e' in'tressert i dessa islandshesta ska' dra på stevne', å' så kan æ bli heime å' pass på dei andre."

Vi dro.

Da vi kom tilbake til avtalt klokkeslett sto middagen på bordet.

Vi møtte stolte ungdommer, og en myk, glødende og lavmælt Eva.

Denne Eva, den jeg tidligere har betegnet som den egentlige Eva, valgte å være slik i nesten ett år. Ett år fylt med mange, gode samtaler.

Relasjonsskadet?

At vi er våre erfaringer, synes for meg å være et bedre utgangspunkt enn symptombasert diagnostikk, både for hvordan vi forholder oss til våre medmennesker privat, og i forhold til den metodikken som velges i relasjonene mellom den profesjonelle og de klienter/pasienter en skal utøve sin aktivitet overfor.

8.3.4.4 Life, - according to "Eva". 11 måneder med "den nye "Eva"".

Samtaler.

Lange fortellinger fra "Eva" etter hvert enkelt spørsmål.

Ingen aggresjon. Lavmælte, reflekterte, - og meget innholdsrike svar.

Eva forteller om en prostitusjon, - som for hennes del starter i 9-års alderen. Hun fulgte opp i brors tradisjon straks hun ble med ham på hospiset.

Ganske snart avlastet hun bror så mye gjennom at hun var mer ettertraktet enn han, at han sluttet å prostituere seg. Før Eva var 11 år gammel var hun både den som skaffet inntektene i gjengen og etter hvert gjengens leder.

Hele tiden den stille lyttingen i barndommen etter protestene og skrikene fra bror.

Hele tiden assosiasjonene til de voksne som skapte denne smerten.

Hele tiden sviket, og det å føle seg uønsket, i forholdet til mamma og pappa.

Ingen aggresjon nå, bare fortvilelsens stille tilbakeblikk.

Mamma, som alltid var borte.

Mamma som var borte fordi hun var syk.

Mamma som var borte fordi pappa hadde funnet seg en annen.

Pappa som ble borte etter hvert.

Pappa som ble borte fordi hans nye kone ikke ville at han skulle være nær oss barna.

Pappa som ble borte også fordi han ikke klarte å forholde seg til at vi barna bråkte så mye.

Pappa som kanskje også ble borte fordi han hadde skjønt at han hadde gjort noe veldig galt.

Hjelpeapparatet som skulle være der for henne.

Hjelperne hun ikke kunne forholde seg til, som det reflekterte mennesket hun var.

De meget få hjelperne hun stolte litt på, men som hun ikke ville fortelle om sin egen oppvekst, og bror, og smerten, fordi hun ikke ville skremme dem bort.

Hjelpeapparatet som skulle bli en farlig fiende, slik Eva forteller det.

Mennesket Eva som ikke fikk sove fordi hun alltid ventet på bekreftelsen i smerten menneskene omkring henne påførte henne.

Barnet Eva som først var helt stille, men som - når smerten ble uutholdelig - måtte overdøve smerteopplevelsen ved å oppsøke en så støyende rolle, i en så egenkonstruert verden, at smerten ikke nådde inn til henne.

Ungdommen Eva som når de tvang henne til å lytte, valgte å flykte inn i en verden som var avskåret fullstendig fra alle andres verden.

Klienten og pasienten Eva som endelig ble til noe hjelpeapparatet kunne vegetere på, for å få stilt sitt grenseløse behov for å stille diagnoser.

Mennesket Eva som verken var psykopatisk eller følelseskald, men som tvert om satt her ved siden av meg og delte mer av seg selv med meg enn noe annet menneske noen gang hadde gjort.

Eva som oppfylte mitt menneskelige ideal og mine terapeutiske ideer og tanker uten at jeg en gang behøvde å stille spørsmål.

Jeg følte meg ydmyk, og ikke så lite beæret.

Hadde vi maktet å gi henne den nødvendige tryggheten, det trygge rommet hun kunne være seg selv i?

Så dro hun.

Fire måneder etter den siste refererte samtalen dro hun for å flytte inn hos en kjæreste. Hun gikk straks tilbake til den støyende og brautende Eva.

Av og til ringte hun.

Nå er det over to år siden jeg hørte noe fra henne.

Jeg skulle så inderlig ønske at vi hadde kommet inn i hennes liv mye tidligere.

8.4 Forståelse og problemformulering.

Jeg oppfatter begrepet "hjelpesystemet" av meg som samfunnssystemets organiserte og organisatoriske innretninger for å yte enkeltindividene det systemet selv mener er nødvendig.

Hjelpesystemet og dets profesjoner er altså for meg systemkonstruerte fenomener, konstruert etter systemets behov og intensjon, jfr. f. eks. slik Habermas (Habermas 1983), og Payne (Payne 1991) kan oppfattes.

8.4.1 "Det fellesskapet vi inngår i, - de systemene vi kaller samfunnet, tåler ikke enkeltindividets sannheter, fordi disse truer den samling individuelle løgner dette fellesskapets samfunn er bygget på, jfr. Kafka, (i Sørensen, 1992, s 14)."

Med dette mener jeg at det fellesskapet vi kaller samfunnet, avspeilet i det jeg velger å kalle systemene, bare kan forstå de delene av individet som disse systemene har allmenngjort i sine normer, regler og lover. Dette gjelder også det eller de enkeltindividene den enkelte forholder seg til i de relasjoner den enkelte inngår i, i følge Dewey (Dewey 1916).

Vi velger i den forstand hva en skal oppleve, i betydningen: det en makter og evner å ta inn over seg. Bare unntaksvis blir en tvunget til å ta inn over seg erfaringer som en ikke velger å ta inn, eller aktivt søker selv. Det er disse erfaringene som kan manifestere seg i traumer, noe som igjen vil kunne etablere det vi diagnostiserer som nevroses og psykosers, eller bare som atferdsavvik.

Dette gjelder både de menneskene vi kaller klienter eller pasienter, og oss som skal forholde oss til dem, igjen ifølge bl a Dewey.

Når så den samlede individuelle erfaringskapitalen i et gitt system skal manifestere seg i de normer, regler og lover det enkelte system eller samfunn velger å ha som ramme for fellesskapet, vil dette konstitueres i et minste felles multiplum som utelukker individuelle sannheter som ikke aksepteres som allmenne gjennom at allmennheten har et felles ønske om å erfare dem.

Med dette som utgangspunkt vil konklusjonen i Kants (Guneriusen 1996) epistemiske kategoriske imperativ; at det unike individet utgjør den allmenne premissen for menneskets verdi som fornuftsvesen, være både ufullstendig og ekskluderende i den forstand at en ser bort fra den egentlige unikheten som ligger i det individet er for seg selv, men som ikke kan utveksles fordi den/de andre ikke ønsker å erfare det.

Denne, kanskje kristenmoralistiske oppfatningen hos Kant, vil derfor lett kunne bli moralistisk når mennesker og/eller profesjoner blir avkrevd å forholde seg til erfaringer hos andre som de selv i utgangspunktet ikke ønsker å se - eller erfare. Videre kan dette kravet, - beskrevet godt hos Løgstrup (Løgstrup 1956) gjennom "Den etiske fordring", føre til moraliserende reaksjoner og tiltak hos profesjonsutøverne innen hjelpeapparatet fordi de vektlegger det syke og mistroen til det avvikende i stedet for den absolutte tillit til medmennesket.

Relatert til problematikken representert av Ole og Eva, vil det livet som utgjør deres sannhet, være avvikende fra allmennhetens ønske om at alle barn skal ha det godt. Dette vil kunne få som konsekvens at verken menneskene i samfunnet eller systemenes profesjonsutøvere makter - eller velger - å la erfaringene disse menneskene har hatt, bli til egne erfaringer.

Verken bygdas allmennhet eller profesjonsutøverne i samfunnets hjelpesystemer makter - eller ønsker - å se, eller erfare, barna Ole og Eva. Avviket er så stort at det blir for smertefullt å forholde seg til disse erfaringene før en eventuelt blir påtvunget det ved at atferden barna manifesterer sin individuelle sannhet gjennom, bryter igjennom ved at de allmenne normene, reglene og lovene blir truet.

Konsekvensen er at Ole og Eva får utvikle sin individuelle sannhet så lenge at den etableres og sementeres i sannheter som i seg selv er truende for opprettholdelsen av allmennhetens egne sannheter, kulturens selvforståelse.

8.4.2 Kan det være denne kulturelle smerten som ligger til grunn for at atferdsavvik, i form av f. eks. psykoser, ADHD, o. l., diagnostisert av systemet, og også den individuelle sannheten, må fjernes fra den alment aksepterte aktiviteten i samfunnssystemet for at det bestående samfunnet skal kunne opprettholdes.

Individene - og deres individuelle sannheter - ekskluderes gjennom at de andre, - som har gitt rammene for samfunnet og samfunnssystemene, ikke vil erfare disse individuelle, men avvikende sannhetene.

Med utgangspunkt i Levinas' tese om at Du-et har forrang foran Jeg-et, vil det allmenne Jeg-ets forkastning av å ville erfare det Du-et har erfart, måtte føre til et overgrep mot klienten/pasienten, representert som Du-et i forhold til det Jeg-et profesjonsutøveren skulle representere.

For Ole og Eva betyr dette at deres identitet - bygget på deres egne erfaringer med de andre menneskene de er satt til å forholde seg til, har blitt så etablert i sin form og sitt uttrykk, at hjelpeapparatets systemer og profesjonsutøvere vanskelig kan oppnå å fjerne disse sannhetene uten også å fjerne menneskene som er bærere av disse.

For overhode å kunne forholde seg til disse menneskenes erfaringer og de sannheter hver enkelt av dem har bygget opp, må derfor profesjonsutøverne forkaste Du-et i det Løgstrup kaller "Det etiske fordring" gjennom å objektivisere Oles og Evas sannheter ved å stille diagnoser for de delene av deres identitet som ikke kan aksepteres av den allmennheten som både har etablert de enkelte systemenes hjelpeapparat, og som har gitt oppdraget videre til hjelpeapparatenes profesjonsutøvere.

Konsekvensen for aktiviteten vi kan kalle profesjonell praktisering vil derfor bli at enkeltsymptomene som en er satt til å endre blir satt i fokus i stedet for den helhetlige respekten for ethvert menneskes integritet.

8.4.3 Fordi vi ikke kan - eller vil - forholde oss til enkeltmenneskets sannhet, må samfunnssystemet søke forklaringer som begrunner utestenging og/eller ekskludering gjennom en diagnostisering av avvik som baserer seg på den allmenne enigheten om det uberettigede i den individuelle sannheten.

Jeg har lenge forsøkt å forstå hjelpeapparatets og profesjonenes økende opptatthet av diagnostisering og objektivisering av individers særegenheter.

For meg er det rimelig å hevde at dagens samfunn i Norge spesielt, men også i resten av det vi kaller den vestlige verden, i meget stor grad, og i et progressivt økende omfang, har bygget sin såkalte utvikling på en objektivisering av forholdet mellom profesjonsutøvere i helse- og sosialsektoren og deres pasienter og klienter gjennom å stille diagnoser som legitimerer ytelser fra det offentlige.

Pasientenes og klientenes smerte er blitt objekter for vår faglige interesse, med en påfølgende fremmedgjøring gjennom en diagnostisering som både legitimerer vår eksistens som profesjon. Individenes smertefulle erfaringer objektiviseres og

tingliggjøres på en måte som gjør det mulig for profesjonsutøveren å forholde seg til dem uten selv å erfare smerten.

En økende flom av diagnoser som ikke sier noe nytt, men som skaper ytterligere avstand mellom den som uttrykker hjelpebehovet og den som er satt til å gi hjelp, - medfører at profesjonene fjerner seg fra klientene/pasientene gjennom å fokusere på utredning i stedet for relasjonelt basert behandling.

Syndromene, symptomene og metodene blir ytelsenes egentlige mål, forsterket av profesjonenes og profesjonsutøvernes egne behov for legitimering og trygghet.

Men det er noe som ikke stemmer her; de yrkesetiske prinsippene og idealene sier jo at en skal handle ut i fra det motsatte perspektivet enn det jeg har illustrert i min beskrivelse av fremmedgjøringen og avstanden.

De yrkesetiske retningslinjene som i alle fall ble forfektet i økende grad i -80 og -90-årene, og som fremdeles er offisielle både i de enkelte forbund og internasjonalt, - gjennom f. eks. FN's menneskerettighetserklæring og Haag-konvensjonen, synes i minkende grad å avspeiles i valg av praktisering.

Både Oles og Evas mødre hadde tildels lange og psykosomatisk vanskelige opphold på sykehus.

Sykehusets ansatte og primærlegene som har søkt disse menneskene inn på sykehus, må ha visst at disse kvinnene hadde familie og barn.

Også ansvarlig helsesøster, som kommunene er pliktige å ha, må ha visst dette.

Alle offentlig ansatte har i slike tilfeller meldeplikt til barnevernet, Lov om Barnevernstjenester § 6-4, jfr. §§ 1-1 og 4.2..

Hva er det som hindrer dem?

Igjen synes det som om angsten for det ubehagelige og smertelige ligger under det å velge bort det helhetlige.

Mulighetene for å søke denne avstanden til det hele mennesket ligger i at oppdraget og ansvaret den enkelte profesjonsutøver er pålagt av det systemet de inngår i - og skal utøve sin profesjonelle praktisering ut i fra, er så avgrenset at mulighetene til å se det hele mennesket og menneskenes signifikante relasjoner blir skjult.

For Ole og Eva betyr dette at deres klare behov, både illustrert i det formelle og at mødrene er syke og i deres atferd uttrykt i utstrakt vagabondering, ikke en gang blir søkt dekket.

Hjelpeapparatet er opptatt av det registrerte problemet, mødrenes sykdom, og ikke av konsekvensene dette kunne få for barna i familiene.

Heller ikke skolene reagerte med annet enn å registrere at eksempelvis Ole var å se alene på skoleplassen som 4-åring, og at han etter han begynte på skolen ikke lærte å lese og å skrive - og at han derfor måtte utredes av en annen instans, i dette tilfellet PP-tjenesten.

Barna Ole og Eva var liksom ikke deres bord. Det formelle ansvaret pålagt dem av de systemene den enkelte læreren, rektoren, helsesøsteren, legen og eventuelle andre, inngikk i hadde ikke det formelle ansvaret for å se og å erfare disse barnas erfaringer.

Resultatet for Ole og Eva er at den viktigste tiden i deres liv når det gjelder utvikling - ut i fra de fleste utviklingspsykologiske teorier, blir ødelagt av at de ikke får utvikle seg i forhold til signifikante personer, til en relasjonskompetanse som skal ligge til grunn for den videre utviklingen i deres liv.

De blir overlatt til seg selv, og til å søke en bekreftelse fra verden med basis i sine erfaringer om at menneskene i verden er likegyldige gjennom at de ikke ser en, eller straffende for at en blir for ubehagelig å forholde seg til.

Slik blir Ole og Eva det de får bekreftet at de er - vanskelige og ikke elsk-verdige - ikke verdige vår kjærighet.

8.4.4 Samfunnssystemets hjelpeapparat har som oppgave å utradere enkeltmenneskets individuelle sannhet for at samfunnet kan opprettholde den samling av løgner systemet er bygget på.

Hjelpeapparatets oppgave, uttrykt gjennom det oppdrag det enkelte systemet innen apparatet pålegger sine profesjonsutøvere, synes primært å ha som målsetting at de avvikende menneskene som utgjør klientene og pasientene, skal endres slik at de passer inn i samfunnssystemets normer, verdier, regler og lover.

En underliggende effekt av dette, samt av det oppdragspress systemenes profesjonsskolerte forvaltere er pålagt, synes å bevirke at tiltak ikke iverksettes før den enkelte klient eller pasient uttrykker en krise som truer samfunnssystemets målsetting.

Konsekvensen av dette blir en pseudo-tertiærforebyggende aktivitet, der selve avvikets trussel blir det primære.

Slik sett vil målsettingen preges av allmenpreventive hensyn, altså det å verne om samfunnssystemet, i større grad enn den styres av de faglige og yrkesetiske prinsippene basert på klientenes og pasientenes menneskeverd og integritet.

For Ole og Eva betyr dette at deres rolle som avvikende i forhold til samfunnssystemets verdier, normer, regler og lover, ikke oppebærer et krav til å gripe inn før deres individuelle sannhet blir et problem for allmennhetens offentlige systemer.

Ekskluderingen av Ole og Eva oppfattes som et privat ansvar forvaltet av foreldrene, inntil de offentlige lovene brytes på det vis at de offentlige instansene barna forvaltes av, f. eks. barnehage og skole, ikke får forvaltet sitt egentolkede og oppdragsbaserte ansvar etter lovens og regelverkets pålegg.

Endringen av disse individuelle sannhetene er ikke påtrengende nødvendig før systemet ikke får forvaltet sine egne regler som en følge av den atferden eller det uttrykket den individuelle sannheten får.

Den profesjonelle hjelpearbeideren velger altså å innrette sitt arbeid mot hva som er essensielt for oppdragsgiveren - samfunnssystemet, og ikke etter hva som er essensielt for klienten eller pasienten - i den livsverden denne er.

Ole og Eva er ikke systemenes anliggende i utgangspunktet. Selv om den verden de opptrer i, må vite at disse barna ikke har det så godt som de burde, engasjerer ingen seg i dem.

Verken menneskene rundt de eller de av menneskene som har et forpliktende ansvar overfor samfunnssystemet - de profesjonelle, velger å intervensere.

Reaksjonene kommer etter henholdsvis fysisk angrep på en øvrighetsperson, og etter en uteblivelse fra skolen - slik at skolesystemet ikke får utøvd sin undervisningsplikt etter skoleloven.

Det er først når barna utgjør en trussel mot de formelle systemene og nå er trusselen blitt så ekstrem i sitt uttrykk at en ikke finner noen annen løsning enn å fjerne barna gjennom å institusjonalisere dem på et eller annet vis.

Men de er jo så vanskelige.

De er så vanskelige at de må flyttes et utall ganger mellom diverse fosterhjem og institusjoner.

Det er altså barna som er vanskelige - barna som er problemet, og ikke at det de tilbys fra hjelpeapparatet er av dårlig kvalitet.

Problemet er plassert, barna er diagnostifisert og klassifisert. Nå er det bare å vente på at de utdefinerer seg selv slik at deres sannhet allment kan forkastes som ugyldig.

Ved å plassere symptomene og også forklaringene på symptomene på individet omdannes profesjonsutøvelsen til en del av samfunnets maktutøvelse.

Habermas' (Habermas, 1983) begreper "Livsverden" og "Systemverden" og Levinas' og Løgstrup's forståelse av "Du-et's" forrang for "Jeg-et", må utvides på et relasjonistisk grunnlag til også å omfatte den profesjonelle livsverdenens forhold til den systemverden som gir profesjonsutøverens sine oppdrag.

8.4.5 Rehabilitering av klienter med avviksdiagnoser betyr en intendert tilbakeføring av enkeltmennesket til det vedkommende individ ikke er, - en omskolering til det vi andre, allmennheten, tror vi er.

Jeg har allerede hevdet at samfunnssystemenes intensjon og målsetting er dobbelt-bundet og preget av en dobbelt-bundet kommunikasjon. Hjelpeapparatets systemener synes å bli lammet av en form for dobbel ambivalens med påfølgende diskrepans mellom idealer og praktisering.

Det er dette fenomenet jeg peker på i forrige kapittel med henvisning til behovet for å se forholdet mellom livsverden og systemverden relatert til en verden som skal favne den enkelte profesjonsutøvers ambivalens i form av spriket mellom egne og yrkesetiske idealer og de pålegg og oppdrag systemet gir.

En ytterligere dobbelthet ligger i rehabiliteringsbegrepet.

Atferdsavvikende mennesker skal altså rehabiliteres eller resosialiseres tilbake til den verden de i utgangspunktet enten er ekskludert ut av eller selv har tatt avstand fra.

De skal tilbakeføres til en allmennhet - en normalverden - som i seg selv er bygget på verdier, normer, regler og lover om hva en ikke skal være eller ikke skal gjøre for ikke å bli ekskludert eller utestengt, de samme reglene både Ole og Eva - og mange flere ikke har maktet å forholde seg til..

Det samme samfunnssystemet som i kraft av sine verdier har utestengt den individuelle sannheten, har gitt seg selv et oppdrag om å tilbakeføre enkeltindividet til det dette enkeltindividet opplever som løgn. Alt dette påstås å skje på et humanistisk grunnlag, og av hensyn til den enkelte klient eller pasient.

I tillegg til dette vil jeg igjen peke på resonnementet fra kap. 7.4.1 om at det fellesskapet samfunnssystemet bygger på av verdier og normer er basert på et minste felles multiplum av enighet. Dette utgjør så grunnlaget for å avgjøre hva som er normalt og hva som er å oppfatte som avvikende.

Rammene som trekker grensene rundt det allmenne, består altså ikke av summen av de individuelle sannhetene som inngår innenfor systemet, og som igjen trekker grensen mellom det normale og det avvikende, men av summen av det som er sammenfallende av disse sannhetene tolket ut i fra forvaltningen av systemene.

Både for Ole og Eva vil en resosialisering kreve at de forkaster sine egne sannheter bygget på egne erfaringer, og at de må vrake sin egen rolle i den kulturen de har valgt å inngå i - og selv skapt, for å gå tilbake til den kulturen som sviktet dem gjennom å påføre dem en oppvekst uten omsorg og fylt av overgrep og smerte.

Tilbake til farene, tilbake til smertene, tilbake til erfaringene som har krevd en utvikling av en egen forståelsesverden for å kunne makte å leve videre.

Tilbake til det vonde, men også bort fra de konstruksjonene og den individuelle konstruktivismen de har kreert rundt seg selv som trygge rammer for eget liv.

En tilbakeføring til det disse barna ikke vil reerfare og fremfor alt til noe de ikke er, med utgangspunkt i det de har valgt å være på grunnlag av sin erfaring.

De må altså både vrake det de har bygget opp som sitt eget alternativ til det de ikke orket å være i og gå tilbake til en erfaringsverden de har opplevd både som full av svik og med et innhold de har valgt å avvise.

Spesielt for Eva som har bygget opp egen identitet knyttet til en kultur hun har vært med å forme selv, må det være særdeles vanskelig å tenke seg en endring til en allmennhet som ikke oppbærer mange av hennes egne sannheter og som totalt avviser alt hun står for i den rollen og statusen hun inngår i i sin egen kultur.

Dette gjelder også Ole, men for hans del vil overgangen kanskje være enda vanskeligere fordi han har inntatt en rolle innenfor det allmenne i og med at både klovnerrollen, våghalsrollen og symptombærerrollen forefinnes i de aller fleste basissystemer innenfor det allmenne. Hans rolle i systemet er altså oppfattet som normal, - selv om handlingene hans bryter grenser mot det avvikende.

Denne pendlingen mellom kulturene, denne vagabonderingen mellom egen identitet og egne roller, er i seg selv schizoid og bærer i seg den atferden og det uttrykket Ole velger i sine relasjoner til disse adskilte verdenene.

For begge disse menneskene gjelder at de har bygget sin identitet, sin verden og sin kultur for å verne seg selv mot erfaringer fra den verden de i utgangspunkt ble født inn i, en verden bestående av voksnes svik og overgrep.

En tilbakeføring til denne verdenen, en verden allmennheten ser på som normal så lenge den ikke utløser symptomer som truer de allmenne verdiene, må være skremmende.

For Eva skulle dette oppleves som så skremmende at hun gikk inn i en dyp psykose da hun selv følte at hun skulle tvinges til å forholde seg på denne verdenens premisser gjennom tvangsinnleggelse og innesperring i en institusjon der personalet var instruert om å være inne på hennes rom hele døgnet.

8.4.6 Samfunnssystemets hjelpeapparat og behandlingstilbud for gruppene med samlediagnoser som atferdsavvik, psykiske plager, psykosomatiske symptomer o. l., - danner arenaer for tvangssosialisering - med eventuell påfølgende ytterligere ekskludering, - av individer som er i sin egen sannhet.

Hjelpeapparatets målsetting er altså at individet som avviker, skal fornekte seg selv, for så å inngå i det allmenne fellesskapets løgner.

At det er symptomet, relatert til den enkelte profesjonsutøvers skolering og opptatthet av metodikk, som styrer praktiseringen, synes lett dokumenterbart.

Hvis dette er de styrende kreftene i valg av fokus, som igjen er basert på valg av grunnholdninger, vil det bety en objektivisering av relasjonen mellom profesjonsutøver og pasient/klient som plasserer klienten/pasienten i en rolle som bærer av noe interessant - i større grad enn som helhetlig menneske.

Dette vil også gjelde for den enkelte klientens relasjoner i det systemet denne inngår i.

Selv om enkelte metodikker innen hjelpeapparatet synes å fokusere på systemene den enkelte klient/ pasient inngår i, fokuseres det fremdeles på symptomene og hvordan disse passer til profesjonsutøverens valg av metode.

Valg av fokus og metode synes å være mer sentrert rundt profesjonenes og profesjonsutøvernes interesse, enn av det å relatere seg til klientene og pasientene.

Begrunnelsene for dette er strikt faglige ifølge profesjonsutøverne og det systemet de arbeider på oppdrag for. Jeg finner det, imidlertid, iøyenfallende sannsynlig at disse valgene også er fundert i andre behov, både i de samfunnssystemene de forvaltes i, og hos den enkelte profesjonsutøver.

At det enkelte system søker å opprettholde seg selv gjennom å konservere egne ideer og idealer i form av solidaritet til både profesjon og det enkelte arbeidsmiljø er et fenomen som støttes opp under av både arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner.

At det enkelte individ søker å gjøre det samme, relatert til den smerte det innebærer å forholde seg til erfaringer som ikke ønskes erfart, er i alle fall logisk, og det vi vanligvis velger å kalle menneskelig.

Det er dette såkalte menneskelige trekket som jeg hevder får så umenneskelige følger for de klientene og pasientene som inndeles etter diagnoser etter symptomer, og flyttes rundt i samfunnssystemenes forskjellige hjelpeinstanser.

Hjelpeinstansenes og profesjonsutøvernes behov for å opprettholde de eksisterende samfunnssystemene, betyr at enkeltindivider eller grupper med avvikende holdninger og/eller atferd enten må rehabiliteres eller resosialiseres til den allmenne samfunnsmodellen, eller ekskluderes ytterligere gjennom diagnostisering.

Diagnosene legitimerer altså en aksept av at disse menneskene er avvikende, samt at de skal få hjelp med sine avvik basert på en behandling av den enkeltes symptom på det avvikende uttrykket allmennheten - normalsamfunnet, ikke ønsker å forholde seg til eller erfare.

Både samfunnets systemer og de profesjoner som er satt til å forvalte det lovverket systemene legitimeres i, velger å ikke erfare individenes avvikende sannheter før de utgjør en trussel mot enkeltsystemene og dissers oppdragsgiver, normalsamfunnet. Dette, selv om det samme samfunnets overordnede ledere konstituent, politikerne, i form av egen stortingsmelding, har pålagt systemene å arbeide oppsøkende og primærforebyggende.

Profesjonsutøverne selv begrunner dette primært i manglende økonomiske ressurser, noe de ansvarlige politikerne aksepterer og beklager.

Begge grupperinger vet at man ved å investere i forebyggende arbeid vil oppnå store besparinger både økonomisk og menneskelig.

Samfunnssystemet, hjelpeapparatets enkeltsystemer, systemenes forvaltere - profesjons-utøvere, og forskerne vet dette jfr. bl. a. Stjernø m. fl. 1988.

Det er med profesjonsfaglig undring at jeg konstaterer at intet endres. Tvert om synes det som om de etablerte rutinene og metodikken som utøves bygges ut i progressiv grad.

Hypotesene og påstandene i denne teksten intenderer å utgjøre vinklinger for forståelse av disse observerte fenomenene og de kreftene som ligger bak valg av profesjonsutøvelse, det jeg velger å kalle praktisering.

For Ole og Eva favner dette hele deres klientkarrierer.

Mødrene som skulle behandles for sine symptomer, uten at noen tok hånd om barna alle visste var der.

Barnevernet, som tok hånd om Evas bror uten at Eva blir synlig for dem.

Ole observeres av de ansatte på skolen både lenge før han ble elev der, og etter at han formelt er skolens ansvar. De griper inn når han blir et problem for dem gjennom at de ikke klarer å lære ham det de er forpliktet å gjøre ut i fra skoleloven.

Ole utredes av PP-tjenesten.

De finner: "Ingen spesifikke lese- og skrivevansker", uten å stille spørsmål ved hvorfor Ole faktisk ikke hadde lært å lese og å skrive.

Evas bror blir klient både som et resultat av skoleskulk, gjennom sin atferd, og ved at stemor forlanger at han skal ut av huset.

Ingen stiller spørsmål ved hvordan stille Eva, pappas lille pike, har det.

Ole kriseplasseres for utredning på barnpsykiatrisk institusjon etter at han har utøvd en handling mot en av systemets forvaltere (rektor) som en ikke kan se gjennom fingrene med.

Han blir på institusjonen i nesten ett år inntil han blir for gammel (passerer 12 år).

Den underforståtte intensjonen - både ved plasseringen og gjennom et opphold som utvides fordi han anses som behandlingstrengende, - er at han skal tilbakeføres til hjemmet, - et hjem som må antas å ha spilt en vesentlig rolle i utviklingen av Oles avvikende atferd.

Først i den siste tilvenningsuka før tilbakeføringen blir intensjonen endret med utgangspunkt i et utsagn fra mor om at hun ikke orker at Ole skal komme hjem igjen.

Ole forsøkes plassert direkte i fosterhjem på samme tidspunkt som han hadde blitt forespeilet å få flytte hjem.

Eva blir ikke sett eller valgt erfart av hjelpeapparatet eller skolen før hun hindrer skolen i å gjennomføre sin instruks - undervisningsplikten, gjennom at hun uteblir fra skolen.

Når en ikke kan unngå å erfare at Eva inngår i levemåter som bryter både skoleloven, barnevernsloven og straffeloven tvinges både skolen og hjelpeapparatets forskjellige systemer til å forsøke å gripe inn.

Slik jeg ser det, gripes det inn for å utøve systemenes pålagte oppgaver i større grad enn ut i fra hensynet til Eva. Det er først når hun blir en trussel for systemene at tiltak forsøkes iverksatt.

Slik går årene.

Ole sviktes og svikes av alle, alt fra familien og fosterhjemmene til den enkelte ansatte på ungdomshjemmet som iverksetter en underskriftskampanje for å få han ut av institusjonen.

Eva fanges inn og forsøkes tvunget til samarbeid, slik at hun til slutt ikke finner noen annen utvei enn å søke tilflukt i en dyp psykose der utenverdenen utestenges.

Det var på dette stadiet jeg kom til å møte Ole og Eva.

8.5 Fortellingenes grunnlag.

Klientenes fortellinger baseres på deres egne ord uttrykt i direkte samtaler.

Fortellingene er mine bare i den forstand at jeg forsøker å videreformidle to unge menneskers erfaringer, to liv beskrevet gjennom deres egne ord.

Jeg ser at min rolle i disse fortellingene systemisk kan betegnes både som meget nær, og som særdeles deltakende, gjennom at jeg faktisk levde sammen med disse

menneskene over tid. Dette preger og former også de spørsmål jeg stilte til dem - både i ukentlige terapeutiske samtaler, og i hverdagen ellers.

Videre ser jeg også at de få opplysningene jeg valgte å innhente fra andre instanser, må være preget av informantenes egenerfaringer med de aktuelle klientene og av den enkelte profesjonsutøvers eventuelle vegring mot det å perseptere eller i det hele tatt ønske å se, disse barnas uttrykte erfaringer.

Jeg ser mange mulige innvendinger mot å skrive disse fortellingene, men fremfor alt ser jeg menneskene og menneskeskjebnene bak fortellingene.

Det er disse menneskene og disse menneskeskjebnene, samt ønsket om at disse skjebnene ikke skal repeteres, som er drivkraften bak det at fortellingene, etter min mening, må fortelles.

8.5.1 Forskningsmetodiske utfordringer.

Substansen brukt som forståelseshorisont i opplevelsen av klientene, samt som grunnlag for det terapeutiske arbeidet, er som et hovedprinsipp fundert i metodisk, eksistensielt arbeid innhentet gjennom samtaler direkte med klientene.

Dette oppbæres i de fremlagte samtalerne, men ytterligere terapeutiske og daglige samtaler ligger også til grunn. De terapeutiske samtalenes innhold og ordlyd er notert ned i stikkords og sitats form.

Ytterligere informasjon er innhentet, spesielt for Evas vedkommende, fra barnevernskurator gjennom samtaler og innsyn i journal, samt i noen grad fra sosialkonsulent ved Barne- og Ungdomspsykiatrisk Poliklinikk.

Ellers er informasjon blitt utvekslet muntlig ved overføring fra de respektive institusjoner til det tilbudet vi utgjorde.

Den Carte Blanche-ideologien vårt tilbud baserte seg på, innebar at informasjon i prinsippet ikke skulle innhentes, dette med unntak av nødvendig, helsemessig informasjon i medisinsk forståelse av begrepet.

Klientene det skrives ut i fra, er begge to unge mennesker som er oppgitt av de fleste av de hjelpeinstansene de har vært innom.

Felles for både Ole og Eva er at de har vært innom det meste som finnes av hjelpeinstanser og hjelpeprofesjoner før de, som et slags siste håp, blir plassert i vårt prosjekt.

Ole er oppgitt fra behandlingshjem på grunn av at de ansatte mente han var en fare både for dem og for de andre ungdommene på institusjonen.

Eva er blitt diagnostisert; og etter mitt syn oppgitt, av landets sentralinstitusjon for ungdomspsykiatri.

Begge plasseres hos oss fordi en person i hjelpeapparatet ikke er villig til å oppgi dem. Uten denne ene personen ville vi aldri lært Ole og Eva å kjenne. Hvis rutinene og anbefalingene fra hjelpesystemene hadde blitt fulgt, er det rimelig å anta at begge disse barna ville blitt plassert på lukkede, ungdomspsykiatriske institusjonen, og at de hadde blitt oppgitt som ikke behandlingsmottakelige kronikere.

8.5.2 Erfaring og forskningsmetodisk strategi.

Min egen bakgrunn har ikke bare vært viktig for arbeidet med Ole og Eva. Den har også vært avgjørende for mine observasjoner og min forståelse av deres skjebne og min egen forskningsmessige innfallsvinkel til deres livssituasjon.

Derfor vil jeg innlede mine metodebetraktninger med å gjøre rede for noe av min bakgrunn, min selvforståelse, og mine arenaer for forståelse.

Min første bevisste kamp for The Underdog skjedde i skolegården i et friminutt da jeg var åtte år. Årene som fulgte har vært preget av at mennesker som har følt seg truet, har oppsøkt meg, eller kanskje er det jeg som har oppsøkt dem.

Når det gjelder min profesjonelle tilnærming til det å arbeide med og for andre mennesker, så utløste dette et ønske om å jeg utdanne meg til sosionom i 70-årene. Intensjonen var helt klar. Jeg skulle tilby noe til de barna og ungdommene jeg allerede da hadde registrert, falt mellom flere stoler i det etablerte hjelpeapparatet.

Allerede under studiene valgte jeg derfor å ha en praksis i London tilknyttet en gruppe som arbeidet med alternative tilnærminger til det å skape mening i relasjonene mellom klient og terapeut. Livsglede var hovedintensjonen og målsettingen for dette arbeidet.

Habilitering, det å skape en form for akseptert flinkhet relatert til systemenes krav, var ikke en uttrykt målsetting i dette arbeidet. Dog var habilitering en viktig målsetting i noen av de prosjektene jeg skulle komme til å frekventere under oppholdet i London, f. eks. innenfor Phoenix-bevegelsen, en av de best funderte terapeutiske samfunnsmodellene i et internasjonalt perspektiv.

Dette, i tillegg til min allerede etablerte interesse for psykologi og psykiatri, gjorde at jeg tok kontakt med Ronald Laing og hans assistenter i de Londonbaserte "husene" hans, nettopp for å se det betingelsesløse samlivs psykoterapi, der ekskludering ikke er et valg.

Min overbevisning om at mennesket skulle være i sentrum, og ikke symptomene, var allerede da sterkt fundert og begrunnet.

Som en følge av dette fant jeg liten mening i det å stille diagnoser, for så å arbeide ut i fra diagnosen gjennom en metodikk som skulle fjerne selve grunnlaget for den tildelte diagnosen.

Jeg har gjentatte ganger erfart at det er diagnosen i seg selv som ofte blir målet. En konsekvens av dette er en opptatthet av instrumentell metodikk rettet mot at profesjonsutøverne skal kunne forholde seg til diagnosen i stedet for til det mennesket som bærer på problematikken.

Dette oppfatningen forsøker jeg å la skinne gjennom i fortellingene om Ole og Eva.

Etter avsluttet sosialskole etablerte jeg straks et minikollektiv for ungdom med atferdsvansker på et småbruk i Troms. Det er i fra dette arbeidet fortellingene om Ole og Eva er hentet.

Det kunne fortelles mye fra dette arbeidet - noe er fortalt i kapittelet om Kårvikhamnprosjektet, men jeg avgrenser meg i denne sammenhengen til å si at dette arbeidet foregikk døgnkontinuerlig i 10 år. Etter 5 år kom tilbudet inn på den fylkeskommunale planen, noe som gradvis utløste en overgang fra diagnostiserte atferdsavvik til psykiatrisk diagnostikk for de klientene som ble innsøkt hos oss.

I tillegg til dette arbeidet var jeg ansatt i den interkommunale PP-tjenesten, noe som ytterligere stilte meg overfor utfordringer knyttet til systemenes forvaltning av avvik.

Min hovedoppgave i forbindelse med embedsstudiet/hovedfag var knyttet til forholdet mellom skolen og PP-tjenesten ("Samarbeidet mellom PPT og skolen", 1990).

Jeg var ansatt i PP-tjenesten i fem år. I denne tiden var jeg også aktiv i det å arrangere kurs og seminarer med utgangspunkt i det å plassere mennesket i sentrum, både som medlem av videreutdanningsutvalget for PP-tjenesten i helseregion 5 og som partner i kursarrangørfirmaet Here Kompetanse.

Spennvidden mellom emnene var stort, fra involveringspedagogikk: Poul Nissen (1992), der den forpliktende, varige relasjonen står sentralt, gjennom alternativ tilnærming til schizofreni: Barbro Sandin o. a., der relasjonenes tilgjengelighet vektlegges, til organisk og behaviouristisk stressforståelse: Holger Ursin knyttet til både kognitivitet og behaviouristisk læring. Intensjonen var å skolere i modeller og metodikk, uten å forlate kravet om gjensidig relasjon mellom terapeut og klient/pasient.

Denne perioden inneholdt forøvrig også en hospiteringsperiode i regi av Nordisk Råd på en institusjon som arbeider med rusrelaterte psykoser etter Barbro Sandins ideer. Hospiteringen bekreftet min egen forståelse om at både psykosen og det de benevnte som schizofreni var å anse som adekvate, menneskelige normalreaksjoner, og at man gjennom å utløse disse reaksjonene kom nærmere det særegne individet. Denne forståelsen er nærmest det motsatte av den rådende forestillingen, myten eller stereotypien en finner i den norske psykiatrien - der en hevder at pasientene ikke er behandlingsmottakelige før de kan fungere innenfor gitte normalitetsnormer knyttet til den enkelte profesjonsmetodikk.

Fra 1990 til 1994 var jeg ansatt som amanuensis ved sosialarbeiderutdanningen på Høgskolen i Finnmark. I denne tiden fortsatte jeg med skolering i involveringspedagogikk for skoleverket i Narvik og på noen av de fylkeskommunale

institusjonene for ungdom med atferdsavvik i Troms og Finnmark. I tillegg til skoleringsoppdragene var jeg også tilknyttet som veileder ved en av institusjonene.

Det å skulle undervise utløste et behov for å sette ord på egne erfaringer - i tillegg til å fremlegge pensum for studentene. En konsekvens av dette var søknad på dr. polit.-studiet i Tromsø. Jeg ble tatt opp på studiet med utgangspunkt i det prosjektet jeg fremlegger her.

Overgangen fra å praktisere et yrke til å sette ord på både teori og erfaringer, var i seg selv formidabel. Den erfaringsbaserte og følelestilknyttede utøvelsen av profesjonen direkte i relasjon til klientene var lite satt ord på i form av annet enn referater av ordvekslinger og terapeutiske samtaler. Det var altså magasinert opp en form for taus kunnskap i selve erfaringene som kom til syne i praktiseringen, uten at den var satt ord på.

Dette har, i de over ti årene jeg har undervist, vist seg ikke å bli enklere å uttrykke i form av ord knyttet til begrepsavklaringer og utvikling av metodikk.

Fra 1995 til 1998 var jeg ansatt som fagsjef og stedfortredende leder på en av landets største institusjoner for rusmisbrukere. Både selve arbeidet der, og den registreringen av klientenes karrierer innen hjelpeapparatet jeg foretok for de 26 klientene jeg arbeidet spesielt med forsterket ytterligere min forståelse av hjelpeapparatets og profesjonenes forvaltning av klienter og pasienter.

Av de 26 klientene jeg intervjuet, opplyste 23 at de var registrert hos PP-tjenesten eller ved skolepsykologisk kontor allerede i barneskolen. 18 av klientene sa at de hadde vært klienter hos barnevernet før de begynte i ungdomsskolen. 24 av klientene opplyste at de var barnevernsklienter før de var ferdige med ungdomsskolen.

Både mens jeg arbeidet som fagsjef og terapeut og etterpå, da jeg arbeidet som høgskolelektor ved henholdsvis Høgskolen i Stavanger og Høgskolen i Telemark i til sammen 5 år, har mitt fokus vært på etikk og på det å se menneskene bak rollene og diagnosene, både i forhold til skrivingen av denne avhandlingen og i arbeidet med å skolere fremtidige helse- og sosialarbeidere.

Igjen skulle jeg sette ord på erfaringer og utdype lærebøkens teori..

Enda en gang sitter jeg med det enorme ansvaret det er å lære opp studenter til å gå ut i de profesjonene som skal forholde seg direkte til medmenneskene og de skjebnene jeg har beskrevet i denne avhandlingen.

Jeg måtte lære disse studentene å se det hele mennesket, liksom jeg i denne forskningsteksten må etterstrebe det helhetlige foran det å velge en forskningsmetode som etterstreber eksaktkunnskap på avgrensede områder.

Valget falt naturlig på det narrative - det fortellende.

Men der er mer.

Der finnes noe kanskje enda dypere rotfestet i det å se den andre - medmennesket - mennesket, sosialarbeideren og forskeren Eyvind som observatør og betrakter.

Jeg har vært preget av en ganske invalidiserende stamming fra jeg var 8 år. Som de fleste andre barn og unge som sliter med dette problemet (ca 55 000 av Norges befolkning har en form for invalidiserende stamming), utkrystaliserte det seg patologiske symptomer i puberteten. Jeg forlot det uttrykte ordet hos meg selv, jeg sluttet å prate - jeg lyttet.

Siden gikk lyttingen i økende grad over til det å oppleve den andre "Du-et" og enda senere til det å føle den andre - "Ansiktet".

Parallelt med denne utviklingen startet jeg på en egenutdanning med røtter i skjønnlitteratur skrevet av Hesse, Kafka, Camus, Sartre, og ikke minst Vesaas og Bjørneboe.

Dette igjen førte meg til Nietzsche, Freud, Reich, May, Frankl og Laing. Hele tiden lyttende og assosierende.

Derfor var det helt naturlig å oppsøke nettopp Laing i London i min praksis på sosialskolen. Han var en stor liten mann, som overlot meg til sin jødiske assistent.

Så, - etter over 15 år med et meget begrenset oralt språk, åpnet jeg igjen munnen for å gi til kjenne mine tanker, - men kanskje mest for å forholde meg til disse menneskene vi var blitt lært å kalle klienter eller brukere.

Jeg hadde følt dem lenge.

Da er vi ved poenget; det å føle - føle både seg selv og andre.

Det å forholde seg til noe som det ikke er satt ord på, en informasjon som oppleves, føles, og den responsen en gir på følelsen.

En forholder seg til den andre uten å gå innom begreper som forklarer, begreper som representerer det opplevde.

Det Augustinske representasjonistiske språkbilledet kommer ikke til anvendelse i den refleksjonsprosessen som går forut for responsen. Meningen med dialogen ligger altså ikke i at det anvendes begreper - ord.

Heller ikke Wittgensteins (Wittgenstein, 1953) kultur- og språkbaserte forståelse knyttet til et en normbasert fellesforståelse, kan gi et grunnlag for følelsens og opplevelsens relevans i enkeltpersonene.

Mitt anliggende i denne sammenhengen er å gi en bakgrunn for forståelse både av rollen som hjelpearbeider, og for den fortellerrollen jeg velger å innta for å tilkjenne andres erfaringer, det jeg kaller å uttrykke erfaringenes erfaring.

For å si noe mer om hva jeg mener å være i min rolle som forteller, og i forhold til den profesjonelle aktiviteten jeg mener å ha valgt i min utøvelse av sosialt arbeid, vil jeg se på de profesjonsfaglige rollene jeg mener aktiviteten avspeiles gjennom.

Dette gjør jeg også fordi jeg finner rolleteori mangelfull som analytisk redskap i forhold til en vurdering av den enkelte profesjonsutøvers kvalitative aktivitet. Dette fordi aktiviteten helse- og sosialarbeid kan begrunnes og belegges både i et individuelt

ønske hos utøveren om å lindre medmenneskers smerte, - og i et pålegg - et oppdrag - fra den formelle aktivitetens konstruktør, eller kombinasjoner av dette.

Forsøket på distinksjon knyttes til aksene:

"Å være sosialarbeider" <===> "Å inneha sosialarbeiderrollen".

Med dette mener jeg at det sosiale arbeidet på den ene siden kan være en subjekt-subjekt- basert aktivitet som utøves relasjonelt basert på absolutt respekt for mennesket, eller at det på den andre siden kan forvaltes i en tildelt rolle med utgangspunkt i den intensjon som ligger bak konstruktørens tanke om aktivitetens metodikk og målsetting.

I praksis er det rimelig å anta at aktiviteten "Sosialt arbeid" utøves i en form som ligger et sted mellom disse ytterpunktene. Det ville derfor være av stor faglig interesse å undersøke hvilke krefter som plasserer aktivitetens solidaritet, lojalitet og praktisering på denne aksene. Dette er ikke mitt anliggende i denne sammenheng. Det jeg forsøker å tilkjenne, er min egen bakgrunn for derigjennom å gi leseren en mulighet til å ha en oppfatning av hva som er resonansbunnen under fortellerens stemme.

Parallelt med de før gitte aksene for graden av solidaritet og lojalitet, vil graden av - på den ene siden involvering, og på den andre siden instrumentalisme, være styrende for aktivitetens form.

Det er på dette området aktiviteten "Sosialt arbeid" kan sies å skille seg ut fra yrker av mer håndverksmessig karakter på det vis at sosialt arbeid dreier seg om mennesker - subjekter, mens det for håndverkeren dreier seg om ting - objekter.

For meg betyr dette at det er profesjonsutøverens grunnholdninger som vil være avgjørende både for fokusering og for graden av involvering.

Men der er enda mer.

Jeg mener helt klart at det finnes to hovedtyper helse- og sosialarbeidere og at det som ligger til grunn for dette har sine forklaringer i nettopp den lojaliteten og eventuelle solidariteten som ligger til grunn for valget om å utdanne seg til dette yrket. Dette vil jeg komme nærmere inn på i del IV "Svikets epistemologi", men jeg vil allerede her påpeke følgende i forhold til min påstand om at det finnes to hovedforutsetninger for å bli helse- og sosialarbeider. Den ene er ønsket om at alle skal ha det like godt som oss, mens den andre bygger på at samfunnet skal være av en slik karakter at normbasert sykdomsdiagnostisering og sosialstigmatisering med påfølgende ekskludering ikke skal forekomme.

Samtidig vil jeg hevde at jeg, i denne sammenheng "Fortelleren", ikke uten videre kan plasseres innenfor disse hovedtypene. Jeg vil derfor prøve å skissere en tredje type helse- og sosialarbeidere, en forståelse av problematikken som jeg kan stå inne for både teoretisk og ut i fra mine valg av praktisering gjennom et profesjonsfaglig, yrkesaktivt liv.

Med dette som utgangspunkt kan to scenarier, knyttet til to hovedgrupperinger av studenter og profesjonsutøvere, skisseres i forhold til helse- og sosialarbeidernes intenderte ambisjoner og målsettinger.

I tillegg til disse to scenariene vil jeg skissere enda et som et forsøk på å si noe om hvem jeg - fortelleren - er i denne sammenhengen.

8.5.2.1 Systembasert solidaritet og lojalitet.

Det store flertallet som velger å utdanne seg til helse- og sosialarbeidere har et uttrykt ønske om å hjelpe sine medmennesker gjennom å lindre deres smerte.

På det plan kan intensjonen oppfattes som empatisk med en basis i det altruistiske.

De samme studentene uttrykker et ønske om at alle mennesker skal ha det trygt og godt. Målsettingen er at klientene skal hjelpes til å få det like godt som oss andre, like godt som det vi gjerne kaller allmennheten, har det.

De målsettinger dette innebærer, og de anbefalinger og eventuelle valg, som gjøres for klientene på basis av dette, har som utgangspunkt at de menneskene vi kaller klienter eller hjelpetrequende, pr. def. er ekskludert og stengt ute fra det allmenne gjennom at deres atferd og behov tilsidesettes til fordel for det allmennheten betegner som normalt.

Denne grunnholdningens implikasjoner for disse menneskene som Victor Hugo betegnet som "De elendige", vil måtte bli at det avkreves en rolleatferd som berettiger til klient/pasientstatus før profesjonelle ytelser kan vurderes iverksatt.

Selve inngangsbilletten til hjelpeapparatet vil derfor bli at en behersker den tildelte klientrollen.

8.5.2.2 Antroposentrisk, individbasert solidaritet og lojalitet.

De som velger å utdanne seg til sosialarbeidere på denne basis, gjør det ofte på basis av enten egenerfaringer med samfunnssystemets undertrykkende mekanismer, eller på bakgrunn av signifikante menneskers opplevelser og/eller behov.

Disse studentene og profesjonsutøverne vil være opptatt av urettferdigheter og undertrykking i samfunnssystemene, og av å endre dette for at det enkelte mennesket skal ivaretas.

Denne grunnholdningen, som baserer seg på sterk involvering med påfølgende solidaritet i enkeltindividet, fordrer en endring av samfunnet og ikke av individet/gruppen.

Det paradoksale for denne gruppen sosialarbeidere er at den tenderer til å bli mer og mer individfokusert i sine tiltak, i stedet for å arbeide for å endre forutsetningene. Det arbeides altså med heving av individets status på individplan og kanskje i noen grad på gruppenivå, uten å sette fokus på det å endre årsakene til denne eventuelle skjevfordelingen på systemnivå.

8.5.2.3 Med mennesket som mål. Respektstyrt, ikke normbasert, profesjonsutøvelse.

Overskriften kan synes selvmotsigende. Både det å ha mennesket som mål, og det at noe skal være respektstyrt, kan defineres som normbaserte kriterier som grunnlag for utøvelsen av en aktivitet som helse- og sosialarbeid.

Dersom begrepene skal ha en annen valør enn det de synes å stå for allment, må de i alle fall redefineres gjennom at jeg tilkjenner hva jeg mener.

Når jeg understreker dette med at mennesket skal være et mål og ikke må bli et middel, refererer dette også til andres begrunnede teser, for eksempel til Kants kategoriske imperativ og Levinas' (Levinas, 1996) ideer knyttet til "Du-et" og "Jeg-et".

Med utgangspunkt i dette vil min tilnærming være sammenfallende med Kants kategoriske imperativ, der det overordnede er at mennesket alltid må være målet, aldri middelet.

Mitt forhold til det Levinas kaller "Du-et", er også absolutt fordi "Du-et" - den andre - har forrang for meg selv - "Jeg-et" - både i tid og i forhold til selve bekräftelsen av mitt selv. Mitt imperativ er i seg selv absolutt, uten unntak begrunnet verken i universelle sannheter, eller i allmenne verdier basert på tro.

Med dette som utgangspunkt hevder jeg at den profesjonelle aktiviteten jeg er satt til å gjøre, ikke kan baseres på de normer mitt oppdragsgivers univers bygger på. Aktiviteten kan bare bygge på klientens og pasientens normer og virkelighetsforståelse hvis den skal oppfylle kriteriene overfor. Dette fordi imperativet - pålegget - er individuelt, og fordi den som uttrykker det - den andre, - "Du-et" har forrang både i tid og i mening.

For meg finnes der altså ingen normative betingelser knyttet til kravet om solidaritet og/eller lojalitet med mennesket mitt oppdrag er rettet mot, klienten. Dette betyr ikke at jeg blindt underordner meg klientens/pasientens ønsker og krav. Min solidaritet knyttes til klientens absolutte rettigheter og plikter som menneske og til en premissløshet relatert til normer og verdier.

Jeg vil forsøke å utdype dette noe relatert til min oppfatning om hva "Den andre", - klienten eller pasienten er, men mest i forhold til hvem jeg opplever at jeg er i meg selv og i forholdet til andre mennesker.

8.5.2.4   2 fortellinger fra en erfaringsverden.

Som en utdyping av både den CV-pregede informasjonen om hvem jeg er, - og som et ytterligere grunnlag for mine betraktninger omkring "Å være sosialarbeider" og "Å inneha sosialarbeiderrollen", vil jeg gi til kjenne noen av mine tidlige erfaringer gjennom to fortellinger fra møter med mennesker som både har gjort sterkt inntrykk, og som jeg mener har styrt min utvikling både som menneske og som profesjonsutøver.

Begge fortellingene er fra slutten av 60-årene, fra tiden før jeg valgte å ta en profesjonsutdannelse.

8.5.2.4.1   "Skomaker, - bli ved din lest."

Jeg møtte han på "Hotel Gjennomtrekk", en samling av brakker med senger for Oslos uteliggere. Han hadde bodd der lenge, var en av de få som hadde fast seng.

Som de andre som overnattet på brakkehospitset, måtte han forlate stedet kl. 08.00 om morgenen, for ikke å slippe inn igjen før kl 18.00 om ettermiddagen.

Ingen visste hvor han var i mellomtiden.

Han var ikke sammen med de andre gjengene som enten ruset seg på lettere narkotika eller billig sprit, eventuelt rødsprit.

"Olav" var spesiell. Han ble nærmest sett på som en særing.

Jeg var der mange netter sammen med han og de andre. Olav snakket ikke før de andre hadde sovnet. Vi snakket sammen, men mest ventet jeg på at han skulle fortelle.

Han hadde lange pauser i samtalene.

Hele tiden pusset han på skomakerutstyret sitt. Det gjorde han stort sett fra han hadde spist den tildelte suppa med brød på ettermiddagen, til han sovnet om kvelden.

Det var som om han trengte noe å holde seg fast i.

Olav var alene, men han hadde vært gift og hadde to barn som nå var 19 og 21 år gamle.

Han hadde ikke sett sin kone eller sine barn på de 12 årene som hadde gått siden han var blitt kastet ut.

Han var blitt kastet ut fordi han drakk for mye.

Kona hadde sagt at han var alkoholiker, og at han derfor heller ikke fikk treffe barna sine igjen.

Senere i samtalene kom det fram at han drakk 2 flasker pils i løpet av arbeidsdagen på skomakerverkstedet. Dette hadde han gjort i mange år. Han visste nøyaktig hva han drakk, Olav var et vanemenneske.

I helgene drakk han ikke fordi kona ikke ville ha alkohol i huset.

Han måtte dra før barna kom hjem fra skolen.

Også skomakerverkstedet sitt måtte han dra i fra, det var jo en del av leiligheten.

Han fikk med seg trekassen med alt utstyret.

Olav var en saktmodig mann.

Olavs fortellinger har fulgt meg siden. De var der da jeg utdannet meg til sosionom, de var der i mine møter med klienter og andre medmennesker, og de er der når jeg underviser studenter som skal ut å utøve sitt profesjonelle arbeid overfor bl. a. mennesker som Olav.

Olavs fortellinger har befordret undring.

Hvorfor bare dro han uten å stille spørsmål ved kravet fra kona?

Hvordan kunne han la være å oppsøke sine barn i alle disse årene?

Hva slags menneske var det som kunne være i den eksistensen Olav hadde valgt?

Undringen over dette ble aldri rettet mot et ønske om forklaringer, det var forståelsen jeg søkte, og kanskje noe mer enn forståelsen, innsikten - følelsen.

Det ble en lang reise, og den pågår så absolutt enda.

Det er en reise uten mål, en reise som ikke lenger søker **en** sannhet.

Reisens mål var altså forståelse, og forståelse er ikke et fragmentarisk produkt, men heller et uforklarlig produkt av det ytterliggående, av en pendlende bevegelse mellom ytterligheter.

Jeg var innom Kierkegaard og Nietzsche tanker om angst og livets smerte, Hesses undringer rundt mening og fremmedgjøring, Sartres og Camus tanker og narrativer om eksistens, og fremmedgjøringsprosessen uttrykt profesjonsfaglig og i narrativer hos bl. a. Frankl, Kant og Heidegger, Laing og Israel, Bjørneboe og Sandemose, for så å komme tilbake til Olav gjennom Levinas og Løgstrup.

Det er her jeg er nå.

Jeg føler at jeg igjen kan se Olavs ansikt.

Jeg føler at jeg igjen kan se han.

Ikke helt tydelig, men klarere. Nesten like klart som da jeg møtte han.

Forskjellen er at nå kan jeg sette ord på det jeg ser. Ikke slike tåkeleggende ord som i min tidlige profesjonskarriere, men ord som setter han mer i hans eget lys.

Det har vært en lang prosess å finne tilbake til denne naive åpenheten.

I denne prosessen ligger også behovet for å skrive dette og også selve valget av metodikk for å skrive om dette.

8.5.2.4.2 "Jeg blir bare så redd!"

Tidlig natt.

Inntaksavdelingens 8-manns rom var lenge mørkt og stille.

Tung pust og lett snorking var de eneste lydene inntil skrikene kom.

Jeg vekket han så mykt jeg kunne. Halve natten ble brukt til å høre på hans fortellinger.

Han hadde mareritt ofte. Det samme marerittet igjen og igjen.

I drømmen sprang han for å unngå og bli innhentet av en enorm flodbølge. Alt begynte alltid så fredelig og godt. Han gikk på en sti oppover en dal mellom høye fjell. Stillheten bare brutt av elvesus og fuglesang.

Så kom braket og himmelen mørknet. Plutselig var den lille elva en vegg av vann langt oppe i dalen. Det var da han begynte å springe.

Han visste det var fånytt, visste han ville bli innhentet, likevel sprang han.

Hver natt det samme.

La oss kalle ham "Knut".

Hans arbeidshverdag var som følger (forbehold om bruk av feil faguttrykk):

- Knut var ansatt som traverskranfører på en av Vestlandets største smelteverk.
- Daglig heiste han digler med flytende aluminium fra smelteovnen og over i elektrolysen.

- Reglene var at der ikke skulle være noen i hallen under kranen når dette skjedde, men det var alltid noe uventet som skjedde i ovnene, så ofte gikk kollegaene hans under digelen, mens den hang svingende under kranen.
- Enda oftere, - ja nesten alltid, stod de ved de enkelte elektrolyseovnene, mens denne transporten foregikk.
- Han visste at hvis festene skulle ryke, eller pendlingen bli for stor, ville flytende metall renne ned over kollegene som arbeidet langt der nede.

Ingen hadde spurt han om arbeidet.

Mange hadde spurt han om drømmene.

Han fortalte mye mer, men det er ikke nødvendig å referere for det jeg ønsker å poengtere i denne sammenhengen.

Dagen etter fikk han elektroshokk.

Den påfølgende dagen ble han utskrevet til hjemkommunen, og til det livet han hadde levd i mange år.

Det var fjerde gangen han var inne for behandling det siste året.

Knut.

En av de mange pasientene på et faglig sett underbemannet psykiatrisk sykehus.

Jeg er Nietzsches og Bjørneboes "gode elev", den eleven som ikke er trofast mot lærerne sine, men mot meningen i det lærte.

Den som har sin lojalitet til den frie tanken, ikke til interessen for å inngå i den bestående makteliten.

Den som har fundert sin tenking, eksistens og handling på det fundamentelle og ikke det flyktige.

Derfor er jeg også en sviker, en avviker fra den profesjons- og metodetrofasthet jeg forutsettes å være en del av ut i fra min utdanning.

Jeg er en sviker mot den konstruerte aktiviteten fordi selve den aktiviteten jeg er satt til å forvalte og å utføre i seg selv krever at en velger både solidaritet og lojalitet, og jeg er en sviker av aktivitetens konstruktør og oppdragsgiver fordi jeg velger mennesket foran systemet.

Også dette kommer jeg nærmere tilbake til i kapittel 9. "Svikets epistemologi".

8.6 Forståelse i lys av teori.

Når jeg her skriver "i lys av teori" er de for å peke på relevante teoretikere i større grad enn å bruke selve teoriene til drøfting av problematikk.

Referansene er ment som tips om vinklinger for videre undring mot det å forstå.

Hva er det egentlig jeg vil belyse?

Noe sier meg at dette dreier seg om noe mer enn systemverdenens invadering av den enkelte klients livsverden. Det dreier seg kanskje i enda større grad om systemverdenenes invadering av den individuelle profesjonsutøvers profesjonelle livsverden.

Men det er mer.

Dette "mer" synes for meg å være i en logisk, dialektisk avhengighet knyttet til de betraktningene om systemverden og livsverden anført tidligere, men de er altså noe mer.

For det første dreier det seg om viljen til å erfare, uttrykt av Dewey (Dewey, 1916), der enkeltmennesket - bl. a. for å skjerme seg selv, velger å stenge av for enkelte erfaringer som kan være en trussel mot det etablerte enkeltindividets allmennhetsbaserte forståelse.

Derneft om modernitetens objektivisering av mennesket, illustrert så nakent allerede i Heideggers "Kunstverkets Opprinnelse" (Heidegger, 1935), der han slår fast at enkeltmenneskets tilværelse er så styrt av sammenhengen det inngår i, at det skal store inntrykk til hvis den enkelte skal kunne løsrive seg fra den allmenne sannheten, systemets normer og regler, for å søke erfaringer som bryter med den gjeldende fellesforståelsen.

Videre illustreres dette ytterligere av Zygmunt Baumann (Baumann, 1973/1999), der han beskriver konsekvensene av den fremmedgjørende objektiviseringen - både vinklet fra oppgjøret etter Holocaust (ytterligere illustrert i "Moderniteten og Holocaust"), og ut i fra globaliserings-begrepets objektiviserende og umenneskeliggjørende effekt.

Baumann hevder at den moderne og postmoderne mangelen av fellesskap utløser en søken etter mening i objektverdier som infrastruktur, regelverk, planlegging og orden.

Mennesket er ensomt, og har bare det konstruerte fellesskapet å forholde seg til.

Overført til profesjonsutøvernes konstruerte aktivitet vil denne påpekningen av Baumann bety at aktivitetens basis i teori og metodikk prioriteres foran praktiseringens relasjoner mellom profesjonsutøver og klient/pasient/elev.

En søker det instrumentelle som ligger rotfestet i den konstruerte aktiviteten profesjonen skal forvalte, i stedet for det den enkelte profesjonsutøver er pålagt ut i fra yrkesetiske retningslinjer i henhold til det å sette hjelpemottakeren i sentrum.

Del IV.

Svikets epistemologi.

- *Jeg selv og de andre.*
- *Fienden - motpolen.*
- *Likeverdighet og likegyldighet.*
- *Fra forskjeller til dysfunksjoner.*
- *Avvikets og svikets pedagogikk.*
- *Sviket, løgnen og bedraget.*
- *Sviket og det individuelle ansvaret.*

9. Svikets epistemologi.

Svik er et ord med en udiskutabel negativ valør. Innen sosialarbeiderprofesjonene er Kari Killens bok "Sveket" en klassiker jeg godt kunne knyttet meg opp til i denne sammenhengen. Når jeg har valgt å ikke gjøre dette skyldes det nettopp at jeg søker å fremstille eller frembringe en ny innsikt gjennom fortellingene.

I dette kapittelet følger jeg Hellesnes' (Hellesnes, 1978) begrepsbruk samtidig som jeg bruker hans eksempler og forsøker å videreføre disse og koble dem opp mot det materialet jeg har fremlagt som basis for denne avhandlingen.

En spesiell grunn til at jeg velger å knytte an til Hellesnes er den kultursosiologiske vinklingen. Jeg er selv sosionom og utdannet i en radikal tradisjon i de opprørske 70-årene. De fleste av oss var politisk radikale på venstresiden og mange var utmeldt av statskirken og hadde avvist enhver guds eksistens. Med denne vinklingen klarte vi å innbille oss at vi var hevet over både tro og kultur i vår forståelse av de menneskene vi skulle arbeide med.

Tiden har gitt meg erfaringer som vist meg at kulturen er rotfestet i oss både i form av moral og som forforståelse. Etter å ha utøvd sosialarbeideryrket og også undervist i etikk og profesjonsforståelse i mange år møtte jeg meg selv i døren og fikk speilet mine egne holdninger så grundig at jeg ble mye mer ydmyk i mine egne holdninger og min forståelse av det særegne mennesket.

Med dette som bakgrunn vektlegges de moralkulturelle eksemplene i teksten. Forutsetningen er altså en antagelse om at vi i altfor liten grad ser hva som styrer våre valg i forståelsen av det vi kaller avvik og av det metodikkvalget utøvelsen preges av.

Mye er skrevet om svik og svikere, fra Judas Iskariot og Peter fiskeren til Quisling, men få har forsøkt å belegge begrepet "Svik" med teori.

I dette kapittelet vil jeg forsøke å begrunne en tese om at begrepet "Svik" kan forstås synonymt med begrepet "Avvik".

Jon Hellesnes slår fast i sin bok "Jakten på svikaren" (Hellesnes, 1978) at begrepet svik bare kan belegges og beskrives relatert til de normene handlingen avviker fra. Begrepet er både deskriptivt og normativt fundert.

Det som blir påtrengende moralistisk i Hellesnes' bok er akkurat vinklingen mot "Svikaren", det at sviket knyttes til et individ eller en gruppe som opptrer avvikende fra det sett av normer som i et gitt øyeblikk utgjør et systems eller et samfunnssystems rammer.

Handlingen sviket uttrykkes gjennom, eller svikets uttrykk, baserer seg altså på det avviket handlingen oppebærer relatert til normene.

Dette betyr at sviket, både deskriptivt og normativt, består av den avvikende handlingen.

Av dette følger at begrepene "Svik" og "Avvik" i denne sammenhengen er synonyme.

Dette på tross av at f. eks. Hellesnes tilkjenner en forståelse av begrepet "Svik" som en grad av avvik som er mer avvikende enn det allmenn bruk av begrepet "Avvik" indikerer. Det å definere noe som et svik impliserer automatisk dannelsen av et fiendebilde, mens det å definere noe som et avvik i seg selv ofte vil trigge iverksettelse av inkluderende omsorg.

Som et argument mot dette kan det påpekes at det finnes både positive og negative avvik, og at min vinkling fokuserer bare på de negative formene. Imidlertid synes det vanskelig å definere forskjellene på det positive og det negative avviket i en gitt setting på et gitt tidspunkt.

Min påstand er at ethvert avvik som er stort nok fra gjeldende normer, oppleves som en trussel og et svik av et gitt system på det tidspunkt det uttrykkes. Historisk sett illustreres dette f. eks. av astronomenes påpeking av at jorden var rund, og at den ikke var i universets sentrum, et faktum som så absolutt ikke ble vel mottatt av allmennheten.

I systemisk arbeid med familier brukes ofte uttrykket "forskjellenes forskjellighet" for å beskrive fenomenet som oppstår når avviket er så stort at systemet ikke makter å forholde seg til det.

Mitt poeng er altså at det er graden av avvik fra det gitte normale som avgjør om allmennheten opplever det som et problem, en trussel eller et svik.

Overskriftene i kapittelet er i stor grad hentet fra Hellesnes' bok.

For å bruke Hellesnes' referanser til bibelhistorien, så er altså Judas Iskariot svikeren fordi han inngår en pakt med motparten. Dette er uforståelig og uforklarlig som noe annet enn et fundamentalt svik, selv om det kunne ha en økonomisk forklaring i sølvpengene.

Peters hanegalrelaterte fornektning er ikke å oppfatte som et svik, men nærmest som en samling forståelige hvite løgner uttrykt under press. Løgnene blir akseptert og hvitvasket fordi de er tilpasset prosjektets intensjon på en måte som kan brukes positivt forsterkende i forhold til etableringen av myten om den tilgivende Gud.

Det å lyve, og det å fornekte den allmektige Gud, gjennom å fornekte Jesus, er altså ansett som menneskelig og akseptabelt i den situasjonen Peter er. Peter er ikke en sviker, og blir senere nærmest et ideal.

Judas svek Jesus for 30 sølvpenge, og er blitt selve eksempelet på svikeren i den kristne, vestlige verden mens Peter er satt til å administrere og evaluere det enkelte menneskets muligheter for adgang til paradiset.

Det paradoksale synes åpenbart. Forståelsen av begrepene avvik og svik baseres ikke på objektive kriterier, men på hvem som har makt til å definere andres avvik, med utgangspunkt i en gitt, normbasert setting, og på hvordan avviket kan brukes for å nå prosjektets intensjon og målsetting.

Ved å plassere skyld på andre, enten det er jøder, sodomitter eller sigøynere, kan allmennhetens etablissement forsvares og opprettholdes. Bare ved å definere ut noen som avvikere, svikere og dermed fiender, kan en begrunne forsvaret av egen maktposisjon.

Det Hellesnes bare antydningvis berører, er den sammenhengen sviket inngår i, altså betydningen av prosjektet "Jesus", og de konsekvensene dette får for de menneskene som blir brukt for å oppnå prosjektets intensjon.

Og her er vi ved mitt anliggende.

Hvis Judas er svikeren, som er blitt brukt for å oppnå prosjektets intensjon, altså fienden i egne rekker, og Peter er løgneren, som bare er for svak til å stå imot fiendene, men som også er intensjonelt brukt av prosjektets eiere, hvem er så intensjonens og prosjektets eier?

I denne sammenheng er prosjektets eier den treenige eller enerådende Gud. Det er altså Gud som bruker disse menneskene i den hensikt å oppnå Jesus' korsfestelse.

Det er for meg en logisk slutning å overføre dette på våre begrep om samfunnssystem, avvikere - eller svikere, og de som er satt til å forvalte prosjektet kalt "Samfunnet", altså politikerne og byråkratene.

Slik ser jeg for meg Judas som svikeren/avvikeren/klienten og Peter som forvalteren/politikerens, som inngår kompromisser knyttet til den kulturelle sammenhengen han inngår i.

Prosjektet helliger handlingene på samme måte som det moderne samfunnsprosjektet aksepterer at mennesker blir satt utenfor på grunn av at de ikke oppfyller kravene allmennhetens - maktapparatets - normer setter.

Det blir da ganske illustrerende at Judas i vår kristne religion er den utstøtte, mens Peter - løgneren som fornektet Gud/Jesus tre ganger - har fått som oppgave å være himmelrikets portvakt, med ansvar for å avgjøre hvem som skal få komme inn i denne evighetens uendelige salighet.

Judas er svikeren, mens Peter er normsetterens representant i forvaltningen av de rettigheter normgiveren tilkjenner enkeltindividet.

Hvor ligger sviket?

Og hva er den profesjonelle hjelpearbeiderens rolle i dette?

For meg ligger det grunnleggende sviket i prosjektets intensjon og virkemidler, i det å bruke mennesker for å oppnå en målsetting, i det å handle instrumentelt.

Min påstand er at det er i det å hevde universell sannhet, at sviket er rotfestet.

Sviket, avviket, kan ikke eksistere uten at normgiver først sviker gjennom å definere ut det enkelte individets særegenheter.

De som defineres og diagnostiseres som avvikere, gjennom en væren som ikke faller inn under de gitte normene, er i utgangspunktet ekskludert fra det samfunnet/den kollektive settingen normene setter rammer for.

Sviket understrekes ytterligere gjennom den objektiviseringsprosessen disse menneskene blir utsatt for i det at de fratras den individuelle integriteten gjennom å kategoriseres både som avvikere og som symptombærere.

Denne prosessen bryter både internasjonale menneskerettigheter og profesjonsfaglige prinsipper gjennom å underkjenne individenes rett til autonomi og verdighet.

Normbryterne, som gjerne kalles avvikere eller dissenter, fratras sine rettigheter gjennom en ekskluderingsprosess som stiller dem utenfor det man kaller allmennheten. De blir normsvikere, og derfor fiender av normgivernes samfunnssystem.

Begrepene "Svik" og "Avvik" burde ikke finnes i en verden som pretenderer å bygge sine systemer på autonome menneskerettigheter. For meg er det derfor selvmotsigende å inngå i en profesjonsfaglig setting som understreker individets rettigheter, samtidig som de samme menneskene gjøres til samlegrupperinger ut fra normbaserte, objektive kriterier.

Når så begrepene likevel finnes og i stor grad brukes i både assayistisk og diagnostisk sammenheng, er det nærliggende å knytte dem til den gitte kulturens moralkodeks.

Jeg vil være villig til å strebe etter en verden der begrepene avvik, svik og fiende ikke eksisterer.

For å oppnå en slik målsetting må jeg finne ut hvor begrepene er rotfestet, i hvilken jord de gror og hva slags næring de er avhengige av.

Jeg vet noe allerede.

Jeg vet hvilken næring som gir disse begrepene, følelsene og holdningene kraft til å vokse, blomstre og forplante seg.

Næringen heter engstelse og angst. Røttene er festet i det vi kan kalle prosjektets domene. Avvik i form av sykdom, atferdsavvik, galskap, osv., alt i alt det som er fremmed for normene, oppleves som en trussel mot det bestående.

På bakgrunn av denne frykten, gjennom at det er noe som ligger til grunn for følelsen vi kaller angst, fremkommer begrepet "Fiende", og de følelsene av å bli invadert som er knyttet til dette.

Det at noe oppleves som truende og fiendtlig, bevirker utrygghet og angst. I det moderne og postmoderne samfunnet synes denne angsten å utløse forsvarsmekanismer i form av avstandstagen med påfølgende fremmedgjøring, noe som både i hverdagen generelt og i profesjonsfaglig psykososialt arbeid med mennesker, utløser en tilnærming og metodikk basert på fragmentert, profesjonelt begrunnet egosentrisme.

Konsekvensen, i form av profesjonell handling i forhold til avviket, blir gjerne at vi iverksetter tiltak som har den samme form, som de fenomener som utløser vår egen angst, vi intervensjonerer i klientens/pasientens verden, og invaderer denne med våre verdier og normer.

Uten fiender ville begrepene "Svik" og "Avvik" være uten mening.

Dette fordi behovet for fordømming som bekreftelse av egenverd ikke ville ha en mening knyttet til nødvendigheten av å ta avstand fra noe som truer.

Uten fiender vil vi måtte forholde oss til vår egen eksistens, med den konsekvens at vi hadde hatt et absolutt ansvar både for egne idealer og for våre handlingers inkonsekvens.

Med idealer knyttet til menneskeverd og likeverd ville dette bety at vi også ville hatt et absolutt ansvar for andre, ifølge f. eks. Løgstrup, (Løgstrup, 1956) og Levinas (Levinas, 1996), uansett hvilke handlinger disse andre valgte å uttrykke seg gjennom.

Uten fiender ville sykdoms- og atferdsavviksbegrepet få en betydning knyttet til omsorg, inkludering og nærhet, og ikke som i dag til profesjonalisering, avstand og instrumentalisme.

Så la oss se nærmere på dette fiendebegrepet.

Hvordan relaterer en opplevelsen av at noe er truende, farlig og fiendtlig til begrepet "Avvik"?

Er det slik at dersom en ikke har en ekstern fiende, i form av f. eks. en annen nasjon som angriper, så utløses et fenomen med den konsekvens at en etablerer interne fiender, i form av subkulturer, avvikere, syke, o. l.?

Utsagn som: "Vi har aldri hatt så god helse som under krigen", kan illustrere noe av dette.

Er vår følelse av væren bygget på at vi bekreftes av at andre er det vi selv har valgt ikke å være?

Er vi vår egen fiende når vi utvikler normer som tar avstand fra våre egne skyggesider, de sidene de allmenne normene ikke uttrykker seg om, eller avviser?

Er vår egosentrisme bygd på at vi velger små speil med brede, normbaserte rammer for å speile vår egen eksistens og integritet?

Og dersom dette er riktig, er det da logisk legitimt å kalle en slik symbiotisk avhengighetsbasert rolle for integritet?

Ligger kjernen i dette i den systembaserte kampen om makt, og i spennet mellom makt og avmakt?

Er det svikerens og avvikerens oppgave å bekrefte vår egen suverenitet?

Og hvis så er tilfelle; er ønsket om å hjelpe disse menneskene logisk og ekte fundert?

9.1 Jeg selv og de andre. Individet og kollektivet.

I Jens Bjørneboes essayistiske bok "Norge mitt Norge" fra 1968, velger han den samme samme forståelsen som Kafka i det å se de borgerlige kravene til moral og kultur som en undertrykking av det særegne individs sannhet. Dette preger for øvrig hele hans forfatterskap, men i de andre bøkene mer som narrativer konstruert ut fra enkeltskjebner.

I noen grad synes dette å ha fokus i forskjellen mellom Id og ego hos Freud og selvet og jeget hos Jung, dette gjennom en forståelse av id/selvet som en presentasjon av den åndelige helheten og ego/jeget som et produkt av kultur og rolle i en gitt sammenheng.

Den som avviker fra det allmenne verdisystemets normer, oppfattes som en belastning - en sviker og en avviker fra kollektivet. Tilhørighet til gruppen er overordnet individuell integritet. Den individuelle sannheten må vike for de allmenne interessene i det gitte kollektivet.

Bjørneboe vil hevde at sviket ligger i at den individuelle sannheten ofres for den samlingen av desintegreerte individer og objektiviserte sannheter som utgjør den kollektive løgneren.

Kritikken av denne anarkoeksistensielle slutningen hos Bjørneboe, og f. eks. også hos Sartre og Camus, ligger i det alt vesentlige på at individet velger en tilknytning til gruppen ut i fra sin egen, individuelle sannhet. Dette valget, som forøvrig er grunnprinsippet i det vi kaller demokrati, hevdes å være en menneskelig nødvendighet med utgangspunkt i behovet for samvær med andre, menneskets fundamentale sosiale behov.

Når så disse grupperingene baseres på en samling av ikke-sannheter, vil dette måtte føre til et system som invaderer det enkelte individets sannheter med fellesskapets samling av ikke-sannheter.

I det moderne, demokratiske samfunnets frihetsoppfatning om at det meste er tillatt, vil konsekvensen måtte bli at systemets invadering av individene baseres på sannheter som individet ikke gjenkjenner og kan forholde seg til. På dette viset vil det postmoderne samfunnssystemets skjulte overstyring av enkeltindividet vanskelig kunne identifiseres og kritiseres.

Når man så likevel kritiserer og debatterer dette paradokset gjennom å peke på konsekvensen; kategoriseringen og objektifiseringen av individet, gjøres kritikken på systemets egne premisser, og på de arenaer som styres av det samme systemet.

Relevansen i f. eks. Habermas' og Foucaults kritikk synes klar. Problemet blir igjen arenaen kritikken fremmes på.

Habermas' tanker om systemverdenens invadering av livsverdenen, og Foucaults kritikk av de objektiverende vitenskapenes ansvar for at enkeltindividene ses på som objekter synes klart å ha ført til en kategorisering av mennesker som avviker fra de gitte normene.

I tillegg til dette kommer den enorme økningen av diagnoser forvaltet av psykologer og medisinsk baserte profesjoner. Denne sykelligjøringen av enkeltindividet synes ytterligere å skape kategorier av pasienter og avvikere med påfølgende individuell fremmedgjøring.

Det denne kritikken og debatten ikke favner er, imidlertid, menneskene som ikke har et valg. Menneskene, som i kraft av det de er faller utenfor normene som frigjør valget om å være med i fellesskapet eller ikke. Og det er nettopp disse menneskene vi, som psykososiale hjelpearbeidere, er satt til å forholde oss til.

Det er disse menneskene jeg insisterer på i utgangspunktet er sveket av - og utstøtt fra - fellesskapet, gjennom de rammene fellesskapet gir i form av lover, regler og normer.

Disse menneskene, som av den allmennheten som styrer normene i et gitt samfunnssystem er betegnet som avvikere, og behandles som svikere.

Disse menneskene, som vi kaller klienter, pasienter, brukere, syke, gale, osv., utgjør en trussel mot samfunnssystemets rammer.

De er avvikere, så de må defineres ut gjennom diagnostikk som legitimerer ikke-deltakelse i det normbaserte prosjektet vi har valgt for vår sameksistens. De er fiender av prosjektet.

I Aksel Sandemoses roman "Varulven" (Sandemose, 1966), i "Steppeulven" av Herman Hesse (Hesse, 1946), og i Albert Camus' "Den fremmede" (Camus, 1965), beskrives virkningen av kulturavviket og intervensjon utenfra på et vis som illustrerer mitt poeng.

I vår åpent uttrykte kultur er bl. a. nazismen valgt som fiende, noe som ofte uttrykkes gjennom angrep fra oss av klart ekskluderende og dømmende karakter gjennom utestenging og rettslig forfølgning.

Mitt poeng er ikke å diskutere slike kulturelle valgs legitimitet eller legalitet, men å peke på at de mekanismer som trer i kraft i stor grad er sammenfallende med de mekanismer vi angriper hos inntrengeren, fienden.

Finnes der en annen måte å forholde seg til fienden, det vi kaller avviket, på?

9.1.1 Jeg selv og de andre. Ole og Eva, de usynlige barna.

På vei inn i verden møtte både Ole og Eva erfaringer i relasjon med sine signifikante nærmeste, som ikke skapte den tryggheten barn spesielt, og mennesker generelt, trenger for å utvikle seg selv og sin egen identitet.

Veien videre i verden skulle bli ensom. Begge disse barna bygde sin identitet på erfaringer av svik, og på de signifikante andres uttrykte konflikter. Begge opplevde fraværet av voksenpersoner og mødre som var syke og omsorgstrengende

Ole opplevde bruddet mellom far og mor, og siden den vandrende søkingen etter relasjoner og sosial sameksistens.

Eva preges av opplevelsen av overgrep mot bror, og av å bli tildelt rollen som "pappas" pike, det snille barnet i familien.

Verden der ute var den eneste muligheten for å bygge identitet. Verden der ute slik to barn, som aldri hadde fått oppleve trygghet, så den.

Begge barna gis, eller tar på seg, roller som de føler gir dem innpass og sosial tilbakemelding, men før dette skjer har deres egne signifikante personer fått tilbud fra hjelpeapparatet uten at det har vært tenkt på konsekvensene av dette for barna.

Ole og Eva har vært usynlige for sine egne nærmeste, verden og hjelpeapparatet, de må derfor gjøre seg synlige. Den eneste måten å synes på er å opptre så avvikende at hjelpeapparatet ikke kan unngå å se dem, så avvikende at de utgjør en trussel mot det eksisterende, og mot de lovverk skolen og hjelpeapparatet er satt til å forvalte.

Begge barna var synlige for verden og for offentlige instanser lenge før de begynte å være så spesielle at det ble maktpåliggende å reagere ut i fra avviket fra det normerte, men ingen intervenerte.

Ole vandret langs veiene i bygda og oppholdt seg på skoleplassen allerede som 4-5 åring, og Eva var den snille jenta som hadde en umulig bror.

De ble sett da Ole angrep rektor og da Eva ble borte fra skolen.

Er det velferdssamfunnets systemverden som gjør at disse barna ikke blir sett, der de faktisk åpenbarer seg for oss på våre felles arenaer?

Fungerer denne systemverden også som en kilde til ansvarsfraskrivelse for det enkelte samfunnsmedlem?

Eller er det bare en naturlig konsekvens av det postmoderne menneskesynet, dette at vi ikke bryr oss om våre medmennesker?

Ser vi ikke en gang barn som lider før de har utviklet en identitet og en atferd som truer de almenne normene og den enkelte forvalter av offentlige hjelpetiltak?

Eller lar vi disse menneskene utvikle sin avvikende identitet for at de skal bekrefte vår egen normalitet?

9.2 Fienden, motpolen - den vi ikke vil være.

Normer, regler og lover er i sine uttrykk beskrivelser av hva en ikke skal gjøre. Den normative faktoren tilkjennegir hva vi ikke skal akseptere at andre gjør i den normbaserte verden vi til enhver tid har konstruert.

I J. P. Sartres bok "Kritikken av den dialektiske fornuft" (Sartre 1960) vektlegger han sterkt at forholdet mellom normalitet og avvik avgjøres av viljen til likeverdig kommunikasjon mellom massen og de som befinner seg i marginalgruppene.

Han ser altså muligheter for et politisk fellesskap selv om enkeltindivider defineres ut av fellesskapet fordi de avviker fra fellesskapets gitte normer. Denne positive forståelsen av verdien av åpen kommunikasjon mellom massen og den definerte avvikeren preget sosialarbeiderutdanningene spesielt på 70-tallet, - da i en bejaende form med fokus på rettigheter og kvaliteter. Dette strider mot den negerende formen samfunnet uttrykker sine normer i.

Gjennom en negering med påfølgende ekskludering, konstruerer vi rammer som er så sterke at den intenderte tilbakeføringen og rehabiliteringen av disse menneskene vi kaller avvikere, i stor grad blir nærmest umulig.

Ord som resosialisering, rehabilitering, habilitering, integrering og tilbakeføring ligger til grunn for en stadig økende aktivitet finansiert av det samme samfunnssystemet som gjennom sine normer har skapt store deler av den ekskluderingen, som igjen legitimerer denne psykososiale aktiviteten. Det uttrykte målet er å få disse menneskene tilbake til den verden vi kaller normalsamfunnet, men vil vi egentlig ha disse menneskene tilbake?

Ønsker vi det vi uttrykker i lovverket, FN-resolusjonen og Haag-konvensjonen, dette at alle mennesker er likeverdige og dermed har like rettigheter, eller trenger vi avvikerne og svikerne som en bekreftelse på vår egen verdi og selvfølelse?

De valg av handlinger en kan observere innen både hjelpeapparat, lokalpolitikk og innen internasjonale organisasjoner, synes i liten grad å avspeile den enigheten om menneskeverd og likeverd som er nedfelt i lover og konvensjoner, i det øyeblikk avviket blir så stort at det oppleves som en trussel.

Det synes som om det fremmede, det man ikke ønsker å være eller å forholde seg til, berettiger valg av handlinger som sterkt bryter med de forfektete idealene. Dette gjelder både i forhold til individuelle avvik, og i forhold til det en har valgt å kalle terrorisme.

I det øyeblikk våre handlinger gjør allmennheten (les: maktforvalterne) utrygg, følger automatisk at overgrep mot inntrengerne, fienden, er berettiget.

Dette synes å gjelde både enkeltindivider, enkeltklienter og grupperinger som truer ens fellesskapet.

Sartre peker på den logiske metodikken for å oppnå integrering. Det som trenges, er en kommunikasjon mellom de som står utenfor, de isolerte, og de som representerer det normbaserte samfunnssystemet. Dette er en selvfølge uttrykt i etiske retningslinjer og prinsipper innen de profesjonene jeg i denne sammenheng henvender meg til, men er det det vi gjør?

Hvem setter premissene for denne kommunikasjonen?

Avspeiler premissene idealene om likeverd og like rettigheter, eller er det en kommunikasjon på normalsamfunnets premisser vi tilbyr i aktiviteten psykososialt arbeid?

Forholder vi oss til avvikernes og klientenes egne sannheter, eller avspeiler aktiviteten avstandtagen og likegyldighet?

Det synes som om Sartres krav til kommunikasjon ikke inneholder de direktiver for denne utvekslingen som er nødvendige for at avvikeren, "Den fremmede" (Camus, 1965), fienden, skal kunne utveksle sin verden og sine sannheter.

9.2.1 Fiendene Ole og Eva.

Det at menneskeverdet er et overordnet ideal, uansett tro, moral, kjønn osv., synes vi alle å være enige om. De fleste av oss er også enige i at menneskeverdet i seg selv ikke skal svekkes av handlinger det enkelte mennesket har gjort, eller av den atferd enkeltmennesket uttrykker seg gjennom.

Humanismen og de antroposentriske holdningene preger alle etiske prinsipper, det være seg internasjonal juss, resolusjoner, som FN's menneskerettighetserklæring, eller internasjonale profesjonsetiske prinsipper.

Men hva skjer når "fienden" nærmer seg?

Hva skjer når menneskets handlinger for oss er så avvikende at de oppleves truende?

Når samfunnssystemets normer trues, synes humanismen ganske raskt å bli byttet ut med en primitiv naturalisme og fornuften med primitive og aggressive reaksjoner styrt av primitive instinkter med reflekser styrt av en del av hjernen noen kaller reptilhjernen.

Så også når barn blir avvikere og truer normalitetens arenaer.

Kan det være mulig at avvikende barn og barn som vagabonderer arenaer vi ikke finner adekvate for alderen også kan oppfattes som fiender?

Eller er de både fiender og samtidig en bekreftelse på vår egen verdi og prektighet?

Det synes som om vi uten vanskeligheter ser barns elendighet i andre land og verdensdeler, samtidig som barn som lider i vårt nærmiljø, overses og neglisjeres.

Skyldes dette en solidaritet med andre lands ofre i form av f. eks. gatebarn, mens våre egne barn blir et eksempel på vår egen forkortkommethet, og derfor en trussel mot våre egne normer?

Ole og Eva var hele tiden synlige både for nærmiljøet og de offentlige instansene og institusjonene.

Det er bemerkelsesverdig at ikke tiltak ble iverksatt før barna selv erklærte det bestående samfunnssystemets normer krig gjennom sin avvikende atfer

Er det vår persepsjonsprosess som er så selektiv at vi nærmest blir blinde, også som profesjonsutøvere, eller søker vi selvbekreftelse gjennom å skape fiender også ut av barn?

Unngår vi å ta til oss det som kommer mot oss ved å vende det Luhmann (Luhmann, 1995) kaller "den blinde flekk" til?

Kulturenes fortellinger, myter og religioner farger brillene vi er tildelt både for å se oss selv og se de andre. De som avviker - de fremmede - ses og evalueres med basis i vår egen kultur, samtidig som avviket og det fremmede i seg selv får oss til å iføre oss kulturens og engstelsens beskyttelsesbriller. Slik bedømmer og fordømmer vi andre uten selv å føle at det er det vi gjør.

Noen ganger blir dette så outrert at kulturen selv ser det uheldige i dette, men når det avvikende og fremmede blir en generell trussel for det bestående etableres fiendebilder som fellesskapet kan samle seg mot. Dette synes også å være tilfellet innenfor psykososialt arbeide når symptomene og handlingene blir for marginale.

Strategiene for å takle dette kan - som tidligere antydte - bli angrep og fordømmelse, men en strategi uttrykt i likegyldighet eller blindhet synes også å være en mulighet.

9.3 Mellom likeverdighet og likegyldighet.

Likegyldigheten er en lammelse av sjelen, en fremskyndet død.

(Anton Tsjekhov.)

De internasjonale og nasjonale instansene som er satt til å regulere og styre grunnlaget for generell og profesjonell aktivitet mennesker imellom, er særdeles klare når det gjelder prinsippene for både generell sameksistens, og når det gjelder normer og prinsipper for aktiviteten profesjonelt, psykososialt arbeid.

Fn's menneskerettighetserklæring slår fast at; *"Alle mennesker er født til frihet og med samme menneskeverd og rettigheter."*

Både nasjonale og internasjonale prinsipper for sosialarbeidere utdyper disse generelle konvensjonene gjennom mer detaljutførmede retningslinjer for hvordan den enkelte profesjonsutøver skal forholde seg til sine klienter/pasienter og fastsetter hvilke etiske prinsipper som er basis for holdningene for dette arbeidet.

Begreper som human rights, solidarity, non discrimination, self-determination, er sentrale både i de internasjonale og de nasjonale prinsipperklæringene.

Yrkesetikken setter likeverd og klientens/pasientens egen integritet i sentrum. Klientens/pasientens egne valg skal respekteres, og tiltakene skal bygge på klientens/pasientens ønsker og ressurser ifølge de yrkesetiske retningslinjene for sosionomene.

Begrepet *likeverd* er altså både uttrykt og grundig støttet opp under i form av spesifisering av hva dette betyr for praktiseringen av det profesjonelle arbeidet.

Klienten/pasienten i sentrum, er honnørbegrepet som stadig uttrykkes både i etiske betraktninger og i de daglige møtene innen de forskjellige instansene og institusjonene.

Honnørordene er der og alle er enige om dem, men hva preger den profesjonsfaglige aktiviteten?

En meget dyktig klinisk nevropsykolog sa følgende da jeg konfronterte henne med min undring over at en ikke ga relasjonsskadede barn den nærhet og de dype relasjoner alle hjelpeprofesjonene er enige om at alle barn, og spesielt relasjonsskadede barn, trenger:

- *Selvfølgelig er jeg enig i at alle barn, spesielt relasjonsskadede barn, trenger nærhet, trygghet og få og tette relasjoner, men det er ikke min oppgave å yte det.*

Min oppgave er å utrede dem slik at andre kan få informasjon om både hva som er problemet, og eventuelt om hvordan de skal arbeide med det.

Ansvar for relasjonsarbeidet ligger hos foreldrene eller hos de som forvalter det miljøterapeutiske arbeidet i institusjonene og instansene som utfører tiltakene.

De handlingene som er nødvendige for at de skadene som utredes, skal behandles, leges eller avhjelpes, ligger ikke inn under ansvaret profesjonene tillegger seg selv, - ifølge den enkelte profesjonsutøver.

Dette medfører at det helhetlige synet på mennesket som ligger til grunn for disse profesjonenes etikk og profesjonelle prinsipper ikke søkes oppfylt i den fragmentaristiske og symptombaserte intervensjonen som tilbys.

Men hva er det som har skapt relasjonsskadene, og hvordan forvalter institusjonene og instansene sitt ansvar?

Tilbyr man relasjoner, eller går tiltakene ut på å spille en konstruert hjelpearbeiderrolle overfor klienter/pasienter som skal gjenoppbygge sin relasjonskompetanse og sine muligheter for å bygge sosiale ressurser?

Når Hegel sier at individet former seg i spennet mellom det allmenne og det partikulære, assosierer sosialarbeideren til den sosialisingsprosessen, den og innordningen under normene samfunnsmedlemmene forutsettes å etterstrebe.

Individer som ikke gjennomgår denne prosessen til normgivers tilfredsstillelse, må få hjelp til dette av profesjonsutøverne tilknyttet det offentlige - allmenne - hjelpeapparatet.

Den ideelle målsettingen for sosialisingsprosessen ifølge f. eks. Hegel, vil være individets muligheter for frihet og utvikling innenfor det gitte samfunnets normer.

Det er altså etter at en er sosialisert og tilpasset en kan oppnå individuell frihet, i følge Hegel og Kant.

Men hva med den som aldri har fått innpass i dette fellesskapet, den som har måttet skape sin egen forståelse av verden, avvikerer og klienten?

Kan vi forvente at de vi har definert ut av fellesskapet på grunn av deres særegenheter skal velge å oppgi sin individualitet og frihet for å oppnå den systembaserte friheten Hegel sier er premien når en er sosialisert, eller er det rimelig å anta at disse avvikerne vil foretrekke friheten i subkulturer som verdsetter deres særegenheter?

Kan en slik forklaring på individuelle valg også gjelde for sykdommer som angst, psykoser, ME, blodtrykksproblemer o. a.?

I de marginalgruppene jeg har arbeidet med - her representert av Ole og Eva - synes nettopp vår store innsats for å hjelpe dem tilbake til det vi representerer å utløse fastlåsing, sementering og aksellerering av avviket og problematikken.

9.3.1 Ole og Eva, når vi blir likegyldige i forhold til barn.

Barna, "Det gåtfulla folket".

De reproduserte arvtakerne, de som skal arve vår verden og føre den videre i vår kulturs ånd.

Disse menneskene som skal oppfylle våre drømmer, både om å reprodusere oss selv, men også om å gjøre alt det vi selv aldri fikk gjort.

Disse små menneskene vi har gitt som hovedoppgave å bekrefte oss selv.

Noen av disse barna, kanskje spesielt andres barn, blir ikke alltid en oppfyllelse av våre drømmer.

Noen av disse barna blir nærmest et mareritt for oss og for våre drømmer, intensjoner, og ambisjoner. Det er disse barna som gir oss valget mellom likeverdighet og likegyldighet. Ikke bare relatert til det generelt medmenneskelige, men også i forhold til hjelpeapparatets tilbud og ytelser. I økende grad baseres disse ytelsene på vurderinger og diagnostikk knyttet til problemer uttrykt gjennom symptomer klassifisert som sykt og avvikende. Dette understrekes ytterligere av en overføring av fokus fra fag og idealer til økonomi og grensenytte målt i suksessfaktorer knyttet til i hvilken grad den investerte kapitalen skaper endringer i de avvik som er uønsket.

Det moderne samfunnets krav til evidens gjennom målbare resultater, reflekterer det instrumentelle fokus, og er som sådann ikke i et resultat av et antroposentrisk, helhetlig syn. På dette viset blir ytelsene fragmentariske knyttet til symptombaserte diagnoser.

Det hele mennesket etterspørres ikke. Dette forsterkes ytterligere av at fokuset på de signifikante systemene velges bort fordi dette er et fokus som krever endringer i systemene - som sjelden er synbart avvikene - og ikke av systembæreren.

For Ole og Eva synes valget for familien, medmenneskene og hjelpeapparatet å ha blitt likegyldighet. Likegyldighet gjennom det å overse, eller vende det blinde øyet/det døde øret til. De er der, men de og deres skjebne er for ubehagelig til å ta inn over seg.

Det synes altså som det er oss, medmenneskene og profesjonsutøverne, som kommer til å velge likegyldighet i stedet for likeverd når vi selv kommer til kort.

Likegyldigheten blir en forsvarsmekanisme, også for profesjonsutøveren.

Disse barneskjebnene vil vi rett og slett ikke se. De er for truende for vår egen verden av illusjoner.

9.4 Fra individuelle forskjeller til dysfunksjon.

Ruiz (1997/2000) hevder at alle mennesker er syke fordi selve oppdragelsen er en parasitt som kontrollerer egenarten og fremelsker negative følelser og frykt.

Dette gir en ny vinkling på det positivt ladede begrepet sosialisering. Er det slik at det særegne som ikke aksepteres diagnostiseres og vektlegges som noe negativt og forstyrrende i enkeltmenneskets relasjon til - og deltakelse i - det samfunnet den enkelte må erfare for å kunne lære?

"Alle er forskjellige, men det er utenpå", påstår en av de sangene som synges når fellesskapet og solidariteten med andre kulturer skal understrekes.

Samtidig understrekes i de vestlige demokratiene at individenes særtrekk og ressurser skal utvikles og bygges videre på. Hva er det så som gjør at enkelte individuelle særtrekk er å oppfatte som positive ressurser som skal odles og påskjønnes, mens andre særtrekk ses på som sykdom og avvik som bør fjernes?

Hva ligger til grunn for at enkelte særegenheter skal diagnostiseres, mens andre umiddelbart blir applaudert?

Utover den uttrykte intensjon om at diagnoser skal identifisere hva som er galt, og hva som bør endres, er diagnosen også en måte å identifisere "de andre", fienden, på?

Ligger den normative vurderingen av individuelle avvik innenfor de samme rammer og kriterier som identifiseringen av "svikeren"?

Som fenomen betraktet er det interessant å merke seg at forekomsten av diagnostiserte ADHD i USA er 8 ganger høyere enn i Norge. Selv Sverige har en hyppighet av denne diagnosen som er 3-4 ganger høyere enn hos oss. Er disse forskjellene objektivt reelle, eller er det det normbaserte fiendebildet som avspeiles i hyppigheten av diagnosene?

Er det verdiene som ligger til grunn for diagnosestigmatiseringen, eller bygger de på strikt vitenskapelige kriterier?

Er det våre holdninger til det spesielle, det særlige, som avgjør om det er en velsignelse eller en forbannelse, en ressurs eller en sykdom?

Hvorfor disse diagnosene, disse merkelappene på det vi oppfatter som galt, sykt eller avvikende?

Er hensikten bare å avdekke og tydeliggjøre enkeltmenneskers særegenheter, dysfunksjoner og sykdom, eller kan behovet for diagnostisering også ligge i et mer generelt behov for å klargjøre hvem enkeltmennesket - klienten - er i forhold til den gruppen profesjonsutøveren representerer?

Det er nærliggende å peke på den klart observerbare forskyvningen av fokus fra det å utøve terapi rettet mot å hjelpe mennesket, til det å definere og å rubrisere problemene med diagnostiske redskaper.

I sin bok "Vårt rollespill til daglig" (1959/1992) beskriver E. Goffman rollene i samfunnets sosiale og profesjonelle samspill med utgangspunkt i dramaturgien i en teaterforestilling. Roller spilles intensjonelt relatert til den setting en opptrer i.

Dette "Livets teater" består altså av forskjellige roller en skal opptre i i ulike settinger og på forskjellige arenaer.

Basisbehov som tilhørighet, forplantning og trygghet synes å danne grunnlaget for individenes intensjonelle atferd på disse arenaene. Slik sett synes mennesket ikke å skille seg fra det vi har valgt å kalle dyr. Basisbehovene er de samme hos mennesket og f. eks. hos reptilene.

Fenomenet er så allment at det i studiet av dyrs atferd utgjør en egen vitenskaplig gren, etologien, da gjerne knyttet til dyreflokkens sosialiseringprosesser og rangordning.

Nå ville kanskje Goffman og andre protestere på denne koblingen til dyreverden med den begrunnelse at dyrenes atferd er intensjonell, men knyttet særdeles utviklede instinkter, men en må antydningvis tillate seg å hevde at de samme instinktene også er menneskelige, og at de synes anvendt i en grad som ikke synes vesentlig overstyrt av intellektet, spesielt når instinkter knyttet til fare og overlevelse trigges.

Jeg velger å si noe om dette i denne sammenhengen fordi våre instinkter for fare, representert gjennom det ukjente - det avvikende, synes å styre deler av vår profesjonelle atferd gjennom vår egen angst for de som er så avvikende for oss at vi velger ikke å forholde oss til det, eller faktisk velger å ikke erfare det gjennom ikke å slippe inntrykket gjennom til vår individuelle og personlige persepsjonsprosess.

Når Goffman i hovedsak hevder at vi inntar - eller spiller - roller relatert til situasjon og arena, vil jeg anføre at dette i liten grad gjelder de klienter denne avhandlingen omfatter, dette fordi disses valg er svært begrensede og lite reelle fordi de måles nettopp i forhold til den verden de avviker fra.

Både de erfaringer som ligger i den enkeltes oppvekst, og den valghorisont disse klientene har for reelle, frie valg relatert til det allment akseptable, er konstruert av et hjelpeapparat som i utgangspunktet har definert disse klientene ut av det allmenne.

Dette igjen, det at valgene er begrenset, ligger til grunn for valg som ligger utenfor allment aksepterte normer, noe som igjen ligger til grunn for allmennhetens behov for en diagnostistikk for å bekrefte at denne atferden og disse menneskene ikke er som oss. En påfølgende diagnostisk stigmatisering har derfor en dobbelbunnet intensjon,

den gir et grunnlag for å forstå og forklare, men også en begrunnelse for å ekskludere - å utestenge - individer fra den allmenne arenaen.

Ut i fra dette kan selve diagnostiseringen både ha flere hensikter, forskjellige målsettinger og ganske uoversiktlige konsekvenser.

For profesjonsutøveren som skal innrette sine tiltak og sin profesjonelle handling på grunnlag av diagnosene, vil dette kunne medføre valg av metodikk som styres av andre begrunnelser, både bevisste og ubevisste, enn hensynet til klientens/pasientens behov.

Dersom valg av metodikk avspeiler profesjonsutøverens egne behov for både bekreftelse og forståelse, i større grad enn av klientenes/pasientenes uttrykte erfaringer, vil profesjonsutøverens såkalte profesjonelle, metodiske handling lett kunne bli et overgrep mot den det skal være et tilbud til.

Goffmann (Goffmann, 1959/1992) vil betrakte det forpliktende løftet som basis for enhver kommunikasjon. Med dette synes han å mene at det den enkelte i en sosial kontekst gjennom sin valgte rolle inngir et løfte om hva han eller hun er - og skal være.

Forholdet mellom klient og terapeut - eller profesjonsutøver, vil derfor være forpliktende ut i fra de roller de spiller i den gitte sammenhengen. Det er bare det at settingen som bestemmer rollene er gitt av den oppdragsgiveren/det systemet som setter premissene for aktiviteten. Rollene er altså tildelt ut i fra oppdragsgivernes/systemets intensjon om oppdragets målsetting.

Den samme oppdragsgiveren - eller systemet - er den profesjonelle aktivitetens konstruktør, jfr. f. eks. Payne (Payne, 1991). De tildelte rollene vil derfor avspeile oppdragsgivernes gitte, allmenne sannhet, og ikke klientens/pasientens forståelse av egen situasjon.

Når så betingelsen for å bli tildelt en rolle i dette systemet er å tilpasse seg rollen, og ikke at rollen skal tilpasses avvikerens/klientens/pasientens egen erfaringsbaserte virkelighet, vil diagnosebetingede og/eller teorifunderte metoder brukt instrumentelt måtte innebære et overgrep mot det mennesket som ikke tillates å være i sin egen virkelighet.

På denne måten vil positive individuelle forskjeller og personlige ressurser gjennom at de diagnostiseres som avvikende, kunne bli til dysfunksjoner og føre til en stigmatiserende ekskludering av enkeltmennesker og grupper.

Det allmennheten forstår som humanistiske ytelser og tiltak, og profesjonsutøverne opplever som teori, diagnostikk og metodikk innrettet etter klientens/pasientens behov, vil derfor lett bli inhumane og undertrykkende gjennom de krav som stilles til

rollene klienten/pasienten skal inn i for å få innpass i de tilbud samfunnssystemet tilbyr gjennom sine forvaltere, profesjonsutøverne.

Det som oppfattes som en humanistisk ytelse vil - på disse premissene - måtte bli et inhumant overgrep.

Gjennom diagnostisering blir enkeltmennesket klar over at det er sykt og behandlingstrengende.

En dialektisk symbiose etableres mellom dette syke mennesket og den enkelte profesjonsutøver som har fått i oppdrag å relatere seg til sykdommen/avviket av profesjonens konstruktør, samfunnssystemet/maktapparatet.

Med dette mener jeg at klientrollen og behandlerrollen er gjensidig avhengig av hverandre, og at begge roller bygges på det Goffman (1959/1992) ville kalle sceneanvisninger. En er altså ikke klient før man oppfyller de krav som settes av hjelpeapparatets konstruktør og premissleverandør.

Det særegne blir sykt.

Det ekstremt særegne, f. eks. autisten - eller for den slags skyld - kunstneren, blir å oppfatte som psykisk syk, å inneha en psykiatrisk lidelse, å være besatt av galskap.

Med dette som utgangspunkt bygges diagnostikken ut, legitimert av en etisk humanistisk forståelse av menneskers verdi, samtidig som disse samme verdiene defineres på normene disse menneskene avviker fra.

Det antroposentriske bygger altså på samfunnssystemets og behandlernes verdier. Dette betyr at vårt fokus er vårt eget verdisystem og vår egen verden, ikke klienten/pasienten og dennes verden.

Diagnostikk vil måtte baseres på å se etter spesielle kjennetegn som dekker diagnosens anførte krav til legitimitet. Dette medfører en objektivisering av det hele mennesket og fører som sådan til en fragmentarisk og tingliggjort forståelse med påfølgende bygging av instrumentell metodikk.

Den erklærte humanistiske målsettingen vil bli inhuman på det vis at den profesjonelle handlingen blir moralsk fundert og ikke etisk basert med basis i den uttrykte, antroposentriske ideologien fra f. eks. yrkesetiske retningslinjer.

9.4.1 Fra søken etter identitet, til utvikling av dysfunksjoner.

Vi vet at barn trenger signifikante andre, nære mennesker som bryr seg, både i tidlige barneår og opp gjennom oppveksten ellers. Det er denne nærheten som skal oppfylle de basale behovene som ligger til grunn for den videre utviklingen

Vi vet at trygghet er det basale behovet som må oppfylles for at et barn skal våge å utvikle seg selv og sin identitet til et integrert menneske, og ikke bare til de roller dette mennesket skal opptre i.

Vi vet at hvis barnet, og mennesket, ikke utvikler sin egen særegne integritet, vil det i stedet basere sin aktivitet på rolleopptredener og gjennom kulturbestemte pålegg om forvaltning av selvet.

Alt dette vet vi.

Likevel lar vi barn som den unge Ole og den noe eldre Eva vagabondere, både følelsesmessig og fysisk.

Ole vandret langs veiene i bygda på leting etter tilhørighet. Mor og far var skilt, mor var syk, og mors nye kjæreste ville ikke ha noe med Ole å gjøre.

Nærmiljøet så han på hans lange vandringer.

Lærerne så han i skolegården. De så også de rollene han ble tildelt av de andre elevene.

De så han utvikle sine særegenheter.

Ole var spesiell - særegen, inntil han ble et problem gjennom ikke å lære seg å lese, og siden en trussel gjennom fysisk å angripe rektor. Han ble dysfunksjonell, og ble tildelt diagnoser som pedagogisk dysleksi, MBD + H (ADHD), grensepsykotisk med autistiske trekk, dårlig impuls kontroll, osv.

Eva gjennomgikk metarmofosen fra "Pappas lille, snille pike", til robust og tøff gjengleder. Men lenge før det hadde mor blitt syk og innlagt på psykiatrisk sykehus, og bror hadde blitt misbrukt. Brors smerteskrig hadde invadert Eva og skapt et ekko av skrekk i det tomme rommet hennes identitet og integritet skulle utvikles i.

Eva forsøkte først å bli usynlig - ikke-eksisterende, - men ekkoet fra all denne smerten ble så sterkt at Eva ikke fant noen annen utvei enn å utvikle først en rolleidentitet, og siden flere, for å kunne leve i dette smertehelvetet.

Hun er altså selvinstruerende, at hun konstruerer sine egne rammer for sin eksistens, i sin kamp for å overleve.

Eva ble ansett som både velbegavet og sosialt godt fungerende, inntil hun valgte sin nye, tøffe rolleidentitet sent i barneskolen. Da ble hun ganske snart oppfattet som dysfunksjonell, spesielt etter at hun droppet ut av skolen.

Så gikk det slag i slag, inntil sentralinstitusjonen for barne- og ungdomspsykiatri denne rollen ifølge psykiatriens premisser.

Ingen kunne forholde seg til Evas særegenheter når disse kom fram. Uttrykket var så sterkt at det straks utløste diagnoser knyttet til dysfunksjonen.

Den særegne Eva ble knapt registrert før mennesket Eva ble borte i all diagnostikken. Eva tilfredsstilte rollekravene.

Mange så disse barna. Intet var skjult i deres egen atferd. De opptrådte i den verden de var satt inn i, og relatert til de fellesarenaer barn inngår i ut i fra både formelle krav - som barnehage og skole, og som deltakere på generelle fellesarenaer som i butikker og relatert til fritidsaktiviteter.

Begge barna kunne også observeres av profesjonelle, både på disse arenaene og relatert til problematikk i den øvrige familien.

Hvorfor ble dett ikke sett?

Hvorfor grep ingen inn?

Er det slik at når det særegne blir for spesielt for våre normer, synes angsten for det avvikende å bli så sterk hos oss, også hos profesjonsutøveren, at den eneste utveien for å føle "profesjonell" avstand blir objektiviserende diagnoser?

9.5 Avvikets og svikets pedagogikk.

Lave og Wenger (1991) understreker nødvendigheten av at mennesker er deltakende - aktive - i den samfunnsmessige praksisen for å kunne ta til seg læring.

Hva vil dette medføre hvis den en er ikke aksepteres av det samfunnet en skal inngå i for å kunne utvikle seg og lære?

På bakgrunn av den begrunnede påstanden i kap. 8.4 om at profesjonsfaglig metodikk pr. def. bygger på bestillingen fra den oppdragsgiveren/det systemet som også har konstruert den aktiviteten profesjonsutøveren er satt til å forvalte, er det rimelig å slutte at metodikken baseres på oppdragsgiverens/systemets og profesjonsutøverens behov - og ikke på klientens/pasientens erfaringsbasert sannheter.

Metodikk innrettet primært mot å søke endring hos klienten/pasienten for å tilpasse klienten/pasienten til systemets normer og allment aksepterte verdier, avspeiler et

menneskesyn som plasserer systemet og ikke individet i sentrum, altså et ikke-antroposentrisk syn på hensikten med metodikk.

Systemverdenens rasjonalitet og logikk har altså forrang for individets særegenheter og behov, noe som bryter med alle de verdier om individets rettigheter vår kultur uttrykt er bygget på, enten en relaterer det til de ti bud eller til Kants kategoriske imperativer.

Dette betyr at grunnholdningene som er basis for utviklingen av metodikken, plasserer normene foran det Løgstrup i sin bok "Norm og spontanitet" (Løgstrup, 1991) kaller livsytringene.

De objektive, allmennhetsbaserte normene får altså en forrang foran individenes individuelle sannheter, ressurser og ytringer.

Med bakgrunn i denne objektiviseringen av forståelsen for profesjonenes konstruksjon avkreves enkeltindividet en livsytring som forholder seg til normene for å få innpass i det hjelpeapparatet som skal gi ytelsene individene etterspør. Konsekvensene av dette vil kunne bli profesjonelle overgrep mot enkeltindividet som ikke kan avdekkes fordi de i seg selv ikke er avvik fra gjeldende normer.

Det er denne faren jeg peker på i dette kapittelets tittel. Faren for at metodikk utvikles på grunnlag av de objektive normene, og ikke ut i fra individets behov.

Dersom klienten/pasienten avkreves å innta en rolle for i det hele tatt å få adgang til profesjonsutøvernes tiltak og ytelser, tiltak og ytelser de samme profesjonsutøverne har introdusert og indusert som behov hos klientene/pasientene gjennom diagnostisering, må dette resultere i en metodebygging og fokusering diametralt forskjellig fra den uttrykte yrkesetikken som forfektes av de samme profesjonene.

En utpeker først den avvikende atferden og/eller de avvikende ressursene hos enkeltindividet.

Neste trinn er en ekskludering av atferdens bærer gjennom å utestenge vedkommende fra det en kaller allmennheten. Som begrunnelse for denne utestengingen, bruker en så kategoriserende diagnostikk for både å bestemme "problemet", og for å vinne aksept på at bestemmelsen om avviket er legitimt.

Dette igjen utgjør både begrunnelsen og grunnlaget for metodeutvikling og målsetting. I en utdyping ville det være nærliggende å bruke eksempler fra psykiatrien, alt fra de små diagnosebetingene fokusvalgene, til f eks Juklerødsaken, men dette velger jeg å ikke ta opp i denne sammenhengen.

Som tema omtales denne objektiviseringsprosessen kanskje spesielt grundig hos Foucault (Foucault, 1961/1991), der han i sin bok "Galskapens historie" beskriver dens skiftende fokus, bestemt av problemenes opplevelse i allmennheten og dets maktapparat.

De spedalske byttes ut med de vansindige, som de gale blir byttet ut med de narkomane i moderne tid i vårt land.

Det synes å være en gjensidig avhengighet mellom allmenhetens behov for å sykeliggjøre og enkeltindividets behov for å bli inkludert gjennom å tilfredsstille kravene som stilles for å oppnå en av allmenhetens diagnoser.

Spesielt gjelder dette vitenskapens rolle i transformeringen av enkeltmennesket fra subjekt, og enkeltmenneskets eget forsøk på å etablere seg selv som subjekt gjennom å speile det individuelle egoet i de systemkonstruerte, objektbaserte normene.

Jeg ser selvfølgelig at dette er det man allment kaller sosialiseringssprosessen, men sosialiseringssprosessen er ikke det jeg velger å fokusere på i denne sammenheng. Det jeg er opptatt av er hvordan profesjonene i hjelpeapparatet tenderer til å utvikle metodikk som tar utgangspunkt i systemenes og kulturenes rasjonalitet, og ikke i en positiv forståelse av individenes særegenheter.

En bygger ned individet slik at det passer inn under normene, i stedet for å bygge opp individet slik at det passer inn i seg selv. En søker å fjerne de delene av identiteten som er avvikende fra normene, i stedet for å bygge den integriteten som gir individet muligheten til å ta ansvaret for seg selv.

I dette ligger profesjonsutøverens svik, nettopp i det at de etiske idealene ofres til fordel for prosjektets intensjon, bestillingen fra oppdragsgiverne om metodikk som får som produkt at individets livsytringer underordnes systemets normer.

Det er på dette grunnlaget en utvikler metodikk som vil måtte bli et overgrep mot den enkelte klient/pasient.

En utvikler metodikk for oppdragsgiverne, mot individenes svik og avvik.

Uten at selve metodeutviklingen og metodikken er emnet for denne avhandlingen, vil jeg peke på at metodikken i forhold til klientgrupperingen atferdsavvik, og klienter som er kategorisert som psykisk utviklingshemmede, nærmest utelukkende består av instruerende atferdsmodifikasjon med basis i behaviourismen.

Livsytringene skal modifieres.

Mennesket skal tilpasses normene.

Adgangen til himmelriket går gjennom normenes nåløye, og normene er basert på en samling av brokker fra individenes individuelle sannheter.

Er det normene, allmenhetens minste felles multiplum av enighet - tilsatt en nødvendig dose makt - som skal styre profesjonsutøverens praktisering?

Det er i dette rommet profesjonsmetodikken synes å hente sin næring.

9.5.1 "Ole's" og "Eva's" pedagogiske og sosialpedagogiske tilbud.

Ole var skolegårdens maskot lenge før han begynte som elev selv.

Han ble utfordret til å ikle seg roller de andre elevene ellers ikke torde å ta på seg.

Hele tiden vandret han i utkanten av, og ofte langt utenfor, allmennhetens normer.

Atferdsavvikler var han lenge før han begynte på skolen, men han var ikke skolens ansvar, han var jo bare et barn.

Ole lærte ikke å lese, og derfor måtte han utredes av PP-tjenesten. Utredningen konkluderte med "ingen spesifikke lese- og skrivevansker", samtidig som den understreket at graden av uro og konsentrasjonssvikt var påfallende.

Skolen, som i flere år hadde observert Oles vagabondering, beordret han om å sitte i ro og konsentrere seg om lesingen. "Sitt i ro og les, så skal du se du klarer det helt fint", sa skolen, etter at de hadde fått tilfredsstilt sitt eget behov for diagnostisering av barnet Ole.

Men Ole lærte ikke å lese, han ble bare mer og mer ukonsentrert og aggressiv.

Så slo han, og da var begeret fullt!

Ole måtte plasseres på institusjon fordi han var farlig - og derfor en trussel mot det bestående og de menneskene som var satt til å forvalte det bestående gjennom systemet "skolen".

Ole var blitt fienden, individet som ødela for oss andre, subjektet vi måtte forsvare oss mot gjennom å gjøre han til objekt for vår fordømming.

Slik fortsatte Oles vandring i det vi velger å kalle hjelpeapparatet.

Barnepsykiatrisk institusjon, en rekke fosterhjem, ungdomshjem, kollektiv, - og til slutt voksenpsykiatriske tilbud, både i form av innleggelse og som poliklinisk pasient.

Mange instanser og institusjoner, og en mengde mennesker å skulle relatere seg til.

Mange tiltak og ytelser fra systemets profesjoner, institusjoner og instanser. Likevel ender det hele opp i at den siste offentlige institusjonen han er på vil skrive han ut etter krav fra de ansatte.

Lille, spinkle Ole har enda en gang fått bekreftet at de voksne menneskene ikke er til å stole på, enda en gang avvises og sviktes han av de voksne.

Ringene er sluttet. Han er tilbake til utgangspunktet. Ingen ønsker å være noe for ham.

Ole hadde fått alt hjelpeapparatet kunne tilby; spesialpedagogikk, utredning av PP-tjenesten, sosialpedagogiske samtaler med lærer og rektor, barnevernsfaglige tiltak,

miljøterapeutisk behandling på barnepsykiatrisk institusjon, relasjonsbyggende tiltak i form av en rekke fosterhjem, miljøterapeutisk arbeid i ungdomsinstitusjon, osv.

Ole hadde fått alt, men han ble bare verre og verre målt ut i fra systemets egne kriterier - uttrykt gjennom et økende antall diagnoser, samt en atferd som i seg selv utgjorde en trussel mot det samme tiltaksytende systemet.

Ole var så vanskelig at selv de tyngste, profesjonelle tiltakene ikke fungerte. Han var så vanskelig at han måtte flyttes fra det ene fosterhjemmet til det andre. Så vanskelig at de ansatte på den offentlige ungdomsinstitusjonen krevde at han skulle skrives ut.

Der var ikke håp for Ole, det profesjonelle hjelpeapparatet - i form av institusjonaliserte tiltak i andre- og tredjelinjetjenesten, så ingen annen utvei enn å oppgi ham.

Det kommunale barnevernet ville ikke gi opp, noe de sitt eget lovverk heller ikke kan gjøre.

Enda et tiltak ble introdusert, oss.

Eva, pappas lille, snille pike, hadde også en mamma som var pasient både på somatisk og psykiatrisk sykehus i Evas tidlige barneår (og forsåvidt også senere). Eva ga ikke til kjenne symptomer på at mors fravær skulle være noe problem.

Faglig sett vet vi bedre.

I hjelpeapparatets profesjoner er der bred - ja nærmest absolutt - enighet om at få og nære signifikante andre er særdeles viktige ingredienser i de første to leveårenes fundamentering av identitet.

Likevel initieres og/eller iverksettes ikke tiltak i fra innleggende instans eller fra det enkelte sykehus mor er pasient på.

Eva er stille og snill, hun lytter og venter.

Eva er etterhvert også skoleflink. Hun kan jo være det, mens hun allikevel lytter og venter.

En dag tidlig i barneskolen er ventetiden over, og den andre Eva var klar til å uttrykke seg.

Nå kommer aggresjonen til syne, og problemene begynner for de menneskene og profesjonsutøverne som er satt til å forvalte barnet Eva.

Den nye Eva inntar skolearenaen, den tøffe og sinte Eva.

Faglig flyter hun enda på det hun lærte de første årene på skolen, men endringen i atferden er slående og påtagelig.

Tilbudet fra skolen er taushet.

På tross av en grundig pedagogisk og sosialpedagogisk kunnskap om schizoide personlighetsendringer, og de traumer som meget ofte ligger til grunn for disse, er viljen til å intervensere med aktuelle tiltak ikke til stede.

Det er Evas atferd som sådann, og hvor mye den undergraver og truer mulighetene for å forvalte det systembaserte ansvaret skolen er pålagt, som avgjør om tiltak skal iverksettes eller ikke.

Tiltakene synes altså i større grad å være rettet mot opprettholdelsen av systemet og systemets normer enn mot menneskebarnet Eva.

Symptomatisk for dette varer tausheten helt til Eva velger å droppe ut av skolen. Da blir hennes valg en trussel mot skolens pålagte undervisningsplikt.

Systemet trues, Eva objektiviseres, og barnet Eva blir til "den fremmede" (Camus 1965).

I tillegg til at Eva blir betraktet som en atferdsavviker, blir hun nå også en fiende fordi hun utfordrer skolesystemets muligheter til å opprettholde seg selv gjennom å tilfredsstille det pålagte lov- og regelverk.

Utveien for skolen er å søke en forståelse av problemet som flytter ansvaret ut av systemet "skole". Det nærliggende er å skyve ansvaret over på foreldrene og peke på at å få barna på skolen er foreldrenes oppgave. Det kan imidlertid ikke gjøres uten at en annen offentlig legalitetsforvalter kobles inn, - nemlig barnevernet.

Barnevernet kobles inn fordi det også foreligger en omsorgssvikt i det at Eva faktisk ikke kommer på skolen.

Hvor ligger avviket?

Hva er sviket?

Hvem er svikeren?

Hvor ligger årsakene til sviket?

Fienden har åpenbart seg.

Tiltakene står i kø for å ivareta systemets selvpålagte forpliktelser, og for å instituere en preventivt forebyggende effekt for å opprettholde systemets egenutviklede normer.

Systemets egenkonstruerte rammer er truet, reaksjonens innhold og forklaringsmåte funksjonalistisk.

Menneskebarnet Eva introduseres til både det kommunale og fylkeskommunale hjelpeapparatet, for til sist å ende opp som en dypt psykotisk ungdom på den statlige institusjonen for barne- og ungdomspsykiatri.

Parallelt med at disse tiltakene introduseres, bygges diagnostikken omkring barnet Eva så grundig at Evas klientkarriere både etableres og sementeres uten at hun behøver å

gjøre annet enn å opptre som vanskelig for det systemet som er satt til å ha ansvar for henne.

En kokong av diagnoser og tiltak er spunnet rundt henne for å isolere henne fra den verden hun truer, og for at denne verdenen - dette systemet - skal ha forvaltet Eva på en måte som gjør at systemet selv ikke kan angripes.

Eva har fått det som finnes av pedagogiske, sosialpedagogiske, miljøterapeutiske, psykiatriske og somatiske ytelser.

Kartlegging av Evas problematikk med påfølgende diagnosebygging fra de enkelte profesjoner, institusjoner og instanser, legitimerer at systemet har gjort sitt ypperste.

Likevel finner jeg Eva i en dyp psykose i systemets spisskompetanseinstitusjon. Tung profesjonskompetanse synes ikke å kunne tilføre henne noe annet enn en ytterligere forverring av situasjonen.

Oles og Evas pedagogiske og sosialpedagogiske tilbud synes tydelig å være innrettet mot den støy de skapte i forhold til de andre elevene, og i forhold til de målsettinger skolen som system er pålagt, samt de normer den enkelte skole og den enkelte lærer preges av.

Det er altså systemets behov for legitimering av egen suksess i forhold til oppdragsgivers betingelser og premisser som søkes tilfredsstillet, ikke det enkelte barns individuelle behov.

Med andre ord er det rimelig å slutte at det er samfunnets behov som prioriteres foran de individuelle behov, selv om også skoleloven forfekter at den enkelte elev skal ha et tilpasset undervisningsopplegg.

Enda klarere blir dette i lys av andre instansers ansvar. Både helsevesenet, sosialtjenesten og barnevernet styres av lover som understreker at grunnlaget for disse profesjonelle instansenes ytelser skal ligge i de individuelle behov.

For begge disse menneskebarna - som etterhvert skulle bli betegnet som klienter, ble ikke tiltak iverksatt før barna utgjorde et problem for de som skulle forvalte påleggene fra oppdragsgiver om hva som skulle skje i systemet "skolen". Skolelovens understreking av individuelt tilpasset undervisning trer altså ikke i kraft ut i fra barnas behov, men som et forsøk på å opprettholde skolesystemets homeostase.

Når så avvikene blir så store at de andre barnas normalitet trues, i tillegg til at skolesystemets ikke makter å forvalte sine forpliktelser, blir avvikene til fiender som siden ekskluderes gjennom individuelle tiltak utenfor klassen, noe som plasserer dem på utsiden av det allmenne.

Institusjonalisering er neste skritt.

Krenkelsen er åpenbar, selv om begrunnelsen alltid knyttes til at tiltaket er en ytelse rettet mot barnet for å "beskytte det mot seg selv", "gi et bedre tilbud", "tilby barnet den spisskompetansen det trenger", osv. Det underlige er at disse barna svært ofte skrives ut til hjemkommunen med begrunnelser som "ikke behandlingsmotivert", "tiltaket er vurdert som lite adekvat for barnet", "utredningen konkluderer med at

barnet er varig behandlingstrengende, og at det derfor er tjent med et tilbud i hjemkommunen", o. l.

Disse institusjonene er igjen skolert i tiltak for skjerming av barna, f eks det Eva opplevde og som trigget hennes dyp-psykose, og f eks holding, innesperring på sikringsroms.

Barna blir så voksne. Voksne er de etter lovverket når de er 18 hvis ikke barnevernet bruker lovverket til å utvide aktuelle tiltak etablert før barnet er 18 med de inntil tre årene loven hjemler. Etter voksenalder er oppnådd venter skjermingstiltak som glattcelle i regi av politiet eller isolat og reiming innen psykiatrien, - hvis ikke psykofarmaka blir brukt mot den aggressive atferden.

Men i denne sammenheng handler det altså om barna.

Det pedagogiske og sosialpedagogiske tilbudet stiller som grunnbetingelse at det enkelte barnet tilfredsstillt - eller pretenderer å tilfredsstillt - en allment akseptert rolle for å frigi aktuelle tiltak.

Ut i fra skoleverkets holdninger og ressursituasjon finnes det lite rom for primær- og sekundærforebyggende tilrettelegging for den enkelte elev.

Tiltakene for f. eks. det atferdsavvikende og/eller ressursavvikende barnet blir derfor ikke iverksatt før systemets homeostase trues. Da utredes barnet, ikke som et helhetlig individ, men ut i fra det symptomet som truer det aktuelle systemets normer; barnet blir en fiende, og stenges etterhvert ute fra allmennheten i det enkelte system.

En er altså ikke genuint interessert i enkeltindividet, som lovene pålegger en, en er opptatt av de deler av enkeltindividet som truer systemenes normer og som utfordrer balansen i det en kaller den allmenne forståelsen, det Sartre vil kalle den allmenne sannhetens samling av løgner.

Denne formen for pedagogisk og sosialpedagogisk profesjonell aktivitet, der symptomene som er negative og truende for allmennhetens normer, er triggende for iverksetting av tiltak, vil altså ha som målsetting å helbrede allmennhetens angst i større grad enn at de vil være ytelser rettet mot enkeltindividet.

Med utgangspunkt i Løgstrups, (Løgstrup, 1983) tanker om livsytringene betyr dette at det profesjonelle bidraget må anses som uetisk fordi normene blir overordnet livsytringen; jfr. også f. eks. Habermas (Habermas, 1983), Levinas, (Levinas, 1996), o. a..

Det profesjonsfaglige tilbudet må derfor betegnes å være et overgrep mot enkeltindividet for å oppnå en målsetting om opprettholdelse av allmenhetens eksisterende normer.

Det er altså målsettingen om opprettholdelsen av homeostasen i allmennhetens sett av normer som styrer resosialiseringen og rehabiliteringen av enkeltindivider, definert ut av den samme allmenheten som har definert ut individene.

Målet er en endring av enkeltindividet for å tilfredsstille et gitt sett av normer, det er altså ikke et humanistisk basert ønske om å oppfylle enkeltindividets menneskerettigheter.

Min påstand er altså at de pedagogiske og sosialpedagogiske tiltak som iverksettes, enten det er av skoleverket eller barnevernet, har som målsetting å reetablere ro i de allmenne systemene, ikke å gi enkeltindividet muligheter for å utvikle individuelle ressurser og egen integritet.

Her ligger sviket slik jeg ser det, i løggen om tiltakenes intensjon, og i bedraget som aktiviseres når disse tiltakene iverksettes.

Bedraget som ligger i at en hevder lojalitet og solidaritet til enkeltmennesket og klienten, mens en styres av de samme normene som definerer individet som klient og hjelpetrengende.

9.6 Sviket, løggen og bedraget.

Sviket er tosidig og i liten grad bevisst hos profesjonsutøveren.

Profesjonsfaglige samtaler med kolleger og samarbeidspartnere, spesielt i forbindelse med drøfting og diskusjon av begrepet utbrenthet, avdekker liten selvinnsikt når det gjelder manglende samsvar mellom det en hevder å ville gjøre, og det en faktisk gjør.

Når det er sagt innbefatter ikke dette den opplevde følelsen. De fleste av de sosialarbeidere jeg snakker med om dette emnet, føler at de ikke får gjort det de faglig sett ønsker å gjøre.

Dette begrunner de så i at det systemet de arbeider under ikke har ressurser, eller ikke tillater at en velger å etterstrebe det kvalitativt ideelle fremfor det kvantitative.

Mine erfaringer tilsier at profesjonsutøverne alltid vil hevde at de etterstreber å gjøre det ideelle, men at de meget sjelden makter å begrunne hvorfor de ikke også praktiserer denne målsettingen i sin profesjonelle aktivitet (ut over den før nevnte begrunnelsen om manglende ressurser fra arbeidsgiver).

Uten at dette med utbrenthet er tema for denne avhandlingen, vil jeg peke på at denne manglende bevisstheten fratrukker profesjonsutøveren muligheten til å ta ansvar for spriket mellom idealer og praksis - og dermed også skaper en profesjonell aktivitet som oppleves å være uten mening.

I tillegg til dette er det rimelig å anta at den mangel på mening som oppleves hos profesjonsutøveren også vil prege relasjonen mellom profesjonsutøveren og klienten gjennom den symbiotiske avhengigheten relasjonen betinger.

Den manglende bevisstheten om fenomenet hos begge parter, samtidig med den gjensidige avhengigheten, legger et sterkt grunnlag både for utvikling av en symbiotisk relasjon, og for at denne skal bli negativt altruistisk, altså gjennom at en føler bekreftelse i at relasjonen bygger fellesskapet på en gjensidig elendighetsopplevelse.

9.6.1 Det symbiotiske sviket.

Jeg har tidligere antydnet at det å bli klient eller pasient krever at man tilfredsstiller kravene som stilles for å oppnå denne statusen. Man må altså oppfylle krav til diagnostisering av avvik eller sykdom for i det hele tatt å få de ytelser profesjonene er satt til å forvalte.

Først når individet tilfredsstiller disse kriteriene, blir dørene til hjelpeapparatet åpnet og mulighetene for hjelp trigget.

Dette betyr at det er en gjensidig avhengighet mellom klienten/pasienten og profesjonsutøveren/forvalteren etter at premissene for relasjonen er oppfylt.

Kriteriene for å betegne situasjonen som symbiotisk er altså til stede, ikke bare i form av den dialektiske avhengigheten i relasjonen, men også fordi den normbaserte rollekonstruksjonen betinger at tiltak iverksettes med utgangspunkt i de konstruerte rammene som ligger i forvaltningsoppdraget.

Symbiosens absolutte gjensidighet vil måtte resultere i en lojalitetskonflikt basert på konstruksjonens intensjon og bestilling. Forholdet mellom profesjonsutøveren og klienten/pasienten vil derfor bestå i en makt-avmakt-relasjon der klienten/pasienten lett blir fienden fordi han eller hun i utgangspunktet - pr. definisjon, vil utgjøre en trussel for oppdragsgiveren i form av de avvik som uttrykkes for å bli tildelt status som klient/pasient.

Sirkelen er sluttet, og regnskapet må bli negativt fordi de ressursene som settes inn ikke er produktive for noen av partene.

Marginalposisjonenes elendighet konstituerer systembasert, profesjonell makt.

9.6.2 Løgnen; - fra pretensjon til intensjon.

Grunnlaget for den negative symbiosen ligger i lojalitetskonflikten utløst av spriket mellom profesjonsutøverens faglige idealer, prinsipper og etikk, og de pålegg oppdragsgiver tilkjenner i form av konstruksjonens intensjon og om opprettholdelse av konstruktørens eget system.

Dette er hovedtemaet i avhandlingens "Del V" og omtales i dette kapitlet bare som svikets og symbiosens lojalitetsdilemma - og som grunnlaget for kontradiksjonen mellom de uttrykte idealene og praktiseringen, det jeg i dette kapitlet kaller løgngen.

Løgngen synes å ha sine røtter i profesjonenes dilemmaer knyttet til lojalitet.

Skal en følge yrkesetiske prinsipper om at klienten skal være i sentrum, eller skal lojaliteten ligge hos oppdragsgivers behov for homeostase og konservering av det eksisterende samfunnssystemet?

Skal klienten tilpasses systemet slik at systemets moral kan opprettholdes, eller må systemet endre sin moral gjennom å etablere normer som inkluderer klienten og dennes særegenheter?

9.6.3 Bedraget; - profesjonenes svik.

Som jeg allerede har påpekt ligger profesjonenes svik i alle fall på to plan; sviket mot klienten/pasienten, og sviket mot egne profesjonsetiske idealer og prinsipper.

En indirekte følge av dette vil være at også de profesjonelle aktivitetenes konstruktør, det normbaserte samfunnssystemet, vil inngå i en negativ symbiose med sine egne forvaltere.

Samlet vil symbiosenes partnere drives videre av en nærmest absolutt enighet om intensjon og etikk, samtidig som forvaltningen og praktiseringen av denne enigheten blir kontradiktorisk i form av at systemenes normer og moral forsøkes opprettholdt.

Enigheten om at klienten og klientens behov, ressurser og ønsker skal være i sentrum, synes absolutt. Samtidig utgjør klientens avvik/sykdom/problem et krav om endring, både av klientens uttrykk og av de systemer klienten inngår i.

Samlet blir dette en trussel for samfunnssystemets normer og moral.

9.6.4 Lojalitetskonfliktens passive homeostase.

Sviket ligger i ambivalensen.

Ambivalensens konsekvens er passivitet.

Passiviteten er en følge av lojalitetskonflikten.

Lojalitetens paradoksale uttrykk er likegyldigheten.

Det synes som om harmoni og ro er overordnede ønsker for den menneskeheten systemverdenen forsøker å oppdra. Ekstra uttrykt blir dette i rike land der man kan se seg råd til å betale nødvendige tiltak i form av offentlig omsorg og/eller nødvendig, allmennpreventiv institusjonalisering og utestenging (jfr justisministere Storbergets uttalelser juli 2008).

I økende grad synes det som om mennesket ønsker å slå seg til ro når primærbehovene er oppfylt. Problemer og uro har en betalt skatt for at andre skal ta seg av, er velferdsstatens og systemets ansvarsfritagende læresetning.

Velferdsstatens samfunnsystem har ansatt profesjonsutøvere for å ta seg av hjelpeptrengende i skoleverk og hjelpeapparat.

Men disse andre, profesjonsutøverne, er jo også mennesker som stort sett etterstreber den normbaserte harmonien, både for seg selv og sine klienter.

For det levende mennesket, individet i sin eksistens, men også for profesjonsutøveren, må livsytringen gå forut for normen. Hvis ikke vil de samfunn vi bygger og inngår i bli styrt fatalistisk, med utgangspunkt i en naturalistisk basert instrumentalisme.

Normer og moral må være et produkt av de samlede livsytringer (jfr. f. eks. Kant, Habermas, Levinas, Løgstrup o. a.) for at et samfunnssystem skal kunne forholde seg til alle sine medlemmer med en aksepterende, ikke-ekskluderende holdning.

Sviket ligger i det å velge å ikke gjøre det en vet en burde gjøre.

Dette sviket kan begrunnes på flere måter.

For det første kan det tillegges en lojalitet til det system hjelpearbeideren er tilknyttet og eventuelt ansatt i.

Dernest kan det knyttes til lojaliteten til den allmenngyldige forståelsen hjelpearbeideren selv tilhører.

Og sist, men kanskje ikke minst, knyttes til hjelpearbeiderens manglende evne eller vilje til profesjonell refleksjon og praktisk etikk.

9.7 Sviket, og det individuelle ansvaret.

Ansvaret for dette valget kan ikke plasseres på samfunnssystemet eller andre systemers oppdrag, normer eller moral. Ansvaret er individuelt, og det står i forhold til individets egne etiske og profesjonelle valg. Det å effektivere en ordre fratår ikke individet ansvaret for egne handlinger (jfr. f. eks. Nürnberg-dommen).

Jeg vil imidlertid gå videre fra spørsmålet om ansvar for egne valg og handlinger. For meg er det også et valg å ikke velge, og det påfølgende; å ikke handle.

I denne sammenheng skal jeg ikke gå inn på dette klart eksistensielle emnet i særlig grad, men vil tillate meg å antyde at det Habermas kaller systemverdens invadering av livsverden, også fjerner det eksistensielle ansvaret for det å ikke velge gjennom den instrumentaliseringen som er konsekvensen av vektleggingen av forvaltningskompetanse.

Forvaltningskompetansen synes for meg også å utgjøre en forskyvning av fokus fra den individuelle klienten til forvaltningen av objektet "klientens" systembaserte rettigheter.

Dette er kjernen i mitt anliggende, det å illustrere konsekvensen av profesjonsutøvernes valg for de klienter som er så spesielle (les: avvikende) at de oppleves som truende for samfunnssystemet og den enkelte profesjonsutøver i det profesjonelle systemet denne inngår i.

For å gjøre dette innfører jeg begrepet "erfaringens erfaring" og bruker dette også i min egen undringsprosess i forhold både til klientenes uttrykte erfaring og med basis i min egen profesjonelle praksis, min teoribakgrunn, og mine etiske grunnholdninger.

Min undring sentrerer seg om hvorfor det enkelte mennesket ikke synes å bli sett, - verken av de menneskene som omgir det i nærmiljøet, eller av profesjonsutøverne, - før dette enkeltindividet truer det bestående.

For å undres over dette velger jeg tre vinklinger; den selektive persepsjonsprosessen, profesjonsutøverens lojalitet og den diagnosebaserte fragmentariske objektiviseringen.

Disse tre vinklingene settes så inn i det jeg kaller "den profesjonelle ambivalensens dilemma", som avspeiles i en observert sprik mellom yrkesetiske idealer og profesjonell praktisering.

For å kunne si noe om dette spriket velger jeg i Del V å knytte dilemmaet opp både mot profesjonsetiske prinsipper, generelle forfektete grunnholdninger og til de rammer oppdragsgiverne har satt for forvaltningen av aktiviteten "helse- og sosialfaglig arbeid". I tillegg til dette, - og med spesielt fokus, vil jeg vektlegge å relatere det til noen valgte filosofiske vinklinger som både vil kunne belyse problematikken, og legges til grunn for alternativ metodeutvikling og en ny og annerledes praktisering.

For Ole og Eva bekreftes sviket igjen og igjen.

De kommer aldri inn i det vi kaller allmennheten. Som ungdommer og unge voksne er de enda fjernere fra å være inkludert enn de var som barn.

Samfunnssystemets hjelpeinstanser diagnostiserer dem tyngre og tyngre som det vi andre - allmennheten - ikke ønsker å være.

Begge - både Ole og Eva - instruerer til slutt seg selv inn i en verden der verken foreldre, familie eller hjelpeapparat kan nå dem, inn i psykosen.

Del V.

"Sosialt arbeids konstruksjon og profesjonsetikk i lys av noen vitenskapsteoret- iske tilnærminger."

- *Praktikerens dilemma.*
- *Konstruksjonen "Sosialt arbeid".*
- *Sosialarbeiderens profesjonsetikk.*
- *Generelle vitenskapsteoretiske betraktninger og samfunnsforståelse.*
- *Vitenskapsteori og mening knyttet til forståelsen av materialet.*

10. Praktikerens dilemma.

Kapittelet fokuserer ikke på sosialt arbeids historikk og tradisjonen som sådann, men på den forståelse, de tanker og den etikken som ligger til grunn for den profesjonelle utøvelsen av aktiviteten, illustrert i presenterte kasus.

Med utgangspunkt i fortellingene synes jeg en kan slutte at "Ole" og "Eva", - og de barna, menneskene og klientene de representerer, beveger seg i en verden av svik fra voksenpersoner, representert av både foreldre, forvaltere og profesjonsutøvere.

Når disse slutningene er blitt forsøkt lagt fram for profesjonsutøvere i min egen krets, utløses respons som stort sett kan sammenfattes i følgende to utsagn:

- "Ja slik er det, og jeg har hatt denne dårlige samvittigheten hengende over meg i alle år."
- "Ja dette er noe alle er enige om, men når politikerne pålegger oss alt dette arbeidet uten å følge det opp med tildeling av ressurser, må det bli slik."

Det lovverket som danner grunnlaget for sosialt og barnevernfaglig arbeid, og de pretensjoner som ligger til grunn i lovverkets intensjoner, er grunnleggende positive. Likevel synes det som om de klientene jeg her refererer til, ikke får den hjelpen de trenger slik at deres særegenheter tas vare på, samtidig som de får en meningsfull eksistens innen det vi kaller allmennheten.

Ansvar for både den mellommenneskelige aktiviteten og for forvaltningen av de faglige profesjonsidealene synes i liten grad å være vurdert som overordnet i forhold til å gjøre handlingsvalg i praktiseringen av faget og/eller yrket.

Den forfektede respekten for klienten og postulatet om at klienten skal være i sentrum, - samt idealer knyttet til barns, sykes og utviklingshemmedes rettssikkerhet, synes å underordnes krav og forordninger fra det Habermas betegner som systemverden uten at dilemmaet dette må utløse, blir satt ord på eller drøftet.

I denne verdenen av mellommenneskelig vakuum og manglende solidaritet til subjektene, i dette tilfellet barna, vagabonderer små og store enkeltmennesker omkring for å finne mening.

Hvordan kan det bli slik i et system som både pretenderer å bygge på humanisme og som tilkjenner intensjoner der klienten skal stilles i sentrum og at barn skal ha det godt?

Hva kan ligge til grunn for at den enkelte profesjonsutøver valg av solidaritet og handling?

Som praktiserende sosialarbeider overfor barn og unge med atferdsavvik, som PP-rådgiver, samt i min rolle som kunnskapsformidler i utdanningene i sosialt arbeid, barnevernsarbeid og pedagogikk, er det meget vanskelig å unngå å merke seg disse profesjonenes faglige fiaskoer innenfor feltene psykososiale problemer, atferdsavvik, rusmisbruk etc., ut i fra en målsetting om (re)integrering, resosialisering og

normalisering, - eller ut i fra det sosialarbeiderutdanningene og helsevesenet ifølge dagens begrepsbruk vil benevne som rehabilitering eller habilitering.

Dette dokumenteres generelt i statistikk, - jfr. f. eks. NIBR rapport 1991:2. Spesielt klar er tendensen i arbeidet med rusmisbrukere. Forklaringen kan ligge i at kriteriet "avhengig av rus(mis)bruk" er så entydig og lett å diagnostisere, men også i at avvikene i rusmisbrukerens klientkarriere sammenfaller med gruppen "atferdsavvik" generelt på områder som manglende skolegang, dårlige oppvekstvilkår, tidlig klientifisering, - med en påfølgende nomadetilværelse og vagabondering innen hjelpeapparatet som konsekvens.

Min ambisjon er å se på den tenkningen profesjonsutøveren legger til grunn for det profesjonelle handlingsvalget som fører til praksis, - samt i hvilken grad denne tenkningen gir seg uttrykk i handlingsvalg som er i samsvar med lovverkets uttrykte intensjoner og de føringer som ligger til grunn i de yrkesetiske retningslinjene.

Gjennom denne vinklingen mener jeg å kunne avdekke grunnlaget for valgene av intervensjon, samt finne noe av årsaken til at praktiseringens suksessrate i forhold til målsettingene er så lav.

I tillegg til profesjonsutøvernes valg av praktisering overfor den enkelte klient og gruppering, vil jeg se nærmere på forholdet mellom den enkelte profesjonsutøvers uttrykte intensjon, de yrkesetiske idealene og den intervensjonen som faktisk utøves gjennom handlingen "praksis", heretter kalt praktisering.

Ut fra et ønske om at dette arbeidet skal danne grunnlag for utvikling og endring innenfor profesjonsmetodikken, finner jeg det nødvendig å presisere både konfliktene som ligger i det å vitenskapliggjøre menneskelig aktivitet, og i ambisjonene om å utøve en kritisk, til dels avslørende avdekning av profesjonenes mangel både på resultater og faglig konkordans i de holdninger som synes styrende for valg av målsetting og metode i den daglige praktiseringen av profesjonsrollene overfor klientene.

Valget av vitenskapsmetodisk vinkling måtte ha som målsetting å legge fram Oles og Evas fortellinger på en måte som ville skape opplevelser og refleksjon hos leseren

For å gjøre dette har jeg valgt en narrativ metode som gjør det mulig for leserne selv å oppleve, for deretter å ha muligheter til å forholde seg til egne opplevelser i stedet for forfatterens betraktninger om det fremlagte materialet.

For å nærme meg ambisjonene i denne - i utgangspunktet uvitenskaplige - målsettingen, er det altså nødvendig å si noe om vitenskapsteorien, i mitt tilfelle knyttet til den fortellende/narrative metodikk, jeg velger å støtte meg til.

Mitt ønske er altså å formidle egne erfaringer i et språk og en form som reproducerer min opplevelse hos leseren i form av en empatisk fundert forståelse av det enkelte barns fortellinger.

Utfordringen vil være å nå inn til leseren gjennom dennes kulturbaserte profesjonsforståelse slik at materialets uttrykk makter å formidle erfaringer i en felles forståelsesfære.

10.1 Sosialt arbeid - fra idealer til praktisk utøvelse.

Jeg er selv profesjonsutdannet i 70-åra, en tid preget av radikalisme både politisk og sosialt, - og i en profesjon, som i sine holdninger og idealer var venstreradikal i den forstand at en anså målet for det å være sosialarbeider var en overflødiggjøring av seg selv og sin egen profesjon gjennom å skape så store og revolusjonerende endringer, at sosialt arbeid ikke lenger skulle være nødvendig.

En sosial revolusjon var målet. Ikke bare skulle vi omfordele godene, vi hadde også en målsetting om å skape et rettferdig samfunn der internasjonale konvensjoner og erklæringer, som Haag-konvensjonen og FN's menneskerettighetserklæring, skulle bli styrende for samfunnskonstruksjonene og allmenhetens daglige sameksistens.

Slik skulle det snart vise seg at utviklingen ikke ble.

Sosialarbeiderprofesjonen ble fundert på en anakronistisk modernitet som forlenget var erstattet av holdninger innenfor en positivistisk samfunnsforståelse hos både styrende politikere og det byråkratiet som legger rammene for de oppdragene profesjonsutøverne skal løse.

Anakronistisk også fordi de klart uttrykte humanistiske idealene i profesjonsetikken i mindre og mindre grad syntes å samsvare med den virkeligheten idealene skulle praktiseres i og med den praktiseringen profesjonsutøverne valgte.

Et eksempel på dette er forståelsen av selve begrepet "revolusjon".

I de radikale 70-åra ble begrepet forstått som en revolt, altså en progressiv omveltning av det etablerte.

I en populærvitenskaplig forståelse innen samfunnsvitenskapene ville begrepet kunne tolkes som en tilbakevending til et tidligere opplevd stadie i den historiske tradisjonen, et tilbakeskritt.

Da Zygmunt Baumann skulle gjenutgi sin klassiker "Culture as Praxis" i 1999 (første gang utgitt i 1973), fant han det nødvendig å skrive en ny introduksjon på ca. 50 sider der han, med utgangspunkt i Gordon Allports tese; "We never solve any problems,

we only get bored by them”, funderer sin nye vinkling med utgangspunkt i følgende sitat:

“If it is true that one cannot enter “the same” river twice, it is also true that the river of thoughts cannot be entered twice by “the same” idea.

We proceed nowadays not so much by continuous and cumulativ learning, as through a mixture of forgetting and recalling.”

Bauman: “Culture as Praxis”, 2. edit.1999, s. VIII.

Jeg forutsetter at dagens sosiale og psykososiale arbeid generelt kan betegnes som individsentrert og liberalistiske i ånd og praktisering. Hvis så de idealene en forfekter - og pretenderer å arbeide etter - befinner seg i en politisk tradisjon, i form av f. eks. kommunisme/sosialisme, vil dette kunne bety at sosialarbeideren må etterleve idealer fra modernismens sosialdemokratiske ånd.

Sosialarbeideren befinner seg altså i en dobbelt-bundet situasjon uten samsvar mellom idealenes strenge pålegg og den kultur og tidssfære arbeidet skal praktiseres i.

For Ole og Eva betyr velferdssamfunnets verdier en omplassering av ansvaret for medmennesket fra det mellommenneskelige til det offentlige.

Fordi de utvikler seg til marginalklienter vil denne ansvarsforskyvningen bli ekstra tydelig.

Både medmenneskene i nærmiljøet og de semiprofesjonene, som lærere og helse- og sosialarbeidere, som bringes inn i disse barneskjebnene, synes ikke å makte den smerten som ligger i det å forholde seg til disse barnas historier. Det pålagte ansvaret for barnas situasjon flyttes derfor til stadig nye instanser og institusjoner.

Sosialarbeidernes dobbeltrolle gjør at utviklingen i klientkarrierene aksellererer gjennom en økning av marginaliseringen hos barna. Dette synes igjen å bevirke en forflytning av lojalitet og solidaritet fra klienten til systemet.

Disse barneklientene synes å bli en trussel mot profesjonsutøvernes faglighet og etikk fordi problematikken i seg selv truer både profesjonskonstruktørens normer og profesjons-utøvernes egne verdier, tilknytninger og nettverk.

10.1.1 Eksterne, allment aksepterte forutsetninger.

Jeg tillater meg, i kritiske anmerkninger og i annen form for evaluering, å legge internasjonale konvensjoners uttrykte holdninger om menneskenes likeverd, avspeilet bl. a. i internasjonale og nasjonale yrkesetiske retningslinjer for sosialarbeidere og sykepleiere, som hovedpremiss for mine videre betraktninger.

FN's menneskerettserklæring av 10.12.1948 er meget ambisiøs både når det gjelder menneskeverd, likhet og rettigheter. Dette fastslås allerede i artikkel 1. der det bl. a. heter:

“Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter.”

Denne ambisiøse holdningen avspeiles igjen i FN's konvensjon om barnets rettigheter av 20.11.1989, ratifisert av Norge 08.01.1991, der det heter i artikkel 3. 1. ledd:

“Ved alle handlinger som vedrører barn og som foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal det først og fremst tas hensyn til hva som gavner barnet best.”

Norsk Sosionomforbunds “Erklæring om etiske prinsipper i sosialt arbeid”, vedtatt i 1989 og revidert i 1992, samsvarer i meget stor grad med den internasjonale sosialarbeiderorganisasjonens yrkesetiske retningslinjer. Hovedpålegget i begge er at klienten skal ha frihet og mulighet til selvrealisering med utgangspunkt i selvbestemmelsesretten.

Sosialarbeiderens oppgave er å legge til rette slik at klientens muligheter for å oppnå sine målsettinger maksimeres.

For å se på forholdet mellom intensjon og praktisering finner jeg det nødvendig først å avklare grunnlaget for valg av fagmetodikk og valget av vitenskapsmetodisk tilnærming.

Både praktiseringens metodikk og teoretiseringens modell- og metodebygging bygger på holdninger, normer og trender i kulturen, altså i den allmenne forståelsen.

Det som imidlertid er interessant i denne sammenheng er om valg av vitenskapsmetode ikke bare er fundert i et vitenskapelig ideal, men om det også kan være motivert av profesjonens eget behov for begrunnelse av egen eksistens.

For stort samsvar mellom vitenskapsmetode og profesjonsmetode vil derfor lett kunne bli avgrensende i stedet for utviklende.

Avstanden fra teori, gjennom idealer, til praktisering trenger imidlertid ikke å være så stor.

Således kan Foucaults skepsis til anvendelsen av begrepet "vitenskap" om studiet av mennesker og samfunn i boken "The Order of Things", (Foucault, 1990), ses bort fra om vitenskapsmodellen og -metodikken også har som intensjon å tilføre erfart viten.

Kravet om å akseptere den erfaringsbaserte kunnskapen som vitenskap vil derfor kunne avgrenses til et krav om konkordans mellom det en hevder å stå for og det en faktisk gjør.

Samsvar mellom idealer og handlinger (praktisering) vil være mitt hovedanliggende i min egen profesjonsutøvelse, samt være styrende for valg av metode i den vitenskapelige avdekningen av praktiseringens motiver og konsekvenser.

Samfunnets fokusering på det objektivt målbare, det som kan måles i en cost-benefit analyse, der den valgte praktisering baseres på oppdragsgivernes forståelse av grensenytteeffekten i større grad enn av det profesjonelle idealet, gir et grunnlag for forståelse av dette. Dette evidensbaserte arbeidet med medmenneskers skjebner vil både måtte bli instrumenelt knyttet til bestemte målekriterier og umenneskelig i form av den generelle objektiviseringen som kreves iverksatt for å gjøre resultatene målbare.

I så stor grad er dette logisk forståelig at det er rimelig å slutte at denne grunnholdningen også styrer ideen bak konstruksjonen av aktivitetene sosialt arbeid, sykepleie, pedagogikk o. l.

Bengt Molander vektlegger, i sin bok "Kunnskap i handling begrepet" tyst kunnskap (Molander, 1996) som sentralt i psykososialt arbeid.

Den tause kunnskapen, - denne kulturbaserte og holdningsbaserte kunnskapen, inneholder også erfaringskunnskapen.

Denne kombinasjonen av holdninger og erfaringer er symbiotiske i sin karakter, samtidig som utviklingen av denne kunnskapen styres av persepsjonsprosessens valg av erfaringer. Det er dette valget av erfaringer som avgjør hvordan praksis vil komme til uttrykk på grunnlag av denne tause fingerspitzgefühl-kunnskapen. Denne formen for kunnskap har vært - og er - sentral i sosialarbeiderens praksis.

Når så de siste års psykogenetiske forskning tilkjennegir teorier som antyder at kultur og kulturelle erfaringer lagres i genene (se f eks Martin Potshka ved universitetet i Wien), Vil kulturen bli desto mer styrende i de avgjørelser profesjonsutøveren skal ta i det psykososiale arbeidet.

Mitt poeng er altså ikke at denne kunnskapen ikke er viktig. Det jeg vil peke på er for det første at en velger sine erfaringer og at en velger bort erfaringer som en ikke makter å forholde seg til fordi de oppbeholder for mye smerte og derfor er for truende for en selv, og for det andre at den er moralbasert, altså konserverende, for det som anses å være det normale.

Denne formen for erfaringer kan profesjonsutøveren - og for så vidt ethvert menneske, mestre på to grunnleggende vis.

For det første kan erfaringene være så traumatiske at de blir fortrenget, for siden å fungere som et varsel om fare, om at lignende atferd og opplevelser er en trussel.

For det andre kan slike erfaringer takles ved å skape avstand til dem gjennom en objektivisering, eller det som gjerne blir en problemfokuset diagnostisering innen hjelpeapparatets profesjoner, instanser og institusjoner.

På dette viset vil den tause kunnskapen også kunne bli ekskluderende og fordømmende, mens den kunnskapen jeg kaller erfaringens erfaring vil kunne bli mer klientfokuset, forutsatt at den bygger på den annens forrang for jeg-et, slik det blir uttrykt hos Løgstrup i "Den etiske fordring", (Løgstrup, 1956), og hos Levinas' "Den Annens humanisme", (Levinas 1996).

Foucault (Foucault, 1973) og andre har etterlyst erfaringsbasert kunnskap innen forskningen. Spesielt gjelder dette i forhold til arbeid med mennesker. Innen helse- og sosialarbeiderprofesjonene, og i økende grad også innen pedagogikken, snakker en om "taus kunnskap". Denne tause kunnskapen skal basere seg på både det lærte, det erfarte, og de menneskelige ressursene hos profesjonsutøveren.

Ole og Eva skulle altså ha gode muligheter for å få hjelp fra de erfarne pedagogene og helse- og sosialarbeiderne de møtte på sin vandring gjennom hjelpeapparatet.

Når det gjelder marginale sekvenser og uttrykk, bilder av det ekstremt avvikende og smertefulle, er det rimelig å anta at disse avvises fra profesjonsutøverens bevisste erfaringsverden, og etableres i form av traumer og persepsjonsblokkeringer.

Hvis dette er riktig vil en logisk slutning kunne bli at elever, klienter og pasienter som er sterkt avvikende, møtes av en traumebasert, ubevisst eller lavbevisst aversjon fra profesjonsutøveren.

Den erfaringsbaserte kunnskapen, også i form av taus kunnskap, kan derfor få den motsatte effekten av den ønskede ytelsen profesjonsutøveren forutsettes å forvalte.

Eleven, klienten, pasienten blir en trussel mot profesjonsutøverens normbaserte integritet, en fiende en må beskytte seg mot.

Med et slikt utgangspunkt er det ikke overaskende at Ole og Eva blir kasteballer innen hjelpeapparatets instanser, og vagabonder innen samfunnets subkulturer.

At Ole og Eva blir ofre for en form for taus kunnskap basert på at profesjonsutøvere ikke makter å ta inn over seg disse barnas historier, finner jeg å være en logisk forklaring på den maktesløsheten barna blir møtt med.

Med dette som bakgrunn, og for å nærme seg profesjonsutøverens rolle og oppgave, er det vesentlig å se på grunnlaget for profesjonsfagernes konstruksjon, og den aktiviteten konstruksjonens profesjonsutøvere forutsettes å utøve.

10.1.2 Konstruksjonen ”Sosialt arbeid”.

Sosialt arbeids innhold er ikke sentralt i selve avhandlingen.

Mitt fokus er ikke innholdet i faget, men konstruksjonen av aktiviteten som sådan, og begrunnelsene for at denne konstruksjonen er nødvendig. Konstruksjonen som sådann kan ellers også fokuseres på ved å forstå den konstruksjonistisk eller konstruktivistisk. Gjennom en slik vinkling vil også konstruksjonens intensjon bli belyst.

For å se nærmere på dette velger jeg å ta utgangspunkt i Malcolm Payne hovedpremiss i boken ”Modern Social Work Theory” (1991) om at sosialt arbeid er en konstruert aktivitet som bare kan forstås i og gjennom den kulturelle sammenhengen den og deltakerne inngår.

Når så sosialt arbeid i utgangspunktet defineres som en aktivitet og ikke som teori og modell, er Paynes innledning til boka ”Modern Social Work Theory” illustrerende:

“This is the starting point: at this moment, somewhere in the world, “clients” are struggling into an office to meet with a “social worker”.”

(Payne 1991, s. 1.)

Payne hevder videre at sosialt arbeids teori kan forstås som en del av den sosiale konstruksjonen av selve aktiviteten som utgjør sosialt arbeid, noe som igjen avgjør hvordan aktiviteten i seg selv konstruerer teori.

For meg betyr dette at koblingen mellom konstruksjonen, teorien og aktiviteten (praktiseringen) blir et produkt av moral, kultur og maktfordeling; noe som igjen tilsier at profesjonskulturen ikke avspeiler profesjonens erklærte idealer, men heller makten som legges i bestillingen, uttrykt gjennom forvaltnings-messige pålegg, i større grad enn menneskelige og politiske idealer.

Hvis dette er riktig, vil en logisk slutning kunne bli at sosialt arbeids teori kan være en samling teser, teorier og metoder som er valgt i en gitt situasjon for å ha et redskap, som skal tilfredsstillende et gitt samfunns ønske om stabilitet og harmoni, uten at aktivitetens intensjon etterspørres av de som blir utsatt for denne. Sosialt arbeids teori kan slik sett være et produkt av en annen intensjon enn den ideelle som kommer til uttrykk i politiske vedtak med påfølgende lovverk og forskrifter.

En vil med andre ord kunne si at fordi sosialt arbeid er en konstruert aktivitet (Payne o. a.), og fordi aktiviteten i stor grad initieres, legitimeres, legaliseres, finansieres og effektueres av offentlige instanser og institusjoner, vil det være naturlig å anta at teorien som velges, vil avspeile det eksisterende samfunnssystemets behov for stabilitet og/eller opprettholdelse av det bestående, uttrykt i den samfunnsgitte moralkodeksen..

Dersom denne slutningen beskriver aktiviteten sosialt arbeid, vil det pragmatiske aspektet være overordnet idealene.

Jordan (Jordan, 1989) bruker begrepet "violent bodging" for å illustrere hvordan sosialarbeiderne tilpasser teori til aktiviteten sosialt arbeid.

Både Payne og Jordan peker på og eksemplifiserer at konstruksjonen sosialt arbeid de oppdrag den pålegges, har sin lojalitet og solidaritet mer knyttet til konstruktøren og oppdraget enn til mottakerne av konstruksjonens tjenester.

En annen vinkling finner en bl. a. hos Paulo Freire.

Sosialarbeidernes uttrykte idealer i Paulo Freires ånd - "De undertryktes pedagogikk", (1972), med en målsetting om omfordeling av samfunnets goder gjennom en kamp for klientene mot det undertrykkende systemet, synes altså å være langt fra den virkeligheten sosialarbeideren utøver gjennom sin aktivitet.

I sitt innlegg på Stockholmskonferansen for sosialarbeidere i 1988 understreket Freire dette poenget ytterligere gjennom overskiftet "Kjærlighet betyr å velge side" og utdypet dette med å postulere at det er hvem vi arbeider for - hvilke interesser sosialarbeideren jobber for, som er avgjørende både for valg av forståelse og metodikk (referert av Lingås, L. G. i sosionomen 14-88).

Videre hevder han (referert av Malm, E-M) at vi ikke skal arbeide for problemene, men for livet. Og videre at vi må ha mot til kjærlighet, at vi som sosialarbeidere må utøve kjærligheten mennesker imellom.

Hvis en ikke velger side og solidaritet, eller hvis en velger en praksis som strider mot etiske valg, vil dette få konsekvenser både for valg av metodikk, men også i profesjonsutøverens personlighet (jfr bl a Freire, 1972).

En naturlig konsekvens av dette vil være at verken en identitet eller en faglig integritet i samsvar med idealene og de yrkesetiske retningslinjene kan etableres og opprettholdes. Profesjonsutøveren befinner seg i en kontraindiserende setting der homeostasen er den eneste muligheten for å unngå en menneskelig og faglig identitetsutslettelse.

Resultatet vil måtte bli en faglig aktivitet som etterstreber en produksjon av forvaltningsmessig karakter med en målsetting om å opprettholde den maktstrukturen som de sosiale problemene inngår i, og kanskje også produseres av.

Den faglige aktiviteten i en slik setting vil også initiere og etterstrebe en reproduksjon av seg selv, inkludert de avskallinger som vi i denne sammenheng vil kalle sosiale problemer, psykososiale plager, sykdom osv.

Dette igjen som en konsekvens av det gitte samfunnssystemets behov for å reproducere seg selv gjennom den makt som ligger i å definere hva som skal være samfunnet.

For å unngå at mennesket - individet - blir en trussel mot denne manifestasjonen av hva som er å oppfatte som samfunnet, omdefinierer en så mennesket - individet - til

en isolert enhet gjennom en atomistisk forståelse, og stigmatiserer individet gjennom diagnostisering.

Ved å gjøre dette unngår en å forholde seg til individet som et interaktivt, sosialt vesen som i seg selv utgjør den menneskelige sameksistensen som berettiger begrepet "samfunn".

Profesjonens verdiaktivitet synes altså å være dobbel uten at profesjonsutøvere flest er bevisst selvmotsigelsen mellom profesjonens uttrykte etikk og profesjonsutøvernes aktivitet (praktisering).

Hos enkeltmennesket vil symptomer som dette oppfattes som klare indisier på et splittet sinn og bli diagnostisert som en psykose. Det er altså eventuelt en splittet, grensende til det psykotisk ambivalente, profesjonsutøver klienten skal forholde seg til.

Hvorfor stiller en ikke spørsmål ved denne form for dobbel-bundethet hos en profesjon som i mange år har vært preget av bl. a. utbrenthet (Stjernø m. fl., 1988) ?

Poenget i denne sammenheng er å vise at selvmotsigelsen mellom ide og handling er en av årsakene til dette misforholdet, at roten til dette kontradiktoriske fenomenet synes å ligge i at en har glemt profesjonens kulturavhengighet, samt aktivitetens tette tilknytning til begrepet tid, samt at konstruksjonen "sosialt arbeid" pr. def. må ligge etter utviklingen ellers i samfunnet.

En ytterligere fremmedgjøring vil kunne oppstå gjennom de internasjonale solidariske og idealistiske verdiene som forfektes av profesjonen. Denne opptattheten av det internasjonale aspektet muliggjør også at en kan slippe å forholde seg til den kulturen det daglige arbeidet skal forvaltes på grunnlag av.

Slik sett vil de "universelle" idealene som synes å ligge til grunn for sosialarbeiderprofesjonens etikk og uttrykte holdninger, sammen med forvaltningsmessige pålegg fra arbeidsgiver bli en hindring for at idealene avspeiles i profesjonens praktisering i forhold til den kulturen aktiviteten "sosialt arbeid" iverksettes i.

10.1.2.1 Konstruksjonisme og konstruktivisme i sosialt arbeid.

I disse betraktningene knyttet til sosialt arbeids konstruksjon og sosialt arbeids praktisering, velger jeg å se på det konstruksjonistiske som systemstyrt, og endringene og nyvinningene som konstruktivistiske knyttet til profesjonenes idealistiske valg knyttet til målsettingen om klienten i sentrum og barnets beste.

Konstruksjonene er det bolverket systemet bygger for å holde orden på det eksisterende. Slik sett er målsettingen for konstruksjonen konserverende og konservativt. Dette fenomenet preger også systemene profesjonene bygger for å bevare sin egen eksistens

og opprettholde, konsolidere og eventuelt utvide sitt revir. På denne måten blir konstruksjonene et vern mot det som truer, mot fienden.

Når jeg så argumenterer for en forståelse av klienten - avvikerer - som fienden, - synes det logisk å slutte at konstruksjonene ikke skapes for avvikerer - klienten, men for å beskytte de systemene avvikeret manifesterer seg i forhold til. Et slikt avvik fra allment aksepterte normer kan derfor ikke behandles med konstruksjoner hvis det selvpålagte, etisk pålagte kravet om respekt for enkeltmennesket profesjonene forfekter skal følges.

En konstruksjonistisk tilnærming vil derfor måtte bli ekskluderende fordi hovedpremissen er at systemet definerer avvik og dermed er problemorientert.

Legges solidariteten til klienten og ikke til systemet, må profesjonsutøvelsen være konstruktivistisk, progressiv og inkluderende.

Konstruktøren av aktiviteten har sine røtter i det bestående i det å verne om og sosialisere til systemets grunnleggende normer, regler og lover. Normer, regler og lover som også omfatter - og støttes av - profesjonsutøverne.

Konstruksjonen - det vi kaller samfunnet - verner om seg selv gjennom målsettinger om resosialisering og rehabilitering, i stedet for inkludering av individuelle særegenheter.

Profesjonsøverne selv, gjennom sine yrkesetiske prinsipper og retningslinjer, fokuserer på klienten gjennom idealer om at klienten og dennes behov skal være i sentrum. Denne etikken er konstruert av profesjonen selv og ligger ikke som et hovedpremiss i konstruksjonen av aktiviteten sosialt arbeid.

Ole og Eva møter denne dikotomien med livshistorier som bryter sterkt med de normer som ligger til grunn for det systemet som konstruerte aktiviteten sosialt arbeid.

Oles og Evas erfaringsverden og atferd er så avvikende at den heller ikke favnes av den enkelte profesjonsutøvers profesjonelle tanker og individuelle fantasi.

Konsekvensen blir avstandtaken og ytterligere ekskludering grunnlagt på de normene fellesskapet, som favner både system og profesjonsutøver, er bygget på.

Profesjonsutøverens egne holdninger resulterer i enda et svik overfor klientene.

Hva hviler disse holdningene på?

Hvordan kan en forstå mekanismer som styrer forholdet mellom ideal og handling?

I hvilken tradisjon kan dette belegges, og hvordan kan det avdekkes og forskes på?

Hvilke holdninger er grunnleggende for aktiviteten sosialt arbeid, og hvordan kommer dette til uttrykk i lovverket og yrkesetikken?

10.1.3 Lovverkets intensjon.

”Formålet med denne loven er:

- *å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid.”*
- *å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.”*

Lov om barnvernstjenester § 1-1.

”Formålet med denne loven er:

- a) *å fremme økonomisk og sosial trygghet, å bedre levevilkårene for vanskeligstilte, å bidra til økt likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer*
- b) *å bidra til at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre”.*

Lov om sosiale tjenester §1-1.

Lovene er endret henholdsvis 17. juli 1992 og 13. desember 1991.

Spesielt Lov om barnevernstjenester er endret fra en lov som anbefaler ytelser til en lov som pålegger forvalterne å gi ytelser ut i fra barnets behov.

Fremdeles er dette lover som forvaltes ut i fra skjønn. Det er profesjonsutøverne som utøver dette skjønnet på faglig grunnlag - ut i fra lovens intensjon.

Begge lovene pålegger allerede i formålsparagrafen de individuelle rettighetene til et meningsfylt og trygt liv. Barnevernstjenesteloven understreker ytterligere dette i § 4-1 *”Hensynet til barnets beste”*.

Lovene plasserer klienten/brukeren i sentrum og understreker dette ytterligere ved å vektlegge legalitetsprinsippet som en garantist for individuelt rettsvern, - men fungerer dette i klientenes/brukernes interesse?

De to andre prinsippene som vektlegges både i selve loven og i forskriftene, er det biologiske prinsipp og LEON-prinsippet (lavest effektive omsorgsnivå).

Lovene er ansett internasjonalt som meget gode. Intensjonene er sterkt preget av ideell etikk rettet mot at det er individets rettigheter som skal fokuseres på.

Dette understrekes ytterligere i de profesjonsetiske retningslinjene hos sosionomer, barnevernspedagoger og vernepleiere.

Alt ligger til rette for å utøve det ypperste. Veldig gode premisser er gitt både i idealer, etikk og lovverk. Så hvorfor avviker praktiseringen så tydelig fra de gode rammene for arbeidet?

10.2 Sosialarbeiderens profesjonsetikk.

Sosionomer, barnevernpedagoger og vernepleiere, de tre profesjonene som gikk sammen i organisasjonen FO, sluttet seg til den internasjonale sosialarbeiderorganisasjonen IFSW's (International Federation of Social Workers) etikkdokument i 1998.

Dette er de etiske retningslinjene som er gjeldende i skrivende stund. Mitt materiale er fra midten av 80-årene. Etikken i det sosiale og psykososiale hjelpearbeidet er i stadig forandring. Derfor vil jeg ta med både noe av historikken, samt sosionomens etiske prinsipper fra 80- og tidlig 90-tall, i tillegg til dagens prinsipper og normer. Jeg legger dette fram retrospektivt i den hensikt å finne tilbake til tankene fra 80-tallet, samtidig som endringene i de etiske prinsippene kommer til uttrykk og kommenteres. Noen av kommentarene hentes fra Lars Gunnar Lingås' doktorgradsarbeid "Etikk i sosialt arbeid" (Gøteborgs Universitet, 1993).

Med utgangspunkt i IFSW's etikkdokument utarbeidet sosialarbeiderprofesjon-ene felles prinsipper nedfelt i 12 punkter (vedlegg). De første to grunnleggende prinsippene lyder som følger:

1. *"Hvert enkeltmenneske har et egenverd, og dette egenverdet krever at omverdenen tar moralske hensyn til dette mennesket."*
2. *"Hvert enkeltmenneske har rett til selvrealisering i den utstrekning at denne selvrealiseringen ikke begrenser andres rett til det samme, og ethvert enkeltmenneske har plikt til å bidra til samfunnets beste."*

Samfunnets plikter nedfelles i prinsipp 3., som lyder:

3. *"Samfunnet bør fungere slik at det fremmer tiltak som er så gode som mulig for alle sine medlemmer."*

Profesjonenes ansvar belegges i FN's menneskerettighetsærklærings intensjonparagraf, og uttrykkes slik i sosialarbeidernes prinsipp 6. og 7., som lyder:

6. *"Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere forventes å yte best mulig assistanse til alle som ber om deres hjelp og råd uten urettferdig diskriminering på grunn av kjønn, alder, funksjonshemming, farge, sosial klasse, rase, religion, språk, politisk overbevisning eller seksuell orientering."*
7. *"Barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere respekterer enkeltmennesker og grupper grunnleggende rettigheter slik de er nedfelt i De forente nasjoners Erklæring om menneskerettigheter og andre internasjonale konvensjoner som har utgangspunkt i denne erklæringen, blant annet "Konvensjonen om barns rettigheter"."*

Et hovedpremiss for sosialarbeidernes arbeid er knyttet til respekt for klienten gjennom at denne plasseres i sentrum for aktiviteten profesjonene skal utøve.

Dette kommer tydelig til uttrykk i prinsipp 9., som lyder som følger:

9. *”Det forventes at barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere arbeider i fullt samarbeid med sine brukere for i størst mulig utstrekning å ivareta brukerens interesser, samtidig med at man må være oppmerksom på andre involvertes interesser. Brukerne oppmuntres til å delta så mye som mulig og bør informeres om både fordeler og ulemper ved den handlingsplanen som er lagt for dagen.”*

I tillegg til prinsippene er der utviklet egne normer for etisk opptreden generelt og spesielle normer i forhold til bruker, arbeidsplass, kolleger og profesjon.

De to første generelle normene av i alt ti, tilkjenner selve premissene for aktiviteten:

1. *”Streb etter å forstå hver enkelt bruker og brukersystem, streb også etter å forstå de elementene som påvirker brukerens oppførsel og hvilke tjenester som er påkrevd.”*
2. *”Oppretthold og frem profesjonens verdier, kunnskap og metodologi og avstå fra all oppførsel som skader profesjonens virksomhet.”*

Normene for arbeid i forhold til brukerne består av fire punkter. Punkt 1 og 4 lyder som følger:

1. *”Aksepter et prioritert ansvar i forhold til identifiserte brukere, men innenfor de begrensninger som andres etiske rettigheter setter.”*
3. *”Hjelp brukeren - enkeltmennesket, gruppen, lokal- og stor-samfunnet - til å realisere sitt potensiale innenfor de begrensninger som settes av andres tilsvarende rettigheter. Tjenesten skal baseres på å hjelpe brukeren til å forstå og gjøre bruk av profesjonelle tjenester for å fremme sine (brukerens) legitime ønsker og interesser.”*

Når det gjelder forholdet til arbeidsplass og de virksomhetene og organisasjonene en samarbeider med, er det satt opp fem punkter der punkt 1. påpeker at en skal sørge for en yrkesutøvelse som er i overensstemmelse med IFSW's etiske prinsipper. Utover det vil jeg sitere punkt 2. og 3., som lyder som følger:

2. *”Sørg for en ansvarlig utøvelse av organisasjonens og virksomhetens erklærte mål og funksjoner slik at dette bidrar til utviklingen av sunne programmer, prosedyrer og praksis med det formål å få den høyest mulige standard på utøvelsen av sosial- og helsefaglig arbeid.”*

3. *”Sørg for å opprettholde tanken om maksimal forpliktelse og ansvar overfor brukeren, og ta initiativ til at ønskelige forandringer i politiske veivalg, prosedyrer og praksis i tråd med disse fremmes tjenestevei. Dersom de nødvendige forbedringer ikke er oppnådd etter at disse kanaler har vært utprøvd, så sett i gang med å appellere til høyere myndigheter eller til en bredere gruppe innenfor denne interesse-sfæren.”*

Normene for arbeid i forhold til kolleger består av 5 punkter. I denne sammenhengen begrenser jeg meg til å sitere punkt 2. og 5.

3. *”Erkjenn meningsforskjeller og forskjeller i den praktiske utøvelsen av sosial- og helsefaglig arbeid blant kolleger og andre yrkesutøvere. Gi uttrykk for kritikk gjennom de adekvate kanalene og på en ansvarlig måte.”*
4. *”Forsvar kolleger mot urettferdig behandling.”*

I forholdet til egen profesjon er normene nedfelt i 5 punkter. Jeg velger å sitere alle.

1. *”Oppretthold profesjonens verdier, etiske prinsipper, kunnskap og metodologi og bidra til deres klargjøring og forbedring.”*
2. *”Oppretthold den yrkesmessige handlingsnorm og arbeid for å forbedre disse.”*
3. *”Forsvar profesjonen mot urettferdig kritikk og arbeid for å fremme tillit til nødvendigheten av profesjonell praksis.”*
4. *”Kom med konstruktiv kritikk av profesjonen, dens teorier, metoder og praksis.”*
5. *”Oppmuntre til nye tilnæringsmåter og metoder som er nødvendige for å møte nye såvel som allerede eksisterende behov.”*

I tillegg til disse prinsippene og de normene har hver enkel profesjon utviklet sine egne, profesjonsspesifikke etiske retningslinjer og prinsipper.

Mellomspill: Før lovendringene i 1992-93 ble utdanningsinstitusjonene invitert til konferanse og meningsutveksling om lovendringene, og om sosialarbeidernes rolle i forhold til det nye lovverket. Hver av skolene hadde fått seg tildelt et emne å holde innledning om. Selv hadde jeg fått tildelt emnet ”Forvaltningskompetanse”.

Over halvpartene av emnene var knyttet til forvaltningen av lovverket. Dette er ikke overraskende med utgangspunkt i at konferansen var initiert av departementet, men det ga noen av oss en tankevekker, spesielt de av oss som nylig hadde arbeidet ute i praksisfeltet.

Min innledning til forelesningen om det tildelte emnet begynte som følger: ”Jeg er en sosialarbeider. En sosialarbeiders hovedoppgave er å være en endringsagent for den enkelte klient, det enkelte menneske. Min oppgave er altså å relatere meg til klienten i større grad enn å forvalte sak eller offentlige ressurser. Mennesker skal ikke forvaltes, de skal respekteres gjennom gitte relasjoner. Å ha fokus på forvaltning vil derfor være fremmedgjørende både for relasjonen og for sosialarbeiderens hovedideal, det å være for klienten.”

I ettertid er dette forunderlig å se på i forhold til at vi var i starten på det som skulle bli både forvaltningens og etikkens tiår, et tiår som skulle komme til å munne ut i forvaltningens favorittbegrep Kvalitetssikring, et begrep som synes å ha en målsetting om å sikre forvalterne og konstruksjonen sosialt arbeid i større grad enn klientenes/brukernes interesser.

Sosionomene, gjennom sin organisasjon NOSO, har en stor del av æren for at de internasjonale, etiske prinsippene ble utviklet.

Allerede på 80-tallet nedfelte sosionomene sine 9 prinsipper for etisk, profesjonell handling. De første yrkesetiske retningslinjene i det som den gang het Norsk sosialarbeiderforbund, kom imidlertid så tidlig som i 1967. Disse var av de aller første yrkesetiske retningslinjene vedtatt innen profesjonen sosialt arbeid.

Slutten av 60-årene var tiden for revolusjonære bevegelser av ikkevold-typen over det meste av den vestlige verden. Nå var oppbyggingen etter 2. verdenskrig stort sett over i Norge. Velferdsstaten var etablert, og solidariteten med medmennesket var politisk akseptert og fundert.

Hippiebevegelsen proklamerte Make love not War og den vestlige kulturen vendte øynene mot østens kulturer og religioner. Solidaritetstankegangen flyttet seg fra det en sosialistisk fundert opptatthet av like rettigheter i arbeidslivet til like rettigheter også i det sosiale.

Etikken og idealismen smeltet sammen på 70-tallet. Nå skulle sosialarbeideren ut og endre samfunnet slik at problemer ikke skulle kunne oppstå. Blant sosionomstudentene ble i økende grad omkvedet at man skulle ut i samfunnet og gjøre seg selv arbeidsledig.

En styrende tendens i 80-årene var ønsket og idealene om integrering. Alle skulle sikres en plass på samfunnets arenaer og få nyte godt av samfunnets goder og konstruksjoner. HVPU-reformen skulle integrere de psykisk utviklingshemmede, og psykiatrien skulle revolusjoneres gjennom å føre ansvaret tilbake til nærmiljøet og stenge de psykiatriske sykehusene. Systemisk tenkning og systemterapi skulle rydde

plass for tilbakeføring og integrering av atferdsavvikere og psykisk syke. Samtidig økte antallet institusjonsplasser for atferdsavvikende ungdommer sterk.

Dette er tiåret som endte opp i sosionomenes etikkerklæring og de 9 etiske prinsippene i Paulo Freires ånd. Selvrealisering, frigjøring gjennom solidaritet og ikke-diskriminering var de sentrale idealene, idealer som allerede hadde levd i flere tiår i enkelte miljøer.

90-årenes forvaltningskompetanse, legalitetsprinsippet og bl. a. overføring av ansvar til fylkesnemdene i barnevernssaker, skulle sikre klientenes/brukernes interesser. Sikringen av forvaltningen av de gode intensjonene var meget god, men sosialarbeideryrket skulle fremdeles utøves av profesjonelle med utgangspunkt i skjønn. Og skjønnet baseres på kulturen det inngår i og skal gjøres innenfor den konstruksjonen oppdraget kommer fra.

Dette må føre til en ytterligere sikring av egenaktiviteten innen konstruksjonen sosialt arbeid.

I det første tiåret i det nye årtusenet er således normene for etisk tenkning og praktisering i mye sterkere grad sentrert om lojalitet til arbeidsplass, kolleger og profesjon, enn den er knyttet til klientene/brukerne.

Dette er et fenomen som ikke er spesielt for sosialarbeiderne. Det er et postmoderne fenomen de aller fleste arbeidsplasser styres av, og som jeg mener det også er lett å observere innen utdanningsinstitusjonene og i den retning forskningen tar i graden av bekreftelse av det bestående.

Fortellingene Ole og Eva delte med meg ble fortalt og nedtegnet i 80-årene, mens min egen fortelling - det jeg kaller "erfaringens erfaring, er fra slutten av 90-årene og begynnelsen av det nye årtusenet.

I hele denne perioden har jeg arbeidet med andre klienter og undervist på helse- og sosialarbeiderutdanningene og på pedagogiske høyskoler, hovedsakelig i emnene etikk, sosialt arbeid, utviklingspsykologi og småbarnspedagogikk.

Oles og Evas fortellinger har derfor fått modne i min erfaringsverden, både i lys av andre klienter, i forhold til samarbeid med andre profesjonsutøvere og når det gjelder min egen kunnskapsinnhenting. Utviklingen innen selvforståelsen av profesjonskonstruksjonene og deres idealistiske, etiske selvbilde er derfor en interessant vinkling når det gjelder min påstand om at avstanden mellom idealer og praktisering øker.

Jeg er selv sosionom, og har derfor relatert meg spesielt til denne profesjonen når jeg belegger denne påstanden.

10.3 Generell vitenskapsteori knyttet til aktivitetens begrunnelse.

Sosialt arbeid har en lang tradisjon i Norge.

Legd, fattighjelp, sosialhjelp, uten fordømmende kriterier og krav om at klienten skal være verdig trengende, har - som omtalt i kap. 9.1.3 - vært profesjonenes uttrykte ideal og ambisjon, men oppdraget fra de samfunnssystemene som pålegger arbeidsoppgavene synes å ha endret seg radikalt i overgangen fra modernismens likhetsidealer til oppløsning av det kollektive ansvaret.

Dette er selvfølgelig ikke overraskende tatt i betraktning den generelle, politiske utviklingen i vesten, men det er en meget stor overgang for profesjoner som har basert sine verdier på solidaritet med de svake, eller med de Freire (1972) og undertegnede ville kalle de undertrykte.

Den vestlige verdens demokrati bygges på makt styrt av ønsket om økonomisk vekst. Utvikling er blitt et synonym til økt materiell velstand, noe som igjen fører med seg en objektbasert, materialistisk grunnholdning.

Kultur er blitt et produkt av økonomiske investeringer og ikke et bilde på liv. Individenes rolle i det hele baseres på praktisk rasjonalitet og gis verdi etter sin grensenytte for maktinnehavernes økende sult etter næring gjennom økt økonomisk vekst.

Avfallsproduktene er progressivt økende og avspeiles i stor bredde gjennom alt fra søppelplasser, økt sykeliggjøring, og flere klienter på sosialkontorenes venterom.

Den postmoderne friheten i modernitetens ånd har blitt en selvmotsigelse gjennom maktapparatets egenetablerte minefelt av rammer og grenser som både skal opprettholde det eksisterende og presse mer ut av det gjennom kravet om vekst (jfr f eks Baumann).

I dette samfunnet har et økende antall mennesker sin lønn for å utøve en aktivitet som hjelper for medmennesker som ikke fungerer etter de krav som stilles av makthaverne.

Oppgaven er å rydde opp i samfunnsmaskineriets avfallsprodukter og å resirkulere så mye som mulig uten at dette går ut over maskineriets (økende) omløpshastighet.

Hva gjør dette med hjelperne, og hva er produktet av aktiviteten for hjelpemottakerne?

Hvordan forstå aktiviteten som utøves?

Er vi egentlig tilbake til det føydalistiske samfunnet før den industrielle revolusjonen?

Påstander og udokumenterte postulater?

Ja, helt sikkert. Like sikkert er denne introduksjonen til kapittelet om vitenskapsteoretiske betraktninger, også preget av min egen skuffelse, samt av min egen smule motstand mot akademia, men er disse påstandene og postulatene derfor å betrakte som uinteressante?

Skal kravet til vitenskapelighet ligge i en målsetting om kosmos/orden, eller med andre ord; avgrensning, eller er det i kaoset og mangfoldet mulighetene finnes?

Tar Willy Guneriussen feil når han lineært slutter at mangfold nødvendigvis betyr uklarhet (Guneriussen 1996/1999)?

Eller mener han at kaos kanskje ikke er så mye å forakte eller være engstelig for?

De aller fleste av oss har et behov for å forstå. Det at fenomener skal ha en forklaring, og aller helst en mening, synes nødvendig for at vi skal føle trygghet.

Det synes som om mennesket - individet - velger å søke tilflukt i ferdigutbeidede meninger i form av ismer, aller helst uttrykt som oppskrifter og ordrer.

Ensrettethet, i motsetning til mangfold, burde derfor være vitenskapsteoriens største fiende som et grunnlag for vitenskapsmetodisk arbeid, i alle fall når det gjelder vitenskap om mennesker.

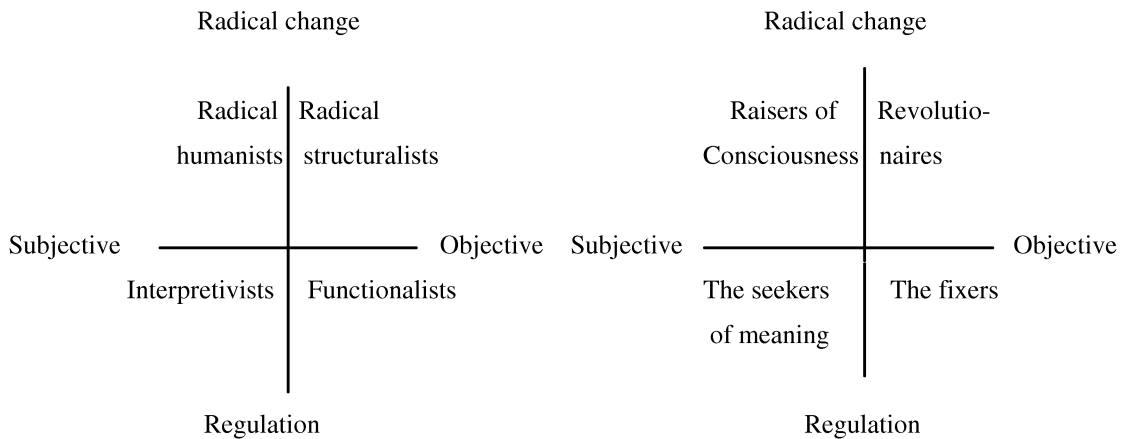
La meg gjøre meg noen tanker systemteori på akse Marx ==> mekanisering ==> system, og om etnometodologi og symbolsk interaksjonisme med utgangspunkt i relasjonene mellom avvikerne og de teorier og metoder som forfekter en helhetlig grunnholdning som inkluderer også avvikerne.

La meg så videre se om kravet til opplevelse av mening oppfylles i et hermeneutisk perspektiv.

For å gjøre disse tankene mer diskuterbare uten nødvendigvis å forsvare preferanser, velger jeg å bruke Burrell og Morgans (1979) paradigmeskjema (Howe 1987) bygget rundt aksene radikal endring <---> regulering, og subjektiv <---> objektiv.

For å knytte det direkte til sosialt arbeid, velger jeg David Howe's videreføring av Burrell og Morgans rammeverk fra boken "An Introduction to Social Work Theory" (Howe, 1987).

Burrell and Morgan (1979) <===> Howe (1987)

Figur 1.1

Burrell and Morgan 1979

Figur 1.2

Howe 1987

Hva blir eventuelt konsekvensen av at den postmoderne profesjonsutøver retter sin aktivitet inn mot en regulering av enkeltindividets særegenheter til allmennhetens beste?

Og hva blir konsekvensen for den enkelte profesjonsutøver av at aktiviteten - praktiseringen - ikke styres av de sterkt uttrykte profesjonsetiske idealene?

Er det mulig å utøve en profesjonell aktivitet i det dikotome spennet mellom premissleverandørens bestillinger og profesjonenes idealer?

Finnes der metodikk som ivaretar begge siders interesser, i denne sammenheng både samfunnssystemets og Oles og Evas?

Noen vil hevde at systemteori og hermeneutisk tenkning ivaretar alle aspekters interesser. For å forstå spesielt profesjonsutøvernes valg av praksis, vil jeg se litt nærmere på disse to innfallsvinklene.

10.3.1 Systemteorien, - fra mekanikk til profesjonsmetodikk.

Når jeg nå ønsker å si noe om systemteori knyttet til mine undringspregede spørsmålsstillinger, påstander og hypoteser, er det fordi systemisk forståelse og metodikk i økende grad har fått innpass i de profesjonsgruppene jeg knytter mine betraktninger til.

Jeg vil derfor allerede nå avgrense min vinkling til de delene av systemteoretisk tenkning som relaterer seg til kommunikasjon og relasjoner, kanskje spesielt knyttet

til Gregory Batesons (Bateson, 1972) og Paul Watzlawicks (Watzlawicks, 1984) betraktninger omkring det relasjonsbaserte budskapets flersidige natur.

Ludwig von Bertalanffy (Ølgaard, 1986) tok i bruk begrepet “generell systemteori” (GST) tidlig på 1950-tallet. Begrepet ble brukt som teoretisk og metodisk basis for en superteori som skulle gi allmenne prinsipper for å forstå og for å beskrive systemer uavhengig av bransje og fagområde. Bertalanffy (Ølgaard, 1986) selv så modellen som formal-logisk superteori knyttet til matematiske prinsipper.

Det høye ambisjonsnivået om at det her er snakk om en universalistisk superteori følges opp i en positivistisk preget anskuelse av bl. a. Luhmann på 1980 og -90 tallet (Luhmann, 1988).

Batesons vinkling mot systemteorien ble basert på behovet for en allmenn kommunikasjonsteori knyttet til de antropologiske studiene han gjorde; både de tidlige studiene av mer etnologisk art og på det psykologiske/psykiatriske området han skulle komme til å arbeide med mesteparten av sitt yrkesaktive liv.

Batesons opptatthet av systemenes dynamikk uttrykt gjennom bevegelsene av energiene fra hver enkel deltaker i systemet, har siden utviklet seg til en metodikk for influering av systemenes energiflyt for derigjennom å regulere uønsket bruk av energi hos den enkelte deltaker i systemet og for å gi relasjonene innen systemet en endret karakter.

Poenget er altså at krefter og energier interagerer og på den måten både influerer på hverandre og former hverandre. Dette samtidig som den felles energien vil være noe annet og mer enn summen av enkeltindividenes energi.

Knyttet sammen med en kommunikasjonsteori med sentral vekt på et budskaps tosidige/flersidige natur, der både innholdsbudskapet og relasjonsbudskapet er styrende for persepsjonen, danner grunnlaget for utviklingen av en metodikk for rekanalisering av relasjonssystemenes energi.

Bateson, og siden hans elev Watzlawick, var spesielt opptatt av kybernetikken i det enkelte systems kommunikasjons- og relasjonsflyt. Senere ble metodikken utviklet gjennom Milanomodellen og Palo Alto-skolen m. fl.

I følge Burrell og Morgan skjema fra 1979 (Howe 1987) plasseres systemteorien i rubrikken Functionalists.

I Howe's figur (Howe, 1987) betyr dette at teorien og metoden plasseres i rubrikken The Fixers.

Systemteorien plasserer seg altså i gruppen objektivistisk regulering. Med dette utgangspunktet vil systemteorien kunne oppfattes som postmoderne, også i den forstand at metodikken er basert på en kontinuerlig endringsprosess innenfor et system og/eller et sett systemer.

Teorien skulle altså passe godt inn i et sosialliberalistisk velferdssamfunn uten stor uro i form av krav om revolt.

Med utgangspunkt i dette er det rimelig å slutte at systemteorien må være konserverende for maktbalansen, samtidig som teorien pretenderer endring i systemet. En endring på andre premisser enn de som ligger i systemet, vil derfor ikke bli akseptert.

Konsekvensene både for hjelpearbeiderens og for hjelpemottakerens målsettinger vil bli et krav om normalisering, sosialisering og integrering innenfor allerede etablerte rammer.

En utfordring av rammene vil kunne bli en trussel for både metodikk og system, og lett kunne føre til en ekskludering av de som ikke passer inn i rammene, med den konsekvens at de stigmatiseres inn i subsystemer og subkulturer stemplet som dysfunksjonelle.

Systemteorien er en etablert tenkemåte innen sosialarbeiderprofesjonene i Norge.

Teorien har fått innpass gjennom at den er introdusert som profesjonsmetode på feltet familiebehandling. Metoden er utbredt i hele sosial- og helsesektoren.

Det er å merke seg at tenkemåten er introdusert og internalisert ved at den er blitt tildelt praktiserende profesjoner som et redskap for intervensjon, og ikke gjennom f. eks. en hermeneutisk tankerekke der mening er målsettingen.

Forståelsen kommer altså som et produkt av metoden.

Dette medfører bl. a. at de som arbeider etter metodikken, ut i fra at en bygger sin holdning på et redskap og ikke på teori, videreutvikler metodikken introvert ved f. eks. å introdusere metodikkens mekaniske begrep som menneskelige gjennom å gi dem navn som 2. og 3. ordens kybernetikk o. l.

Mitt poeng å understreke at den mest utbredte metodikken i sosialarbeidernes 2.linje-tjeneste er redskapsbasert og ikke i utgangspunktet basert på en forståelse av det spesifikt menneskelige.

Dette illustrerer for meg semiprofesjoners og andres ukritiske ønske om internalisering av redskaper som er funksjonelle for dem, og som samtidig kan anerkjennes som teorier både i forhold til kravet om produktivitet fra oppdragsgiverne og i forhold til et økt krav om vitenskaplighet i akademisk forstand, fundert i disse semiprofesjonenes ambisjon om akademisk aksept.

Alt dette med utgangspunkt i at modellen hevdes å være både holistisk og sirkulær.

I forhold til det vitenskapsmetodiske, og kanskje spesielt når det gjelder handlingsaspektet, det jeg velger å kalle praktiseringen, vil imidlertid systemteorien innebære både muligheter til og et krav om å inngå i en relasjon i alle fall med de av systemets preferanser, som vil kunne betraktes som positivt både for hjelpearbeideren og de øvrige enkeltindividene som utgjør enhetene i teorien.

Avviket, båret fram av avvikerer, står igjen i fare for å bli marginalisert gjennom en moralsk fundert ekskludering.

Sitatet fra Marx i Guneriussen (Guneriussen, 1996) synes for meg å illustrere farene bl. a. i systemteoriens fundament meget klart i forhold til fremmedgjøringsaspektet:

“Maskindriftens prinsipp, å analysere produksjonsprosessen i de fasene den er sammensatt av, og så løse de foreliggende problemer ved hjelp av mekanikk, kjemi osv., kort sagt ved hjelp av naturvitenskapene, blir bestemmende på alle områder.”

(Marx, K. “Verker i utvalg”, Pax 1970-71.
I Guneriussen 1996/1999 s 215)

Profesjonen sosialt arbeid har alltid forfektet en sterk opptatthet av en helhetlig forståelse av både det individuelle mennesket og av begrepet samfunn. Likeledes har teoriutviklingen de siste 30 år vært samfunns- og systembasert i forsøket på å forstå fenomenet et sosialt problem.

Systemteoriens fotfeste i form av metoden systemisk (familie)behandling synes derfor å være i tråd med profesjonenes uttrykte retningslinjer og idealer. Det står tilbake å se om premisene for å få denne formen for hjelp i seg selv krever en atferd fra den som bærer symptomene, som ikke er i samsvar med det vedkommende virkelig er.

I systemteoretisk perspektiv vil Ole og Eva ses i sitt signifikante system. Deres historikk, og de endringer som skal initieres og skapes, ville måtte skje i den settingen eller de settingene den eventuelle uønskede atferden virket i.

Problemet i denne sammenhengen, og i forhold til svært mange andre klienter jeg har arbeidet med, er at de aktuelle systemene ikke finnes.

Ole og Eva har valgt - eller blitt tvunget til å velge - å ta avstand fra de systemene de eventuelt skal observeres, influeres og endres i. Å innføre disse premisene i praktiseringen av metodikken vil i seg selv måtte munne ut i et overgrep som forsterker sviket som ligger til grunn for barnas avstandtaket til sine respektive signifikante systemer.

I tillegg til dette kommer at disse barna plasseres i systemer, det være seg fosterhjem som institusjoner, som ikke strekker til, med den konsekvens at barnet omplasseres. Disse omplasseringene bekrefter systemenes og de nære relasjonenes svik overfor det enkelte barn. En av grunnene til at disse omplasseringene skjer ligger også i profesjonenes valg av solidaritet med de som skal forholde seg til det enkelte barn. I stedet for å gå inn med styrket faglig støtte for at barnet ikke skal oppleve enda et svik, legges lojaliteten til instansene og institusjonene til grunn. Barnet blir en kasteball i og mellom systemene, og de individuelle skadene bekreftes, sementeres og utvides. Igjen er det systemene i seg selv som blir overgriperen, og barnet vagabonderer videre på sin reise for å finne lindring for traumer og overgrep.

Slik opplever disse barnene ytterligere overgrep gjennom hjelpeapparatets ”undergrep” gjennom tiltak som ikke makter å skape endring.

10.3.2 Hermeneutikk. Etnometodologi og symbolsk interaksjonisme.

Profesjonsutøvere i helse- og sosialarbeiderbransjen har som oppgave å forholde seg til fenomener uttrykt av andre mennesker i ord og handling gjennom det som avviker fra det almenne. Dette gjør seg også gjeldende for pedagoger som skal forholde seg både til det man kan kalle normalavvik i en klasse og til avvik utover det som anses å være normalavvik.

Utover å forholde seg til fenomenet med utgangspunkt i teori og praksisbasert kunnskap, skal profesjonsutøveren kunne skape endring gjennom metodisk å påvirke fenomenet etter gitte premisser og ut i fra faglige målsettinger.

Med utgangspunkt i dette vil det være logisk å plassere hermeneutikken i kategorien Interpretivists i figur 1.1 fra Burrell og Morgan (Howe, 1987), og i kategorien The seekers of meaning i figur 1.2 fra Howe (Howe, 1987).

I forhold til de kasus som fremlegges i denne avhandlingen, er en av premissene at jeg lever sammen med klientene - og således omgås dem heldøgntkontinuerlig over perioder på inntil tre år.

Det å leve sammen med klientene betinger en menneskelig og faglig relasjonskompetanse på eksistensielt grunnlag for at mulighetene i premissene skal kunne utnyttes. Profesjonsutøveren må kunne forholde seg til fenomenene i det øyeblikket og i den settingen de opptrer, hvis relasjonen skal oppleves som reell i det vi gjerne kaller et terapeutisk samfunn.

Samtidig betyr dette at jeg aktivt inngår i det systemet som utgjør samlivet. Jeg er altså aktiv deltaker i systemet, samtidig som jeg har som oppgave å behandle den enkelte klient. Den terapeutiske arenaen inneholder altså både klientenes fortellinger og deres væren i samspillet med meg.

Ifølge Laing (Laing, 1961/1974) betyr dette både at erfaringer deles gjennom fortellinger, og det at erfaringene fra disse fortellingene for meg bare er tilgjengelige for meg gjennom mine opplevelser av fortellingene.

Meningen kommer altså fram - ifølge Laing - både i fortellingens innhold, gjennom fortellingenes fysiske setting og manifestering og i relasjonen mellom den andre og min responsibilitet.

For praktikerens betyr dette at responsen en gir tilbake på fenomenet, ikke bare vil være et svar på den aktuelle hendelsen, men også speile uttrykkets bærer gjennom selvets uttrykk av det jeg benevner som erfaringens erfaring.

Den øyeblikkelige virkning hendelsen utløser før tilbakemelding gis, vil ofte være det klientens/pasientens i første omgang ønsker å oppnå.

Det er her klientens erfaringer i forhold til avvisning og ekskludering ligger. Samsvar mellom den uttrykte responsen og speilingen av uttrykkets bærer vil være avgjørende for tyngden, enheten og tydeligheten for mottakerens bearbeiding.

Fundamentet for persepsjonsprosessen legges eksistensielt i det øyeblikket klienten/pasienten opplever at signalet når mottakeren, i dette tilfellet profesjonsutøveren.

Det vil altså kunne være like viktig hvordan noe sies enn hva som sies.

Å ikke ta noe for objektivt gitt, å fungere som en tabula rasa, uten erfaringens forutinntatthet, synes å være en umulighet. Eksistensialismens krav om at en skal "gripe sin eksistens" er kanskje det nærmeste en kan komme en slik tilstand i en sosial sammenheng.

Poenget må være at intet er - alt blir.

En slik oppfatning av verden synes å være i samsvar også med de mest rendyrkede etnometodologenes syn om at samfunnet ikke er noe som har en stabil form, men at det er en betegnelse på en samordning av mennesker og institusjoner som hele tiden er i forandring. Ut i fra en slik oppfatning synes det å være logisk å slutte at det institusjonene er, er det enkeltindividene har vært.

Å forske på institusjonene vil derfor alltid måtte skje historisk på det vis at fenomenene som ligger til grunn for etableringen av en institusjon, er skjedd i en annen tid og i en annen sammenheng.

Hvis en så tillegger tregheten i det etablerte samfunnsmaskineriets forvaltning og det etablertes iboende konservativitet, er det lite problematisk å se de konflikter samfunnets egne hjelpearbeidere må møte med utgangspunkt både i sine oppdragsgiveres krav og i de krav som stilles i de enkelte profesjoners faglige og etiske krav til grunnholdninger.

Det kan synes å være en lang vei å gå og en mengde barrierer å passere, å finne en utfyllende sammenheng mellom den organistiske kybernetiske systemmodellen fra Parsons, Mead o. a. til de mest rendyrkede etnometodologene som Mehan i både det å forstå fenomener og å utvikle en metodikk for å vitenskapliggjøre sine funn.

Kanskje er ikke spranget så stort fra forståelse til profesjonsutøvernes praktisering. Dette fordi selve utøvelsen av fagmetodikken nødvendigvis må forholde seg til det enkelte individ/den enkelte gruppe mye nærmere den tiden og settingen fenomenene opptrer i.

Graden av nærhet i tid og til setting vil, imidlertid, alltid være betinget av profesjonsutøverens faglige og menneskelige trygghet.

Det er denne tryggheten som muliggjør den nødvendige åpenheten til undring og eksistensiell interaksjon.

10.3.3 Habermas og hermeneutikkens begrensning.

To viktige kvaliteter og premisser i Habermas' arbeid fremhever seg i særlig grad for meg relatert både til denne teksten og til den profesjonen jeg tilhører..

For det første viljen til å lytte til andres meninger (som noen kanskje vil være uenig med meg i).

For det andre hans gjentatte understrekninger av de to nivåene for forståelse, her uttrykt som; conceptual necessities og pragmatic presuppositions.

Habermas' skepsis ligger altså ikke i en kritikk av den enkelte retningen i hermeneutikken, men heller i at retningene/ismene hevder å kunne forstå og fortolke samfunnet og dets aktører i sin helhet.

Det er derfor den enkelte retnings begrensning som er Habermas' påpekning.

I forsøket på å lage en egen helhetlig tilnærming innfører han grunnbegrepet kommunikativ handling, dette samtidig som han understreker at samfunnsteori må inneholde et dobbelt sett av forutsetninger; en objektivistisk komponent, som angår selve samfunnssystemene - og som peker på gitte betingelser som penger, byråkrati og byråkratiske forvaltningsregler. Denne benevner han som en ytre dimensjon. I tillegg til den ytre dimensjon innfører han en indre dimensjon for å understreke at ikke alle individuelle handlinger er intensjonelle - og derfor subjektivt meningsfulle.

Den første begrensningen er rettet mot funksjonalismens tro på systemet som fortolkende basis, mens den andre begrensningen er en kritikk av neoklassikernes mening om at alle handlinger er intensjonelle - og derfor kan fortolkes gjennom de mål de søker å oppnå.

Habermas påpeker altså at den enkelte teori ikke er tilstrekkelig for å forstå og fortolke den verden vi lever i.

Dette er også mitt poeng i mitt forsøk på å avdekke samhandlingenes konsekvenser både for profesjonsutøveren, for klient/pasient/elev og for relasjonen dem imellom når det ikke er samsvar mellom det en tenker og baserer sine uttrykte verdier på, og det en faktisk gjør.

Mitt prosjekt er altså å se på hva som skjer i samhandlingen mellom profesjonsutøver og klient/pasient/elev når praktiserings handlinger avspeiler andre verdier enn de som uttrykkes i profesjonenes verdikonsept, de yrkesetiske og fagetiske rettningslinjene.

Habermas ville kunne legge sin forståelse i sine egne begreper livsverden og systemverden og belegge den i graden av overlapping mellom disse verdenene.

For meg blir dette en lite dekkende illustrasjon relatert til det å ha ansvar både for egne idealer og for klienten - Den andre, i yrker som ikke ville kunne eksistere uten nettopp ansvaret som ligger i intensjonen om å gjøre noe for den andre. Når det er sagt, vil en mulig forståelse ligge i at både konstruksjonen sosialt arbeid og konstruksjonen avviker har den samme konstruktøren som gir oppdraget til profesjonsutøveren.

Hvis så er tilfellet, står vi tilbake med et spørsmål om hvorfor konstruktøren har et behov for at der finnes noe allmenheten opplever som et avvik, noe som igjen bringer oss tilbake til kapitlene knyttet til svikets epistemologi, spesielt kap. 9.2 om den vi ikke vil være, - fienden som bekrefter oss selv.

Det å skape noe som defineres som ikke ønsket, bekrefter i så fall systemverdenen og gir den begrunnelser for å beskytte seg selv mot disse fiendene. Går vi ut i fra at dette er en forklaring på fenomenet, må vi også slutte at systemverdenen har invadert den profesjonelle delen av livsverdenen på en måte som maktstjeler profesjonsutøverens identitet og integritet.

10.3.4 Hermeneutikk. Fra vitenskaplig forståelse til profesjonell empati.

Empati er et sentralt begrep, særlig for utdanningene innen helse- og sosialfag. Innen pedagogikk er det mer perifert som begrep, men synes likevel å ha en sentral rolle i det pedagogene kaller "danning" (Befring E., 1983).

Sykepleierne er opptatt av empati som grunnlag for helhetlig arbeid med helse. Sosialarbeiderne er særlig opptatt av empati som en ferdighet som muliggjør forståelse av klientens problem gjennom å samføle problemet, mens pedagogenes begrep "danning" knyttes til sider ved oppdragelsen og sosialiseringen av den enkelte elev.

Selv om empati som begrep og metodikk synes å være 1990-årenes svar på det moderne samfunns liberalisme, er det som tanke, teori og metode solid forankret allerede på begynnelsen av 1800-tallet i Schleiermachers (Guneriusen 1996) metodiske hermeneutikk.

Gjennom innlevende fantasi og sympati skulle en identifisere seg med aktøren på et vis som kunne utvide aktørens eget selvbilde.

Veien videre gjennom psykoanalysen til dagens empatiske forståelse og handling synes å gi et bilde på samfunnets utviklingsvei gjennom idustrisamfunnets modernisme, til postmodernismens fagintellektuelle avstandsbetraktninger, utredninger og diagnostisering.

Følelsene, etikken og kravet om empati har vært sentrale temaer i hele den vestlige filosofitradisjon, men den avspeiles i liten grad i den tradisjonelle, akademiske vitenskapsteorien.

Moseloven påla menneskene å elske sin neste som seg selv, Aristoteles så det som etikkens oppgave å lære menneskene å kultivere sine følelser, utviklingspsykologiens vektlegging av relasjonsaspektet er like tydelig i dag som det var for Melanie Klein (Klein, 1988) og Heinz Kohut (Kohut, 1977).

Forholdet mellom empati og persepsjon synes sentralt når pedagogene snakker om pedagogisk miljø. Dette forholdet kommer igjen i både den kognitive pedagogikken og i kognitiv terapi.

I mitt prosjekt, som er rettet spesielt inn mot semiprofesjonene innen helse- og sosialsektoren og mot pedagogikken, vil empati, etikk og nærhet være både sentrale målsettinger og belysende enheter for billedgjøringen av hypotesen om manglende samsvar mellom liv og lære.

Alle disse vinklingene og bidragsyterne har utviklet teorier som er meningsfulle å bruke i drøfting og forståelse av mening i forhold til fenomenet konstruksjonen av sosialt arbeid og avviksproblematikk. Imidlertid vil alle disse vinklingene måtte relatere seg til begrepet samfunn og forståelsen av nødvendigheten av denne konstruksjonen - som de fleste vil se på som en selvfølgelighet.

Hermeneutikkens vekt på det å forstå vil kunne gi Ole og Eva en meget god tilbakemelding på hvem de er, inkludert tanker omkring hvorfor de nå en gang ble det de er, men det er knapt dette som interesserer de to barna. De ER nettopp det de ER.

De har derfor ikke primært et behov for å forstås. Deres behov ligger i det å bli bekreftet som det de er, det at deres væren i verden også har mening for andre.

Ole og Eva har et behov for å bli sett, for å bli respektert og for å føle seg ønsket og elsket.

Behovet for å bli forklart og forstått er i svært liten grad tilstede hos disse barna, disse klientene.

Behovet for å forstå ligger hos vitenskapsmannen og terapeuten. Behovet er med andre ord vårt, ditt og mitt. Vi som skal forske på fenomenet, og oss som skal forholde oss til klientene på en måte som hjelper dem.

10.4 Ole og Eva i vitenskapsteoretisk lys.

Ingen linjer er rette, i følge kvantefysikken.

Linjene er altså krumme, men er de krumme fordi de ikke er uavhengige og derfor skal krysses i gitte settinger og sammenhenger, eller er de krumme nettopp fordi de ikke skal berøre hverandre?

Møtes linjene i rommet, eller er de frittstående og ikke gjensidig avhengige i den virkelighet de fungerer i?

Slik er det også med Ole og Eva, og med alle individer selv om de er aldri så særegne.

Er det mulig å finne en forståelse av dem som kan gi en felles og generell mening og dermed gi grunnlag for både profesjonell handling og metodeutvikling?

En kunne si at Ole og Eva er mer ulike enn oss andre, men da på grunnlag av våre egne kriterier for likhet og ulikhet, de vi kaller avvik.

Ut i fra den definisjonsmakt som, tilligger oss kan vi altså avgjøre hvordan vi skal klassifisere andre menneskers og andre fenomeners normalitet eller avvik.

Mennesker er altså forskjellige, men hvordan kan forskjelligheten forstås i forhold til det mennesket er?

Bærer mennesket på noe felles som berettiger ens forståelse og respekt, eller skal fenomener hos enkeltmennesket og i menneskers samhandling forstås ut i fra den sammenhengene fenomenene inngår i?

Er det meningsfullt å ordne menneskers forskjellighet gjennom diagnostisering med en målsetting om å befordre en endring til normbasert likhet, eller kan mennesket møtes, respekteres og eventuelt aksepteres med de individuelle særpreget de bærer på?

Ligger kimen til forståelse i det fenomenologiske eller i det systemiske og kan vi begrunne eventuelle krav til endring i at vi vet at det er til det beste for individet?

Systemteoriens positivistiske og funksjonalistiske røtter i tradisjonen fra Durkheim, gjennom den utilitaristiske kritikken - til Malinowskis og Maslows opptatthet av basale behov og videre til Parsons strukturfunksjonalisme understreker at dikotomiseringen mellom lineær kausalitet og sirkulær forståelse er kunstig.

Parsons inndeling i tre delsystemer, Personligheten, Det sosiale system og Det kulturelle system, kombinert med systemteoriens metodiske avlegger, systemisk familiebehandling, synes å kunne være interessant både som utgangspunkt for forskning på sosiale problemer generelt, og som metode for fortolkning. Men favner dette den praksis som skal utøves på grunnlag av denne forståelsen i forhold til menneskeskjebnene Ole og Eva?

Er det slik jeg allerede har antydnet, at systemene har sviktet disse barna så fundamentalt at metodikken innebærer enda et overgrep?

Med hvilket redskap kan forståelsen av disse to barna generaliseres?

I mitt prosjekt har systemteorien en rolle som analytisk redskap for å forstå samhandling mellom Ole og Eva og deres signifikante andre. Jeg tenker også grunnleggende systemisk i utviklingen av metodikken det tiltaket vi tilbød, ble bygget på.

Jeg antyder også at systemisk tenkning, sammen med tolkningsmulighetene i f. eks. symbolsk interaksjonisme og generell rolleteori, vil kunne danne et grunnlag for utvikling av metodikk i forhold til de kasus jeg har søkt å gjøre tilgjengelig i Del II og Del III.

Likevel sitter jeg tilbake med en følelse av at noe mangler - at noe er galt og at mangelen ligger både i profesjonsutøverens vilje og evne til å se Den annen (Levinas, 1996) og i å involvere seg i disse klientene med en metodikk som er grunnleggende basert på respekten for det medmennesket Levinas ville mene å ha forrang for meg selv - eller Jeg-et (Løgstrup, 1956.).

Hvis denne respekten - eller forrang - ikke er styrende for metodikken og metodebruken, vil praktiseringen pr. def. måtte bli et overgrep.

Hermeneutikken vil kunne tilby funksjonalistiske tilnærminger både for forståelse og for utvikling av profesjonell metodikk. Habermas' perspektiver, med dimensjonene "livsverden" og "systemverden" er så absolutt et redskap for å forstå klientrollen, - men kan denne forståelsen brukes til å forholde seg direkte til Oles og Evas historier, to barn som fra tidlig barndom har måttet utvikle sine egne verdener og sin egen forståelse av hvem de var, i stor grad uten nær voksenkontakt?

Jeg har tidligere hevdet at det jeg kaller velferdssamfunnets reaksjon på avvik, særegenheter og utvikling av det mellommenneskelige er konserverende og derfor ikke egnet som fundament for sosialarbeiderens hovedintensjon, målsettingen om å skape endring.

Jeg vil, imidlertid, allerede nå stille spørsmål ved om det postmoderne samfunnets forvaltning av forståelse bærer i seg muligheten for å kunne se og relatere seg til den profesjonelle objektifiseringen jeg forfekter når jeg påstår manglende samsvar mellom idealer og handling, noe jeg mener gjenspeiles i Oles og Evas historier.

Hvis min antagelse om at den tause kunnskapen overført til praktisering også bærer i seg en antipati grunnet i den enkelte profesjonsutøvers traumatiske forhold til denne opplevelsen, slik f. eks. det er uttrykt av Aristoteles i det han kaller påtrengt kunnskap, vil relasjonen til den som bærer fram denne kunnskapen kunne bli en patetisk fremmedgjort avstand preget av følt aversjon. En slik relasjon vil til forveksling være lik det vi ellers har valgt å kalle profesjonell avstand.

Denne negerende prosessen synes å kunne observeres både i Oles og Evas klientkarrierer, samt i livsløpene hos svært mange av de andre marginalklientene jeg har arbeidet med.

Det er derfor nærliggende å se på profesjonenes selvforståelse, på hvordan de tolker sin oppgave som profesjonsutøvere i hjelpeapparatet, og på hvordan de forstår og definerer det samfunnet de inngår i.

10.5 Samfunnsforståelse.

Det finnes mange definisjoner på, og forståelser av, hva et samfunn er. Enda flere oppstår i det øyeblikk begrepet samfunn forstås som en synonym til begrepet samfunnsorden. Definisjonene blir ytterligere innfløkte i det øyeblikk en skal legge et grunnlag for å forske på et samfunn.

Det en uten videre kan fastslå er at definisjonen av begrepet samfunn nødvendigvis må baseres i den kultur og på det tidspunkt det skal defineres.

I denne sammenheng skal jeg ikke gå inn på forholdet mellom begrepene kultur og samfunn i sosiologisk eller antropologisk tradisjon, men det kan likevel være illustrerende for senere drøftinger å se på begrepet relatert til modernitet og postmodernisme.

I følge Marx skapte fremveksten av den industrielle revolusjon i den vestlige verden et behov for en motrevolusjon for å splitte opp den kapitalistiske verden.

Det kapitalistiske samfunnet, som ut i fra marxistisk teori undertrykte samfunnets medlemmer gjennom utnyttelse av deres arbeidskraft gjennom akkumulering av merverdi, økte kapitalen hos eierne av driftsmidlene.

Mulighetene for et samhandlende samfunn med like rettigheter for alle samfunnets medlemmer lå derfor ifølge Marx i det klasseløse samfunn bygget på ideen om proletariatets diktatur.

Durkheim synes å ha vært noe mer optimistisk på menneskehetens vegne i sin oppfatning om at industrialismen i det modernistiske samfunnet skulle skape et harmonisk samfunn med basis i arbeidsdeling og moralsk individualisme.

De moderne sosiale institusjonene skulle etableres for å skape et trygt, meningsfullt og utviklende samfunn for alle samfunnets medlemmer.

I denne sammenheng er dette interessant fordi det gir vinklinger for drøfting av hjelpearbeidernes praktisering av sine respektive fag relatert til de oppdrag de pålegges av det samfunn de praktiserer i.

Det jeg kaller konstruktøres premisser for logikken i konstruksjonen sosialt arbeid, er altså styrende for selve aktiviteten, mens profesjonsetikken hevder at hensynet til klienten skal være styrende.

I sin bok “Modernitetens konsekvenser” (Giddens, 1990/1994) vektlegger Anthony Giddens i særlig grad at begrepet samfunn både betegner en organisasjon eller en sammenslutning, og et gitt system av sosiale relasjoner.

Det betyr at det vi entydig betegner som samfunnet både er en objektiv gitt størrelse i form av en organisasjon og en samhandlingsarena for subjekter.

Denne delingen av objekt og subjekt utvikles, ifølge Guneriussen, mot en ytterligere objektivisering i Niklas Luhmanns radikale systemteori.

“Et individualistisk utgangspunkt er ifølge Luhmann helt klart utilstrekkelig for å få tak på samfunnssystemenes logikk og funksjoner. Systemene fremstår som autonome overfor individenes handlinger og intensjoner.”

“Samfunnsteoriens “objekter” er systemer, ikke individer.”

(Guneriussen, 1996 s 295.)

10.5.1 Sosialt arbeids samfunnsforståelse.

Sosialarbeidsprofesjonenes praksis knyttes til grunnholdningene og etikken uttrykt i yrkesetiske retningslinjer og i internasjonale erklæringer for sosialarbeidere.

Idealene og ideene bak sosialarbeiderprofesjonen er å avhjelpe nød, fattigdom og fornedrelse. Kriteriene og rammene for dette vil variere fra samfunn til samfunn over tid.

Idealene synes sterke, men det stilles i liten grad spørsmålstegn i forhold til om profesjonens aktivitet er i samsvar med idealene.

I Norge er det en enighet om at sosialhjelpen skal fungere som et sikkerhetsnett for mennesker som i en krise eller over tid ikke er i stand til å skaffe seg en livsstandard som er akseptabel på et gitt tidspunkt. Å ha tak over hodet, samt å ha mat og varme, er å betrakte som rettigheter i velferds-Norge.

Slik er sosialhjelpen nærmest å betrakte som en form for trygd i forhold til de mer eller mindre faste sosialhjelpsatsene. Dette avspeiles også i at denne ytelsen i stadig flere kommuner benevnes som sosialtrygd.

Samfunnssynet og idealene fra 60- og 70-årene om at samfunnet skulle endres slik at sosialhjelp ble nødvendig (og vi sosialarbeiderne arbeidsledige), synes i dag å ha blitt endret til en aksept av sosialhjelpsklienter som et nødvendig onde i vårt samfunn.

På samme vis som sosialdemokratiet aksepterte arbeidsledighet, ikke bare som et nødvendig onde, men som en nødvendighet for å opprettholde økonomisk vekst, synes nå sosialhjelpsklienter å være akseptert som et nødvendig produkt i et av verdens rikeste land.

Politisk og allment er det altså akseptert at rikdommen har sin pris, og at prisen er at mennesket blir et avfallsprodukt.

En skulle umiddelbart tro at denne endringen i holdning til sosialklient-problemet skulle avspeiles i en endring også i uttrykte grunnholdninger og yrkesetikk. Så er ikke tilfellet. Tvert om synes opptattheten av etikk og verdier i det profesjonsetiske å stige i takt med den økende klientifiseringen i samfunnet.

Det er med økende undring jeg betrakter dette fenomenet, en undring som også inneholder tanker om hva som kan bli konsekvensene for klientene av at den profesjonen som skal hjelpe dem i livskriser og dagligliv, i så liten grad bygger sin aktivitet på sine egenkonstruerte idealer.

Hvor står jeg?

Hvilke holdninger avspeiles egentlig i aktiviteten sosialt arbeid, i praktiseringen?

10.5.2 Egne premisser for valg av profesjonell praktisering.

Sosialarbeiderens rolle som endringsagent står sentralt i mitt valg av fundament for hva som er min oppgave som profesjonens utøver, - men hva er det som skal endres?

Skal klienten endres?

Skal nærmiljøet endres?

Skal samfunnet endres?

Eller er det jeg som må endre meg som profesjonsutøver?

For meg vil min oppgave som sosialarbeider ligge i at jeg skal gi rom for hjelpemottakerens egne refleksjoner og påfølgende målsettinger for endring.

Det vil også være min oppgave å skape de endringer i samfunnet som er nødvendige for at hjelpemottakeren skal kunne fungere og endre seg, - foruten at jeg vil være opptatt av det primærforebyggende aspektet som ligger både i lovverkets intensjoner og i de profesjonsfaglige prinsippene innen sosialt arbeid.

Grunnlaget for mine valg ligger i idealet om enkeltmenneskets autonomi og i den etiske refleksjonsprosessen som fortløpende følger diskursen mellom klientens/pasientens uttrykte ønsker og mine menneskelige og profesjonelle valg.

Mitt redskap for å kunne ha muligheten til å gjøre faglige valg med utgangspunkt i klientens/pasientens forutsetninger vil, utover den etiske refleksjonsprosessen, ligge i nærhet til klienten/pasienten i en relasjon grunnlagt på empatisk nærhetsetikk.

Spørsmålene om endring og grad av nærhet vil måtte være sentralt i drøftingene omkring både faglig metodevalg og valg av vitenskapsmetodisk modell for arbeidet med denne teksten.

Jeg kan ikke akseptere noe samfunns, noen allmenhets - rettighet til å stigmatisere, ekskludere eller trakassere noen av sine medlemmer gjennom å betegne dem som avvikere eller ikke passende inn. Denne formen for fordømmelse kan i mine menneskelige og profesjonelle øyne aldri ses på som annet enn diskriminering og overgrep, selv om det samme samfunn stiller opp med et konstruert hjelpeapparat for å rette opp sitt eget overgrep, sin egen ekskludering, gjennom å tilby integrering og habilitering.

For meg må mennesker frigjøres, det være seg fra undertrykking fra andre jfr. Freire, eller fra seg selv i f. eks. angst, jfr. Kierkegaard. De må prioriteres og få det de har behov for, jfr. Laing, og de må få det hovedfokus de har krav på jfr. Levinas og Løgstrup.

Når jeg møter et barn eller en ungdom som er relasjonsskadet eller skadet gjennom direkte overgrep, må mitt mål være å tilby det vi alle er enige om at disse menneskene trenger, nemlig tette, nære og varige relasjoner. Det offentlige hjelpeapparatets tilbud om samtaler annenhver uke eller institusjonsplasseringer der 18-22 voksne arbeider skift for å se etter 5 ungdommer, oppfatter jeg som overgrep mot disse unge, som allerede er preget av svik fra sine signifikante voksenpersoner.

Dette er slik jeg ser det.

Disse kriteriene er de jeg har forsøkt å arbeide etter.

Dette er det jeg har forsøkt å tilby Ole og Eva.

Men tilbake til det de fleste sosialarbeidere er enige om; det at sosialarbeideren skal være en endringsagent.

10.5.3 Hvordan forstå kravet om endring?

Spørsmålsstillingene i kap. 2 antyder sterkt at uansett hva som skal endres, så synes endringen å måtte forstås med referanse til systemteorien jfr. f. eks Luhmann (Luhmann, 1988), Bateson (Ølgaard 1986), Maturana (Maturana, 1980), o. a.

Når så systemteorien også har avlet et ektefødt barn i profesjonsmetodikkens systemisk familiebehandling, vil dette lett kunne bli en nærliggende og velkommen innfallsvinkel for forståelse og eventuell forskning for sosialarbeideren.

Jeg skal gå nærmere inn på forskningsmetodikken, men jeg vil allerede nå, - med en vitenskapsteoretisk vinkling, peke på både vanskeligheten i å bruke en teoretisk forståelse som innebærer at objektet for forskningen er et selvregulerende system der forståelsen ligger i systemet.

Dette fordi det synes å ligge en motsetning mellom det den vitenskapsteoretiske tankemodellen direkte har utviklet i form av profesjonsmetodikk knyttet til enkeltindividet, noe som vil kunne forhindre en kritisk, vitenskapelig vurdering av enkeltfenomener.

Når dette er sagt, vil jeg tilføye at koblingen mellom forskningsmetode og profesjonsmetode også vil kunne være positivt for det jeg vil kalle fagutvikling. Med dette mener jeg at en utvikling av profesjonsmetodikk ikke bør skje mekanisk - bare som en ferdighetstrening, men også i et dialektisk forhold til forskningsmetodikken.

Grunnen til at jeg påpeker dette, er at jeg mener å finne en klar sammenheng mellom den observerte aktiviteten hos profesjonsgruppen og de bestillinger oppdragsgiver gir ut fra sine politisk styrte økonomiske valg.

Jeg antyder at det er rimelig å si at sosialt arbeids oppgave synes å være å forvalte økonomiske midler for fellesskapet på en måte som opprettholder det eksisterende samfunns maktbalanse gjennom investeringer i individer som faller utenom for derigjennom å forebygge revolter og angrep mot maktapparatet.

Det er altså klienten/pasienten som skal endres for å passe inn i det eksisterende systemet. Det sentrale er ikke aksept og respekt, men normalisering.

I et profesjonsfaglig mer akseptabelt språk vil sosialt arbeids oppgave være å omfordele goder på en slik måte at opplevelsen av undertrykking, nød og fattigdom til enhver tid ikke blir så fremtredende at gruppen sosialhjelpbrukere blir en trussel for oss andre gjennom et krav om endring av The Establishment, - hos oss normale, utover det vi er villige til å investere/endre.

Hvis mine slutninger er rimelige, skulle dette bety at hjelpeapparatets valg av praktisering oppfyller målsettingen i den Bismarkske sosialstaten i langt større grad enn idealene i de yrkesetiske retningslinjene.

For å opprettholde denne balansen er det avgjørende for maktapparatet å kontrollere både sosialhjelpsbrukerne og den/de profesjonene som er satt til å forvalte de politisk gitte betingelsene.

Dette gjøres i hovedsak gjennom tre hovedkanaler, de økonomiske betingelsene, den status profesjonsutøveren gis i det gitte samfunnssystemet og den måten arbeidet, klientene og hjelperne betegnes på og forstås.

Betegnelsene av sosialhjelpbrukeren har utviklet seg fra legdperson og fattiglem til sosialtrygdbruker, mens yteren av tjenestene har hatt betegnelser fra den barmhjertige samaritan, gjennom diverse humanistisk funderte betegnelser til sosialtjenesteforvalter.

Alt dette med en uttrykt ambisjon om å skape det gode samfunn.

Profesjonenes forbauselse over at problemene bare øker jo mer ressurser en sprøyter inn, er derfor forståelig. Ikke desto mindre synes det i dag mer enn noensinne å være nødvendig å avdekke de kreftene som styrer, utformer og ideologiserer profesjonene slik at de kan opprettholde sine forståelser og fortsette sitt arbeid i trygg forvissning om at det arbeidet de gjør er nødvendig og meningsfullt.

Med bakgrunn i disse betraktningene finner jeg det rimelig å slutte at spesielt profesjonen "sosialt arbeid", men også profesjonene innen helse, pedagogikk og psykologi, lider av en utpreget schizofren vankelmodighet når det gjelder forholdet mellom den uttrykte yrkesetikken og de holdningene som avspeiles i det de faktisk praktiserer gjennom sin profesjonsmetodiske praktisering, samt gjennom den forvaltning de utfører for sine oppdragsgivere.

En alternativ, mer entydig forståelse og forvaltning er derfor i alles interesse, uansett hvordan den funderes.

Problemer i disse profesjonene når det gjelder den enkelte profesjonsutøvers psykiske helse, har lenge vært kjent under samlebegrepet utbrenthet jfr. f. eks. Stjernø (Stjernø m/fl, 1988), noe jeg mener kan knyttes til profesjonsutøverens manglende opplevelse av at det arbeidet som gjøres føles meningsfullt.

I et forsøk på å trekke en konklusjon, vil det for meg være sentralt å peke på spranget mellom de humanistiske og faglige idealene som uttrykkes i de etiske retningslinjene for sosialarbeidere på nasjonalt og internasjonalt nivå og det arbeidet som faktisk utføres overfor den enkelte klient.

Utover at dette er spesifikt faglig interessant, finner jeg det også meget interessant å se på sosialarbeiderrollen i lys av det økende politiske kravet til profesjonen om økt, målbar produktivitet.

Som et ytterligere redskap å operasjonalisere materialet ut i fra, vil jeg skissere en ramme for en alternativ samfunnsforståelse som en vinkling i analysen.

10.5.4 En alternativ samfunnsforståelse.

“Et samfunn er en gruppe subjekter som er samhandlende og symbiotisk avhengige av hverandre på et eller flere plan”, er hovedinnholdet i min egen definisjon (kap. 9.2).

Med en stadig sterkere fremmedgjøring basert på avstand mellom enkeltindivid og beslutningstakere, uttrykt gjennom en tingliggjøring/objektivering av enkeltmennesket, finner jeg det nødvendig, i forhold til arbeidet med og forståelsen av individuelle vansker og problemer, å understreke en forståelse av samfunnet som en konstruksjon med økende avstand til de enkeltindivider som skal forholde seg til konstruksjonens gitte normer og premisser.

Dette både som en reaksjon på en etablert forståelse av begrepet samfunn i lys av det modernistiske informasjonssamfunnets objektivering av enkeltindividet, og som et alternativ til den holistiske forståelsen av mennesket som objekt i sin egen avhengighet av det helhetlige, samfunnet, vi andre, altet.

Samfunnet, her å forstå som den samling av enkeltsubjekter man samhandler med, bygger sine normer, regler og lover på akseptert konsensus basert enten på en form for maktkoeffisient og/eller på reell medbestemmelse - demokrati.

Uansett hvordan det styres bygger det på et sett erfaringer satt i system i form av disse normene, reglene og lovene.

Vi kaller våre vestlige samfunn for moderne og demokratiske.

På bakgrunn av det moderne informasjonssamfunnets strøm av stimuli synes en utvidelse av mengden normer, regler og lover å være det moderne demokratets lodd.

Konsekvensen av dette vil nødvendigvis være at det enkelte subjekts antall avvik fra disse normene, reglene og lovene øker.

Individenes erfaringer vil altså i persepsjonsprosessen måtte forholde seg til et så stort sett av normer at integriteten vil kunne bli objekt-basert i større grad enn basert på en fri utvikling av individets egenart, det unike.

Det er altså rimelig å tenke seg at presset fra ytre stimuli både av felles og individuell art er så sterkt at selv de gode intensjonene basert på subjekt-subjekt symbiotisk fellesskap vil bukke under.

Friheten til å velge, illustrert gjennom f. eks. muligheten til å skifte TV-kanal for å gjøre et valg av underholdning, vil derfor kunne bli en frihet fra - og ikke en frihet til, altså en undertrykking i stedet for en mulighet. I den sammenheng er det illustrerende å se på begrepet underholdning i sammenstillingen holde under, undertrykke.

Friheten er blitt til tvang, eller til “Flukten fra friheten” (Fromm, 1941/1965). Dette fordi valgmulighetene baseres på nødvendigheten av å bli underholdt.

Jeg har allerede understreket en avstandtagen til en oppfatning om at det finnes en sann, felles virkelighet. Det er derfor ikke aktuelt å søke tilflukt i en tradisjonell anarkistisk ideologi, eller i noen annen isme med ambisjoner om å utgjøre en Grand Theory.

Min vinkling vil være å se nærmere på paradokset i lys av spennet mellom ratio og følelser, mellom harmoni og smerte, samt med utgangspunkt i kaos-teori. Muligheten for å bruke denne teorien på individuelt, dyp-psykologisk plan finnes både hos Foucault, (Foucault, 1973), hos Habermas (Habermas, 1983), og tildels hos Mead (Mead, 1934).

Ambisjonen er altså å gå videre enn Meads symbolske interaksjonisme gjennom å se på erfaringenes dyppsykologiske konsekvens. Dette med utgangspunkt i bl. a. Aristoteles' tanker om at erfaring også kan være skadelig, altså at erfaring like godt kan være nedbrytende som utviklende.

Ordtaket: Av skade blir man klok synes å overse at denne klokskapen ofte baseres på at det motsatte av utvikling skjer, at skade i stedet skaper en avgrensning, et forsvar mot å oppleve en liknende smerte i fremtiden.

Denne forståelsen av begrepet klok, dette å unngå å risikere en opplevelse av smerte, er for meg selvmotsigende, og vil følgende måtte betegnes som et tap av eksistens med bakgrunn i f. eks. Sartre.

Min tese er at nettopp denne redselen for smerte er styrende for de profesjonene som arbeider direkte med andre mennesker og deres problemer og diagnoser.

Konsekvensen vil måtte bli at andre menneskers smerte relateres til profesjonsutøverens egen redsel for både sin egen og andres smerte, hvilket igjen utløser nødvendigheten av at klienten enten avklientifiseres gjennom å bli tvunget inn en normalsfære eller fordømmes gjennom å diagnostiseres som syk eller avviker.

Som en vinkling for analyse mener jeg at modernismens og postmodernismens naturvitenskapsbaserte higen etter objektive sannheter gjennom en stadig økende diagnostisering av det avvikende må forkastes.

Å forholde seg til andre mennesker, som velger å opptre avvikende fra de til enhver tid aksepterte normene, gjennom å stemple dem som syke eller abnorme synes for meg verken å være å nærme seg en sannhet eller å være medmenneskelig akseptabel.

En alternativ forståelse av mellommenneskelig samkvem, en subjektbasert samfunnsforståelse, vil derfor måtte baseres på at subjektene sannheter er den eneste form for virkelighet vi kan bygge en forståelse på.

Denne slutningen vil medføre at en må ta utgangspunkt i at et subjekts valg av atferd aldri kan betraktes som sykt eller avvikende og derfor må respekteres gjennom at en forholder seg til det uttrykte, ikke til hvordan vi andre ville uttrykt oss.

Ordtaket av skade blir man klok, må altså ikke skjule det faktum at den skaden som oppstår, er en erfaring som hindrer/begrenser nye erfaringer. Ordtaket vil altså kunne omformes som følger: Av skade blir man skadet.

Og skadet er både Ole og Eva, og kanskje de fleste av oss. Det som avgjør er hvordan erfaringer leges og legger grunnlag for utvikling i stedet for å bli skader i form av traumer som hindrer utvikling både på det aktuelle området og på mer generelle plan.

Ole og Eva har klart hatt en traumatisk barndom. Så sjokkartet og smertefullt hadde barndommen vært at de hadde søkt tilflukt i sine egenkonstruerte verdener, de hadde blitt psykotiske.

Denne reaksjonen - eller dette fenomenet - kan både ses på og behandles gjennom to fokus, å gjøre det syke friskt eller gjøre det friske enda friskere. Valget av fokus og metodikk avgjøres av det hovedsystemet vi kaller samfunnet og de verdier dette styres av.

Sykdomsmodellen betinger diagnostisering med påfølgende sykeliggjøring, ekskludering og eventuelt rehabilitering, mens den autonome, respektbaserte og inkluderende modellen bygger på det friske og de ressursene som ligger i det enkelte individ.

10.5.5 Ole og Eva i et samfunnsperspektiv.

At samfunnet er til for alle, er det overordnede prinsippet i den norske velferdsstaten.

De som har vanskeligheter av økonomisk, funksjonsmessig eller sosial karakter er blitt sikret gjennom et lovverk som skal fungere som et sikkerhetsnett for å sikre at primære behov skal være tilfredsstillt.

Lov om sosiale tjenester skal sikre bolig og mat, samt sørge for at behandlingstilbud er tilgjengelig, mens Lov om barnevernstjenester skal sikre barns oppvekstforhold, samt sørge for at tilpassede tilbud blir gitt til barn med særlige behov.

Samfunnets medlemmer skal være sikret et trygt og meningsfullt liv, ifølge lovverket.

Barnevernsloven som var gjeldende for Ole og Eva (før 1992), fokuserte sterkt på barnets beste, samt på viktigheten av både å iverksette tiltak tidlig og å gripe inn med omsorgsovertagelser. Likevel skjedde det lite basert i lovverket i forhold til disse barna.

En vil kunne hevde at barnets rettigheter forvaltes bedre av den nye barnevernstjenesteloven av 1992, og at de fremlagte kasus ikke er relevante i forhold til den nye loven.

Dette tillater jeg meg å betvile gjennom å tilkjenne noen begrunnede tanker om den nye loven.

Den nye barnevernstjenesteloven fra 1992 belegger sine endringer i en intensjon om styrking av rettsvernet for barn. Dette kommer spesielt til uttrykk i de tidsfrister som er innlagt i loven i forhold til forvaltningen av meldinger og undersøkelser.

Forvaltningen av loven baserer seg likevel på tre prinsipper som synes å plassere de offentlige forvaltningsinstansene og foreldrene i sentrum. Disse prinsippene, legalitetsprinsippet, det biologiske prinsippet og Leon-prinsippet (Lavest effektive omsorgsnivå), vil derfor kunne undergrave barnets rettsvern - og også lovens intensjon, hvis fokus fjernes ytterligere fra barnet og barnets behov.

Den kvalitetssikringen som intenderes lagt i lovverkets styrende retningslinjer og forskrifter, flytter fokus fra individet og subjektet til det bolverket vi kaller offentlig forvaltning.

Jeg velger å kalle dette systemet et bolverk fordi det viktigste synes å være å bygge et regelverk som gjør det mulig for forvaltningen å opptre uangripelig i forhold til legaliteten, selv om dette skulle få uønskede konsekvenser for det enkelte individ.

Denne formen for kvalitetssikring florerer både i hjelpe- og behandlingsapparatet og i andre offentlige instanser som f. eks. i skoleverk og universiteter.

For meg synes dette å være en motvekt mot den postmodernistiske ideen om at alt er tillatt, altså et forsøk på å skape homeostase innen et samfunnssystem som statistisk skaper en sterk økning både i sykdom og innenfor det som diagnostiseres som sosiale avvik.

Med dette mener jeg å si at Ole og Eva, etter min mening, ikke ville fått tilbud ut i fra det nye lovverket som ville bedret deres klientkarrierer.

10.6 Praksis - praktisering.

Begrepene praksis og praksisfeltet har etablert seg i forskningen på feltet sosialt arbeid gjennom forskning utført i en sosiologisk tradisjon. Betydningen synes i større grad å være basert på en objektiviserende vinkling med en ikke-deltakende status for forskeren enn på selve prosessen og handlingen, det å praktisere. I den hensikt å understreke en subjektiv vinkling for å beskrive konstruksjonen sosialt arbeid velger jeg å innføre begrepet praktisering.

Praktisering vil da bety selve den individuelle utøvelsen av arbeidet.

Målsettingen er å skape et redskap for forskning som også innbefatter subjekt-subjektrelasjonen arbeid med mennesker, i denne sammenheng sosialt arbeid, utføres i.

Begrepet praktisering vil altså bli knyttet til både den samhandlingen som skjer mellom klient og profesjonsutøver, den subjekt/subjekt-aktiviteten som utøves, og den relasjonen som etableres og forefinnes mellom de profesjonelle aktørene.

For å beskrive, evaluere og illustrere denne aktiviteten i avhandlingen bruker jeg et narrativt og skjønnlitterært uttrykk og forsøker å gi leseren en opplevelse som kan

analyseres både gjennom selve opplevelsens perseptive assosiasjoner og/eller teoretisk gjennom kommunikasjonsteori og samhandlingsmetode.

Med narrativt og skjønnlitterært uttrykk mener jeg at formen er intendert å skape assosiasjoner til egenerfaring og de individuelle følelsene som trigges av dette.

For meg beskriver begrepet praktisering selve aktiviteten, og kan derfor oppleves også som en følelse, mens begrepet praksis betegner arbeidsfeltet og dets samlede aktivitet.

Praktiseringen betegner i denne sammenhengen den individuelle utøvelsen og den forutgående persepsjonsprosessens innhold og preferanser. Dette betyr at den etiske refleksjonen er en del av praktiseringen på det viset at den introverte relasjonen profesjonsutøveren har med seg selv, utgjør en bevisst del av praktiseringen, både gjennom prerefleksivitet og evaluering.

10.7 Forskning i lys av praksis.

Forskningen på aktiviteten sosialt arbeid er mangelfull og overfladisk. Dette begrunner jeg i at en har forsket på er selve fenomenene uttrykt i sosiale problemer samfunnets systemer møter i forvaltningen av seg selv og sine deltakere. Forskning på individets særegne opplevelser finnes knapt.

En av årsakene til dette er at forskningen er overlatt til samfunnsvitere og andre som baserer seg på kriterier som skal gi svar som tilfredsstillende krav som stilles til forskning, blant annet etterprøvnbarhet. Disse kriteriene gjør det vanskelig å forske på individets særegenheter, det signifikant eksistensielle. Opplevde følelser utløst av at en selv inngår i - eller er direkte relatert til - fenomenet som det skal forskes på, er også utenfor de eksisterende forsknings-tradisjonene.

I tillegg kommer at de som har forsket, har hatt liten tilknytning til det fag de har pretendert å forske på. Dette har medført at de verken har kjent profesjonenes erfaringskunnskap eller har hatt den nærhet til forskningsobjektet som er nødvendig for å si noe om subjektens individuelle erfaringer.

Det er nærliggende å anta at den samfunnsvitenskaplige forskningstradisjonen heller ikke har hatt noen intensjon om å forske på det individuelle og de subjektive, opplevelsesbaserte erfaringer det enkelte individ er et produkt av.

I forhold til de kasus jeg fremlegger i en narrativ, siterende og fortellende form, vil mine betraktninger knyttes til aksene: naivisme <====> kynisme og subjektivism <====> funksjonalisme.

I noen grad knyttes dette igjen til aksene: livsverden <====> systemverden.

Med utgangspunkt i begrepet symbiose i sin opprinnelige betydning - det å leve sammen, samt i Frankls eksistensielle psykoterapi og Laings praktiserende beskrivelser fra sitt arbeid med psykiatriske kasus, vil jeg forsøke å legge et faglig grunnlag for en praktiserende metodikk uavhengig av den profesjonskulturelle redselen for det ubehaget og den smerten kravet til eksistensiell endring vanligvis skaper.

Som en ytterligere utdyping vil de filosofiske betraktningene knyttes til den fremveksten av vitenskapssyn som jeg mener baseres på dikotomien utløst av Exodus, utdrivelsen fra Eden - i kristenhetens streben etter vitenskaplig basert forståelse..

10.8 Forskning på aktiviteten sosialt arbeid.

Med utgangspunkt i at aktiviteten sosialt arbeid er et produkt av en konstruksjon etablert av et eksisterende system, vil det være en selvmotsigelse å vurdere aktiviteten bare på konstruktørens premisser.

Med dette mener jeg å understreke det jeg skrev i innledningen av kap 10.7 med en ytterligere understreking av at både det konstruerte offentlige hjelpeapparatets oppdrag til profesjonene og de kriterier som er satt til å oppnå den individuelle rollen som hjelpemottaker setter rammer for evaluering og forskning som knapt kan sies å oppebære forskningsmessige krav til validitet.

Mitt hovedanliggende, imidlertid, er ikke validitet basert på gitte premisser, men hvordan jeg kan finne det særegne enkeltindividets følelser og opplevelser bak de rollene som kreves for å bli berettiget til støtte og hjelp fra hjelpeapparatet.

Det tidligere omtalte spriket mellom konstruksjonen sosialt arbeid, profesjonens uttrykte idealer og den aktiviteten som utøves av den enkelte sosialarbeider, er et nødvendig grunnlag for å kunne gi meningsfulle vinklinger for forskning på dette feltet. Dette gjelder spesielt forskning på det særegne individet og på de individuelle og relasjonelle følelsesbaserte fenomenene som oppstår i mellommenneskelig aktivitet. I særlig grad er disse vinklingene nødvendige når det skal forskes på avvik og på de prosesser som fører til at avvik defineres.

I tillegg til dette kommer brukernes - eller klientenes - perspektiv. Denne vinklingen er forsket noe på gjennom brukerundersøkelser, men svakheten med slike undersøkelser er at de krav som stilles til det å oppnå status som klient/pasient/bruker i seg selv er kontraindiserende på det viset at det som evalueres er en del av konstruksjonen sosialt arbeid.

Ideelt sett ville en triangulering mellom vinklingene basert på narrativer fra konstruktørene, profesjonsutøverne og hjelpemottakerne gjøre det mulig å avdekke bakgrunnen for etableringen av konstruksjonen sosialt arbeid og de krefter som opprettholder konstruksjonen, foruten å skape et grunnlag for endring og utvikling av fagets aktivitet og praktisering.

Når dette er sagt, er det iboende interessekonflikter mellom partene som vanskeliggjør forskning på gitte premisser. Disse premissene må derfor belyses før narrativene kan få en substans som gir mening i den helhetlige, gitte settingen. Interessekonflikten mellom systemets konstruksjon og profesjonenes etikk illustrerer et av hovedpoengene i teksten, sprikket mellom faglige idealer og konstruktørens bestillinger.

I denne sammenhengen skiller jeg mellom den systemskapte konstruksjonen og den profesjonsbaserte metodikkkonstruksjonen.

Jeg hevder altså at virksomheten i seg selv er basert på et samfunnssystemets behov for styring av en aktivitet som det gitte systemet på et gitt tidspunkt finner nødvendig for å opprettholde sin egen aktivitet.

Med utgangspunkt i dette vil konstruksjonen sosialt arbeid være etablert for å skape ro og harmoni i en eksisterende maktstruktur i den hensikt å både opprettholde maktbalansen og for å forebygge og forhindre at maktstrukturen - eller samfunnssystemet - skal utsettes for en så stor smerte at nye, smertelindrende konstruksjoner blir påkrevd.

Premissene for konstruksjonen er dualistisk i den forstand at den både inneholder en målsetting om å oppnå ro og harmoni for maktapparatet som bestiller konstruksjonen og en uttrykt intensjon om å hjelpe enkeltindividet.

Jeg velger å ikke ta stilling til om konstruktørens intensjon i forhold til det enkelte individ er primærintensjonen eller om samfunnssystemets behov for vern av egen maktstatus er det overordnede. Det vil, imidlertid, kunne bli meget tydelig i de narrativene som fremlegges fra den ene vinklingen i hvilken grad brukerne har en formening om konstruktørens og forvalternes, representert av profesjonsutøverne, intensjon.

Med utgangspunkt i de profesjonene som er sentrale i de fortellingene Ole og Eva gir til kjenne, sosialarbeiderprofesjonene og det pedagogisk-psykologiske hjelpeapparatet, kan dobbeltheten i det manglende samsvaret mellom uttrykte idealer og valg av praktisering, ytterligere vanskeliggjøre tradisjonell, etterprøvable forskning. Bruk av narrativer relatert til det jeg kaller erfaringens erfaring, min egen fortelling av mine opplevelser knyttet til barnas fortellinger i det livet vi samlevde, vil derfor kunne bli en mulighet for å bruke observasjoner og opplevelser knyttet til 2. og 3. ordens kybernetikk.

Premissene for profesjonsutøvelse og observerte fenomener i profesjonenes handlingsvalg og valg av metodikk, må derfor belyses.

Sosialt arbeids nasjonale og internasjonale yrkesetiske retningslinjer har som overordnet premiss å plassere klienten og klientens uttrykte behov i sentrum.

Med bakgrunn i dette er sosialarbeideren å forstå som klientens advokat og ikke som konstruktørens målsettings oppfyller.

Dette understrekes ytterligere når det gjelder profesjonenes oppgave i forhold til barn. Riktignok er kravet om tiltak med målsetting at barnets beste skal ivaretas nedtonet i siste utgave av Lov om barnevernstjenester, men rettsvernet er samtidig styrket gjennom frister for undersøkelse og eventuell iverksetting av tiltak.

Klientens rettigheter til å få dekket primærbehovene og ha et meningsfullt liv, samt retten til medbestemmelse i det fellesskapet vi kaller samfunn er de uttrykte hovedpremisser for sosialarbeiderprofesjonens yrkesutøvere.

Solidariteten skal altså ligge hos klienten og ikke hos oppdragsgiveren eller konstruktøren.

Sosionomenes prinsipper for etisk fundert sosialt arbeid, - som var gjeldende inntil fellesprinsippene ble vedtatt i 1998, plasserte fokus på enkeltindividets rettigheter både i forhold til generelle rettigheter og når det gjelder individets rett til egenutvikling og et meningsfylt liv.

Enkeltindividenes forpliktelser eller betingelser knyttet til allmennhetens og samfunnssystemets vern finnes i meget liten grad i profesjonenes egne uttrykte idealer og yrkesetikk.

Da de IFSW-baserte prinsippene ble vedtatt, fulgte det med et sett normer for etisk refleksjon basert i det 3. prinsippet om at samfunnet skal fungere slik at det fremmer tiltak som er så gode som mulig for alle sine medlemmer. Det åpnes altså for et skjønnsom som også skjermer allmenheten og gir normer som i større grad knyttes til system, arbeidsplass, kolleger, samarbeidspartnere og profesjon.

På dette viset gir normene som følger de vedtatte prinsippene en linje som antyder en forskyvning av lojalitet og solidaritet fra 70- og 80-årenes absolutte solidaritet til klientene til en systemtro og konstruktørtro lojalitet til det bestående.

Når en så vet at prinsipper, normer og lover tenderer til å vedtas i ettertid, etter at tankene og ideene har vært uttrykt over tid, er det rimelig å anta at de vedtatte normene for etisk handling har eksistert som underforståtte normer allerede i det tiåret materialet om Ole og Eva er fra.

De overordnede premissene for praktiseringen av faget sosialt arbeid er gitt i lovverket og i de yrkesetiske prinsippene. Jeg har også gitt til kjenne en opplevelse av at andre kriterier styrt av konstruktør og oppdragsgiver, synes å være styrende for utøvelsen av aktiviteten, det jeg kaller praktiseringen.

Det er altså konstruksjonens oppdragsgiver, som gjennom politisk funderte, økonomiske tildelinger, søker å avgjøre hva aktiviteten sosialt arbeid skal inneholde.

Argumentasjonen fra profesjonsutøvere i forhold til kritikk rettet mot kvaliteten på - og produksjonen av - sosial- og helsefaglige tjenester - praktiseringen, baseres

derfor i hovedsak på en påpekning av at det som ikke gjøres, eller det som burde gjøres bedre, ikke er mulig på grunn av manglende ressurser.

Ut i fra denne argumentasjonen er profesjonsutøverne gode nok, men de får ikke gjort godt nok arbeid fordi de tildelte ressursene er for små.

Profesjonsutøverne selv vil sjelden benekte at de uttrykte idealene og holdningene ikke alltid praktiseres. Tvert om vil mange profesjonsutøvere si at det er deres store frustrasjon at de ikke får arbeidet som de selv ønsker (jfr. f. eks. Stjernø m. fl., 1988). Det er tiden og ressursene som ikke strekker til.

I tillegg til dette kommer at organiseringen av de aktuelle tjenestene plasserer det faglige ansvaret og det formelle økonomiske ansvaret på samme nivå og ofte i samme stilling, noe som fremtvinger/muliggjør valg der ansvaret i forhold til de uttrykte idealene og yrkesetiske retningslinjene undergraves.

Når så kravet om produktivitet etter visse målbare kriterier blir en prioritert målsetting uten basis i faglige holdninger og profesjonelle metoder, utvides avstanden mellom idealer og pålagt virkelighet så langt at muligheten for at fagligheten mistes av syne er reell.

Jeg skriver stort sett om de siste 25 år når jeg omtaler lovverk og profesjonsetikk. Denne perioden er den samme som den tiden jeg har utøvd min egen praktisering som sosialarbeider.

Avslutningsvis vil jeg derfor igjen peke på fenomenet om samsvaret mellom den stadig fremvoksende etikkinteressen, som jeg mener faller sammen med et valg av praktisering som øker avstanden til klientene, samtidig som lojaliteten i økende grad legges til oppdragsgiver og konstruktør, samt i økende grad til egen profesjon.

Min undring er således knyttet til at den økende etikkinteressens observerte konsekvens, en praktisering som i mindre og mindre grad styres av det ideelle uttrykt i etikken med de konsekvenser dette får i form av en oppsmuldring av ansvaret for den erklærte målgruppen, klientene/brukerne.

11. Vitenskapsteori for forståelse og mening.

Vår forståelseshorisont er både kulturbetinget og knyttet til hele vår historikk og den religion vår sivilisasjon har bygget på i årtusener.

Selv om vestens sivilisasjon pretenderer å bygge på tiden fra det vi kaller år null, Kristi fødsel, mener jeg å kunne påstå at vår forståelse for handling går mye lenger tilbake i det som er grunnlaget for kristendommens kulturelle trosgrunnlag. Dette gjelder også store deler av det vi betegner som filosofi og vitenskapsteori.

Det vi spør om og evaluerer vår egeneksistens og medmennesker ut i fra, er moral bygget på hva som er rett og hva som er galt, hva som vil bringe oss til evig fordømmelse i et skremmende helvete, og hva som vil gi oss evig liv i et problemfritt himmelrike.

Kampen mellom det gode og det onde finnes også i andre kulturer og religioner, men det som preger moralkodeksen i både hinduisme og buddhisme er mer normer for hva som er rett - og hva som er enda mer rett, altså hva som bringer oss hvor på en streben etter himmelriket - Nirvana.

Disse distinksjonene knyttet til rett valg og det vi ynder å kalle virkelighet og den påfølgende rette handling preger moralfilosofien - og derigjennom vitenskapsteorien. Derfor noen ord om myter og noen ledende filosofer, før jeg ser på forståelse og mening i lys av Wittgenstein, Foucault og Levinas, med innspill og kommentarer fra Nergård (1987 og 1994). Jeg avslutter Del V med å relatere Oles og Evas uttrykte virkelighet i lys av både profesjonsetikken, begrepet mening knyttet til Wittgensteins §§ 208, 288 og 289 i "Filosofiske undersøkelser" (Wittgenstein, 1953) og Levinas tanker rundt forholdet mellom subjektet og "Den andre" (Levinas, 1996).

11.1 Exodus.

Jacobs ætt led nød i Egypt.

I 2. Mosebok kap. 3 pålegger Gud Moses å føre sitt folk ut av Egypt og tilbake til det lovede land. Moses drar tilbake til Egypt etter at han har levd i landflyktighet i Midian, for å hente jødene.

Dette er exodus, flukten fra Egypt.

Men for å forstå de videre hendelsene i Exodus vil jeg ta utgangspunkt i den første utdrivelsen, utdrivelsen fra Eden.

Slangen lurte Eva til å overbevise Adam om å spise eplet fra kunnskapens tre. Adam spiste og mistet sin uskyld. Nå hadde han kunnskap om rett og galt. Slik ga han menneskeheten det evige dilemma om hva som er rett og hva som er galt, men kunnskapen inneholdt også muligheten for frie valg. Mennesket skulle selv velge handlingene sine.

Menneskenes muligheter for frie valg skulle komme til å bli et problem for Moses på vandringen fra Egypt til det lovede land. Tre måneder i ørkenen i forsakelse skaper murring, sinne og uenighet hos israelittene. Selv om Gud har vernet dem helt fra utdrivelsen av Egypt og gitt dem mat og vann brer frustrasjonene og uenigheten seg. Undrene ved overgangen over Rødehavet, nedkjempelse av fiender, vaktler og manna, vann fra klippen m. m. var glemte. Resultatet er splittelser og uenighet

Noe måtte gjøres.

Det lynte og tordnet, lyden av basuner klang - sterkere og sterkere, Moses talte og Gud svarte ham med tydelig røst (Annen Mosebok 19.19.).

Folket forferdes, og Herren gir de tid bud i folkets påhør (Annen Mosebok 20, 1-17.). Åtte bud om hva de ikke skal og to bud om hva de skal.

Strengt krav, klare normer og sterke antydninger om hva straffen vil bli om de brøt budene.

Guds straffedom. Guds frykt.

Folket var temmet. Moralen pålagt. Enda en myte var skapt.

Nå har vi altså to myter, en om kunnskapen som skapte dilemmaet mellom det gode og det onde og en om hva som kan skjje hvis du ikke lyder Guds bud.

Her ligger også både kriteriene og kravet om å gjøre det rette, det samvittigheten forteller deg er rett.

Zygmunt Baumann tilkjenner noen interessante tanker i boka Nærhetsetikk (Vetlesen, 1996). Han understreker disse etiologiske mytenes betydning for våre samfunn i dag, samtidig som han undres over hva disse mytene egentlig kan tilføre oss. En av Baumanns konklusjoner er at identitet er en moderne oppfinnelse som er en kritikk av nåtiden, altså det en kan kalle en etisk refleksjon over eksistens.

Identitet må altså da også være en kritikk av moralen og slik sett en kritikk av det bestående og av de normer som ligger til grunn for utvikling av samvittigheten. Trekker vi denne argumentasjonen videre, vil individuell identitet også utgjøre en trussel for samfunnssystemet.

Dette belyses hos de fleste moralfilosofene. Jeg begrenser meg til å ta opp igjen Kant og Levinas.

11.2 Samvittighet og ansvar hos Kant og Levinas.

"Was einen Preis hat, an dessen Stelle kann auch etwas anderes als Equivalent gesetzt werden; Was dagegen über allen Preis erhaben ist, mithin Equivalent verstatet, das hat eine Würde."

(Kant, I, "Grundlegung", Vetlesen 1996 s.39.)

Jeg-ets ansvar for du-et kan aldri gjøres avhengig av om du-et gjengjelder ansvaret overfor jeg-et.

Du-et er forut for jeg-et.

"Forut for forehavendet om å erkjenne den andre kommer han til meg - ubedt, lik en inntrenger om natten."

(Levinas, E.1991, Vetlesen og Nortvedt 1996 s. 167)

Gud påla Israels folk å følge budene, samtidig som han antydet straffen for å bryte dem. Dette synes å styre kulturarven i større grad enn radikale sosialarbeidere har vært villige til å erkjenne. Vår sosiale samvittighet styres av Bibelens pålegg og en humanisme med røtter i Fritjof Nansens idealer om å hjelpe medmennesker i nød. I den norske samfunnet underbygges dette av en sosialdemokratisk forståelse opprinnelig fundert på sosialisme som i større og større grad er blitt byttet ut med kristendombasert moral.

Senere filosofer med bakgrunn i kristentro og moral antyder at denne samvittigheten eller kunnskapen ligger i oss som en del av gudommen. At vi vet noe om hva som er rett og galt ut i fra at vi som mennesker er noe særegent fordi vi er skapt i Guds bilde.

Dette innebærer også at vi bærer på Guds kjærlighet til oss mennesker, altså at vi vet hva som er godt for medmennesket. Samtidig har vi den frie viljen tillagt oss ved utdrivelsen fra paradiset, eller kunnskapen fra eplet (som riktignok ble tildelt oss av djevelen ifølge 1. Mosebok 3. kap.).

Filosofene Kant, Levinas og Løgstrup beskjeftiger seg med dette forholdet mellom menneskets plikter og frihet.

Forholdet mellom autonomi i Kants forståelse og den typen ansvar for andre som forfektes i f. eks. Levinas' og Løgstrups form for objektrelasjonsteori - eller speilingsteori, synes for meg å illustrere den økende avstanden mellom idealer og handling hjelpeapparatets profesjoner preges av i den humanistisk baserte profesjonsutøvelsen.

Den progressive friheten som preger psykososialt arbeid i etterkrigstidens sosialdemokrati baserer seg på metodikker relatert til ferdigheter (mestrings-terapeutiske teknikker), evne til oppgaveløsning (OOT - oppgave-orientert tilnærming), oppdragelse (kognitiv terapi o. l.).

Medmennesket sykeliggjøres og klientifiseres for så å bli forsøkt endret inn i et bilde som den liberalistiske transsyntheten, bygget rundt graden av suksess, kan akseptere.

Konsekvensen av en slik forståelse av mennesket vil måtte bli en modell bygget på objektifisering og tingliggjøring som grunnlag for sameksistens generelt og metodeutvikling spesielt.

Dette fenomenet kan forstås moralfilosofisk som den prisen en må betale for ellers å kunne leve moralsk ut i fra gitte normer i en gitt kultur, jfr. Kant, men samtidig strider det mot selve grunnideen hos den samme Kant, at mennesket aldri må bli et middel, men alltid må være et mål i seg selv.

Ansaret for "den andre" i Levinas' og Løgstrups forståelse er falt bort eller byttet ut med en pragmatisk, evidensbasert cost-benefit målsetting. En slik målsetting vil måtte styre sitt fokus mot kriterier for evaluering av målet basert på den subjektive suksess det postmoderne mennesket etterstreber.

Det medmenneskelige ansvaret synes endret fra å være et etisk og moralsk krav til å bli oppfattet som en råvare for bl. a. profesjoners aktivitet. Personlig elendighet, sosiale problemer etc. kan brukes av profesjonene for å sikre egen eksistens og for å gi mening til den konstruerte aktiviteten de skal forvalte.

Konsekvensen, f. eks. for den konstruerte aktiviteten "sosialt arbeid", vil måtte bli en økende instrumentalisering med påfølgende objektivisering av relasjonen mellom klient og profesjonsutøver.

Den kristne etikk uttrykt i moralske pålegg om hvordan medmennesker skal behandles, sammen med sosialistiske og demokratiske ideer, ligger til grunn for den moderne tids humanisme i den vestlige verden.

For sosialarbeideren kommer dette til uttrykk gjennom et erklært ønske om å være solidarisk med den som har det ondt, er undertrykt etc.

Sentralt i denne forståelsen av moralsk ansvar ligger at en skal gi av sitt eget til de som ikke får dekket sine primære behov ved egen innsats, eller i kraft av egen evne til verdiskapning, i en materialistisk og økonomisk forståelse av begrepet.

Når så både Marx og Jesus i modernitetens og den postmoderne ånd hevdes å være døde, vil dette kunne medføre en ytterligere fremmedgjøring fra fellesskapets sirkularitet, med den konsekvens at begrepet "relasjoner" mister sin mening for stadig flere barn og unge.

Uttrykt med andre ord vil dette bety at den undringen og søkendet barnet og de unges preges skiftes ut med konstruerte sannheter som begrunnes objektivistisk og vitenskaplig.

Også den økologiske tilnærmingen gjennom den kulturhistoriske forståelsen innen psykologien, representert av f. eks. Vygotsky og Elkonin, åpner for en lineær forklaringsbase for barns og unges utvikling og problemer, ligger det vel til rette for en liberalistisk modell som ytterligere skaper fremmedgjøring mellom profesjonsutøverne og den enkelte klient.

Profesjonsutøveren er en fremmed for brukeren/klienten i følge Album (Album, 1996).

Kan vi være en nær fremmed, og hvor nær bør man være for å utøve maksimal profesjonalitet?

Hvordan er forholdet mellom profesjonalitet og nærhet relatert til klientenes behov og til det vi vet om hva som trengs for å oppnå et best mulig resultat?

Er nærhet i seg selv en trussel mot den postmoderne profesjonsutøveren, eller er trusselen et modernistisk - naturvitenskaplig fundert - krav om vitenskaplighet for å oppnå aksept og status, som resulterer i avstand til klienten og dermed objektiviserer.

Både sosialarbeideren, helsearbeideren, psykologen og psykiateren har som oppgave å endre noe fra en tilstand - som ikke er ønsket, til en tilstand som både er ønsket og som kan aksepteres av den setting tilstanden/mennesket inngår i.

Sosialarbeideren går så langt at han kaller seg selv en endringsagent, mens helsearbeideren tenderer til å være opptatt av tilstandens patologi - og derfor av å behandle symptomene.

Følelsene blir oppfattet som et produkt av tilstanden, en konsekvens av traumet eller skaden.

Er det mulig at det er følelsene som er døren til en helhetlig endring?

Kan det være slik at følelsene er likestilt eller overordnet tilstandens patologi?

Er det slik at det er følelsesuttrykket som er forbindelsen mellom enkeltindividenes symptomer og de felt symptomene er rotfestet i?

Kan det være slik at selve relasjonen følelsene og symptomene speiles i avgjør om symptomene skal være et problem/en sykdom, eller om symptomene anses som naturlige uttrykk i en gitt setting - og derfor alltid vil være innenfor et gitt normalitetsbegrep?

Og om det er slik.

Finnes forklaringen på de meget dårlige resultatene i arbeidet med atferdsavvik i profesjonenes redsel for å gå inn i en terapeutisk relasjon basert på både klientens og terapeutens følelser?

Det hevdes av mange at det er gjort kvalitative undersøkelser av hjelpeapparatets ytelse (Stjernø red., 1988, Larsen red. 1988, o. m. a.), men er det kvalitetene som undersøkes, eller knyttes undersøkelsene til den instrumentelle kompetanseutøvelsen og til selve egenopplevelsen både ved å gi og å motta ytelse?

Jeg tenderer til å mene at de terapeutiske manglene er fundert i den manglende kvalitative investeringen i selve relasjonen. Det synes logisk å anta at barn og unge som er relasjonsskadd vil trenge ekstra sterke og dype relasjoner til de menneskene som skal forsøke å skape muligheter for en utvikling som oppleves riktig og meningsfull for den aktuelle mottakeren av ytelsen.

Både Ole og Eva var sterkt relasjonsskadd fra erfaringer i meget ung alder.

Erfaringene kan sies å ha vært traumatiske i den forstand at opplevelsene trigget reaksjoner med klare symptomer som resultat.

Hvordan de reagerte på sine egne traumatiske erfaringer var meget forskjellige i deres respektive, individuelle uttrykk. Symptomene fikk altså vesensforskjellig karakter. Hvis en forståelse med utgangspunkt i symptomene skulle dannet grunnlaget for behandlingen av disse menneskene, noe som synes å ha vært erfaringene de bragte med seg da de kom til oss, ville erfaringene bli forsterket, og en ytterligere marginalisering bli resultatet gjennom deres individuelle, marginale uttrykk.

Når disse menneskene møtte den absolutte forpliktelsen som ble lagt til grunn for tilbudet i vårt tiltak, endret patologien seg på det vis at uttrykket ble mer likt både mellom de enkelte klientene, og mellom klientene og oss andre.

Slik ble vi en internalisert og relasjonsmessig solid fundert enhet der det enkelte medlem kunne våge å ta skrittet ut av egne forsvarsmekanismer, inkludert de psykosene ekspertisen hadde fastslått var kroniske.

Det synes som om dette var et resultat av den absolutte forpliktelsen som var basis for arbeidet og den påfølgende involveringen og vektleggingen av relasjonsbygging.

Med utgangspunkt i sitatet fra Spinoza referert over er det min påstand at også forskning på det menneskelige og mellommenneskelige ikke vil ha noen verdi hvis den ikke baseres på individenes følelser. Dette på tross av at individuelle følelser ikke kan anses å være etterprøvbare i vitenskapelig forstand.

For meg er det derfor å forsøke å gjenskape den fortalte følelsen for leseren som er målet.

Med et slikt mål er det et viktig kriterium å sikre at selve det kommuniserte er så tydelig og entydig at den gitte opplevelsen kan overføres mellom mennesker ved hjelp av språket.

I tillegg til den filosofiske vinklingen gjennom Kierkegaard, Løgstrup og Levinas knyttet til det å stille seg på den andres nivå, å se "Den annen" eller å se "Ansiktet", - er det relevant å se på det kommunikative aspektet i lys av språkfilosofien.

11.3 Forståelse og mening i språkfilosofisk lys.

Relasjoner uttrykkes i samhandlingsformer i hele spekteret fra stille samhörighet gjennom handling og samhandling til utveksling av ord.

Språkets rolle i det å skape individuell og relasjonell mening er linguistenes hovedanliggende. Men de utgjør ingen entydig gruppe. Noen av dem vil hevde at mening ikke kan eksistere uten at begrep finnes på de fenomener og strukturer en skal forholde seg til og utveksle, mens andre vil se på språket, begrepene og ordene som et supplement til det å finne mening og det å kommunisere meningsfullt.

Dette er ikke det egentlige tema for denne avhandlingen, men bl. a. Wittgensteins nedfelte betingelser for felles forståelse er en grunnleggende viktig forutsetning for både forståelse for - og samhandling med mennesker som defineres som avvikende. Ser vi dette i lys av Foucaults, (Foucault, 1972) meninger om hvordan utsagn struktureres i diskurs gjennom 4 nivåer, bringes også inn de grunnleggende relasjonsbetingelsene jeg vil mene er avgjørende for god terapi.

Foucaults nivåer i forming og strukturering er som følger:

1. Forming av objekter.
2. Forming av subjekter.

3. Forming av begreper.
4. Forming av strategier.

Problemet med Foucaults nivåer i forhold til mitt materiale er at objektene allerede er formet i de kulturene de kommer fra, og at strategiene ligger implisitt i både intensjonene for diskursen, i valg av arena for diskursen og for sammensettingen av deltakersubjektene.

Dette gjelder for alle diskurser, men det er ekstra utpreget i forhold til de klientene som utgjør mitt materiale fordi de i utgangspunktet er definert som avvikere av det samme systemet som setter premissene for diskursen. Imidlertid ivaretar Foucault gjennom sitt diskursbegrep kriteriene for relasjon, fordi rollene etableres og forsvares av den enkelte deltaker, - dog understrekes skjevfordelingen av status og makt mellom den som yter hjelpen og den som mottar den.

Dette betyr ikke at Foucaults nivåer ivaretar subjektens særegenheter idet det ikke foreligger relasjonelle forpliktelser som et sentralt kriterie.

Det er nettopp disse forpliktelsene jeg finner hos Wittgensteins.

Kriterier og premisser for det jeg vil ta for meg hos Wittgenstein (Wittgenstein, 1953), finnes i §§ 208, 288 og 289 . Jeg siterer §§ i utdrag:

- § 208   *...”Til en person som f. eks. bare snakker fransk, forklarer jeg ordene ved hjelp av de tilsvarende franske. Men den som ikke besitter begrepene, vil jeg lære å bruke ordene gjennom eksempler og øvelse. - Og derved bibringer jeg ham ikke mindre enn jeg selv vet.*
- § 288   *...”Hvis en person sa ”Jeg vet ikke - er det en smerte jeg har, eller er det noe annet”, ville vi kanskje si at han ikke visste hva ordet smerte betyr, - og vi ville forklare han det.”...*
...”Hvis jeg tenker meg det normale språkspillet med uttrykket for fornemmelsen, trenger jeg nå et kriterium for dens identitet; og da ville muligheten for feiltakelse også være til stede.”
- § 289   *”Når jeg sier ”Jeg har smerter”, er jeg i hvert fall rettferdiggjort i egne øyne . - Hva betyr det? Betyr det; ”Hvis en annen kunne vite hva jeg kaller ”smerter”, ville han da bekrefte at jeg bruker ordet riktig?
 Å bruke et ord uten rettferdiggjørelse betyr ikke å bruke det uberettiget.”*

Wittgensteins anliggende i disse paragrafene er å formidle mening til andre. Dette er også hva rådgivning og terapi innen sosialt arbeid, pedagogikk og psykososialt arbeid

synes å dreie seg om. Et unntak fra dette er den tradisjonelle psykoanalysen, men denne synes ikke å prege hjelpeapparatet i særlig grad lenger.

Metoder som kognitiv terapi, OOT (oppgaveorientert tilnærming), MST (multisystemisk tilnærming), PMT (parental management training, AMT (aggression management training) o. a. preger hjelpeapparatet i meget stor grad.

Alle disse metodene går ut på å formidle mening, enten direkte til klienten eller gjennom systemers kybernetikk.

Mitt anliggende er å forstå den andre, å se den andre i lys av dennes uttrykk. For å make dette må jeg finne følelsen bak ordene, ikke min følelse, men den andres, for så - i størst mulig grad - å gjøre den andres følelse til min.

I Kierkegaards ånd er altså min oppgave å være ydmyk, for slik å forebygge at jeg ydmyker den andre.

For å sikre at den andre har samme forståelse som min egen, understreker Wittgenstein at en må bibringe den andre *"ikke mindre enn jeg selv vet"*. Ikke mindre enn jeg selv, altså alt jeg vet. Men alt jeg vet er fremdeles basert på de erfaringer jeg har i forhold til ordet eller begrepet jeg skal bibringe forståelsen av.

Likevel skal jeg formidle noe til andre som i alle fall favner min opplevelse og oppfattelse.

"Av skade blir man klok", lyder et ordtak.

Hvis man med klok mener at man blir en erfaring rikere, er jo dette sikkert tilfellet, - men man blir også skadet, såret, redd, fylt av angst, osv. Nå kan man jo si at alt dette inngår i det å bli klokere. Det er bare det at noen av disse erfaringene kan være så traumatiske at den som erfarer dette ikke makter å gå videre i sin utvikling, - i alle fall ikke i den retningen vi andre skulle ønske. Disse menneskene blir så våre klienter, noe som gjør det til vår oppgave å kommunisere også det avvikende og traumatiske med dem

Deres smerte kan aldri bli min smerte - og vica versa.

Wittgensteins § 208 peker på hvordan jeg skal formidle betydningen av et begrep ved hjelp av ord og eventuelle forklaringer og fortellinger, men hvordan skal jeg få den andre til å gi meg en forståelse av de traumer, smerter og svik denne har opplevd, slik at jeg har den samme forståelsen av dette som den som har opplevd det?

Og hvordan skal jeg få den andre til å formidle noe den andre knapt har maktet å sette ord på selv?

Er den andres begrepsbruk legitimt selv om begrepet ikke er rettfærdiggjort i min forståelse av begrepet - jfr. § 289?

Føler ikke den andre smerte uten at han er blitt forklart hva begrepet smerte betyr?

Og hva betyr det når Ole skriker til en kvinnelig ansatt: ”Dra til helvete, di dritkjerring. Du e ei forbanna sklie!”

Betyr det at han mener at den ansatte er ei hore, og at han ønsker henne bort, eller er det noe annet han uttrykker?

For å reversere § 208; - er hans bruk av ord og begreper hans forsøk på å gi meg både ord, stemning og uttrykk som er *ikke mindre enn han selv vet*? Formidler han sin forståelse til meg, eller er hans intensjon paradoksal?

Kan vi forstå han, eller han forstå oss, uten en praktisering gjennom samhandling?

Hvis vi ser det ut i fra Foucaults nivåer for diskurs, er Oles utsagn et forsøk på en konstruksjon av objektet - temaet for diskursen, en tilkjenneivelse av subjektet, - eller er det kanskje strategi for å skape en felles mening ut i fra egen erfaring?

Eller er det et forsøk på dekonstruksjon av den bestående forståelse av en problematikk?

Kanskje dette er et utsagn som avspeiler en kultur og en erfaringsverden som vanskelig kan inngå i en diskurs med det bestående, almenne?

Igen vil jeg stille spørsmål ved om denne defineringen av en felles forståelse av fenomener, begreper og ord kan utvikles kun gjennom bruk av ord i en dialog og/eller i en diskurs.

Jens Ivar Nergård sier noe om både praktikerens og om motstanden i kulturen for diskurs om allmenne begrepsforståelser i to antologier.

I boka ”Socialpraktik, - en sosialfilosofisk utmaning”, (Røda Bokforlaget, 1987), beskriver Nergård sin forståelse av begrepet ”praksis” i kapittelet ”Socialpraktiker eller handtverker”. Han går – etter min oppfatning - videre på disse betraktningene i kapittelet ”Smerten i kulturen og kulturen i smerten”, som er et innlegg i Brønderslevsymposiets jubileumsskrift (1994).

Nergård (Røda Bokforlaget, 1987) understreker at:

”handtverkeren har en bestemt forståelse av sin virksomhet som bare kommer til syne gjennom handgrepene. Det er begrep som er inkarnert i handgrepene”.

Korreksjoner til håndverkeren, også de som ikke direkte angår selve håndtverket, men mer handler om produktet, må objektiviseres og internaliseres gjennom en operasjonalisering av begrepet. Slik sett kan denne prosessen ses på som betinget læring, og som en kognitiv prosess.

Når det gjelder det Nergård kaller sosialpraktikerens, understreker han distinksjonen ved å uttale at:

”sosialpraktikerens praksis er er samfunnet og kulturen. Handtverkerens praksis er er handtverket, verktøy og naturen”.

Håndverkeren er altså et redskap for systemet og samfunnet som indirekte griper inn i samfunnet, mens sosialpraktikeren griper direkte inn i samfunnet gjennom sitt oppdrag som endringsagent. Uttrykt med andre ord kan en si at håndverkeren er konservativ og systemlojal, mens sosialpraktikeren er progressiv og individlojal. Ytterligere kan en si at håndverkerens aktivitet er knyttet til det ytre og det materielle, mens sosialpraktikerens aktivitet er knyttet til det menneskelig interne gjennom at mennesket er sitt eget materiell og sitt eget verktøy.

Mennesket er sitt eget materiell, men mennesket er ikke alene. I ”Smerten i kulturen og kulturen i smerten” understreker Nergård nettopp dette at mennesket inngår i sammenhenger. Mennesket er både i relasjon med seg selv og med andre og er i den skjebnesvangre situasjon at dets selvforståelse er en viktig del av dets eksistens.

Men mennesket bærer ikke bare på sin egen eksistens, det bærer også på kulturens erfaringer og smerter. Enten smerten har røtter i organiske særegenheter eller i individuelle traumer, er det i forhold til medmennesket den skal forvaltes og speiles. Denne smerten i det vi kaller psykososialt arbeid, manifesterer seg hos enkeltmennesker - syndebukker eller smertebærere, som individuelle symptomer knyttet til systemenes kybernetikk. Smerten, denne følelsen av ubehag av forskjellig art, tas inn i det terapeutiske språket gjennom bl. a. ordet traume. Dette begrepet igjen er hentet fra medisinen, der det betegner traumer som følger av blodtap og/eller vevskade. I den psykososiale settingen kan selvfølgelig også traumet tilskrives et sjokk, men det er lite fruktbart terapeutisk å knytte problemet til individet uten å se det i det systemet som har pålagt individet smertens byrde gjennom å overføre det sosiale systemets smerte til enkeltmennesket. Slik pålegger systemene enkelte av de individuelle medlemmene å gi opp sin egenutvikling og sitt eget liv for å bekrefte systemenes berettigelse og normalitet.

Jeg har tidligere sagt noe om begrepet smertes begrunnelse og berettigelse relatert til bl. a. Wittgensteins § 288. Slik sett betegner begrepet angst enda tydeligere det individuelle i både forståelsen av begrepet og i at hele begrepets innhold er knyttet til den enkelte bæreren av angsten, smertebæreren. For de andre - oss andre, er vi oppdratt til å forstå smerte og angst som noe indre hos den enkelte, noe som berettiger diagnoser som understreker både det avvikende og berettigelsen for systemets konstruksjon av profesjoner for å bekrefte systemenes egenberettigelse og fortreffelighet.

Dette systemet er bygget på myter og normer som fortelles i historier. Disse historiene utgjør kriteriene for normalitetsoppfatningene og danner som sådanne også grunnlag for utdefinering av atferd og bærere av denne atferden. Hvis disse ekskluderte individene skal få innpass i det allmenne, må de fortelle seg inn i historiene gjennom historienes egne premisser. De må altså enda en gang fornekte seg selv, noe de allerede har gjort som systemets smertebærere.

Det er noe klart selvmotsigende mellom kulturenes historier og samfunnets uttrykte intensjon uttrykt i grunnlaget for konstruksjonen av aktiviteten sosialt arbeid. Idealene og viljen er meget gode, men praktiseringen tenderer til å innta en form som ikke er i samsvar med de uttrykte intensjonene. Jo mer aktiviteten sosialt arbeid

instrumentaliseres gjennom kvalitetssikringens regler og rundskriv desto mer fokuseres på etikk og idealer i etableringen av profesjonenes selvbylde.

Kulturens myter bekrefter seg selv gjennom den betydningen som tillegges ordene. Dette gjelder enhver bruk av ord, også ord på følelser. Wittgensteins § 208 kan derfor vanskelig fullt ut belegge en forståelse på tvers av kulturer og subkulturer. Dette kommer ekstra tydelig til syne når enkeltindividene opptrer så avvikende fra kulturens normer at de utgjør en trussel mot det bestående.

Dette gjelder kanskje i enda større grad for subkulturer innen for en kulturkonstruksjon. Den vitenskaplige verdien av å sammenligne ords betydning vil derfor best kunne ligge i å sammenligne følelsene inscidentene trigger når en skal prøve å forstå det menneskelige.

Nettopp dette er begrunnelsen for den narrative metodikken i denne avhandlingen. Men når det er sagt er nærheten til forskningsobjektene, og fellesopplevelsene av gitte inscendenser grunnlag for kritikk av det vitenskaplige, selv om dette er en form for aksjonsforskning.

11.4 Fra å ville det gode til å rydde opp i det onde.

Det unike individet er den allmenne premissen for å fastslå at menneskets verd som fornuftsvesen er absolutt, ifølge Kant - (Gueriusen, 1996). Det unike er altså noe som gjelder for alle, noe som også omfatter menneskets gitte evne til å være selvlovgivende. Slik sett beveger ikke Kant seg langt fra begrepet "samvittighet" som preger vestens kristenmoralske tenkning.

Levinas (Levinas, 1996) understreker Du-ets forrang foran Jeg-et som en betingelse for Jeg-ets eksistens.

Med utgangspunkt i dette kan Du-et og Jeg-et aldri bli et Vi. Relasjonen er asymmetrisk, noe som får som konsekvens at det ikke kan stilles noen krav til Du-et.

Det som er "Vi" vil altså bli en reversering av Du-Jeg-relasjonen, men fremdeles uten at det kan stilles krav. Konsekvensen av dette vil måtte bli - som Løgstrup konkluderer med i "Den etiske fordring", at ansvaret for medmennesket er absolutt.

Det som synes å prege en kultur sterkest knyttet til forholdet mennesker imellom, er religionene. I vår del av verden, i det vi kaller vesten, er kristendommen og dens dualisme - kampen mellom det gode og det onde styrende for forholdet mellom mennesker, og til hvordan den gitte moralen forholder seg til de som bryter de normene denne moralen setter opp.

11.4.1 Den absolutte andre, den subjektive sannheten og allmennheten.

For Levinas, 1991 (Levinas, 1996) er Den andre - Ansiktet - absolutt i den forstand at Den andre er forut for en selv både i tid og i rang.

I stedet for å være opptatt av den allmene rettigheten til unikhhet, slår Levinas fast at en er i den moralske virkeligheten gjennom sitt møte med Den andre, at en eksisterer i kraft av Den andres eksistens.

Kravet, imperativet, ligger altså ikke i en allmenngyldig samfunnskontrakt, men i dyaden - møtet - mellom du-et og jeg-et, - der du-et har forrang for jeg-et både i tid og gjennom den asymmetriske relasjonen der jeg-et ikke kan stille krav til du-et fordi jeg-et eksisterer i kraft av du-ets bekreftelse.

Den andres rolle og status er absolutt i dyaden mellom du-et og jeg-et ifølge Levinas.

Kritisk kan anføres at Den andre ikke uten videre har en eksklusiv rett på å være Den andre for et gitt individ. Levinas synes ikke å ha utviklet en forståelse av Den andres rolle når det oppstår en kamp om hvem som skal være Den andre, altså når en tredje person entrer arenaen. Et Vi synes å være inkommensurabelt i Levinas moralske logikk i forhold til ansvaret for medmennesket.

Utveien for Levinas er å erklære dyaden mellom du-et og jeg-et eksklusivt. Den andre er unik for jeg-et. Når spørsmålet om de andre kommer opp, søker Levinas også tilflukt i det allmenne gjennom å peke på kravet om kommensurabel rettferdighet.

I "Totality and Infinity", (Levinas, 1990) fastslår Levinas at forholdet mellom Den andre og jeg-et er eksklusivt, og at du-et og jeg-et oppfattes som et vi når en annen person skal forholde seg til det.

I og med at enheten oppfattes som et Vi vil den dyadiske asymmetrien ikke registreres av andre.

Hva betyr så dette i relasjonelle forhold generelt og for forholdet mellom hjelper og mottaker i den konstruerte aktiviteten vi kaller sosialt arbeid spesielt?

Kan vi på bakgrunn av den dyadiske relasjonen mellom du-et og jeg-et og gjennom Levinas' understreking av at dyaden for den tredje er å oppfatte som et Vi, finne noe ut om hvorfor forholdet mellom idealer og praktisering er så motsetningsfullt for hjelpearbeideren?

Hva skjer med forholdet mellom du-et og jeg-et når jeg-et har som oppgave å yte du-et noe uten at jeg-et - ifølge Levinas - kan kreve noe av du-et?

Og ytterligere; hvis ytelsen er beordret av Den andre, altså er pålagt meg i relasjonen, hvordan skal jeg da forholde meg til mine egne idealer og min egen profesjonalitet?

Eller er det slik at hjelpemottakeren i det hele tatt ikke kan betraktes som Den andre, og heller er å betrakte som Den tredje som utløser kravet om kommensurabel rettferdighet, en form for rettferdighet Levinas knytter til fordelingen av samfunnets goder?

I så fall vil det være naturlig å se på Marx' begrep merverdi gjennom den erklærte, kommunistiske grunnholdningen om at en skal yte etter evne og få etter behov.

Levinas' tese rundt den kommensurable rettferdigheten synes nærliggende å kunne assosieres til rettferdighetsprinsippene basert på fordeling av verdi og merverdi uttrykt i kommunismen og i noen grad tatt opp i sosialdemokratiet.

Idealet er altså at alle skal ha det som er nødvendig for at de skal kunne fungere på et likeverdig nivå. Betingelsen er en fordring som skal oppfylles fra fellesskapet - samfunnet - for at disse rettighetene skal oppnås.

Diktatet kommer fra den styrende massen, allmennheten, og ikke fra individets unike, moralbaserte arv.

Moralen er basert på maktapparatets fellesforståelse uttrykt gjennom samfunnets diktat av Den andre, altså med den forutsetning at fellesskapet er den overordnede part i en asymmetrisk relasjon.

I denne konstellasjonen og i denne relasjonen er det absolutte diktatet, det kategoriske imperativet, systembasert og ikke individbasert. Mennesket i seg selv er ikke unikt på det vis at det er overordnet dialog, relasjon og fellesskap; - mennesket er systemets energi, men også næring.

Når en så, det være seg i et kommunistisk, sosialdemokratisk eller annet sentralstyrt samfunn, skal gi ytelse til det enkelte mennesket, er det rimelig å anta at disse ytelsenes solidaritetskodeks er knyttet til systemet og ikke til det unike enkeltmennesket.

Helse- og sosialarbeiderens antroposentriske idealer og etikk, med et imperativ knyttet til klienten, klientens forståelse og klientens ønsker, vil således komme i konflikt med den systemverden - det samfunn - den enkelte hjelpearbeideren er ansatt av og i.

I denne konflikten mellom det ideelle og den etablerte forståelsen av virkeligheten synes det rimelig å anta at jo mer kravene øker til hjelperen, enten de kommer fra enkeltmennesket eller fra systemet, jo enklere er det å søke tilflukt i det systemet vi kaller samfunnsapparatet og i de forordninger som er nedfelt i dette systemets lover, normer og forskrifter.

Den utrygge søker fellesskapet i systemet på bekostning av idealene om solidaritet med klienten.

Likeledes er det nærliggende å kunne tenke seg at systemets strategier for å oppnå dette vil være mest effektivt fungerende på grunnlag av å skape faglig uttrykk hos semiprofesjonene som skal utføre systemets/samfunnets oppdrag.

Dette kan lettest oppnås ved plassering av et ansvar for den økende elendigheten hos den enkelte helse- og sosialarbeideren, samt forhindre semiprofesjonenes etablering av en høyere status i systemet/samfunnet gjennom f. eks. kompetanseheving eller en lengre grunnutdanning.

Helse- og sosialarbeiderens dilemma synes åpenbart. Med en ideell lojalitet og solidaritet til pasienten/klienten, og i konstruksjonen signert systemet, må presset fra systemet med den underliggende trusselen om en dekonstruksjon komme til å veie mye tyngre enn hensynet til det ideelle.

Virkeligheten - og det maktapparatet som forfekter å vite hva virkeligheten er, vil kunne sette profesjonsutøveren under et press som i minste fall vil utløse likegyldighet i forholdet til det motsatte av virkeligheten, idealene.

Kanskje det er mulig å finne noe om sosial- og hjelpearbeiderens dilemma ved å se på Husserls begrep livsverden og Habermas' dialektisk-dyadiske begreper livsverden og systemverden (Guneriussen, 1996).

Helse- og sosialarbeiderne er fortrinnsvis ansatt av og i det systemet vi kan kalle det offentlige hjelpeapparatet.

Den uttrykte hensikten med aktiviteten er at profesjonsutøverne skal ta seg av kriser og problemer som opptrer i systemet, som en konsekvens av systemet eller i form av en diagnostisert malfunksjon.

Ut i fra lovverket er profesjonsutøverne også pålagt å frigjøre ressursene hos de hjelpetrengende eller avvikende individene, slik at de kan fungere i kraft av egne ressurser, men underforstått slik at den aktiviteten hjelpetrengeren utøver er til systemets beste.

Helsearbeiderens og sosialarbeiderens yrkesetiske idealer er knyttet til en solidaritet til pasienten/klienten.

Samfunnssystemets behov er ikke uttrykt eksplisitt i disse idealene. En forutsetter altså at den enkelte profesjonsutøver inngår i den allmennheten som styrer det gitte samfunnssystemet og er lojal til dette i den aktiviteten som initieres og iverksettes.

Lojalitetskonflikten som ligger i dette er lett synlig, men synes lite fokusert på under utøvelsen av den profesjonelle aktiviteten, utover påpekningen av den økonomiske ressursmangelen i forvaltningen.

Hjelpearbeiderens solidaritetsdilemma er åpenbart idet idealene stor sett er knyttet opp mot den enkelte klients livsverden, mens oppdraget kommer fra hjelpearbeiderens arbeidsgiver - som ofte er akkurat det systemet som synes å skape de problemene enkeltklienten befinner seg i.

Hjelperen er altså pålagt å forholde seg til enkeltklientens livsverden og problemforståelse, mens oppdraget er å intervenere slik at enkeltklientens plass i systemet ikke forstyrrer systemets mening basert på en målsetting knyttet til systemets vekst, i større grad enn til enkeltmenneskets utvikling.

Klientens opplevelse av egen situasjon er ofte basert på det Husserl (Guneriusen, 1996) ville kalle naturlig innstilling, altså noe som er gitt, jfr. den verden en inngår i. Helse- og sosialarbeideren er pålagt å finne sin forståelse av problemet gjennom en analyse som tar utgangspunkt både i profesjonenes etikk og i de analyseredskap som velges.

Klienten formidler opplevelsen og følelsen, ofte uten å være opptatt av forståelsen, mens hjelperen skal iverksette tiltak med utgangspunkt i forståelsen av klientens opplevelse og bestilling.

Helse- og sosialarbeideren er profesjonelt pålagt å være refleksiv, mens klienten, på grunn av selve opplevelsen, kanskje i mindre grad enn ellers, vil opptre refleksivt. Slik sett befinner de to partene seg i forskjellige verdener, selv om yrkesetikken klart understreker hvor profesjonsutøveren bør befinne seg i arbeidet med den hjelpetrequende.

Hjelperen er profesjonelt pålagt å nærme seg klienten, mens problemsfæren ofte er så tyngende for profesjonsutøveren at denne søker tilflukt i det systemet som både er hjelperens arbeidsgiver og som klienten føler seg undertrykt av.

Ifølge Husserl (Guneriusen, 1996) kan en si at klienten er i følelsen - i det naturlige, mens profesjonsutøveren både er i systemet og det systemiske i sitt forsøk på å forstå fenomenet.

Ut i fra Habermas' logikk vil en kunne si at de to menneskene som inngår i relasjonen, begge forholder seg til to verdener, en livsverden og en systemverden.

Det jeg finner viktig i denne sammenhengen er et observert fenomen som går ut på at jo voldsommere problemet uttrykkes i klientens livsverden, jo større er tendensen hos hjelperen til å søke tilflukt i sin egen systemverden. Når Ole truer med å tenne på gardinene på institusjonen søker de ansatte først i regelverket og i arbeidsmiljøloven før de i sin egen engstelse starter en underskriftskampanje for å få fjernet Ole.

Den dikotomisk baserte kløften dette fenomenet skaper mellom klient og hjelper, synes for meg å utgjøre et overgrep mot klientens opplevelse - og dermed mot klientens livsverden.

Er vi ikke enige om at lovverket og hjelpeapparatet er til for å sikre at mennesker ikke lider ondt?

Lov om sosial omsorg skal jo være et sikkerhetsnett for de menneskene som ikke klarer å ta omsorg for seg selv, som helselovverket skal sikre helsetjenester uavhengig av økonomi og status. Og lov om barneverstjenester er jo entydig i sin målsetting om at barnet skal ha en trygg oppvekst med muligheter for stimulering og utvikling.

Er det ikke selvsagt at dette bygger på et humanistisk ønske om at medmenneskene skal ha det godt?

Er den hjelpen som tilbys en ytelse til de elendige, eller er det en måte å organisere elendigheten slik at den ikke belaster oss andre?

11.5 Profesjonenes rolle i form av samfunnets oppdrag.

Norge var først ute med et lovverk om barnevern.

Vi var tidlig ute med en sosialomsorgslov.

Gjenoppbyggingen etter 2. verdenskrig i sosialdemokratiets ånd hadde en målsetting om velferd for alle. Alt var lagt til rette for et egalitært samfunn bygget på like rettigheter for alle til samfunnets goder.

Ved millenniumsskiftet lever vi i et samfunn som har helse- og sosialbudsjettet som sin største utgiftspost.

Hvilke holdninger og valg ligger til grunn for denne utviklingen?

Samfunnets åpne oppdrag preges av et uttrykt ønske om at de som ikke klarer seg selv i samfunnet skal få den hjelpen de trenger for å kunne leve et meningsfullt liv.

Lovverket skal være et sikkerhetsnett som skal fange opp de som faller utenfor samfunnets etablerte aktiviteter, og gi disse en økonomisk og personlig trygghet.

De investerte økonomiske ressursene i helse- og sosialomsorgen har økt til langt over det som ble ansett sunt for samfunnsøkonomien.

Døgnpriser på mellom 6 000 og 13 000 er vanlig for behandling av barn og unge med store atferdsproblemer. Resultatene synes meget dårlige, men dette er ikke et tema for debatt utover et stadig mer ressurskrevende krav om kvalitetssikring, - en kvalitetssikring som i større grad er knyttet opp mot legalitetsprinsippet forvaltningskrav enn det er basert på måling av resultat i forhold til enkeltmenneskets opplevelse av mening og utvikling.

Antallet hjelpearbeidere øker, men de øker ikke så mye som problemene de er satt til å løse. Dette kan forstås med utgangspunkt i at det er flere problemer som avdekkes fordi hjelpearbeiderne er blitt flere og flinkere, men det kan også forstås ut i fra at det faktisk er flere problemer, ja endog som et resultat av at oppdragsgiverne konstruerer og trigger flere problemer gjennom systemenes ekskluderingsprosesser og fordømmelse.

Men samfunnets - systemets - oppdrag er jo å hjelpe de stakkarene som ikke klarer seg selv.

Med bakgrunn i denne vinklingen vil hjelpearbeideren være en av yterne i samfunnet, en som gir av seg selv for å hjelpe andre til å leve et godt liv, en som forvalter samfunnets "gode vilje".

Er det slik, eller er hjelpearbeiderne og profesjonsutøverne underlagt en annen intensjon hos oppdragsgiveren, konstruktøren av aktiviteten?

"Jeg mener det er helt forkastelig at ikke disse individene fjernes fra min arbeidsplass på bankplassen.

Jeg har betalt skatt hele mitt liv, og ikke belastet samfunnet.

Hvorfor skal jeg belemres med horer og narkomane rett utenfor kontordøren?"

(Studiekamerat/skipsmegler, Oslo)

Samfunnets skjulte oppdrag er dekket til av forestillinger og myter om det moderne, norske samfunn. Det finnes en fellesforståelse om at landet Norge nærmest er å oppfatte som humanismens høyborg.

Velferdsstatstypen Norge er det nærmeste en kan komme idealer om menneskerettigheter og likeverd, ut i fra hvordan vi oppfatter oss selv.

Utviklingen av spesielt sosiale problemer i vårt land indikerer ikke at vi adskiller oss vesentlig fra andre land i vesten, verken når det gjelder omfanget og tyngden av problemene eller vår forståelse av disse problemene som fenomener i en gitt sosial konstruksjon.

Sosialdemokratiets velferdssamfunn oppviser de samme tendensene som f. eks. det kapitalistiske USA, når det gjelder utviklingen av samfunnsproblemer.

Hva er så oppdragsgivernes eventuelle skjulte bestilling?

Ut i fra at det er skjult kan det bare beskrives gjennom observerte fenomener i oppdrags-givingen og forvaltningen av rollene som helse- og sosialarbeidere i det offentlige hjelpe-apparatet.

Som tidligere antydnet synes det å kunne observeres en motsetning mellom profesjonenes uttalte og skrevne yrkesetiske retningslinjer og de holdninger som avspeiles i profesjons-utøvernes praktisering.

Et eksempel på dette er forståelsen og forvaltningen av Lov om Barnevernstjenester.

Lovens intensjon om at en skal arbeide ut i fra barnets beste, spesielt uttrykt i § 4 - 1, synes å bli overskygget av at en skal sørge for at barnet ikke lider overlast ut i fra § 4 - 12.

Ønsket om å gjøre "det gode" synes gradvis skiftet ut med at en i alle fall må gripe inn overfor "det onde".

Idealet om primærforebygging er blitt til et heseblesende jag på tertiærfore-byggende nivå.

Profesjonsutøverne selv begrunner dette i at saksmengden er så stor at tiden går med til forvaltning av de lovbestemte ytelsene og av de enkelte instansenes spesielle oppgaver utformet av arbeidsgiverne på de forskjellige offentlige nivåene.

Det er en rimelig antagelse at også dette er en avspeiling av en liberalistisk holdning basert på helt andre verdier enn likeverd og solidaritet.

I alle fall er det grunn til å peke på at samfunnets oppdrag i form av de pålegg og instruksjoner som gis til den enkelte profesjonsutøver, er av en tydelig reparerende karakter, enten det gjelder barnevern eller f. eks. rusmisbrukeromsorg.

Det jeg finner interessant og også skremmende i denne sammenhengen er at jeg synes å finne eksempler på at profesjonsutøverens egne holdninger også er sterkt endret de siste tiårene.

Gjennom spesialisering og segregering av tjenestene innen hjelpeapparatet synes holdningene å ha flyttet seg fra en antroposentrisk helhetstenkning til symptombaserte, fragmenterte og instrumentalistiske enkelttiltak.

Helse- og sosialarbeiderne er blitt spesialister som synes mer opptatt av sin egen metodiske flinkhet til å angripe symptomer, enn av det særegne individets behov og ønsker.

Vi er blitt forvaltere og instrumentelle håndverkere, i stedet for kloke, ytende medmennesker som har klienten og mennesket i sentrum, og som velger relasjonen som basis for den profesjonelle ytelse.

Aktivitetene sosialt arbeid, psykososialt arbeid, psykosomatisk arbeid, osv. er konstruert og iverksatt. Aktiviteten er der og behovet for den gitte aktiviteten øker.

Aktivitetens konstruktør har oppnådd en av intensjonene med konstruksjonen, nemlig at et behov er utviklet og etablert. Det er ikke lenger så synlig at behovet for konstruksjonen en gang lå hos konstruktøren. Nå er det individet som bærer behovet. Slik sett blir det også individet som motsetter seg en eventuell dekonstruksjon av aktiviteten, altså en endring av fokus og målsetting.

11.6 En undrende oppsummering basert på Levinas' nærhetsetikk.

Forutsatt at klientenes og pasientenes behov ligger i at profesjonsutøverne skal forholde seg til disses individuelle livsverden med utgangspunkt i en subjekt/subjekt-relasjon; hva vil da bli konsekvensene for hjelpsøkerne av at hjelpearbeideren i sterkere og sterkere grad knyttes til den systemverden som formelt gir oppdraget, og som også er ansvarlig for aktivitetens konstruksjon?

Hva betyr det for den hjelpende, relasjonelle kommunikasjonen at brukeren og hjelperen befinner seg i to helt forskjellige epistemologiske sfærer?

Hva vil skje med det dialektiske forholdet mellom bruker og hjelper når hjelperen blir Den andre i Levinas' terminologi (Levinas, 1996); altså når det er brukeren som skal ha et absolutt ansvar for hjelperen i en profesjonell setting?

Hvor befinner vi oss egentlig da i forhold til profesjonenes yrkesetiske retningslinjer og prinsipper?

Mine erfaringer har lært meg at de beste resultatene oppnås ved å investere både nærhet, intensitet og tid i den enkelte relasjonen mellom mine klienter og meg selv som terapeut.

Det er spesielt viktig at denne nærheten og tyngden i relasjonen opprettholdes i den prosessen som omfatter reintegrasjonen - tilbakeføringen - til de andre, samfunnet, nærmiljøet og familien, og i den nødvendige reintegrasjonen av oss andre til det særegne mennesket vi kaller klienten.

Sagt i Levinas' terminologi er det helt nødvendig at mitt jeg forholder seg til klientens du med en betingelsesløs ærbødighet og med uforbeholden nærhet og tyngde i denne prosessen vi kan kalle tilbake til fremtiden. Derfor er det så uforståelig, så meningsløst, at Levinas synes å slippe taket i denne formen for relasjoner i det øyeblikk jeg/du relasjonen møter et vi i form av et samfunnssystem på et eller annet nivå.

For meg synes Levinas' tankesprang fra en symbiotisk du/jeg-relasjon til en kommensurabel rettferdighet å bety en totalforflytting av solidaritetsvalget fra du-et's livsverden til det rettferdige samfunnets systemverden.

Det unike du-et som jeg-et ikke kunne kreve noe av, er blitt til det-et som dikteres av maktbærerne i et gitt system. Det kreves ikke bare at du-et skal underordne seg den

kommensurable rettferdigheten, det kreves også at andre enn du-et og jeg-et skal definere hva som er rettferdig.

På dette viset synes også Levinas' ærbødighet overfor det unike å smuldre opp under press fra maktapparatet, enten det representerer massene i et demokrati, tyrannene i et diktatur, eller moralen i en religion, slik at også den kommensurable rettferdigheten kan brukes som et maktmiddel til å undertrykke det unike mennesket.

Det synes som om angsten for det anarkistiske mennesket bevirker en selvmotsigende regregerende reaksjon hos Levinas, på samme måte som hos Kant, i form av den allmenne, normbaserte konformiteten representert av gudommelige leveregler, eller som hos Kant, i menneskets særegne kunnskaper om rett og galt.

Basis for selvmotsigelsen synes hos begge å ligge i en religiøsitet som betinger en nedarvet og pålagt moral, en moral som setter premissene for etikken settingen knytter seg til.

Etikken blir på dette viset et redskap for utviklingen og utøvelsen av det eksisterende i den gitte moralen i større grad enn det som er etikkens intensjon; kritisk refleksjon over moral.

Det allmengyldige overordnes det individuelle.

Den allmenne sannheten blir den individuelle løggen.

Hvis disse nedarvede eller guddommelige egenskapene er illusoriske, betyr dette at det som oppfattes som allment menneskelig blir pålegg av moralistisk art så som retningslinjer for forståelse, etc.. Konsekvensen av dette vil måtte bli moralisme, - med en påfølgende fordømmelse av det særegne individet.

Påstander knyttet til kultur og/eller religion som fører til slutninger om en enerett på sannheten, må ende opp som moraliserende overgrep, enten de ender opp i heksebrekking eller fordømmelse og fordrivelse av det fremmede, en ekskludering av avviket, som et forsvar mot de en opplever som fienden.

Med dette som utgangspunkt knytter jeg mine videre betraktninger til Levinas og til forholdet mellom Du-et og Jeg-et, relasjonen mellom klienten og terapeuten.

11.7 Oles og Evas virkelighet i lys av begrepet mening.

Det er mange måter å definere begrepet virkelighet på, alt fra naturvitenskaplige, objektivistiske definisjoner av det en kaller faktiske forhold til det absolutt subjektive. Perspektivet i denne avhandlingen tilkjenner en streben etter det subjektive, - et forsøk på å finne den enkelte klients opplevde virkelighet og å uttrykke denne gjennom min egen opplevelse av disse fortellingene.

Med dette som utgangspunkt vil det være den enkeltes opplevelse av sin egen virkelighet som er definisjonsgrunnlaget. Denne virkeligheten uttrykkes ikke bare

gjennom ord, men også i handlinger og attityder i gitte sammenhenger, samt gjennom det erfaringsgrunnlaget som gir det en kan betegne som skjult kunnskap.

Mennesket tilkjenner bare delvis sin virkelighet. Hvordan denne oppfattes av andre er avhengig av andres reseptivitet og den tryggheten en makter å innføre i relasjonen mellom sender og mottaker. Mottakeren må både ønske, evne og makte å forholde seg til det enkelte, særegne individet sender ut eller tilkjenner.

Når jeg forteller om min opplevelse av mine klienters virkelighet, er dette altså basert både på det mine klienter velger å tilkjenne, på min evne til å motta, på selve relasjonens frigjørende trygghetsskapende kraft og på min evne til å tilkjenne min opplevelse av klientenes uttrykte fortellinger.

For mottakeren, i dette tilfellet meg, betyr dette at jeg må kunne ta til meg ethvert uttrykk fra den andre, og at jeg må kunne respektere at dette er den andres virkelighet eller det av den andres virkelighet han/hun velger å gi til kjenne overfor meg. Hvis en klient mener at hun er dronningen av England (som jeg har opplevd med en av mine andre klienter), så er dette hennes virkelighet som jeg må forholde meg til hvis jeg skal inngå i en relasjon med henne.

Hverken som medmenneske eller som profesjonsutøver kan jeg kreve at hun skal oppfylle de krav som stilles ut i fra min virkelighet. Min oppgave vil være å forholde meg til hennes opplevelse av virkeligheten.

I det øyeblikk jeg krever at hun skal fylle en rolle for å oppnå tilgang til det profesjonelle mennesket jeg er for henne, vil jeg miste muligheten til å finne det som er hennes virkelighet, - det som er hennes genuine selv.

Jeg må med andre ord gi slipp på min egen genuine virkelighet for å kunne se den andres.

Oles og Evas fortellinger knytter seg ikke spesielt til vitenskapsteori. Likevel er det slående hvor ofte de bruker ordet forstå, - gjerne med negativt fortegn - "jeg forstår ikke", "de forstår meg ikke", "han forstår ikke en dritt", osv.

Slik sett knyttes deres utsagn seg direkte til vitenskapens uttrykte hovedmål, å forstå.

Både Oles og Evas mor registreres som pasienter. Oles mor som somatisk syk, men med en sykdom, kreft, som er sterkt psykosomatisk triggende, Evas mor som psykiatrisk langtidspasient.

Profesjonsutøverne som forholder seg til disse to mødrene, synes å bare være opptatt av disse to kvinnenes sykdommer og symptomer og ikke av at disse mødrene faktisk inngår i systemer der spesielt barna er meget utsatte og sårbare.

Denne naturvitenskaplige, symptombaserte tenkningen skaper en fragmentert basert fremmedgjøring både hos den enkelte pasienten, i forhold til det primærsystemet pasienten ellers er en del av og i forhold til den rollen som signifikant person en mor som oftest - nærmest alltid - vil ha når det gjelder egne barns utvikling.

I denne fragmentarismen blir helheten borte. I en verden som fra før er både fragmentert og preget av stor hastighet i informasjonsflyten, er det vanskelig for små barn å følge med. Disse skadene i tidlig barndom vil gjøre det nærmest umulig å utvikle evne til å forholde seg til samfunnets hastighet og instrumentelle fragmentarisme når barnet så skal søke ut av den signifikante nære familien for å sosialiseres inn i samfunnet. Den undrende nysgjerrigheten som er barnets hovedressurs for utvikling av identitet og integritet, er kvalt og undertrykt av den utryggheten som skapes av at signifikante personer svikter eller blir borte i tidlig barndom.

Barnet blir tvunget til å skape sin egen verden, det blir et "ulvebarn", et vagabonderende og selvbekreftende menneske.

"Ulvebarnet", eller det jeg kaller det særegne barnet, møter på et eller annet tidspunkt det offentlige gjennom barnehage, skole eller hjelpeapparatets instanser.

Det møter oss; førskolepedagoger, lærere, barnevernspedagoger, sosionomer, psykologer, osv.

Det møter oss, men hva møter vi barnet med?

Ideelt møter vi barnet med en primærforebyggende intensjon basert på profesjonsetiske prinsipper nedfelt i et meget godt lovverk. Hjelpeapparatets profesjoner er kollektivt enige om disse prinsippene, men blir de praktisert?

Vi møter også disse barna med kulturens historikk og fortellinger, nedtegnet i lover, som i relasjonell betydning nedfelles i normer, som både er åpne og lukkede. Disse verdiene og normene uttrykkes regelverket som er satt opp for å samordne individene i et system slik at systemet kan bestå, at det reproducerer seg selv.

Normene er altså ikke utviklet primært for å beskytte det særegne individet, men for å verne og å opprettholde systemet, konservere det bestående. Normene og lovene har som målsetting å verne om de eksisterende verdiene. Det er dette som møter disse barna som er så særegne at de blir diagnostisert som avvikende, noe som bevirker at de oppleves som truende for verdiene i det bestående.

Nagel (Aadland, 2000, s. 123) skiller mellom 5 ulike typer verdier, 3 direkte knyttet til systemarenaer som familie, institusjoner, arbeidssted, kolleger, velferdsverdier og medmenneskets rettigheter, en knyttet til det han kaller perfeksjonistiske verdier - som kunst og vitenskap, og en verdi knyttet til det han kaller livsprosjekter - individets målsetting med eget liv. Alle disse verdiene setter grenser for det bestående gjennom normer og lover for å kunne fastslå hva som er normalt og hva som er unormalt, hva som passer inn i systemene og hva som er avvikende. Ingen av disse verdiene, som forfektes av Nagel, gir individet egne rettigheter til å være i sitt særegne jeg, hvis dette avviker fra det de gitte verdiene aksepterer på et gitt tidspunkt.

Ole og Eva møtte ingen fra hjelpeapparatet før de ble så vanskelige å hankses med at reaksjoner tvang seg fram. Men de hadde møtt sin verden av voksne verdiforvaltere lenge før det. På grunnlag av disse erfaringene, kanskje aller mest på grunnlag av manglende relasjonelle opplevelser i tidlige barneår, konstruerte de sin egen forståelse og mening.

Ole og Eva fikk sin respons fra hjelperne i det øyeblikk de innfridde og oppfylte den negative klientrollen. Da kom ytelsene i form av tertiærforebyggende tiltak.

"Dessa idiotan skjønn ikke bære", var Oles og Evas reaksjon på - og opplevelse av - intervensjonen da den endelig kom.

I de ti årene jeg arbeidet med mitt døgkontinuerlige ungdomsprosjekt, utviklet jeg mitt eget ordtak inspirert av disse barnas fortellinger. Det lyder som følger:

"Jeg har etter hvert forstått at jeg forstår ingen ting, - men jeg er i stand til å forklare alt."

Med det mener jeg at den forståelse som tilkjennegis omkring mennesket, dets utvikling og behov i de forskjellige vitenskapssyn er interessant som et teoretisk fundament for tenkning, men så lenge det ikke utvikles videre fra tenkning til handling vil det kunne ha den paradoksale konsekvens at teorien blir et alibi - en sovepute - for den kontradiktoriske praktiseringen.

For barna betyr dette en double-bind-kommunikasjon som bekrefter den allerede etablerte utryggheten i kontakten med andre generelt - og voksne spesielt.

Den forfektede, profesjonelle virkeligheten er illusorisk fordi den stiller som premiss en endring av avviket hos det særegne individet og ikke en endring i det systemet som definerer avviket. Kravet er en innordning - en integrering basert på endret atferd, - og ikke en inkludering basert på det særegne individet. Så lenge integrering og ikke inkludering er målet kan marginalatferd og marginalforståelse av individuell virkelighet vanskelig bli respektert og anerkjent.

Konsekvensen er enda et gjensidig fiendebilde, en fighter-relasjon, noe som ytterligere vil være til hinder for endring og inkludering.

Uansett forståelse - uansett vitenskapssyn, etiske prinsipper og ideell metodikk synes det altså som om praktiseringen i liten grad rettes mot barnas relasjonelle behov og på den positive forsterkningen aktiviteten må bygges på.

Ole og Eva vagabonderer, også som en konsekvens av profesjonenes valg av fokus, metodikk og tiltak.

Spranget mellom virkelighet og idealer er både stort og mangfoldig, alt avhengig av det ståsted en velger og den rolle en er satt til å forvalte.

Innen sosialfaglig arbeid synes det som det er en overveiende enighet om en vitenskaplig vinkling som kan betegnes som en epistemologisk hermeneutikk. Forståelsen baseres på erfaringenes erkjennelser, som igjen fortolkes i forhold til egne verdier og profesjonsetiske prinsipper. I tillegg til dette styres forståelsen av trender innen metodikk. Eksempler på dette er 80- og 90-årenes opptatthet av systemteori og systemisk familiebehandling, som igjen er videreutviklet til MST (Multisystemisk terapi) og foreldrefokuserte tilnærminger som for eksempel PMT (Parential Management Therapy) og AMT innen arbeidet med atferdsavvik.

Vitenskapsmetodiske vinklinger for forståelse burde vektlegges sterkere i utdannelsene til de semiprofesjonelle yrkene innen helse- og sosialfaglig arbeid. En skoling og en trening i etisk og faglig forståelse av fenomenene en er satt til å forholde seg til, vil kunne bygge broer mellom idealer og praktisering på en måte som vil komme alle parter til gode.

Broer må bygges mellom teori og praktisering slik at de etiologiske mytene ikke blir et hinder for en epistemologisk tilnærming til hvordan idealer skal praktiseres.

Vi må tilbake til det helhetlige. Ikke avgrenset til det vi kan finne i de enkelte profesjoners uttrykte idealer og etikk, men videre mot det paradisiske. Med det mener jeg at vi må tilbake til enkeltmenneskets helhet uttrykt i individuell sannhet. Bare på det viset kan vi makte å se det mennesket vi står overfor, det mennesket vi er satt til å hjelpe.

Den viten vi har kan vi nok ikke lett ta avstand fra, og det bør vi da heller ikke. Det vi må søke en profesjonell avstand fra, er disse mytebaserte, konstruerte konfliktene mellom det gode og det onde, det normale og det avvikende, det som er lov og det som ikke er lov. Bare på det viset kan vi unngå å være moraliserende, fordømmende og ekskluderende.

De etiologiske mytene setter premisser for forståelsen av mennesker. Mytene er konstruerte og bygget på moral som synes å være konstruert for å ordne massene eller allmenheten under den samme moralen som definerer enkeltmennesker - også barn - som umoralske, i den forståelse at de klassifiseres som avvikende fra tros- og moralbaserte premisser.

Disse premissene er satt både for å holde orden og for å konservere det bestående, men de er også nedsatt for å skjerme enkeltmennesket for det ubehagelige som ligger i det uønskede, det som også oppleves som ytruende og fiendtlig.

Ole og Eva blir fienden, og fordømmes før de blir så ubehagelige at de må søkes underordnet gjennom en resosialisering.

Det er mitt anliggende å peke på at enhver ytelse, spesielt når det gjelder barn, som tar utgangspunkt i en konstruksjonsbasert foretatt ekskludering, må anses som undertrykkende.

Det er dette jeg søker å skape undring og refleksjon omkring.

Er paradiset tilgjengelig selv om vi har spist av kunnskapens tre?

Jeg mener ja.

Del VI.

Helhetens etikk, håpets pedagogikk.

- *Etikk, en helhetlig forståelse.*
- *"De elendige".*
- *Håpets pedagogikk.*
- *"Return to Eden".*

12. Helhetens etikk, håpets pedagogikk.

Håpets krefter ligger i lengselen etter noe annerledes og bedre. Håpet er undringens konsekvens og livets essens - hvis livet leves.

Når det gjelder nettopp de ungdommene jeg har skrevet om her og de jeg ellers har arbeidet med, føler jeg at håpet må være kjernen både i forståelse og utvikling av metodikk. Dog må håpet ikke bare knyttes til avviket eller problemet, men til det hele, særegne mennesket, det vakre ansiktet som bl a står så sentralt hos Levinas.

I håpet ligger også ønsket om det gode og respekten for det særegne.

I denne respekten finner håpet den næringen som kan gi kraft til det nødvendige endringsarbeidet som enhver utvikling nødvendiggjør, et endringsarbeid som bygger på en indre innsikt der den individuelle sannheten utgjør selve det individuelt helhetlige.

Den pedagogikken som trenges for å gi det enkelte mennesket muligheten for å utvikle sine særegne ressurser må både bygge på respekt for enkeltmennesket. Individet må ses og tilbys det en individet trenger for å gjøre egne valg.

Håpet er der, og det er så absolutt berettiget, selv om denne avhandlingen tar utgangspunkt i to barns ørkesløse vandring i et hjelpeapparat som ikke har maktet å tilby dem det som trengtes for å stanse de negative klientkarrierene.

Håpet ligger både i selve tenkningen og i det å tørre å følge opp tankegangen i profesjonell og medmenneskelig handling.

Men håpet følger det å velge, men det forutsetter en bestemt form for tilstedeværelse, uten de avgrensninger som ligger i egne normer, egen forutinntatthet, og ens egen evne til å se den andre uten å stille betingelser.

Slik sett foreligger det et brudd både på profesjonsfaglig konduite og det etiske kravet om profesjonell avstand i de historiene som er fortalt om Ole og Eva. Den tilnærmingen og metodikken som ligger til grunn for praktiseringen jeg har valgt overfor disse barna er forankret i det vi vet om barns behov. De trenger få, varige og nære relasjoner. Forskning viser at er relasjonen og ikke metodikken som er avgjørende for om behandlingen er god.

Nå kan det anføres at mine valg i stor grad styres av den settingen tilbudet gis i, det kollektive samværet. Valget av stor grad av nærhet og tilstedeværelse har siden dette prosjektet også preget mitt polikliniske arbeid, og blitt bekreftet som minst like positivt i den settingen.

Som tidligere understreket, er mitt anliggende i denne teksten å illustrere narrativt svikten i den profesjonelle aktivitetens kvalitet i forhold til klientgrupper med atferdsavvik.

I betraktningene over dette har jeg tikjennegitt undring både over det manglende samsvaret mellom forfektede idealer og valg av praktisert aktivitet og stilt spørsmålsteget ved den økte bruken av og det økende behovet for diagnoser.

I tillegg til dette har jeg tillatt meg å stille kritiske spørsmål både til etiske modeller og til profesjonell metodikk.

Jeg vil understreke at jeg finner både de profesjonsetiske prinsippene og det eksisterende lovverket å være godt egnet til det arbeidet som skal gjøres, når det gjelder avvikspromatikk, behandling og inkludering. Jeg finner ikke noe i prinsippene og i lovverket som skulle forhindre et optimalt arbeid overfor denne gruppen. Det er derfor nærliggende å se seg om etter årsaker til den observerte spriken mellom idealer, lovverk og praktisering i forståelsen av fenomenets manglende validitet - i form av manglende samsvar mellom uttrykt intensjon og faktisk praktisering - med fokus på andre fenomener innen mellommenneskelig samspill.

Det jeg fokuserer på er min undring over at de gode prinsippene og det fyldestgjørende lovverket ikke slår ut i en praktisering av arbeidet som følger intensjonen om den individuelle respekten for enkeltindividet og de individuelle særegenhetene.

Del VI vil fokusere på dette og gi eksempler på hvordan arbeidet kunne vært gjort overfor de to klientene avhandlingen omfatter spesielt.

Med denne bakgrunnen, og ut i fra et behov for å tilkjennegi egne tanker om alternativer til både forståelse og praktisering, vil jeg presentere noen ideer for videre refleksjoner om temaet, samt for eventuell videre forskning på feltet i denne avsluttende kapiteldelen.

Premissene for dette forsøket på å legge et grunnlag for en alternativ forståelse, med påfølgende ny praktisering er absolutte på ett punkt; det vi i dag oppfatter som betydningen av begrepet allment, må endres fra nåtidens snevre oppfatning - knyttet normkonstruktørene, til en betydning av ordet som omfatter alle individene og deres særegenheter.

Poenget er altså å flytte fokus fra en normbasert idealisme til en felles, profesjonell målsetting med handlingsstrategier og praktisering som absolutt alle er enige om, og at dette kommer til uttrykk i den praktisering som velges.

Bare på dette viset mener jeg at også den individuelle livsytringen kan komme forut for normen, eller sågar ha forrang for normen.

Den absolutte premissen om at alle - her forstått som universet - er enige om en felles målsetting må være til stede hvis f. eks. FN's menneskerettighetserklæring skal kunne oppfylles. Dette må gjelde spesielt i det vi kaller marginalsituasjoner der egen engstelse for det fremmede lett trigges av både hendelser og fremmede, kulturbaserte forståelser. Evnen til å reflektere og tenke er særlig nødvendig i slike settinger.

Det synes som om det er reptilhjernes instinktive reaksjoner som overprøver den særegne menneskelige egenskapen, det å tenke, så snart andres oppfatninger eller

avvik trenger seg så nært det vi definerer som oss , at de oppleves som en trussel mot vår egen normbaserte eksistens.

De instiktive, angstbaserte reaksjonene blir overordnet menneskets egenart knyttet til evne til å tenke med den konsekvens at angsten overstyrer og forkaster idealene for mellommenneskelig samhandling. Dette reaksjonsmønsteret synes å gjelde både angst som utløses fordi allmennheten er truet og angst som oppstår når forskjelligheten mellom enkeltindivider er så stor at en eller begge føler sin eksistens truet. Skjønnlitterære illustrasjoner på dette siste finnes både i f. eks. Raskolnikov-skikkelsen i Dostovjevskys "Forbrytelse og straff" og i f. eks. Camus' "Den fremmede" (Camus, 1965).

Det første som blir ofret synes å være de uttrykte idealene.

Overordnede premisser som ikke-vold, likeverd, respekt for enkeltmennesket osv., er det første en gjør unntak fra når en føler sin egen eksistens eller det fellesskapet en inngår i blir truet av det avvikende, det fremmede.

I de helse- og sosialfaglige profesjonene, samt i stor grad i de pedagogiske, synes profesjonenes tilknytning og avhengighet av de samfunnsosiale institusjonene i meget stor grad å avspeile det Goffman (Goffman, 1961) kaller "Den totale institusjon".

Under press fra det avvikende blir fellesskapet til det normale så viktig at lojaliteten og solidariteten knyttes til det trygge fellesskapet profesjonsutøveren er ansatt i, i stedet for til det de yrkesetiske prinsippene krever, en solidaritet med klienten.

Klienten avkreves å spille en rolle som ikke er så truende mot det bestående, normaliteten, at profesjonsutøveren føler sin egen sosiale og systembaserte tilknytning truet.

Disse kravene danner murer av motstand mot klientens egenart og særegenheter som er så ekskluderende at klienten ikke skjønner hvordan det nødvendige innpass kan oppnås utover å innta en servil rolle. I skjønnlitteraturen illustreres dette med stor innsikt og kraft i f. eks. Kafkas "Slottet" (Kafka, 1927), der menneskene venter på beskjeder og ordrer fra den/de styrende, samt søker om audienser og møter som ikke oppstår.

Konsekvensene for enkeltindividet av systemenes overordnethet illustreres i Kafkas "Prosesen" (Kafka, 1914), der menneskets livsverden underordnes samfunnets systemverden like inn i døden, uten at individet får begrunnelser for dette - slik at det er mulig å forstå det som skjer, sitat:

"Han (hovedpersonen K) så opp på den øverste etasjen i det huset som lå inntil steinbruddet. Som et lys tindrer frem, slik for et vindu opp der borte, og svakt og utydelig skimtet han et menneske som bøyde seg langt ut med fremstrakte armer. Hvem var det? En venn? Et godt menneske? En som følte med ham? En som ville hjelpe ham? Var det bare et enkelt menneske? Eller var det alle? Var det ennå håp? Fantet det innvendinger som en hadde glemt? Jo, det fantes sikkert slike innvendinger. Logikken er nok urokkelig, men den motstår ikke et menneske som vil leve. Hvor var dommeren som han aldri hadde sett?"

*Hvor var den høye domstol som han aldri var nådd frem til?
Han løftet hendene og sprikte med fingrene.*

*Men da la den ene herren sine hender omkring hans hals
mens den andre støtte kniven i hans hjerte og dreide den rundt to
ganger. Da hans øyne brast, så han hvorledes de to herrer, tett
ved hans ansikt, kinn mot kinn, betraktet det som ble fullbyrdet.
"Som en hund" sa han, det var som om skammen skulle overleve
han."*

Kafka, 1914. Slutten.

Er det slik at vi profesjonelle fungerer som samfunnssystemenes bødler og ikke i tråd med våre egne, uttrykte intensjoner?

Profesjonene, som forfekter den største åpenhet og solidaritet med avvikerne og symptombærerne, synes å utøve en aktivitet som er kontradiktorisk når avviket blir så stort eller så kraftig uttrykt at det utgjør en trussel mot det systemet profesjonsutøveren selv er tilknyttet.

Selv om murene, hindringene og stengslene i disse relasjonene og systemene ikke er fysiske, synes de åpenbare i det materialet jeg har presentert i denne teksten og i de erfaringene jeg ellers har fra min egen profesjonsfaglige karriere.

Det jeg antyder, er altså at et systems preg av det totalitære avhenger av det press systemet utsettes for.

I en profesjonsutøvelse som er rettet mot atferd eller krefter som avviker fra systemets normer, er det innlysende at dette presset er konstant og historisk økende, og at det skal meget lite til for at dette skal oppleves som en trussel mot det bestående. Nødvendigheten av en etikk frigjort fra de bestående systemenes moral og normer er derfor mer nødvendig enn noen sinne.

12.1 Helhetens etikk.

La meg først fastslå det åpenbare; en helhetlig etikk må være konsistent.

Med dette mener jeg at den må være gjeldende uansett de belastninger den blir utsatt for i møtene med de avvik fra det bestående hjelpearbeideren har som arbeidsfelt.

Den må bære i seg så vide rammer at den favner alle de aktuelle deltakerne i et gitt system og på en gitt samhandlingsarena. I dette ligger underforstått at systemene og premisene må tilrettelegges og endres før en velger å folusere på en endring av individet.

Videre må en helhetlig etikk ikke bære i seg kimer for moralisering.

Den må altså inkludere enhver form for menneskelig aktivitet. Med det mener jeg at den må innbefatte alle de individuelle sannhetene hos de individene som inngår i allmennheten, det vi kaller samfunnet. Begrepet allmennheten må altså bære i seg at det skal ha plass for alle, ikke bare for de som gjør seg fortjent til det gjennom å tilfredsstille gitte normer og regler.

Med utgangspunkt i dette tvinger det seg frem en etikk som er uavhengig av gitte normer, og som bare kan baseres på en verdi; den absolutte respekten for medmennesket.

En slik etikk må ha en avstand til alle generelle morallover idet en gitt moral i seg selv betinger en ekskludering av det umoralske.

Dette er i samsvar med moralteorienenes akademiske forståelse av etikk som moralens teori, men det er ikke i samsvar med hvordan etikken forvaltes av samfunnskonstruksjonenes forvaltere - som synes å forstå etikken som en drøfting av hvordan den eksisterende moralen skal forstås og praktiseres.

Etikken er altså som akademisk disiplin progressiv idet den bærer i seg et initialement av kritisk karakter, mens de som er satt til å forvalte den etikken i profesjonene er underlagt samfunnskonstruksjonens - maktbærernes - konservative målsetting som først definerer avvik fra den eksisterende moral, for så å tilby rehabilitering tilbake til det individet tok avstand fra.

For å kunne møte Ole og Eva der de er - og på deres forutsetninger, må en legge til grunn en moral som evner å favne de særegenheter disse barna representerer. Bare på det viset kan en se hvem de er, for så å kunne hjelpe dem hvis det trenges. Etikken må derfor alltid være kritisk og progressiv for at ikke moralen skal bli konserverende og dømmende, for at moralen ikke skal bli moralisme.

Når begrepet moral er å forstå som det sett av leveregler som ligger til grunn for et gitt systems sameksistens på et gitt tidspunkt, er premissene for etikken det objektivt allmenngyldige som både avgrenser den individuelle refleksjonen og de individuelle sannhetene og særegenhetene. Retten til å bli akseptert som et individ i en gitt sammenheng, knyttes til først å oppfylle rollen moralen tilkjenner.

Begrepene moral og etikk må derfor skilles fra å være oppfattet som synonymer av allmennheten til å være to helt adskilte størrelser, der moral er normbasert, mens etikk er et redskap for metodisk, logisk tenkning.

Bare på denne måten kan etikken frigjøres fra moralens normbaserte moralisme.

12.1.1 Etikk er ikke moral.

Moralen er en gitt kulturs normkodeks.

Dette betyr at moralen ikke bare er kulturavhengig, den er også, som påpekt tidligere, maktstyrt. På det viset er moral per def. konserverende. Moralens utgjør premissene

som nedsettes i forsøket på å opprettholde et gitt samfunn, en struktur og/eller et system.

Moralen i en gitt kultur motsetter seg enhver form for påført endring, det være seg fra enkeltindivider som fra grupperinger som påpeker opplevde skjevheter, og i de påfølgende løsningsstrategier. Den vil derfor også avvise nødvendigheten av refleksjon over alternativer, som er selve grunnlaget for etisk tenkning.

Der etikken skal være en kritisk tenkning omkring fenomener, er moralen de allerede fastsatte normene og reglene for aktiviteten fenomenene inngår i.

Når individene møter dette systemet med særegenheter som avviker fra moralen, defineres de med basis i avviket og ikke som helhetlige subjekter. Dette fordi målet er å fjerne avviket slik at de passer i moralens normer, noe som for øvrig illustreres mesterlig i Ibsens Peer Gynt - der knappestøperen vil forme Peer.

For å kunne se den Ole og den Eva som ikke er avvikende må moralen være så allmenn at normene favner hele mennesket. Det er altså det bestående som må endres.

Slik jeg ser det er altså etikken, eller den etiske refleksjonen, det grunnleggende for endringer av det bestående.

Det er ikke slik å forstå at det bestående for enhver pris skal endres, men som grunnlag for kritiske betraktninger omkring det bestående og de konsekvenser en gitt moral får - både i form av fenomener hos det enkelte individ og i form av fordømmelse og forkasting av individets egne sannheter, må moraliseringen - og den påfølgende fordømmelsen - som utløses av moralkodeksen, betraktes som et styrende fenomen.

Hvis bl. a. Kafka, (Kafka, 1914) har rett i at det samfunnet vi inngår i, det vi ynder å kalle allmennheten, ikke tåler individet i sin helhetlige form, vil selve moralen bli grunnleggende uetisk i sitt forsvar for den samling individuelle lögner dette samfunnet er bygget på.

Konsekvensene av dette for helse- og sosialfaglig arbeid og de systemene som forvalter dette, vil bli en fokusering på symptomene i form av avviket og fjerning av det som ikke favnes av moralen, i stedet for en praktisering av de yrkesetikkbaserte forebyggingsidealene profesjonene forfekter.

For klientene vil dette bety en negativ fundert fokusering på de symptomene som bryter allmennhetens moralkodeks, en moralkodeks som blir avkrevd forvaltet av den enkelte profesjonsutøver gjennom systemenes oppdrag og politikernes prioriteringer. Følgene av denne systembaserte overstyringen av profesjonell yrkesetikk vil måtte bli en problembasert, symptomfokuseret praktisering med en målsetting om å fjerne det som avviker fra de normene som er utviklet i allmennhetens moralkodeks.

En sekundæreffekt av dette er at den etiske refleksjonen i seg selv vil bli en trussel mot moralen, noe som for meg må resultere i et moralsk fundert, men grunnleggende umoralsk samfunn.

Min forståelse av etikken er at den skal være et redskap for evaluering og eventuell korrigerende av moralen i en gitt setting og på et gitt tidspunkt, samt at prosessen i seg

selv burde være både eksistensiell og dialektisk i det symbiotiske samspillet mellom etikk og moral.

Spesielt gjelder dette i arbeidet med individer og grupper som moralen definerer som avvikende fra det allmenne.

Etikk er altså ikke moral. Og moralen i seg selv kan ikke begrunne og berettige uetisk, profesjonell praktisering.

12.1.2 Meg selv og de andre.

Både Løgstrup, (Løgstrup, 1956) og Levinas, (Levinas, 1985) peker på kravet om absolutt respekt og anerkjennelse av den andre, medmennesket, gjennom sine betraktninger om Du-et, Den annen og Ansiktet.

Løgstrup forfekter en absolutt respekt for Du-et, en forrang foran Jeg-et, som skulle innebære at alle er inkludert, uansett uttrykk og handling. Problemet også hos Løgstrup synes å komme til syne når de enkelte Du-ene og Jeg-et skal ses på som Oss, det vi kan kalle Vi-et. Da synes også Løgstrups ideer å mangle kommensurabilitet, noe som får som konsekvens en objektivisering av enkeltindividene mot det som f. eks. Kant vil kalle det universelle - eller det allmenne.

I boken "Den etiske fordring" (Løgstrup, 1956) del III understreker Løgstrup at den etiske fordringen er radikal, og dermed også absolutt. Det finnes altså ikke grunnlag for unntak fra den grunnholdningen som medfører at den andre - Du-et - har forrang foran Jeg-et. Denne slutningen baserer seg på det Løgstrup i senere tekster betegner som livsytringens forrang i tid foran normene.

Svikten i Løgstrups logikk ligger nettopp i det forunderlige at han tar utgangspunkt i eksisterende moral og påfølgende normer når han skal belyse hvilke krav den andre - Du-et - kan stille overfor Jeg-et, sitat:

"De fordringer som den andre - ut fra seg selv - er i sin fulle rett til å stille, er av en ganske annen art; de er betinget av de sosiale normer og målestokker, moralske, rettslige og konvensjonelle, som gir seg av vårt liv med og mot hverandre."

"Hvis kravene hans ("Du-ets" (min anf.)) skal stå ved makt, må han derfor også kunne dokumentere at de stemmer overens med det sosiale livets normer."

Løgstrup, 1956, del III.

Løgstrup synes å oppfatte som en selvfølge at det foreligger en moral og et sett normer i enhver setting. Det selvmotsigende i dette kommer klart til syne både i evalueringen av legitimiteten i Du-et's uttrykte ønsker og i overgangen fra et Du til et Vi, altså når den enkelte relasjonen blir til et sett av relasjoner.

I Løgstrups hovedverk - "Den etiske fordring" (Løgstrup, 1956) - nevnes det kristne budskapet hyppig i teksten, dog uten at det brukes i en vitenskaplig begrunnelse av det absolutte i maksimen om den etiske fordringens radikalitet.

Det politiske aspektet er derimot brukt som en begrunnelse for at normer er gyldige i en gitt, demokratisk setting, samt for at den demokratiske maktutøvelse er legitim så lenge den følger av de normgitte forvaltnings-prinsippene. Som hos Kant, er altså moralen gitt som noe absolutt og universelt. Kunnskap om det som er rett og galt, ligger latent i det enkelte mennesket, og er samtidig særegent for det menneskelige, ifølge Kant; Løgstrup og til dels også Levinas.

Løgstrup aksepterer altså det demokratiske samfunns normer og forvaltning.

Samtidig forkaster han det etisk forsvarlige i det han kaller det kollektive ansvar. Så sterkt forkaster han det at han betegner det som en uting.

Løgstrup slår uten videre fast at demokratiet favner alle, sitat:

"De styrendes handlinger er i en viss forstand den enkelte borgers, for med folkesuvereniteten har han del i den makten som ligger bak de handlinger som utføres."

(Løgstrup, 1956, s 71-72).

For meg er det her både kontradiksjonen og kimen til overgrepet ligger; fordi han overser at normene i seg selv definerer ut enkeltmennesker før de eventuelt innlemmes i det demokratiske samfunnet.

Jeg skriver eventuelt fordi det ikke synes vanskelig å belegge at en av de styrende intensjonene når normer og standarder, settes er samfunnets økonomi, i større grad enn en målsetting om å gjøre likeverdig plass til alle enkeltindividene og deres særegenheter.

Det å akseptere at en gitt norm ikke kan favne alle på en likeverdig måte, er i seg selv ekskluderende. Når Løgstrup velger å overse dette, betyr dette at hans maksime om den etiske fordringens radikalitet og absolutthet faller for illusjonen om det rettfærdige, demokratiske samfunn.

For helse- og sosialarbeideren, og for spesial- og sosialpedagogen, betyr dette at akkurat de pasientene, klientene og elevene en tillegges ansvar for, er et resultat av en akseptert avskalling fra normalsamfunnet.

De utgjør prisen vi har valgt å betale for vår egen velferd, og er som sådann ofre i en egosentrisk, moraliserende streben etter egennytte.

Selv om Baumann (Baumann, 1973/1999) og andre vil forklare marginaliseringen og stigmatiseringen som en konsekvens av globalisering og informasjonsflyt, vil jeg peke på at tendensen har vært latent - og også uttrykt - lenge før modernismen/postmodernismen, men da som et produkt av f. eks. feudalistisk maktutøvelse.

Levinas' begrep Ansiktet synes også å inneholde et absolutt krav om respekt for det andre individets integritet.

Levinas, (Levinas, 1996) understreker at den som er opptatt av å bli bekreftet for det han er, altså for egenaktiviteten, vil stå fremmed overfor det som avviker fra den han er, avviket eller ytterlighetene. Levinas kaller dette for: "blindhet for den Annens ansikt".

Denne blindheten bærer følgelig i seg en avvisning av individets ukrenkelighet, en ekskludering av det som ikke passer inn i allmennhetens krav om at individet skal sosialiseres.

Vår forståelse av begrepet sosialisering bærer i seg en ide om å etablere og å inngå i et fellesskap der målet er en allmennhet som bærer i seg at en skal se etter det i de andre man kjenner seg igjen i. Konsekvensen er en fragmentarisering av enkeltindividene etter en form for minste felles multiplum. En er altså ikke ute etter å bekrefte den andre, men etter å bekrefte seg selv gjennom anerkjennelse fra andre.

Ifølge Levinas er Den Annen både uendelig fjern og uendelig nær. Med dette mener han at det uendelige både skiller og forener. Denne Den-heten betinger og anerkjenner både forskjellen og likheten/fellesskapet.

Slik jeg forstår det, er dette et uttrykk for guddommen i helheten.

Levinas skulle da også komme til å kalle denne erkjennelsen av det uendelig fjerne og det uendelig nære, for Gud i sine seneste tekster.

Levinas' finalitetsbegrep, eller hans bruk av begrepet finalitet, kan oppfattes som en naturalistisk determinisme, som igjen bærer i seg en innebygget forutbestemthet. Denne formen for determinisme vil kunne bestrides kraftig av den moderne velferdsstatens humanister, spesielt gjelder dette når den knyttes til det guddommelige.

Levinas er altså ikke opptatt av at det å være i seg selv er en kvalitet. Tvert om vil han betegne det å være som en postmoderne egosentrisme, som i seg selv er et hinder for å kunne se og erkjenne den sosiale verden representert ved den Annens ansikt.

Slik sett synes Levinas' tanker å være i samsvar med f. eks. Hermann Hesses tanker uttrykt i romanen Siddharta; visdommen ligger i det å kunne åpne opp og vente.

Igjen ligger, imidlertid, begrensningen for det absolutt inkluderende i denne etikken, i funderingen i det guddommelige, for i guddommen ligger også instruksene som styrer moralen og normene - og dermed grunnlaget for moralisme.

Dette igjen fører til det universelles overgrep mot det individuelle.

Kant gir presumptivt klare retningslinjer for hva som skal styre ens handlinger mot medmenneskene gjennom sitt kategoriske imperativ. Plikten er garantisten for moralsk god handling. Ønsket om å gjøre godt er ikke tilstrekkelig, tvert om vil ofte ønsket bære i seg en egosentrisk kime i form av et behov for bekreftelse.

Plikten er det eneste fullverdige kriterium, ifølge Kant.

Men betyr ikke dette at det nettopp er plikten til det Kant kaller allmenngyldige normer som bestemmer disse valgene?

Og er ikke dette nettopp en plikt relatert til den bestående moralen, den samme moralen som definerer hva som er unormalt eller avvikende?

Slik jeg forstår Kant, er altså plikten relatert til det allmenne og de normene denne allmennheten har utarbeidet med utgangspunktet i den universelle moralen Kant forfekter. Denne forståelsen har jeg, selv om Kants hovedteser fastslår menneskets ukrenkelighet i den forstand at Kant hevder at det er et absolutt krav at mennesket er målet - og aldri må bli middelet. Denne forståelsen av Kant bygger også på det jeg mener å kunne observere, et stort sprik mellom idealer og valg av handlingsalternativer, det jeg kaller praktisering. Selv om Kant postulerer som et nærmest absolutt krav at mennesket er målet, trekker han slutninger om at normer skal være allmenne hvis de skal kunne godtas. Dernest sier han at det bare er slike normer som kan anses å være moralske.

Et avvik fra denne moralen vil da være å betrakte som umoral, og som sådann ikke inngå i det universelle, det allmenne.

Intervenering for å endre det umoralske til det moralske vil altså bli en form for rehabilitering fra den individuelle sannheten til det plikten har definert som rett. Med andre ord dreier det seg om en moralisering, en fordømming, av individets aktivitet og uttrykk.

Kants pliktetikkk vil derfor være både et grunnlag for å ekskludere og en styring av lojalitet og solidaritet til det bestående.

En følge av dette er at ytelsene som gis til de som stemples som avvikende og hjelpetrengende, har som målsetting å normalisere til det systemet avviket er fra. Denne normaliseringen er bare mulig gjennom at avvikerer fornekter sin egen identitet.

Dette innebærer at etiske idealer som plasserer respekt for individets rettigheter blir satt til side til fordel for en konserverende målsetting om å opprettholde systemets homeostase.

Igjen blir forholdet mellom idealene uttrykt i både FN-ærklæringen og i de yrkesetiske prinsippene og praktiseringen kontradiktorisk.

Skal idealene og prinsippene være styrende for etiske valg og profesjonsfaglig aktivitet, vil Kants pliktetikkk vanskelig kunne forsvares brukt.

Med utgangspunkt i pliktetikken forskyves det individuelle ansvaret fra individ til system gjennom de normene som både bygger systemet og setter rammene for dets funksjon.

En helhetlig etikk må ha som absolutt premiss det individuelle ansvaret for at egne valg av handlinger rettes mot den andre, Du-et (Løgstrup), den Annen eller Ansiktet (Levinas) og den andres, medmenneskets, behov.

I det øyeblikket ansvaret for medmennesket - individet - flyttes fra individ til system, selv om individene kan sies å utgjøre systemene, er et etisk valg utenfor rekkevidde fordi ansvaret da flyttes fra det etisk reflekterende individet til det normbaserte, objektiviserende forvaltningssystemet.

En evolusjonsbasert tankegang om at individet kan influere og endre systemene innenfra, vil være en illusjon som underbygger overgrepet mot bærerne av det avvikende i den settingen jeg beskriver i Del II, fordi de individene jeg har fokus på, ikke inngår i de systemene som eventuelt skulle endres.

Livsytringen, den individuelle sannheten, og det enkeltmennesket som uttrykker denne, omgjøres til en forvaltningsstyrt brikke som ikke gis muligheten til å opptre i sin berettigede individrolle i en subjekt-subjektrelasjon.

Følgelig er en moralsk handling ikke mulig både fordi avvikerer plasseres utenfor de allmenne systemene og fordi avvikerens livsytringer objektiviseres og får betegnelser knyttet til de problemer avviket fører til for systemet.

For Ole og Eva betyr dette at de møtes av en objektiviserende instrumentalisme med målsetninger som primært er knyttet til konstruktivistisk baserte konserverende strategier for opprettholdelse av det bestående.

I det øyeblikket smerten som påføres konstruksjonen blir for stor iverksettes tiltak som skal fjerne konstruksjonens - samfunnets - smerte, tiltak som absolutt ikke er forankret i det enkelte, særegne individs ressurser.

Dette lett observerbare fenomenet søkes rettfærdiggjort gjennom yrkesetiske rettningslinjer som søker å heve den enkelte profesjon mot høyere himler, samtidig som de samme profesjonene adlyder konstruksjonens og oppdragsgiverens instruksjoner om amputering av uønsketheter hos enkeltindividene Ole og Eva, og et økende antal andre barn og unge.

Ovenstående vinkling, som er representativ for det jeg forsøker å belyse, må dog ses på som nettopp det - en vinkling. Praksis må funderes på et samspill mellom aktørene i

den mellomenneskelige samhandlingen. Aktørene fungerer ikke i et vakuum, noe som gjør at den fremmedgjørende effekten ikke er absolutt.

La meg likevel, på tross av den fremmedgjørende effekt som ligger i ethvert systems avhengighet av konsensus bygget på et minste felles multiplum av individuelle sannheter, holde fast ved muligheten for en etikk bygget på utelukkende en norm, - et krav til moralsk atferd; den absolutte aksepten av - og respekten for - livsytringen.

Hvor vil dette bringe oss i forhold til hvordan forholde seg til det avvikende?

Slik jeg ser det, vil det både bringe oss nærmere oss selv og bringe oss til roten av det ansvar både det kristne og det humanistiske samfunnet i det vi ynder å kalle den vestlige verden bygger på.

Det hele vil i så fall dreie seg om individuelle valg og individuelt ansvar for medmennesket, bygget på en eneste norm - et eneste absolutt - det at livsytringen er forut for normen og at livsytringen er det absolutt subjektive, den individuelle sannheten.

12.1.3. Etikk, valg og ansvar.

En moralsk og i særdeleshet en etisk refleksjonsbasert handling, er altså ikke mulig uten det ansvaret som ligger i individets eget valg.

Å følge pålegg, normer og lover uten å gå veien om egen refleksjon og egne valg gjør at livsytringen bortfaller som overordnet premiss og at den etiske refleksjonen uteblir. Konsekvensen av dette vil måtte bli at moralsk handling ikke er mulig.

Det er selve kjernen i f. eks. Nürnbergoppgjøret etter 2. verdenskrig. Det at det individuelle ansvaret ikke bortfaller gjennom at andre gir ordre om hva en skal gjøre, at individet selv er ansvarlig for sine handlinger.

Dersom en velger å føre over sitt individuelle ansvar til det forvaltningssystemet som er satt til å forvalte gitte normer, regler og lover, innebærer dette derfor en uetisk handling i seg selv fordi en ikke forholder seg til den individuelle livsytringen i den subjekt-subjektrelasjonen ytringen uttales i.

Dette gjelder selv om resultatet av ansvarsforskyvningen ikke kan betegnes som umoralsk.

En konsekvensetisk tankegang vil på dette viset måtte anses som uetisk fordi den forvalter livsytringen med en normbasert intensjon basert på en formening om hva som er det beste for den andre.

Det mest grunnleggende etiske sviket ligger i det å gjøre subjektet om til et objekt gjennom å gjøre Du-et (Løgstrup) eller Ansiktet/den Annen (Levinas) om til en sak, et

objekt som avkreves en tilpasning til gitte normer for i det hele tatt å være berettiget en mening.

Som apostelen Peter i Getsemane avkreves individet å fornekte sin egen subjektive livsytring for å få komme innenfor allmennhetens objektivitet uttrykt i de normene - eller sannhetene - det utvalgte fellesskapet bygger på.

Denne tingliggjøringen av medmennesket, denne fremmedgjøringen i relasjonen mellom mennesker, får gjennomgripende og meget ofte ødeleggende konsekvenser for klientene og pasientene som søker tjenester fra hjelpeapparatet.

Disse menneskene blottlegger deler av seg selv som det ikke er vanlig å åpne opp for i hverdagslige situasjoner og relasjoner.

De gir av sitt innerste, av sitt kjerneområde.

På det viset gir de til kjenne mer av sitt eget subjekt enn det en forventer i sosiale relasjoner ellers, de overrepresenterer seg selv, sin identitet og integritet på en måte som gjør dem mer-individuelle.

Samtidig må klienten oppfylle de normbaserte kravene for tildeling av klientrollen, - altså tilfredsstillende selve opptakskravene i forhold til det å oppnå status som klient, før relasjonen mellom klient og profesjonsutøver blir trigget, initiert og etablert. Klienten skal altså både tilkjenne sin egen sannhet og den sannheten som fører til at kontakt mellom klienten og profesjonsutøveren kan etableres.

Med dette mener jeg å understreke sterkt at klienten avkreves en åpenhet på to plan - det ene omkring seg selv som subjekt og det andre om sin egen villighet til å oppfylle klientrollens normbaserte krav for å legitimere rettigheten til å få kontakt med profesjonsutøveren. Slik sett avkreves både den individuelle sannheten og den objektive løggen allerede før relasjonen kan etableres.

Allerede før møtet mellom klienten og profesjonsutøveren har klienten vist så mye av seg selv at det vil måtte bli et overgrep å objektivisere deres uttrykte ønsker og smerte gjennom å overlate ansvaret til andre eller til forvaltnings-apparatets normer, regler og lovverk. Dette fordi klienten allerede har oppfylt allmennhetens krav til klientrollen gjennom å ikle seg allmennhetens sannhet om denne, og ved at klienten har utlevert deler av sin egen sannhet som går langt dypere enn allmennhetens daglige, relasjonelle kommunikasjon.

Profesjonsetikken vektlegger i stor grad det ideelle når det gjelder forholdet til klienten og de krav dette stiller til profesjonsutøverens prioriteringer og valg.

Det synes å være forvaltningssystemenes invadering av profesjonenes aktivitet som skaper et klart uttrykt sprik mellom profesjonsetiske idealer og prinsipper og den praktiseringen den enkelte profesjonsutøveren velger.

Det er det åpenbare, men det fratar ikke profesjonsutøveren det individuelle ansvaret, ikke i forhold til det formelle ansvaret, men relatert til det ansvaret som ligger i relasjonen mellom profesjonsutøver og klient, og i den forpliktelsen som ligger i å åpne opp for et annet menneske.

Igjen peker jeg altså på en paradoksal tendens, som synes å indikere at jo mer en har understreket profesjonenes opptatthet av etikk - dess mer synes profesjonsutøvelsen å knytte seg til den forvaltningsmessige delen av praktiseringen.

Uttrykt med andre ord; jo mer etikken plasserer subjektet i sentrum dess mer blir praktiseringen objektiviserende gjennom sin lojalitet til det forvaltningsmessige ansvaret.

Det paradoksale understrekes ytterligere i at både de profesjonsetiske prinsippene og de lovene som profesjonsutøverne skal forholde seg til, er blitt endret og utviklet i retning individets rett til både å bli respektert og satt i sentrum for profesjonsutøvelsen, det jeg kaller praktiseringen, samtidig som anvendelsen av lovene og prinsippene på alle de tre offentlige nivåene synes å ha blitt både objektbasert og utøvd med en lojalitet og solidaritet til det systemet som har både utviklet rammebetingelsene, og som er satt til å forvalte dem.

12.1.4 Moralens iboende umoralskhet.

”Vi kunne simpelthen ikke leve, vort liv ville visne, det ville bli forkrøblet, om vi på forhånd mødte hinanden med mistillid, tiltroede den anden at stjele, forstille sig og føre os bag lyset”.

(Løgstrup, 1956, s. 29)

Begrepet moral er allment forstått som læren om det gode.

Å leve moralsk riktig assosieres med det å etterleve gitte moralske normer, for gjennom dette å oppnå det gode liv.

De samme gitte normene ligger altså under de handlingene en gjør, som en grunnholdning eller en forforståelse.

Går en ut fra at moral skal bety læren om det gode, må det gode innebære et pålegg om å ville det gode for det mennesket, de menneskene - en samhandler med. Dette betinger at en sitter inne med en viten om - og en forståelse for hva den andre vil oppleve som godt. Dette kan bare oppnås gjennom en form for empati som har respekten for livsytringen som det eneste moralske absolutt.

Kravet til det mennesket som vil være moralsk, er altså et imperativ knyttet til hvordan en skal forholde seg til sine medmennesker og den verden som omgir en.

Moralen i det vi kaller den vestlige verden, er sterkt preget av både kristne idealer og normer og av en arv fra den greske antikkens filosofi når det gjelder individets ukrenkelighet og ansvaret for både egne handlinger og for sine medmennesker.

Lignende normer om hvordan en skal forholde seg til naturen og sine medmennesker er også fremtredende i andre deler av verden der andre religioner og filosofiske tankeretninger er rådende.

Imperativet ligger i det å forholde seg både til sitt eget liv og til sine egne valg av handling overfor andre, både når det gjelder menneskene og de settingene de inngår i.

Selv om f. eks. de kristne idealene pålegger en å elske andre mennesker som en elsker seg selv, setter de også opp en standard om hvordan livet skal leves. Det er i denne standarden, i disse normene, kimen til det umoralske ligger.

Nettopp i disse kravene til enkeltindividet ligger også grunnlaget for å fordømme, for å bli moralistisk. Slik sett blir konsekvensen av en bestående moral moralistisk og dermed også umoralsk i sin fordømming og ekskludering av andre mennesker og den kultur og natur de inngår i.

Det umoralske ligger altså ikke i selve den moralske normen, men i hvordan moralen blir brukt i relasjonen med den andre.

Moralens intensjon, det som ligger til grunn for hvordan den praktiseres, er grunnlaget for min undring.

Forefinnes moralen for å verne om meg selv og det systemet jeg inngår i, eller er moralen til for at jeg kan forholde meg moralsk til de andre?

Er moralen et middel til å konservere det bestående - å herske, eller er intensjonen å være det gode for de andre, å forvalte et overordnet ideal om den andres forrang?

Kan moral være absolutt inkluderende også i praksis, eller inngår den bare som en av polene på akse mellom det moralske og det umoralske?

Kan en handle moralsk uten å gå veien om en etisk refleksjon som i seg selv bærer i seg en kime til endring av den samme moralen?

Hvis livsytringen er en overordnet moralsk norm; er det da i det hele tatt mulig å betegne moral som allmen? Og hvis dette ikke er mulig; vil ikke da handlinger vi kaller moralske, måtte bli moraliserende?

Forutsatt en enighet om at livsytringen er det overordnede kravet til moralsk handling, som den er det i Løgstrups "Den etiske fordring" (Løgstrup, 1956), må moral og etikk være to adskilte og selvstendige begreper. Selve distinksjonen i en drøfting av begrepene etikk og moral er sentralt hos Løgstrup på det vis at han er opptatt av implikasjonene i det å overlate enkeltindividet til seg selv og sin egen ensomhet i det å være sin egen lykkes smed. En etisk og moralsk relativisme uten en etisk fordring vil etter Løgstrups oppfatning en egosentrisme som undertrykker medmennesket og den neste (se f. eks. Løgstrup 1956, s 13).

En moral som bærer på en intensjon om å opprettholde det bestående, som har som mål å ikke endre, vil måtte bli fordømmende og moralistisk. Denne intensjonen vil i seg selv fordømme det avvikende og derfor bli umoralsk med basis i en overordnet moral om individets absolutte krav på respekt.

Herskernes moral er derfor både umoralsk og uetisk, uetisk fordi den også forutsetter at den setter rammene for individets frie refleksjoner om rett og galt.

Å forvalte en moral som innebærer en overordnet målsetting om det gode for sine medmennesker, bærer i seg muligheten for å rette seg etter Den Annens, Du-ets forrang for Jeg-et, men i selve det å forvalte vil det lett kunne ligge en objektivisering som blir moralistisk hvis premissene er som påpekt tidligere; individets absolutte krav på respekt ikke opprettholdes som overordnet.

Mulighetene for en individuell etisk tenkning er, imidlertid, i større grad til stede i denne praktiseringen av det moralske. Dette fordi intensjonen i prosjektet ikke er å konservere det bestående, å herske.

Profesjonsutøvere som er satt til å forholde seg til mennesker med ulike behov, som ofte er diagnostisert eller stigmatisert som avvikende og/eller det syke i et gitt samfunn, kan ikke både ha en lojalitet til det bestående - som i seg selv definerer hva som er et avvik og/ eller hva som er sykt - og avvikerer/den syke, dersom individets ukrenkelighet, det absolutte kravet om respekt, er det overordnede.

Den diagnostiserende, og dermed fordømmende prosessen som ligger i selve det at Den Annen defineres som syk/avvikende, er i seg selv fordømmende og moraliserende, og betinger en tenkning som er etisk kontraindiserende.

På dette grunnlaget blir moralen umoralsk, samtidig som den frie etiske refleksjon undergraves og gjøres umulig.

Igjen er Ole og Eva de som bekrefter det gode gjennom at de representerer det motsatte av godheten - ondskaperen - gjennom et avvik som i utgangspunktet er definert av de som representerer det gode.

Slik brukes disse barna for å bekrefte berettigelsen av de godes moral.

12.1.5 En helhetlig etikk, illusjon eller mulighet?

En helhetlig etikk er en illusjon så lenge den er moralsk basert på etablerte normer som styrer de individuelle livsytringene.

I det øyeblikket premissene er lagt for hvordan andres livsytringer skal bedømmes, - aksepteres eller forkastes, er den moraliserende effekten allerede et hinder for individuell etisk refleksjon.

Mulighetene for en helhetlig etikk ligger nettopp i at subjektets ansvar for medsubjektene bare er knyttet til det å se den andre, uten noen form for normbasert evaluering av den andres aktivitet og/eller tanker.

Møtet med den andre vil i så fall innebære et absolutt krav om at egen identitet og integritet, med andre ord; egne erfaringer, ikke står mellom ens egen opplevelse av den andre og imperativet om en ydmykhet for den andres aktivitet og væren.

For profesjonsutøveren innen pedagogikk, helse og sosialt arbeid vil muligheten ligge i en form for omvendt sosialisering der profesjonsutøveren sosialiseres inn i elevens/pasientens/klientens livsytringer uten å stille krav med utgangspunkt i egne normer eller uttrykke krav om selv å bli sett.

Denne betingelsesløse henvendelsen til den andre er riktignok underminert av at den andre allerede har oppfylt et krav om profesjonsutøverens oppmerksomhet gjennom å ha oppnådd en normbasert status som elev/pasient/klient - noe som vil prege livsytringen, men jeg vil likevel hevde at profesjonsutøverens mulighet til å se den andre gjennom den andres valgte livsytring er til stede.

Målsettingen for denne etiske tankegangen er at den andre er noe i seg selv og at det den andre skal bli er ytterligere seg selv, og ikke en rollefigur som skal vurderes som akseptabel for meg.

Tankegangen er altså en videreføring av pedagogikkens og utviklingspsykologiens tanker om dan(n)ing, men uten en målsetting om sosialisering - eller dan(n)ing i et gitt bilde eller inn i et gitt system/samfunn.

Kravet til eventuell endring vil i en slik setting ligge på det mennesket profesjonsutøveren velger å være, og ikke på eleven/pasienten/klienten.

En helhetlig etikk, med en påfølgende livsytringsinnrettet moral, kan ikke bygges på et sett lover, normer eller leveregler. Den må bygges på bare en norm; respekten for den andre, dennes særegenhet og de livsytringer som følger av denne, for på denne måten å kunne forholde seg til den den andre er, og ikke bare til de handlinger som følger av den andres selvpålagte rolle.

Profesjonsutøverens oppgave er å åpne opp for den andres livsytring, slik at den andre kan oppleves helhetlig og ekte - uten å måtte forstille seg gjennom å spille en rolle som passer profesjonsutøverens pålagte ansvar.

Jeg vil komme nærmere inn på dette gjennom eksempler i kap. 12.3, men først finner jeg det nødvendig å si noe om de menneskene helse- og sosialarbeideren og spesial- og sosialpedagogene har ansvaret for i sin profesjonsutøvelse.

Disse menneskene som kalles syke, ressursvake og/eller avvikende. Noe er generelt, men også noe spesielt knyttet til Ole og Eva.

Noe om de som blir definert og diagnostisert for sin forskjellighet, i stedet for at de blir odlet og gitt muligheter for utvikling av sine særegenheter.

12.2 "De elendige".

Uten å referere ytterligere til Victor Hogo's roman/drama, vil jeg bare slå fast at temaer som fattigdom, utstøtelse og ekskludering, har vært aktuelle så langt tilbake som det finnes historiske, skriftlige kilder.

Den indiske kulturtradisjonen uttrykt kastesystemet kan føres i alle fall tilbake til år 1500 f. Kr. Disse samme utstøtte var selve hovedanliggendet å inkludere for Kristus i den tiden han vandret her på jorden.

I dagens norske samfunn forefinnes en allmenn forståelse av at disse utstøtte får all den hjelpen de trenger gjennom hjelpeapparatets instanser, institusjoner og profesjoner.

Denne myten, denne fortellingen, fundert i det vi ynder å kalle velferdssamfunnet, fortjener å bli belyst og kritisk vurdert gjennom vinklinger og spørsmålsstillinger uten den servilitet og det behovet for selvbekreftelse fanesaken velferdssamfunnet synes å trigge.

Fokuserer en på gruppen hjelpetrequende med basis i deres individuelle historikk, er det iøynefallende at den enkelte har vært i en form for klientkarriere i lang tid før problemene blir så store for normalsamfunnet at avviket må diagnostiseres, behandles og normaliseres.

Dette er mitt anliggende.

Hvem er disse pasientene, klientene, ressurssvake individene, disse hjelpetrequende avvikerne?

Hvordan har de fått denne statusen?

Hvilket rollebilde inngår de i, og hva slags forståelse av menneskeheten er de et uttrykk for?

Er disse menneskene avvikere og hjelpetrequende ut i fra sine individuelle behov, - eller er de et produkt av behov i normalbefolkningen - det vi kaller allmennheten, - som betinger at noen faller utenom?

Noe av dette er allerede drøftet og beskrevet i Del IV "Svikets epistemologi", men jeg vil se nærmere på fenomenet i dette kapitlet for å fremlegge et fundament for å gå videre til det å tilkjenne alternative tilnærminger og ideer, som kan sammenfattes i det jeg velger å kalle "Håpets pedagogikk" (uten at dette viser til Paolo Freires (Freire, 1972) bruk av det samme uttrykket).

12.2.1 Ekskludering og avvik.

Som tidligere påpekt rammer vi våre samfunn inn og verner om dem gjennom å innføre normbaserte leveregler, rettighetspremisser og lover som definerer hva som er riktig og hva som er galt, hva som er akseptabelt, og hva som defineres som avvik.

Disse rammene utgjør det en kan kalle et samfunns moralkodeks. I vårt norske samfunn, og generelt i den vestlige og den vestlig infiserte, verden, er disse rammene fundert på religiøse pålegg og internasjonale avtaler og erklæringer. Disse avtalene og erklæringene uttrykkes gjennom bruk av idealbaserte og moralfunderte ord og vendinger uten særlig tilknytning til de samme samfunns allmennatferd overfor marginalgupper og kulturer som bryter kodeksen.

Reaksjoner på avvik fra disse normene er objektivisert og instrumentalisert gjennom et lovverk med hovedfokus på det allmennpreventive.

Det vi ikke synes å være så opptatt av, er den ekskluderingsprosessen av enkeltindivider og deres særegenheter som er en konsekvens - et produkt - av de normene og sedvanene vi bekrefter oss selv som system og samfunn med.

Vi synes i liten grad å fokusere på den moraliseringen og ekskluderingen som skjer allerede i våre valg av moralsk baserte normer, valg som i utgangspunktet utestenger enkeltindivider med særegenheter, atferdsavvik og manglende ressurser som gjør at de ikke makter å oppfylle normalsamfunnets normer og krav.

Tilbudet det allmennhetsbaserte normalsamfunnet gir disse menneskene, er en mulighet for tilbakeføring til det normale, det disse menneskene i utgangspunktet ikke maktet eller har tatt avstand fra.

Vi illuderer å tilby en inkludering gjennom integreringsideologiene, samtidig som vi må vite at det er vi som må endre våre krav og normer om denne målsettingen skal oppnås.

Det vi ikke tilbyr er altså en aksept av individenes særegenheter gjennom å gjøre rom for dem innen det normale, det allmenne.

Å tilpasse våre normer slik at de kan inkludere hele det universet vi kaller menneskeheten, synes vanskelig. Men det skulle være mulig å favne mye videre enn det vi faktisk gjør for å unngå å utestenge enkeltindivider.

Viljen til å senke egne krav for å gi plass for flere av de som ikke makter å tilfredsstille de normsatte kravene er ikke styrende for normalsamfunnets holdninger til avvikerne.

En antagelse om at basis for utviklingen av normene i liten grad ligger i et antroposentrisk og humanistisk basert syn på moral er nærliggende.

Det overordnede moralske idealet om menneskets ukrenkelighet må vike for krefter av mer primitiv og prosaisk art, der prioriteringene styres av økonomiske krefter i strebingen etter en enda mer materialistisk verden.

En slik målsetting flytter fokus fra mennesket til objektene, og produserer en objektivisering av fenomenet avvik som bare systemet kan være tjent med - i sin streben etter å opprettholde sin egen eksistens.

Det er i dette fenomenologiske spenningsfeltet mellom forfektede idealer og prinsipper og primitivt egosentrisk maktbehov begrunnelsen for å investere i økonomisk krevende tiltak for avvikerne forefinnes.

Slik blir det opp til den enkeltes forståelse av fenomenet avvik, om tiltakene har sin primære begrunnelse i idealet om enkeltmenneskets ukrenkelighet, eller om begrunnelsen ligger i en målsetting knyttet til økonomisk grensenytteverdier tilpasset systemenes og samfunnets selvforsterkende behov for økonomisk vekst.

For Ole og Eva - og alle de andre - betyr dette at de ikke blir sett før det er nødvendig, i form av at de blir så plagsomme i forhold til de krav som stilles til profesjonsutøverne, at en må gjøre noe.

Et fenomen i fenomenet er at de tiltak som iverksettes, ikke har som effekt at etterspørselen og behovene minker. Problemene løses slik sett ikke på det vis at de i særlig grad opphører som et resultat av tiltaket. Tvert om synes avvikets tyngde og egenart å sementeres i den enkeltes identitet, for så å utvikle seg til livslange karrierer.

Det at problemene ikke synes å bli løst kan forstås som et produkt av dårlig profesjonsfaglig arbeid, men fenomenet kan også forstås som en konsekvens av at disse menneskene vi kaller avvikere, klienter, pasienter, ressurssvake, etc., faktisk ikke er ønsket tilbake til et samfunn styrt av økonomiske grensenytteverdier.

12.2.2 Resosialisering, habilitering og rehabilitering.

Det avvikende skal bli normalt.

De ressurssvake skal læres opp i ferdigheter som skal tilfredsstillende oss.

De skadde, det være seg trafikkskadde, afasipasienter, rusmisbrukere eller andre skal rehabiliteres slik at de kan oppfylle de krav normalsamfunnet stiller dem overfor.

Dette er forventningene som ligger både i tiltakenes intensjon og hos mange av de enkeltindividene som er blitt satt utenfor det fellesskapet de har inngått i, av skader eller opplevelser av traumatisk karakter.

Alle får de et tilbud som inneholder en målsetting om at de skal kunne tilfredsstillende det allmenne samfunnets normer.

Men noen av disse bærer på helt andre ønsker, med motivasjon om endring med målsettinger som ikke er sammenfallende med allmennhetens intensjon. Noen ønsker å avslutte livet, noen ønsker å ha fred til å være i den situasjonen de er, og andre ønsker seg så absolutt ikke tilbake til en verden de opplever har sviktet dem.

I denne siste grupperingen finner vi de klientene jeg har valgt å presentere i denne avhandlingen.

De som faller utenfor fordi de ikke tilfredsstillers normalsamfunnes sett av normer og krav.

De som skal tilbakeføres til det samme samfunnet som i utgangspunktet har ekskludert dem.

La meg gå tilbake til klientene Ole og Eva.

Ole skal avlæres de særegenhetene han har utviklet for å skape sin identitet i tidlige barneår, uten signifikante voksne å forholde seg til.

Den massive aggressive atferden, som er en forsvarsmekanisme mot den basale angsten han bærer på, skal avlæres uten at det tilføres noe av det han har manglet i hele sin oppvekst - trygge relasjoner.

Tvert om fokuseres det mer og mer på atferdsavviket hans, og på det de som skal forholde seg til han opplever som truende.

Så opptatt er man av Oles atferd at man iverksetter en underskriftskampanje i staben for å få Ole utskrevet. Begrunnelsen som blir gitt er at "Ole" er en trussel både mot de andre ungdommene på institusjonen og mot personalets helse.

Igjen får Ole bekreftet at relasjonene ikke tåler at han er den han har valgt å bli for å tåle de erfaringene han som barn og enkeltmenneske har måttet forholde seg til.

Kravet fra staben, og fra normalsamfunnet, er at han skal være det han ikke er for å tilfredsstille det normalsamfunnet han igjen og igjen har opplevd å bli sviktet av.

Det samme gjelder for Eva.

Saksbehandlere, sitat; "tør ikke en gang tenke på hva som har skjedd under Evas vagabondering".

Allmennhetens profesjonelle representant klarer ikke å forholde seg til at Eva har levd det livet hun har måttet leve for å kunne forholde seg til de erfaringer, traumer og relasjonsbaserte overgrep hun har vært utsatt for.

Det eneste en synes opptatt av er det fryktelige som oppstår når en forestiller seg at det Eva har inngått i, bryter med det normalsamfunnet pretenderer å være aller mest opptatt av, barns lykkelige oppvekst.

Eva hadde ingen lykkelig oppvekst. Det er derfor hun har valgt å bli det hun er.

Disse menneskene skal altså tilbakeføres til det samme systemet som har sviktet dem gjennom å ikke sørge for at de ble inkludert.

De skal omskoleres - eller omdan(n)es - av det ekskluderende systemets egne profesjonsutøvere og forvaltere, tilbake til det settet av normer som lå til grunn for at de ble diagnostisert som avvikere.

De er ekskludert, og skal bli reintegrert.

Målsettingen er integrering gjennom rehabilitering og resosialisering.

Hjelpeapparatet synes i meget liten grad å være opptatt av motsatsen til begrepet ekskludering, inkludering.

Vil vi egentlig ha dem tilbake?

Ønsker vi å gi dem den plassen i vårt samfunn de har rett på ut i fra både grunnloven, ratifiserte internasjonale avtaler og yrkesetiske prinsipper?

Og ønsker videre å gi dem den ytterligere plassen som absolutt likeverdige vi uttrykker i de profesjonsetiske retningslinjene?

Vil vi eventuelt gi fra oss de goder som er et resultat av effektiviseringen og hastigheten som har bevirket ekskluderingen av disse menneskene og andre, eller vil vi holde dem borte fra samfunnsmaskineriet slik at vi som utgjør normalsamfunnet kan få tilfredsstilt våre behov?

Hvordan forstå det observerte fenomenet som ligger i at vi i våre krav til systemers og organisasjoners hastighet og produksjon støter ut de menneskene som siden søkes rehabilitert til nettopp den hastigheten de ikke makter?

Er det klientene eller vår egen samvittighet som søkes rehabilitert?

12.2.3 Integrering og inkludering.

Jeg har allerede gitt til kjenne min undring over at mennesker som er utestengt og ekskludert, skal integreres og ikke inkluderes.

Jeg har også antydnet at jeg mener begrunnelsen for både ordbruken og praktiseringen er økonomisk fundert, knyttet til grensenytteverdiene for kravet til økt økonomisk vekst for makthaverne og/eller den til enhver tid eksisterende allmennhet.

Som en avslutning av forrige kapittel har jeg stilt et spørsmålstegn ved om vi egentlig vil ha disse menneskene inn i vårt fellesskap, det jeg kaller allmennheten.

En ytterligere utdyping av dette mener jeg å kunne gjøre gjennom begrepene integrering og inkludering, men la meg først si noe om hvordan jeg forstår begrepene.

Integrere betyr å innpasse noe til det eksisterende.

En positiv innfallsvinkel til forståelsen av begrepet kan hentes fra substantivet integrasjon, som betyr sammensmelting eller inndraging i en helhet.

Betydningen av begrepet inkludere er mer entydig; å inkludere betyr å omfatte, eller å innbefatte.

Begrepene synes å ha en felles konsekvens når de aktiviseres, men de er svært forskjellige når en ser på grunnlaget for den aktiviteten som eventuelt iverksettes, og den historikken som ligger til grunn for aktivitetenes moralske og intensjonelle konstruksjon, og de målsettinger de enkelte profesjonene har med sin profesjonelle aktivitet.

Integrering oppfatter jeg som en sekundær reaktiv reaksjon.

Med det mener jeg at det er en aktivitet som iverksettes etter at konsekvensen av et sett ekskluderende normer har inntruffet.

En integrering finner altså sted som et tiltak for å reparere noe som allerede har inntruffet som en konsekvens av krav satt med basis i andre kriterier enn menneskets suverene rett til å inngå i en helhet med sin egen identitet og sine egne særegenheter.

Å integrere er å innpasse eller tilpasse det avvikende til det normale, slik jeg tolker begrepet.

Det er altså individet som skal endres for å passe inn i det som anses å være normalt, - eller allment.

Implisitt i behovet for aktiviteten integrering ligger det en allerede inntruffet desintegrering.

I en sosiologisk og/eller profesjonsfaglig sammenheng i forhold til de profesjoner denne avhandlingen innbefatter kan en si at aktiviteten integrering intenderer å være sekundær-forebyggende.

Ser en på begrepet inkludering, kan dette både bety en sekundærforebyggende aktivitet med utgangspunkt i en allerede eksisterende ekskludering og et signal om en primærforebyggende grunnholdning i forhold til et antroposentrisk, humanistisk ideal om at alle mennesker skal ha rett til å være inkludert hvis begrepet allmennhet skal ha gyldighet.

Mens begrepet integrering indikerer en aktivitet som går ut på å tilpasse subjektet til det objektive, vil begrepet inkludering bety at det objektive - det allmenne - må tilpasses det subjektive for å kunne favne dette eller ta dette inn i seg.

Profesjonell aktivitet begrunnet i begrepet inkludering innebærer et verdivalg som basis for hele aktiviteten.

Valget burde være selvsagt ut i fra profesjonenes prinsipper og yrkesetiske rettningslinjer; det sentrale i helse- og sosialfaglig arbeid og innen de pedagogiske profesjonene er jo nettopp respekten for enkeltmennesket. Denne respekten burde utløse en overordnet målsetting om at det ikke skulle finnes normer som bærer i seg en eller annen form for ekskludering.

Respekten for enkeltmenneskets integritet og genuine verdi betinger i seg selv et krav om respekt og inkludering.

Slik sett beskriver begrepet inkludering både verdier og grunnholdninger, men det betinger også en styrende intensjon om at ekskludering ikke skal finnes - med en implisitt målsetting om at det allmenne skal være så inkluderende at nødvendigheten av at det må finnes f. eks. sosialarbeidere skulle opphøre.

For meg er altså betydningen av begrepene integrering og inkludering vesensforskjellige.

I ytterste forstand vil integrering kunne forstås som omskolering til det normale, som i Kina da de bygde hele byer for å omskolere de ikke-troende, eller som en gjorde det i Sovjet, der en eksporterte dissenterne til straffearbeid i klimatiske særdeles ubekvemme områder av landet.

Med en forståelse av begrepet som er å tilpasse noe til det eksisterende, synes en slik målsetting å bryte fundamentalt med både profesjonenes prinsipper og med grunnleggende yrkesetiske retningslinjer.

En aksept av integreringstanken uttrykt som en målsetting for profesjonell aktivitet vil derfor måtte bli kontradiktorisk. Dette fordi den aksepterer normene som ligger til grunn for den desintegreringen som igjen utløser behovet for (re)integrering.

For meg sier det seg selv at håpets pedagogikk ikke kan funderes på ideen om integrering, men alltid må bære i seg grunnholdningen om at alle har en selvfølgelig rettighet til å være inkludert.

Et samfunnssystem som bygger på en aksept av gradering av verdighet, enten det gjelder det indiske kastesystemet, vårt eget historiske føydalvesen, eller den moderne graderingen av verdighet uttrykt gjennom hvor sterke tiltak en må iverksette i integreringsprosessen, bærer i seg kimen til overgrep, maktmisbruk og undertrykking. På dette grunnlaget kan håp - med en målsetting knyttet til menneskets rettighet til å være integrert - ikke iverksettes.

Både allment og profesjonelt er det en absolutt enighet om at barn skal elskes.

I refleksjonen omkring begrepene integrering og inkludering relatert til Ole og Eva illustreres akkurat hva integrering eller habilitering kan medføre for unger som har vokst opp uten den kjærligheten som trenges for at de skal utvikle en integritet som bygges på individuelle særegenheter.

Disse barna er ekskludert av oss gjennom de premissene vi har satt. De må derfor inkluderes og ikke (re)integreres.

Å elske vil alltid bety å inkludere, og å inkludere betyr å respektere hele mennesket, ikke bare fokusere på å behandle det uønskede.

Håpets pedagogikk må ligge i de forfektede idealene om likeverd og rettferdighet.

Håpets pedagogikk er akseptens og respektens pedagogikk.

Håpets pedagogikk må i større grad baseres på odling og utvikling av det særegne menneskets ressurser enn på generelle mønsterplaner.

Derfor må håpets pedagogikk utøves av pedagoger og medmennesker som tør se etter det særegne mennesket og basere seg på en danende og lærende relasjon mellom dette mennesket og pedagogen selv.

12.3 Håpet.

Å uttrykke håp om noe indikerer at det en inngår i ikke oppleves som tilfredsstillende, fyldestgjørende eller godt nok.

Å uttrykke håp om noe tilkjenner også et ønske om endring.

Samtidig er uttrykket "det er håp for dem" en mye brukt frase både i dagligtale og i fagetiske og ideologiske utvekslinger om de pasientene, klientene, ressursvake og skadede, som denne avhandlingen har fokus på.

For meg er denne vinklingen i bruket av begrepet håp ikke i samsvar med min forståelse av det ansvaret jeg mener å ha både for mitt eget liv og for mine medmennesker. Nettopp fordi fokus allerede er flyttet fra mennesket til problemet eller avviket. Spesielt gjelder dette for de menneskene jeg som profesjonsutøver er satt til å hjelpe.

Håpet tilkjenner for meg individets ønske om å oppfylle seg selv gjennom å utvikle en identitet og en integritet som sosialt individ i en relasjonsbasert samhandling.

Dette blir spesielt viktig ut i fra kunnskapen om at mange av disse menneskene i utgangspunktet, eller i ung alder, er definert ut av etablerte, allmenne samhandlingsarenaer, noe som gjør at de vanskelig selv kan influere på endringer av arenaene innenfra.

For meg blir altså håpet et ønske om bedre eksistens og væren for mennesket, den andre. Håpet er således grunnlaget for den undringen som skaper refleksjon, det være seg etisk eller i form av drøftinger og variasjoner over et tema.

Ansvar som profesjonsutøver er et ansvar overfor enkeltmennesket. Når dette ansvaret går over til å være en objektiv forpliktelse relatert til forvaltning av lovverk og instruks, er faren for brudd på etikk og profesjonsprinsipper overhengende.

Ansvar ligger altså ikke bare i det hjelpemottakerene skal få som gruppe eller som individuelle rettighetsinnehavere i forhold til allmennhetens etablerte normer og lover. Mitt ansvar ligger i det jeg skal gi enkeltindividet, - subjektet - jeg forholder meg til.

For meg er ansvar sett generelt og profesjonelt ansvar spesielt, noe som forvaltes av enkeltmennesket i relasjon til det enkelte individ som er mottaker av ytelsene som ligger i ansvaret. Forvaltningen av dette ansvaret kan altså ikke overlates til ansvars

konstruktør systemet, samfunnet eller velferdsstaten, uten at de profesjonsetiske prinsippene forkastes.

Å flytte ansvaret fra individ til system er i seg selv et overgrep mot individet, både i betydningen Du-et eller Den Annen, men også ut i fra profesjonsetiske prinsipper om å ha fokus på klienten og i forhold til hjelpemottakerens ukrenkelige identitet og integritet.

Det er mitt anliggende i denne teksten å fokusere på og å eksemplifisere konsekvensene av en objektifiserende avstand mellom profesjonsutøver og hjelpemottaker, både for hjelpemottakeren og for profesjonsutøverens forhold til sin profesjonsetikk og personlige idealer.

Fokus er lagt på hjelpemottakeren, men det synes nærliggende å peke på den meget høye raten av utbrenthetssyndromer en finner innen de profesjonsgrupperinger jeg forholder meg til i denne sammenhengen.

Det er på dette grunnlaget jeg tar i bruk begrepet håp.

Min bruk av begrepet håp er ikke sammenfallende med Paolo Freires uttrykte overordnede håp om å frigjøre grupper og grupperinger. Dette betyr ikke at jeg mener at Freire ikke er opptatt av individet.

Hvis jeg skal knytte min innfallsvinkel til Freire i denne sammenhengen, må det bli ut i fra Freires utsagn om at kjærlighet betyr å velge side (Stockholmskonferansen 1988).

Mitt håp er knyttet til det eksistensielle og menneskelige ansvaret som ligger i å både forfekte og å utøve det grunnleggende etiske i det å forholde meg til både meg selv og til hjelpemottakeren som hele individer.

Følgelig ligger mitt ansvar i å følge min etisk begrunnede overbevisning overfor individet, slik at jeg kan være tilstede for det mennesket jeg stiller meg selv overfor.

Mitt håp er at jeg gjennom å gjøre dette og gjennom å dele disse erfaringene med andre kan flytte ansvaret for både medmennesker og klienter tilbake til det individuelle Jeg-et, slik at også profesjonsutøverens praktisering avspeiler ansvaret for det genuine individet.

I de følgende underkapitlene vil jeg bruke eksempler fra Oles og Evas beskrevne klientkarrierer for å belyse vinklingene, for til slutt å si noe om en alternativ pedagogikk.

Eksempelene hentes fra fortellingene i Del II, "Virkeligheten", og er belyst og til dels drøftet i Del III, "Forståelsen".

I denne sammenhengen vil jeg forsøke å føre undringen og den narrativt illustrerte forståelsen av fenomenene over i betraktninger om metodikk og begrunnelser for valg av modell og metode.

Avslutningsvis vil begrepet håp også knyttes til de religiøse myter våre vestlige samfunn synes å være bygget på, spennet mellom kunnskap og moralbaserte normer.

12.3.1 Håpets subjektive imperativ.

Håpet ligger i det å kunne se den andre i den andres eget lys. Først da vil en kunne danne en relasjon den andre opplever som ekte, og som den andre kan slutte seg til.

Uten denne relasjonen og de kanaler den åpner for utveksling, vil den individuelle samveksten ikke kunne trigges.

Med individuell samvekst mener jeg en vekst på felles betingelser i en gitt relasjon.

Forståelsen av begrepet felles betingelser er ikke ens egne betingelser, men at betingelsene ligger i relasjonen, både som en samhandlingsarena og som en implisitt avtale mellom samhandlingspartnerne.

Håpet ligger altså i det ubetingede, subjektive ønsket om å være til stede for den andre, ut i fra den andres forutsetninger og uten forbehold.

I mine tidligere arbeider, som bl. a. omfatter fagplaner for institusjoner, faglige årsrapporter o. a., bruker jeg begrepet elske for å beskrive denne relasjonen. Dette begrepet bruker jeg også ofte i undervisningssituasjonen med studenter som skolerer til å bli helse- og sosialarbeidere eller pedagoger.

I påstands form peker jeg på at pasienten/klienten/eleven må elskes for at du skal kunne komme i en subjekt-subjekt-relasjon av den kvalitet som behøves for å oppnå en gjensidig utvikling og endring. Det er relasjonen som i seg selv bærer i seg håpet, ikke den instrumentelle metodikken som iverksettes.

Det jeg sier er at metodikken i seg selv ikke beforder endring eller utvikling hos mennesker som er atferds- eller ressursavvikende, det er relasjonen som bærer i seg kimen til utvikling, læring og endring. (Meget omfattende undersøkelser fra USA, - Chicagoskolen og Palo Alto understøtter denne påstanden.)

Metodikken er bare redskapene og handlingsalternativene.

Det er i relasjonene materialet, energien og muligheten for endring ligger.

Denne muligheten og energien frigjøres gjennom det ubetingede ansvaret.

12.3.2 Håpets individuelle ansvar.

I møte med mennesket, Den Annen, Du-et, Speilet, Bekreftelsen, Guddommen, - alt etter hvilken teoretiker som har beskrevet dette, ligger eksistensens innerste praksis.

Det er i dette møtet du skal få vite hvem du er. Det er nå dine konturer - omrisset av din identitet og integritet - blir til.

For meg er det nærliggende å reflektere om begrepene fra nærhetsetikken og eksistensialismen om at livsytringen kommer foran normen, gjennom å ta utgangspunkt i en forståelse om at både livet og livets uttrykk kommer før formen.

Med det mener jeg at formen, følelsen av at det er akkurat dette som er meg, ikke kommer før livsuttrykket er blitt bekreftet av andre. Jeg eksisterer altså ikke før den andre har tilkjennegitt dette.

En forståelse av dette basert på velferdsstatens ansvar for enkeltmenneskene, vil lett bli at da må det jo være den andre - den som bekrefter, som bærer ansvaret for det jeg skal bli. Med andre ord vil dette bety at man er et produkt av den andres respons, - et objekt tilpasset den andres maler og normer. Det er denne logikken som resulterer i at pasienten, klienten eller eleven er et offer, med en atferd eller et uttrykk som kvalifiserer til objektivistisk fundert diagnostikk.

En slik tankegang vil for meg i seg selv innebære et overgrep mot mennesket, i forståelse; menneskeheten. Dette fordi en tar fra enkeltmennesket ansvaret for egen eksistens ved at det særegne menneskelige, evnen til å tenke og reflektere, underlegges systemenes behov for orden og kontroll.

Mennesket blir en brikke uten ansvar for andre enn systemet i stedet for et individ med et overordnet pålegg om å ta vare på den egenskapen som skal være særegen for menneskeheten, det å kunne reflektere over inntrykk og dilemmaer.

Dette er å frata individet muligheten til å se verden i Den Annens ansikt og/eller muligheten for å gripe sin egen eksistens (Sartre, Kierkegaard m. fl.).

Da er vi ved mitt anliggende uttrykt i en sammensmelting av dette og forrige kapittels overskrifter; ansvarets subjektive imperativ.

Håpets individuelle ansvar ligger altså i det å våge å se den andres håp som den andres forsøk på å gripe sin egen eksistens, under den klare forutsetning at håpet per definisjon bærer i seg et positivt ønske.

12.3.3 Answarets subjektive imperativ.

Levinas' og Løgstrups anliggende er å se den andre.

Ansvaret for den andre er radikalt og absolutt for det enkelte individet. Både Levinas og Løgstrup forkaster det kollektive ansvaret i til dels sterke vendinger.

Men både Løgstrup og Levinas tilkjennegir en ide om en felles, universell moral, dog uten at dette er vektlagt i betydelig grad. Begge henviser til Guddommen, Løgstrup åpent, Levinas noe mer skjult og implisitt.

Jeg har før antydnet at det er i dette universelle dilemmaet ligger. Dette fordi det initierer normer og leveregler som bærer i seg muligheter for vurdering og fordømming av både individuelle handlinger og det enkelte individs særegne egenskaper.

En sannsynlig og ofte observert konsekvens av dette er at enkeltindividet fordømmes av fellesskapets utledede normer. For å kunne gjøre dette må ansvaret, skylden og skammen for avviket plasseres på det enkelte individ, som er bærer av avviket eller symptomet. På det viset frigjøres fellesskapet og kollektivet fra ansvaret som ligger i valget om å ikke praktisere en absolutt respekt for enkeltindivid som en overordnet grunnholdning.

Menneskeverdet er slått fast som et overordnet prinsipp i både nasjonale styringsmodeller som de enkelte lands grunnlover og i internasjonale erklæringer og konvensjoner.

En hel verden av politikere og bl. a. profesjonsutøvere som denne avhandlingen fokuserer på, er enige om disse prinsippene.

Likevel synes prinsippene å bli ofret straks det enkelte system eller samfunn settes under press.

Med dette som utgangspunkt forfekter jeg en oppfatning av at menneskeheten må utvikle et etisk imperativ overordnet all utvikling av normer og lover, om at enkeltindividene - og dermed de enkelte grupperingene og kulturene skal være inkluderende.

Dette imperativet må også være gjeldende for de forvaltningssystemene som skal utøve prinsippene for dette radikale imperativet.

12.3.4 Håpets etiske absolutt.

Vi behøver en etikk som ikke bærer i seg en moral og et sett normer som fordømmer, fordriver og ekskluderer i utgangspunktet. Moralen og normene må ikke stille krav som er uoppnåelige for noen av enkeltindividene, enten det gjelder krav om avlæring av det særegne eller krav til f. eks. produktivitet og rolleidentitet.

Den etiske refleksjonen må altså ikke baseres på en forforståelse som gjennom moralisering stigmatisering og diskvalifisering får som konsekvens at enkelte mennesker i praksis er mindre verdt enn andre.

Uttrykt med andre ord betyr dette at den etiske refleksjonen må være fristilt fra både moral og normer i den forstand at refleksjonens målsetting bare forholder seg til det radikale etiske imperativet bestående av individets ukrenkelighet og den absolutte rett til likeverd og oppfyllelse av egne tanker og ideer med utgangspunkt i de ressurser den enkelte - subjektet - er bærere av.

Individets integritet må være overordnet systemenes krav både i tid og i verdi.

Det er en samling av alle individene som skal utgjøre systemene disse inngår i, og det må derfor være en samling av alle individenes individuelle sannheter som utgjør det allmenne.

Bare på et slikt grunnlag kan menneskelig samhandling generelt og profesjonell praktisering innen hjelpeapparatet spesielt utøves på et vis som favner pasienten/klienten/ eleven helhetlig og som det spesielle individet han/hun er.

Bare gjennom en etisk refleksjon uten forhåndsetablerte moralske rammer kan profesjonsutøveren makte å fokusere på verdien av den andre og dennes særegenheter.

Kun ved å ta utgangspunkt i hvem den andre er og i den andres ressurser og ønsker vil profesjonsutøveren kunne stå inne for en praktisering som ikke avviker fra de etiske idealene og prinsippene profesjonene forfekter.

Grunnlaget for de valg profesjonsutøveren skal gjøre må ligge i en etisk refleksjon med basis i det å se den andre og ikke i egen moralkodeks eller samfunnssystemet normer og krav.

En profesjonell praksis vil på denne måten innebære valg på pasientens/klientens/elevens premisser, noe som ikke bare innebærer begrunnelser basert på mottakerens ønsker og ressurser, men også en praktisering rettet inn mot individet som uttrykker de subjektive behovene og ikke mot det systemet som har konstruert aktiviteten.

12.3.5 Fra håp til praktisering.

"...All sand Hjælpen begynder med en Ydmygelse. Hjælperen maa først ydmyge sig under Den, han vil hjælpe og derved forstaa, at det at hjælpe ikke er at herske, men det at tjene, ...at det at hjælpe er Villighet til indtil videre at finde sig i at have Uret, og i ikke at forstaa hvad den Anden forstaaar."

(Søren Kierkegaard 1843)

Lenge før etableringen av nåtidens hjelpeapparat uttalte Kierkegaard altså at en må se bort fra sin egen sannhet og moral for å kunne nå frem til den individuelle sannhet som ligger til grunn for den hjelpsøkendes behov.

Slik jeg ser det uttrykker Kierkegaard mye av det samme som både Levinas og Løgstrup har gjort i vår tid, men det må pekes på den uenigheten Løgstrup tilkjenner med Kierkegaard bl. annet i "Den etiske fordring" (Løgstrup, 1956), og mer grundig i boken "Opgjør med Kierkegaard" (Løgstrup, 1967).

Jeg skal ikke gå nært inn på denne polemikken her, men vil likevel peke på de implikasjoner det pekes på relatert til det jeg kaller praktisering.

Kierkegaard understreker at den høyeste lykke ligger i kjærligheten, både i elskov og i vennskap. Slik Løgstrup forstår dette, ligger det et gjensidig behov for bekreftelse og tilfredsstillelse i denne kjærligheten. Kjærligheten betinger en ytelse fra den andre.

Denne egosentrismen, som andre beskriver i det de kaller forelskelsens psykose, utgjør motsatsen til Løgstrups etiske fordring fordi den stiller betingelser. Behovet er ikke bare å få lov til å elske, men også å bli elsket.

En konsekvens av dette er den moraliseringen som ligger i forforståelsen av hva det er hos den andre som tilfredsstiller subjektets - mine egne - behov. Slik blir de krav som iverksettes, krav til den andre i større grad enn krav til en selv.

Denne formen for kjærlighet betinger respons og er derfor en invadering av den andres ønsker og behov, noe som ikke kan oppveies av ens egne ytelser eller behov for å yte. Slike krav kan bare forsvares moralistisk, ikke etisk.

Konsekvensene dette får for hvordan den andre åpenbares og for de handlinger en gjør i relasjonen med den andre, knyttes til selve behovenes intensjon, som her vil være egentilfredsstillelse. Når relasjonen går fra den generelle hjelpeyteren til det å være i kjærlighet, synes altså Kierkegaards pålegg om ydmykhet å forsvinne.

Hvis profesjonenes praktisering skal være det etiske retningslinjer og prinsipper sier de skal være, ytelser til enkeltindividet på grunnlag av individets egne premisser og ressurser, må de ytes som handlinger til den andre, ikke som handlinger for den andre eller for at den andre lettere skal passe inn og på den måte tilfredsstille oss andre, systemet og hjelpeaktivitetens konstruktør.

Profesjonsutøverens praktisering må altså gjøres både i kjærlighet til mennesket og i respekt for dette menneskets individuelle sannheter.

Igen blir det et spørsmål om solidaritet og lojalitet hvorvidt praktiseringens intensjon baseres på profesjonenes uttrykte intensjon om at pasienten/klienten/eleven skal være i sentrum, eller om profesjonenes konstruktør og oppdragsgiver - de enkelte samfunnssystemene, skal få oppfylt sine krav gjennom stadig økende pålegg knyttet til forvaltning.

Det er bare gjennom å tilby seg selv på det en finner er mottakerens arena at en kan ha et håp om å etablere en gjensidighet, det være seg i et kjærlighetsforhold til sin egen partner eller i forhold til medmennesket som er hjelpsøkende.

Det avgjørende i arbeidet med Ole og Eva var altså ikke det metodiske, men nettopp det å finne hvor de var, forflytte seg dit, og relatere seg til dem med utgangspunkt i deres premisser.

12.4 Håpets pedagogikk.

Mitt anliggende er ikke å utvikle metodikk eller instrumentelle oppskrifter for hvordan læring skal tilføres enkeltindividet. Jeg forstår ikke læring som noe man tilfører andre, men som en prosess der den andre våger å møte seg selv gjennom å velge hvilke inntrykk som skal fylle identiteten og gjøre individet integrert.

En pedagog blir derfor for meg nærmere den gammelgreske betydningen av ordet, en som fører en annen til kildene, enn den mer moderne betydningen; en som forfører eller overbeviser.

Håpet som begrep vil følgende ligge i individets ønsker om å realisere seg selv, noe som betinger både en opplevelse av egenverdi og en integritet som inngir en tillit til omverdenen.

I moderne pedagogikk tilsvarer dette det alle synes å være enige om, det at god pedagogikk dreier seg om utvikling og danning og ikke så mye om instrumentell innlæring.

Det jeg vil forsøke å utlede, er et grunnlag for modell- og metodebygging som ivaretar en etisk fundert forståelse av målsettingen med individuell utvikling og de valg og konsekvenser dette får for profesjonsutøveren, samt det oppdraget profesjonenes konstruktør tilkjenner og pålegger den enkelte profesjonsutøver i de systemene denne er tilknyttet.

For meg ligger altså håpet i forvaltningen av idealene og de yrkesetiske prinsippene, - altså i det å gi av meg selv, og ikke i å forvalte de godene som samfunnssystemene til enhver til velger å sette av til arbeidet med de Victor Hugo kalte "De elendige".

For meg ligger hovedvekten av håpet i relasjonen mennesker imellom. Mellom profesjonsutøver og hjelpemottaker, i det mellommenneskelige, og i liten grad i systembaserte, objektive rettigheter uttrykt i lovverk og offentlige instruksjoner.

I forhold til Ole og Eva betyr dette at sviket ligger i medmenneskenes og profesjonsutøvernes valg av å ikke se, i betydningen overse, barnas klare symptomer på smerte og traumatiske opplevelser. I tillegg til disse direkte signalene velger hjelpeapparatet omkring familiene ellers - spesielt i arbeidet med mødrene, å overse kybernetikken i systemenes signifikans, der barna blir smertebærere for foreldrenes problemer.

12.4.1 Håpet i møte med klienten.

Mennesket er den det velger å gi til kjenne i sitt møte med andre.

Pasienten/klienten/eleven er altså det mennesket han/hun velger å vise deg når dere møtes.

På samme viset er du som profesjonsutøver det du viser hjelpemottakeren i det eksistensielle møtet mellom dere.

En grunnleggende betingelse for å kunne bidra til den andres utvikling og inkludering, er derfor at profesjonsutøveren - og medmennesker forøvrig, makter å forholde seg til helheten i det den andre gir til kjenne av seg selv i det aktuelle møtet.

De yrkesetiske prinsippene for f. eks. sosialarbeiderprofesjonene tilkjenner gir som et overordnet ideal, en grunnholdning for profesjonsutøvelsen, som baseres på å plassere klienten i sentrum.

Yrkesetikken er altså meget klar når det gjelder sosialarbeiderens valg av solidaritet. Solidariteten skal ligge hos klienten, og praktiseringen skal knyttes til og bygge på klientens ønsker og ressurser.

En slik vinkling for forståelse av profesjonens aktivitet er fundert i en solidaritet til klienten, men praksis synes å solidariserer seg med konstruktør og oppdragsgiver.

Disse vinklingene bygger på en forståelse av sosiale problemer som knyttes til individuelle avvik fra allmenne normer utviklet i et gitt system eller samfunn, basert på en styrende kultur på et gitt tidspunkt.

Intensjonen for aktiviteten sosialt arbeid vil da kunne inneholde en eller flere av de følgende målsettingene;

- a. Rehabilitering til det bestående, gjennom å arbeide med implikasjoner av skade og lyte.
- b. Empowerment, slik at individet lettere kan makte å forholde seg til fellesskapets krav.
- c. Forebygging av utvikling av dysfunksjoner, definert ut i fra systemets/samfunnets/kulturens normer.

Definisjoner av denne type av den profesjonelle aktiviteten synes for meg å ha hovedvekten av sin lojalitet og solidaritet knyttet til systemet, det jeg kaller det allmenne, og ikke til individet og til en respekt for de individuelle særegenhetene og sannhetene.

Hvis disse definisjonene, med påfølgende rammer for tiltak og profesjonell praktisering, skal ligge til grunn for møtet mellom profesjonsutøver og hjelpemottaker, vil dette møtets intensjon være å fjerne individuelle hindringer hos hjelpemottakeren for at denne kan inngå i det felleskapet - den allmennheten - som i utgangspunktet har definert vedkommende ut.

Denne målsettingen om å endre pasienten/klienten/eleven for å unngå endringer av det bestående, plasserer hjelpemottakeren i et fiendebilde der kravet fremmes overfor den som skal hjelpes og ikke til den som skal hjelpe.

En slik intensjon og et slikt møte vil forhindre vekst og utvikling både hos enkeltindividet og i den kulturen og det samfunnssystemet enkeltindividet skal inngå i.

Slik jeg ser det er det min oppgave som profesjonsutøver å sørge for at det systemet jeg får mine oppdrag fra, det samme systemet som har konstruert aktiviteten, endres slik at det kan gjøre plass for alle individene som skal inngå i dette. Bare slik kan begrepet allmennhet få en mening.

Dette betinger at min oppgave som profesjonsutøver vil måtte bli å kunne forholde meg til alle de sannheter og særegenheter jeg stilles overfor i møtet med hjelpemottakeren.

Forutsetningen for at jeg skal kunne klare dette er at jeg har utviklet en egen individuell, menneskelig og faglig trygghet som kan motstå det skremmende i det fremmede jeg stilles overfor.

Bare slik kan jeg unngå å dømme, fordømme og å ekskludere.

Bare slik kan jeg unngå å skape et fiendebilde knyttet til den jeg skal hjelpe.

12.4.2 Håpet i møtet med Ole og Eva.

- *"Uansett hva du kommer til å finne på, så vil du aldri bli utvist eller ønsket bort fra oss", sa jeg til Ole ved vårt første møte.*
- *"Hvis du, - på pur faenskap, ødelegger noe av det jeg har bygget opp her hos oss, kommer jeg til å bli skikkelig skuffa og forbanna", sa jeg til han ved et senere møte.*

To meget klare utsagn som ga til kjenne hvem jeg var i møtet med han.

Tydelige meldinger om hvem jeg er, og hvordan jeg ville stille meg til det han valgte å være.

Meldinger som reflekterte både den informasjonen jeg hadde fått om han av andre, og som han hadde presentert for meg.

Men; ingen trusler om ekskluderende konsekvenser for Ole i den relasjonen som skulle bygges i de årene han skulle komme til å være hos oss.

Det metodiske poenget er altså å gi til kjenne hvem jeg er og hva jeg står for i relasjonen, uten at dette føres videre i antydninger om straff som invaderer den andres integritet.

Med dette mener jeg å understreke at ingen handling fra noe menneske skal være et grunnlag for å avvise mennesket som utfører handlingen. Dette er det stor enighet om med utgangspunkt i etikken, og i noen grad enighet om også i intensjonene som ligger til grunn for profesjonsteoriene, uten at dette synes å avspeiles i profesjonenes praktisering.

Eksempler på dette finnes ikke bare i det at Ole ble aktivt ekskludert fra institusjonen han var klient på.

Ut i fra min erfaring fra rusmisbrukerinstitutioner er det svært vanlig at klienter utvises etter at de har brukt rus på institusjonen eller utøvd en annen aktivitet som ikke aksepteres, som f. eks. tyveri, salg av rusmidler o. l. Begrunnelsen for å gjøre dette ligger både i det å gi konsekvenser av individuell handling og i allmennpreventive hensyn - hensynet til de andre klientene.

Denne formen for profesjonell atferd bekrefter og avspeiler deler av den kulturen klienten har erfart - og til dels internalisert, og den er derfor ikke avvikende fra mye av det som har bygget klientens identitet. På det vis får klienten bekreftet det samme innen den institusjonen som skal hjelpe han/henne som det han har opplevd ute, nemlig en ekskludering.

Slik jeg ser det skal da ikke klienten utvises/ekskluderes, men heller innvises/inkluderes ekstra kraftig for derigjennom å få den ekstra omsorgen, nærheten og tryggheten som trenges for at identiteten og innholdet i integriteten kan endres.

Eva har inngått i et system som hjelpeapparatet har arbeidet i forhold til, fra hun var svært ung. Selv om broren var klient, valgte altså barnevernet ikke å være opptatt av det andre barnet, Eva. Det helhetlige bildet av familien ble heller ikke vektlagt, - selv om mor var innlagt på psykiatrisk sykehus i lange perioder, og at bror klart uttrykte at han bar mye av familiens smerte.

Også etter at hun ble registrert som klient, valgte hjelpeapparatet å overse graverende informasjon om at hun nærmest bodde på hopitset for rusmisbrukere allerede mens hun var under 13 år. ”Jeg orker ikke å tenke på hva som skjer med Eva på hospitet”, uttalte hennes saksbehandler i barnevernet.

Håpet i møtet med Ole og Eva og med andre pasienter/klienter/elever ligger altså i å velge å se de signalene barna klart gir til kjenne, både gjennom sin egen atferd og gjennom problemene i de systemene de inngår i.

Profesjonsutøveren og medmennesket må makte å forholde seg til den smerten disse klientene gir til kjenne, uten å støte dem fra seg gjennom fragmentering av ansvar ved overføring av delansvar til andre profesjoner og instanser. Bare slik kan en skape den tryggheten disse barna trenger for at de ikke skal oppleve at de utstøtes som mennesker, selv om de skulle komme til å opprettholde og utvide den uønskede atferden som allerede er etablert i deres identitet.

Involveringspedagogikkens premiss om at det er profesjonsutøverens oppgave å inngå i en gjensidig, forpliktende og vedvarende relasjon, ligger nært det ideelle, slik jeg antyder det. Men igjen synes det ideelle å lide for misforståtte idealer om at profesjonalitet også betyr at en skal holde avstand til klienten.

12.4.3 Håpet i kjærligheten.

"Jeg skjønnte plutselig at formålet med livet ikke lenger var sannheten, men ømheten."

(Marcel Proust., sitat fra forelesning.)

Jeg har allerede sitert Paolo Freires oppsummering fra Stockholmskonferansen i 1988 (Sosionomen nr. 14-88) om at kjærlighet betyr å velge side.

Sitatet som innleder dette kapitlet understreker dette ytterligere gjennom å plassere ømheten som viktigere enn sannheten. For meg oppleves dette som enda en understreking av at normen - den allmenne sannheten, ikke har forrang foran ømheten - eller det Freire kaller kjærligheten.

Selv bruker jeg - som før antydte - begrepet å elske for å betegne denne relasjonsformen mellom pasient/klient/elev og profesjonsutøver.

Å elske betyr for meg i denne sammenhengen å respektere og å akseptere det den andre deler med meg av seg selv. Med dette mener jeg det samme som det jeg opplever er essensen i Kierkegaards krav til ydmykhet hos hjelperen; jeg må være der pasienten/klienten/eleven er, både for å kunne forstå og se den andre, men også for å kunne være for den andre.

Uten å gå inn i kritikken av Kierkegaard, vil jeg peke på at dette møtet med den andre ikke må bære i seg det selviske som ligger i mine egne sannheter og normer.

Det jeg må etterstrebe er altså å møte den andre uten at mine erfaringer bevirker en forforståelse som vil måtte bli en fordømmelse av den andres avvik fra mine sannheter og grunnholdninger.

Den andre må møtes der han/hun er, og ikke der jeg skulle ønske han/hun skulle være (jfr. Kierkegaard o. a.). Møtets intensjon og begrunnelse må altså ikke konstrueres som en motvekt til det avvikende. Hvis det skjer vil møtets intensjon i praksis kunne bli et overgrep hvis målsettingen for møtet hindrer det grunnleggende etiske kravet som ligger i møtet med et annet menneske gjennom dette menneskets livsytring.

Ligger lojaliteten hos profesjonsutøveren hos oppdragsgiveren, vil målsettingen for det oppdraget som ligger til grunn for møtet, og de forventninger som tillegges profesjonens aktivitet fra aktivitetens konstruktør, kunne føre til en forforståelse som i seg selv er fordømmende.

Kjærlighetens valg av solidaritet (jfr. Freire) og den vestlige verdens streben etter naturvitenskaplige sannheter synes å være kontradiktoriske på et vis som nesten umuliggjør det å følge en profesjonell yrkesetikk av den art spesielt sosialarbeiderprofesjonene har utviklet .

Det slår meg at noe grunnleggende må være feil, noe som omfatter både profesjonsutøveren og det systemet som har konstruert profesjonene og pålagt dem den aktiviteten de skal utføre.

For meg synes det som om intensjonen i den profesjonelle aktiviteten i økende grad har blitt å bygge demninger mot det uønskede, mot de farer som angriper systemenes rammer.

Demninger som stenger ute det farlige eller samler det i enklaver på utsiden av samfunnssystemet.

Denne ekskluderings-tendensen sier noe om de grunnholdningene vi legger til grunn i forhold til det essensielle i det enkelte menneskets rettigheter til å være seg selv gjennom å være i sine egne sannheter og i sin egen eksistens.

Det slår meg at det dreier seg om grunnholdninger og at disse grunnholdningene både styrer problematikkens fødsel, etablering, sementering, samt profesjonskonstruktørens behov for intervensjon.

På dette viset inngår profesjonsutøverne i en systemisk, kybernetisk prosess som har som hovedintensjon å regulere systemets maskineri slik at systemets aktiviteter kan opprettholdes og aksellereres, samtidig som profesjonene i sin uttrykte målsetting pretenderer å løse problemene.

En konsekvens av denne tankegangen vil da måtte bli at fenomenets røtter ligger i de grunnholdninger systemets normer er bygget på, og at det derfor er grunnholdningene som må evalueres og endres.

12.4.4 Håpets og kjærlighetens imperativ for utvikling av metodikk.

Både i mitt arbeid med Ole og Eva og ellers i mitt arbeid med atferdsavvik, rusmisbruk og psykoser har jeg om og om igjen undret meg over hvordan det kan ha seg at alle våre gode faglige intensjoner ikke synes tilstrekkelige for å endre det vi ser på som en negativ utvikling hos klienter og klientgrupper med marginal problematikk.

Ny metodikk utvikles, etableres og iverksettes av hjelpeapparatet og dets profesjoner uten at resultatene synes å bli noe bedre og uten at forekomsten av problematikken metodikken skal være et hjelpemiddel til å løse minker.

Dette fenomenet har jeg påpekt som systemisk-kybernetisk og intendert i forrige kapittel.

Oppgaven nå, slik jeg ser det, vil bli å avgjøre premissene for kybernetikken, for så å legge et alternativt og nytt fundament for metodeutvikling på et antroposentrisk grunnlag, med menneskeverdet i sentrum.

Med dette som utgangspunkt vil enhver målsetting som ikke bærer i seg en primærforebyggende og inkluderende intensjon, være både umoralsk - fordi grunnlaget for menneskelig eksistens ikke fokuseres på som overordnet - og uetisk fordi begrunnelsen bygger på en lojalitet til et system som ikke er primært solidarisk med individet.

Individene i det systemet vi kaller samfunn, må ha en overordnet rett til å være en del av samfunnet. Denne rettigheten må ikke kunne avgrenses av samfunnssystemets eget behov for vekst, hastighet eller struktur, presset fram av enkeltindivider som ikke vil underordne seg den overordnede normen om alles rett til respekt og inkludering.

Håpets og kjærlighetens imperativ ligger i det å inkludere.

Dette medfører at systemene individene inngår i, må innrette seg slik at de kan favne alle individene og deres sannheter og særegenheter.

Et begrep som funksjonshemming vil i en slik forståelse av sammenhengene i fenomenet være knyttet til systemets hemninger i forhold til dets evne til å inkludere individet funksjonelt i sin egen helhet.

Så lenge begrepet funksjonshemming brukes som en rammediagnose og en klassifisering av individenes problemer med å fungere i et gitt system, vil ansvaret for endring knyttes til individets lyte eller avvik og dermed medføre en ekskludering av det spesifikt individuelle.

Slik jeg ser det vil håpet ligge i en aksept om at det er systemene som er funksjonshemmede i sin manglende evne til å utvikle normer som ikke skaper fiendebilder uttrykt gjennom diagnoser som avvik, funksjonshemming, sykdom, etc..

Håpets og kjærlighetens imperativ vil bety at det er systemenes og samfunnets samhandlings-arenaer som må endres og tilpasses en allmennhet som favner alle individene, og som tilbyr en dekning av individuelle behov og ytelser for den enkelte i det gitte fellessystemet.

Metodisk betyr dette at arenaene for utøvelse av metodikk er de fellesarenaene menneskene inngår i.

Individene må få være i den settingen de ønsker å være etter at hovedpremisen om like rettigheter for alle er oppfylt gjennom en tilpasning av systemene og subsystemene.

På bakgrunn av f. eks. en allmenn enighet om skoleplikt må dette medføre at alle barn er i skolen, at alle barn inngår på alle de arenaer som skolen tilbyr.

Metodisk vil dette bety at de pedagogiske arenaene tilpasses slik at ansvaret for medmennesket i sin ytterlighet kan utøves av alle systemets deltakere, både elever og ansatte.

Ansvaret ligger altså på to plan.

For det første må ansvaret innebære en overordnet målsetting om at alle mennesker inkluderes i de arenaer som utgjør samfunnet.

Men minst like viktig og moralsk overordnet må det individuelle ansvaret for medmennesket - den andre - være.

Systemet har altså bare det organisatoriske ansvaret, mens individet har det relasjonelle og det menneskelige.

Bare på dette vis kan en metodikk for ytelse til det særegne mennesket få en utforming som er både antroposentrisk og inkluderende.

12.5 Håpets samfunn.

Kan en velge å bygge et samfunn på en aksept av at noen av medlemmene av samfunnet defineres ut som aktive medborgere for at de hindrer eller hemmer samfunnsmaskineriet?

Er det akseptabelt at mennesker med andre ressurser eller særegenheter skal defineres ut av et samfunns fellesarenaer og av de offentlige tilbud som er tilgjengelige for det en kaller allmennheten?

Er det en fyldestgjørende begrunnelse for utestenging og ekskludering å betegne individer og grupper som utviklingshemmede, syke eller avvikende?

Vår egen grunnlov, FN's menneskerettighetserklæring, Haag-konvensjonen, internasjonale prinsipper for sosialarbeidere, etc. svarer klart nei på disse spørsmålene. Likevel aksepterer vi at mennesker blir avfallsprodukter i et samfunnssystem som i sitt vesen utestenger stadig flere enkeltindivider og grupper.

En eksplosiv økning av mennesker med diagnosen AD/HD, kører av kriminelle som venter på å få sone, stadig høyere anslag av behov for psykiatrisk hjelp, en sterk økning av uttrykt aggresjon, rusmisbruk som fordobles hvert 5. år i omfang, økning i selvmordsraten, osv.

Alt dette, samtidig som antall profesjonsutøvere ansatt for å hjelpe øker nesten i samme takt som det vi - gjennom våre normer - betegner som problemer, sykdom og avvik.

Noe må endres, og jeg mener håpet ligger i en endring av våre holdninger og normer, slik at mennesket igjen både føler ansvar for og tør å interessere seg for medmennesket. Ikke bare gjennom organiserte og objektiviserende innsamlingsaksjoner, men også i de daglige, direkte relasjonene.

12.5.1 Håpets etikk.

Håpet ligger i holdningsendringer.

Holdningsendringer betinger en ny moral.

En ny moral må baseres på at symbiosen mellom etikken og moralen brytes slik at etikken kan baseres på livsytringens absolutte berettigelse. Bare på det vis kan etikken følge eksistensen uten å bli moraliserende og fordømmende. Bare med dette som basis kan en moral som favner alle bygges.

Redskapet for denne prosessen er en kontinuerlig etisk refleksjon basert på de individuelle sannhetene, uten at moralbaserte normer er nødvendig gjort utover livsytringens absolutt og Du-ets forrang.

Bare på dette vis kan alle inkluderes slik at begrepet allmennhet får et logisk fundament, og slik at ekskludering med basis i diagnostikk, avviks-definering, moralisering og fordømmelse mister sin legitimitet.

Håpets etikk er altså ikke revolusjonerende. Idealene om å elske sin neste og å se den andre fra Bibelen, Kurfucius, Kierkegaard o. a., er både gamle og erklærte som holdningsbaser for mange av vestens og østens kulturer. Den vestlige verdens filosofer, fra antikkens Aristoteles, gjennom Kierkegaard og Kant, til modernismes og postmodernismens Buber og Levinas, - har meget lenge vært opptatt av hvordan en skal tenke om - og handle i forhold til, sine medmennesker. Forståelsen av dette oppbærer bare ett problem knyttet til en definisjon av begrepet medmenneske.

Er medmennesket også den fremmede som ikke inngår i ens eget nærmiljø?

Er medmennesket også den vi er uenig med og kjemper mot?

Er medmennesket også den som bryter vår allmennhets lover, regler og normer?

Er medmennesket også fienden som truer ens egen eksistens?

Er medmennesket også den fienden som holder kniven mot strupen på ditt barn?

Hvem er berettiget til å bli tildelt rollen som medmenneske, ens barn, ens kjæreste, de nærmeste, allmennheten eller alle - inkludert den truende fienden?

Hvis fienden ikke er å anse som ens medmenneske, er da klienten venn eller fiende?

Kan det være slik at jo vanskeligere klienten eller hans/hennes problematikk er, dess mer oppleves dette av oss som en trussel, noe som igjen plasserer klienten i fienderollen.

Forutsatt at klienten tildeles fienderollen; er da han/hun ikke lenger et medmenneske, men en trussel vi skal forsvare oss mot?

Håpets etikk ligger i valget at alle mennesker er medmennesker og i den påfølgende praktiseringen av dette valget, denne grunnholdningen, uavhengig av vanskelighetsgrad og egen angst og smerte.

Det holder altså ikke "å tenke det, å ønske det og å ville det", det må faktisk også gjøres. Moral og etikk kan ikke lenger ha de schizoide trekk splittelsen mellom tanke og handling indikerer. Samsvaret må gjenopprettes for å skape helhetlig moralske handlinger gjennom en kontinuerlig etisk fundert prosess.

Håpet ligger i samsvaret.

I dette samsvaret ligger også det helhetlige. Håpet ligger i både å se det hele mennesket i de sammenhenger det inngår og utøve praksisen på et slikt vis at en unngår fragmentarisering og oppsplitting av det menneskelige, relasjonelle ansvaret.

Håpet ligger altså både i samsvaret mellom det ideelle og det praktiserte og i å forholde seg til medmennesket, eleven og klienten som et helt integrert menneske med en helhetlig identitet.

12.5.2 Helhetens pedagogikk.

Ole og Eva er ikke bare enkeltstående skjebner. De er eksempler på en sterkt økende trend av avvikere som samfunnssystemet ikke ser som ønskverdige relatert til samfunnets egen produktive aktivitet, men som i økende grad inngår i det samme samfunnssystemets økende behov for å tilby aktivitet knyttet til tjenesteytelser.

Personlig velger jeg å ta et grunnleggende standpunkt relatert til grunnlaget for hjelpeapparatets profesjoners diagnostikkbaserte, ekskluderende aktivitet. Dette standpunktet kan uttrykkes som følger:

- Mennesket er målet og aldri middelet (Kant, Buber o. a.).
- Den absolutte respekten for enkeltindividet må ha forrang foran konstruerte, moralbaserte normer.

- En klassifisering med påfølgende gradering av mennesket ut i fra hvordan det oppfyller normer utviklet av et flertall, kan ikke anses å tilfredsstillende en overordnet etikk basert på alles rett til å være inkludert på sine egne premisser og i kraft av sine egne, særegne ressurser.

Vi trenger ikke flere Oler og Evaer som avfallsprodukter av et samfunnssystem, - eller som bekreftelser på våre profesjoners berettigelse.

Det vi trenger er en grunnleggende ny pedagogikk basert på en moral som har et hovedfokus på ansvaret for den andre, medmennesket, og en etikk som er så fristilt fra moral og normer at den kan brukes som et kontinuerlig evaluerings-redskap i den daglige, eksistensielle samhandlingen mellom menneskene i den nye altomfavnende allmennheten.

På dette viset vil pedagogikkens intensjon tilbakeføres til den tradisjonelle antikkens mål om odling av det gode mennesket.

Kants kategoriske imperativ vil slik sett virkeliggjøres - og gis mening - gjennom at menneskets individuelle vekst og subjektive oppfyllelse ville bli målet for aktiviteten pedagogikk, og at kunnskap rettet mot systemets behov i beste fall kan anses som sekundær.

Slik vil enkeltmennesket og enkeltsubjektene individuelle behov utgjøre oppdraget for pedagogikken. En konsekvens av dette vil igjen måtte bli at der ikke forefinnes noen begrunnelse - verken moralsk eller pedagogisk - for å ekskludere enkeltindividet.

Helhetens og håpets pedagogikk ligger i handlingene som naturlig følger en grunnholdning bygget på respekten for eksistens og for den individuelle eksistensens livsytring.

Håpet ligger altså i at pedagogikkens fokus, lojalitet og solidaritet ligger hos individet og i subjektets ukrenkelighet uavhengig av livsytringenes innhold. Håpet er å gjøre det bl. a. sosialarbeiderne allerede har understreket i sosialt arbeids prinsipper og i de yrkesetiske retningslinjene.

Hvilke konsekvenser får så dette for profesjonsutøverne?

12.5.3 Det helhetlige håpets konsekvens for mellommenneskelig aktivitet.

Den bevisste utelatelsen av ordet profesjonell i overskriften understreker mitt fokus på at det mellommenneskelige er rammen for all aktivitet relatert til "Du-et" (Løgstrup), "Den annen" eller "Ansiktet" (Levinas). Det dreier seg altså om relasjoner, - enten aktiviteten er individuell, intim eller profesjonell.

Det fokus jeg har tilkjennegitt på det profesjonelle i denne sammenhengen, understreker ikke bare sviket i det å ikke praktisere egenerklærte idealer, det understreker også det særlige ansvaret profesjonene har for å være foregangsmennesker i det å faktisk praktisere idealene og etikken gjennom de daglige møtene med de menneskene vi betegner som klienter og pasienter.

Erfaringer tilsier at de fleste mennesker kan styres gjennom atferdsanalytiske virkemidler eller gjennom bruk av angstskapende makt. Tradisjonen for bruk av forståelse og metodikk bygget på denne dokumenterte atferdsterapeutiske effekten er sterk innenfor det sosiale, pedagogiske og somatiske hjelpeapparatet.

Så sterkt står denne tradisjonen at det er nærliggende å anta at den er så internalisert i profesjonsforståelse og allmenn tankegang at de innlysende farene for ekskludering, stigmatisering og tvang ikke er så lett synlige.

Ut i fra en forståelse av individets særegenheter som det grunnleggende menneskelige, kan et materialistisk, mekanisk menneskesyn med påfølgende sykdoms- og symptombasert fragmentaristisk metodikk aldri bli annet enn en moralistisk fordømmelse med et påfølgende instrumentalistisk overgrep i form av profesjonell aktivitet.

Jeg har allerede sterkt tilkjennegitt den etikkbaserte moral som må ligge til grunn for en mellommenneskelig samhandling, enten den er sosial eller profesjonell.

En profesjonell aktivitet med dette som utgangspunkt, kan altså ikke knyttes opp mot symptomene - det som diagnostiseres som avvikende, men må fokusere på det hele mennesket. Denne slutningen pretenderer både sykepleiere, pedagoger og sosialarbeidere å være enige i, uten at de synes å se konsekvensene dette må få for både forståelsen av den profesjonelle aktiviteten de representerer og for den metodeutviklingen de enkelte profesjonene står for. Fokus må plasseres på mennesket, individet, subjektet, ikke på subjektens objektivt funderte avviks- eller sykdomsdiagnoser.

Alt dette er både logisk og selvfølgelig. Det skulle derfor være nærliggende å ha som målsetting å endre den profesjonelle aktiviteten slik at der er samsvar mellom forfektete idealer og valg av fokus og metodikk.

Så hva er problemet?

Problemet ligger nettopp i at hvis avviket, sykdommen, annerledesheten, osv. ikke fokuseres på, så vil dette bety at kriteriene for klient- og pasientrollen faller bort. Dermed faller også berettigelsen for at profesjonene finnes bort, noe som bringer oss tilbake til -70-årenes radikale ideal i sosialarbeiderkretser om at vi skulle ut i samfunnet og gjøre oss selv overflødige. Uten symptomer, diagnoser og avvik, ingen klienter eller pasienter, synes å måtte bli konsekvensen.

Er det slik?

Hva med den andre overordnede målsettingen i lovverket omkring pedagogisk, somatisk og sosialt arbeid; målet om at profesjonsfaglig arbeid skal være forebyggende?

Er det nødvendig å vente med å vanne blomsten til den viser symptomer på væskeunderskudd ved at bladene henger?

Kan vi tenke oss en profesjonell aktivitet som er prosessrettet på det vis at den bærende intensjonen inneholder en ny form for tredje ordens kybernetikk, der selve den kunnskapsbaserte profesjonsutøvelsen er grunnlaget for en aktivitet som både inneholder annen ordens deltakerrolle og en tredje ordens finalitet?

For arbeidet med mennesker må jo ha et mål, ikke bare for oss, men også for dem?

Profesjonsutøverens praktisering, altså selve utførelsen av arbeidet i relasjon til den andre, må bygge på en intraaktiv diskurs som både omfatter den andres premisser, oppdragsgivers bestilling og profesjonsutøverens idealbaserte intensjon.

Praktiseringen er altså for meg selve handlingen i det øyeblikket den utføres, mens praksis tilkjenner det feltet diskursen for en eventuell evaluering eller betraktning relaterer seg til, samt til de premisser som er gitt for profesjonsutøvelsen. Når jeg utfører mitt profesjonelle arbeid og med bakgrunn i den før påpekte absolutte respekten for livsytringen relaterer jeg meg både til diskursene aktiviteten berører og forholder seg til og til den som tilkjenner seg selv gjennom livsytringene.

Dette at jeg er inne i (minst) to relasjoner, i tillegg til å være i relasjon med meg selv, vil måtte sette meg i etiske dilemmaer som betinger prioriteringer og valg av lojalitet og solidaritet i forhold til relasjonene.

Mitt håp er knyttet til det å velge mennesket og den menneskelige livsytringen som grunnlag for min profesjonelle aktivitet.

Jeg har valgt meg Ole og Eva og mange andre enkeltindivider i mitt arbeid med å iverksette mine menneskelige og profesjonelle idealer og målsettinger. Bare gjennom å sette enkeltmennesket i sentrum for min profesjonelle fokusering har jeg kunnet føle mening med det jeg har gjort.

Noen ganger føler jeg at jeg har lyktes i det å være noe for andre, også med utgangspunkt i det profesjonsfaglige.

Noen ganger.

12.6 "Return to Eden".

Edens hage, denne første etiologiske myten i vår moralbaserte kultur besto altså i at mennesket fikk en kunnskap om hva som var rett og galt, uten at de ble gitt den guddommelige viten som var nødvendig for å kunne skille absolutt mellom det gode og det onde. Det særegne ved det menneskelige ble til gjennom dette, det som skulle skille oss fra dyrene og utgjøre at vi var skapt i Guds bilde, vi hadde fått evnen til å tenke.

Evnen til å tenke, innsikten som fulgte inntaket av eplet hentet fra kunnskapens tre, medførte at mennesket ble et fornuftsvesen hevet over det rent instinktive som styrte både Adams og Evas og alle dyrenes liv før Exodus.

Kan vi komme tilbake til Paradiset?

Vil vi tilbake, og eventuelt; hva vil vi tilbake til?

Må evnen til å tenke forkastes for at vi skal oppleve paradisiske tilstander?

Og; hva er egentlig Paradiset eller for den saks skyld Himmelen?

Selv kan jeg med hånden på hjertet klart innrømme at jeg ikke har noen ambisjoner om å tilbringe evigheten i en himmelsk setting der alle vegeterer på det guddommelige uten å være særegne på noen måte.

Verdens filosofi har i tusenvis av år hatt fokus på hva som er god eller riktig handling. Den kristne filosofien har skildt seg ut ved å være opptatt av kampen mellom det gode og det onde, i større grad enn andre religioner, der fokus er mer entydig lagt på hva som er god handling. Et annet fremtredende særtrekk ved religionene som oppsto i Midtøsten - i området fra Middelhavet til Iran - er at det fokuseres på hvilken gud som er den rette. Dette fokuset ligger videre til grunn for fordømmelse av de vantro og følgelig av det disse kulturene fant å være moralsk galt eller avvikende.

Vil jeg tilbake til Eden?

Ja det vil jeg, men forutsetningen er at jeg kan ta med meg det særegent menneskelige, det at jeg kan tenke.

Forutsetningen er at jeg kan ta med meg tilbake kunnskapene både jeg og mine medmennesker faktisk har om mennesket og den verden vi lever i, en kunnskap som både er grundig og dyp om forståelsen av denne særegne skapningen, mennesket. Da kan Eden bli det paradiset det burde vært, et paradisi inkludert både kunnskap og absolutt respekt.

Så hva vil jeg med dette prosjektet? Jo jeg vil påpeke, som mange andre allerede har gjort - bl. a. Rollo May, at vi har kunnskap om hvordan vi skal innrette oss for at hver enkelt av oss mennesker skal få et best mulig liv ut i fra sine individuelle forutsetninger. Vi har mer enn det. Vi har også kunnskapene som trengs for å kunne leve sammen slik at vi er til støtte og glede for hverandre. Vi må bare bruke dem.

For det er et paradoks dette at til mer vi vet om hvordan vi ideelt skulle innrette oss, til lenger blir avstanden mellom ideal og handling.

Noen vil hevde at det også er særegent menneskelig å være egosentrisk. Det gir meg en anledning til å fremme enda en påstand som jeg skulle ønske ble undersøkt nærmere i form av f. eks. langtidsstudier; mennesket er egosentrisk fordi dyriske overlevelsesinstinkter trigget av angst har gjort alt fremmed til en fare og alle fremmede til fiender.

Gjennom å bygge relasjoner på kjærlighet, som bl. a. Frankl, Fromm, Kierkegaard, Kristus, Levinas, Løgstrup o. a. har hevdet, kan en lære å elske medmennesket og dermed menneskeheten.

Det vil være min anbefalte vei tilbake til Eden.

Jeg har valgt narrativer som grunnlag for opplevelse av meningsfullhet i min tekst. Valget av innhold er ikke tilfeldig, men et produkt av mine egne, profesjonelle erfaringer. Gjennom å gi til kjenne mine erfaringer av de erfaringene noen av mine klienter har delt med meg, vil jeg hjelpe leserne til å søke et fokus de både kan knytte til sine egne erfaringer og til den teori de måtte ha lest.

Jeg håper med disse fortellingene, refleksjonene og tankene å ha fått leserne til å assosiere med egne erfaringer og tanker omkring både det profesjonelle arbeidet og de generelle holdningene som ligger til grunn for den profesjonelle aktiviteten som utøves.

Samtidig håper jeg at Oles og Evas skjebner ikke skal bli eksempler på noe som repeteres i økende grad, uten at våre refleksjoner konkluderer i en undring omkring om det er noe i oss selv og vår aktivitet vi burde tenke på å endre.

Hvordan ville det så vært hvis alt dette var annerledes for Ole og Eva?

Hva ville ”Eden” vært for dem?

12.6.1 Oles og Evas Eden.

Paradiset er en forestilling om det perfekte, - det ideelle, der alle er lykkelige og glade. Det dreier seg altså om individuelle opplevelser, følelser og lykketilstander som er subjektive. For små barn dreier dette seg om behov som skal dekkes, jfr. f. eks. Erikson (1971). Denne behovsdekningen er knyttet til opplevelsen av trygghet i relasjonene med signifikante voksenpersoner, som oftest foreldre.

Når disse behovene dekkes, kan barnet gå videre i sin utvikling av identitet og integritet. Først da kan barnet våge å være den det egentlig er og ikke bare spille den rollen som er pålagt og/eller påtatt.

I mine fortellinger om Ole og Eva fokuserer jeg på hvordan disse barna møtes av oss andre, og hvilke arenaer vi tilbyr dem for den utviklingen de skal bygge sin fulle identitet på.

Det Eden jeg fokuserer på er altså et sosialt Eden der mennesker samhandler og inngår i relasjoner.

I et slikt Eden ville disse barna leve i den tryggheten og de nære, gjensidige og varige relasjonene de har behov for. Der ville de ikke oppleves som problembarn, avvikere, verstinger, e. l.

I denne paradisiske tilstanden ville ikke voksenpersoner en gang tenke tanken at barn er problemer. De ville se på disse særegne ungene og elske dem for deres individuelle kvaliteter.

Men vi spiste av kunnskapens tre og vet hva som er rett og hva som er galt. Vi slites i dilemmaet mellom det gode og det onde og er derfor underlagt et defineringspåbud som skal være grunnlaget for våre valg. Slik velger vi noe ønskelig og velger bort det vi definerer som uønsket. Men vi har også kunnskapen som både forteller oss det etisk betenkelige i slike valg, og de konsekvenser dette får for medmenneskene.

Når vi likevel velger, noe vi er pålagt å gjøre ut i fra de etiologiske mytene vår kultur styres av, vet vi også hva som er de ideelle tiltakene for mennesker hvis atferd har medført at vi har valgt å stenge ute fra det allmenne fellesskapet. Da må det være en selvfølge i vårt Eden at mennesker generelt, og fagpersoner spesielt, handler ut i fra det vi vet er disse utstøtte menneskenes egentlige behov.

I Oles og Evas Eden - bestående av bl. a. fagpersoner som oss, ville vi gripe inn og forebygge at barna skal oppleve traumer og annen smerte ved å styrke familiesystemene som raseres av sykdom eller voksenpersonenes egne traumer. Vi ville være opptatt av familien og spesielt barna når foreldre blir syke, fordi de signifikante systemes svekkes og barn ofte inntar roller som smertebærere og syndebukker.

Om vi likevel ikke skulle lykkes med denne primær- og sekundærforebyggende aktiviteten, ville vi skape andre systemer for disse barna å vokse opp i, - systemer som både er så sterke at de makter å forholde seg til de særegne barna, og som er så solide at de også kan gjenopprette de relasjonsbaserte skadene som allerede er oppstått.

Hvis skadene er så store at systemene som skal make dem må styrkes i enda større grad, må vi stille profesjonell hjelp som arbeider nettopp ut i fra vår viten om disse barnas behov.

Et relasjonsskadd barn må primært få bygd opp igjen den tilliten som kan åpne opp for å bygge nye relasjoner. Det vi må tilby her, kanskje i enda større grad enn i de andre settingene jeg har skissert, er sterke, nære og utholdende voksenpersoner som makter å oppholde seg i det enkelte barnets smerte hele tiden inntil barnet igjen kan løfte blikket og søke ut for å opprette nye relasjoner.

Kort sagt må våre inngrep og tiltak være så sterke og faglig riktige at disse barna ikke opplever sine traumatiske erfaringer forsterket gjennom nye svik fra voksenpersoner.

Vi kan ikke tillate oss å flytte barn fra den ene fiaskoen til den andre etterhvert som vi ikke orker å tilføre det som er nødvendig for å gi barna det vi vet de trenger.

Vi kan ikke tillate oss å tilby de mest skadde barna institusjoner der hensynet til arbeidsmiljølovverket og egosentrisme fra voksenpersoner medfører at disse skadde barna må forholde seg til 20 voksenpersoner i løpet av en uke. Dette er et overgrep, og med vår kunnskap vet vi at det er nettopp det.

Å påføre dem nye overgrep gjennom en slik fragmentarisering av ansvar og tiltak tildeler dem det motsatte av paradiset, nemlig et ytterligere helvete.

Paradiset - Eden - for disse barna etter at de har etablert en identitet vi finner avvikende og uønsket, er å utarbeide tiltak som må være så holdbare og sikre at barna kan bli der til de selv velger å ta skrittet ut i andre systemer og til andre arenaer.

Vår oppgave er å være så sterke i våre relasjoner og i de gjensidige forpliktelsene at barnet kan gjenopprette tilliten og gå videre i livet som integrerte mennesker, som besitter en trygghet i forhold til det å søke nye utfordringer relatert til det særegne individet de er.

Det Eden vi må pålegge oss selv som mennesker og profesjonsutøvere å yte Ole og Eva, må bygges på uforbeholden kjærlighet uttrykt i vår villighet til å være det vi vet disse barna trenger, voksenpersoner som velger å inngå i nære, gjensidige og varige relasjoner med det enkelte barn i en en-til-en-setting med absolutt tilstedeværelse.

Vi vet at det er dette alle barn trenger. For disse barna gjelder dette ekstra sterkt, fordi de allerede er preget av traumatiske svik.

Bare på dette viset kan vi skape et Eden for barn som Ole og Eva.

Bare på dette viset kan vi møte våre egne menneskelige og profesjonelle øyne i speilet uten å måtte slå blikket ned.

Etterord 1.

Å gjøre en erfaring med individuelle kasus vitenskaplig i tradisjonell forstand, er i seg selv vanskelig. Hvis en så velger fortellingen som form, vil dette bli ytterligere vanskeliggjort.

Når jeg likevel velger fortellingen som metode, er det fordi jeg har en målsetting om å oppfylle vitenskapens intensjon om å finne noe nytt - om å bryte grenser for viten og innsikt - i en praktisering av et fag som til de grader må forholde seg til individenes fortellinger.

Jeg er altså fullt klar over - som antydnet i avhandlingen - at et vitenskaplig krav om etterprøvnbarhet ikke er lett å oppfylle når materialet faktisk baseres på insidenser uttrykt av subjekter og opplevd av subjektet meg, som er i nære relasjoner med fortellerne. Etterprøvnbarheten blir ytterligere vanskeliggjort når leserne anmodes om å la teksten tilføre dem opplevelser og følelser som de kan bruke i egen refleksjon.

Ikke desto mindre er både materialet, opplevelsen, forfatterens egne refleksjoner og undring, essensiell for en lenge ettertrengt forståelse som grunnlag for de aktuelle profesjonsgruppenes forvaltning av egen kunnskap, og for videreutvikling av denne, for derigjennom å kunne endre bestående praksis.

Valget av vinkling er blitt kritisert både ved opptaket til dr.gradsstudiet og når jeg harsøkt forskningsmidler til prosjektet.

Illustrerende i så måte er svaret på min siste søknad, der kommisjonen berømmer både min praksis fra fagfeltet og min undervisningspraksis, men peker på at min prosjektbeskrivelse i for stor grad synes å søke en bekreftelse av min egen hypotese.

Det er bare det, kjære lesere; jeg har ikke noe behov for verifisering.

Egentlig er ikke dette en undersøkelse av klientkarrierer, det er en fortelling om relasjonelle opplevelser og traumer barn og unge utsettes for både av foreldre og nærmiljø, og av det hjelpeapparatet som er satt til å rette opp igjen uønsket utvikling hos den enkelte.

Dette er en fortelling som illustrerer hva medmenneskene og profesjonene gjør feil, ikke om hva som er feil med barna og ungdommene.

Min oppgave er å gi dette en form som både gir forståelse, assosiering til egen praksis, og et grunnlag for endring av bestående holdninger og metodikk.

*Derfor; **LYKKE TIL!***

Etterord 2.

I tiden som har gått etter at materialet for avhandlingen ble innhentet, og også i de siste årene mens jeg har skrevet denne avhandlingen, har det blitt iverksatt store endringer både i barnevernet spesielt og i ansvarsorganiseringen for de offentlige hjelpetjenestene for gruppen barn med atferdsavvik.

Ansvar er overført fra fylkeskommunene til staten, og staten forvalter dette ansvaret gjennom helseregionene. Helseregionene bygger sine egne tjenester, men kjøper også tjenester av private.

Som annen statlig virksomhet må tjenester fra private kjøpes inn etter anbudsrunder der økonomiske kriterier er styrende med utgangspunkt i forhåndssette kriterier.

I praksis betyr dette en streben etter en standardisering av ytelser til klienter som absolutt er særegne både som mennesker og når det gjelder problematikk.

Som en naturlig konsekvens av denne vektleggingen på økonomi og nytteverdi generaliseres også forskningen på, og utredningen av aktiviteten til målinger basert på evidens knyttet til endringer av den enkelte klient til en systembasert normalisering relatert til subjektets økonomiske belastning av samfunnssystemet.

Dette gjelder alle deler av helsevesenet. Det dreier seg om produksjon av tjenester, det være seg offentlige tjenester, operasjoner og somatisk helsestell, og psykosomatiske ytelser til barn og unge. Nytteverdien for samfunnet er overordnet i en slik grad at målingene av investeringene sentreres om individenes problematikk og uønskede særegenheter, og ikke på årsaker og samfunnets egne ekskluderingsprosesser.

Når så målingene funderes på premisser om graden av tilfredsstillelse av faglig metodikk, vil også forskningen basert på evidens bli et falsum som sikrer det motsatte av kvalitet og skaper ytterligere overgrep overfor det særegne individet.

Ansvar for egne handlinger er et legitimt mål, og kanskje et like legitimt krav, men for barn som har kreert sin egen virkelighet fordi de er blitt sviktet og vært utsatt for overgrep, synes det urimelig - og ytterlig overgripende - å fremme slike krav.

Mitt ønske og min anbefaling er at ansvaret legges på oss slik at kravet blir et krav om at vi både skal se disse barna og gripe inn på deres premisser.

Ikke nødvendigvis deres uttrykte behov, men de behov som vil komme til oss hvis vi makter å stå i de situasjonene barnet uttrykker seg i.

Enda en gang: LYKKE TIL!

Litteraturliste.

- *Album, D.:* "Nære fremmede", TANO 1996.
- *Bachtin, M.:* "Det dialogiske ordet", 1919, Uddevalla 1991.
- *Bateson, G.:* "Steps to an Ecology of Mind", London 1972.
- *Bauman, Z.:* "Culture as Praxis", SAGE, London 1999/1973.
- *Befring, E.:* "Skole- og atferdsproblem i et omsorgspedagogisk perspektiv", Universitetsforlaget 1983.
- *Bjørneboe, J.:* "Norge, mitt Norge", Oslo 1968.
- *Blinge og Kjelman* "Meyerløkkeprosjektet", NIBR-rapport 1983.
- *Boehm, Werner:* "The Nature of Social Work", New York 1958.
- *Calhoun, C. (red.):* "Habermas and the Public Sphere", Massachusetts Institute of Technology, 1992/1996.
- *Camus, A.:* "Den fremmede", Gyldendal Oslo, 1965.
- *Dewey, J.:* "Democracy and Education", New York 1916.
- *Dominelli L.:* I "Community Work in the 1990's", Nottingham, Spokesman 1994.
- *Erikson, Erik H.:* "Identitet, ungdom og kriser", København 1971.
- *FN's Barnekonvensjon, 20.11.1989.*
- *FN's Menneskerettserklæring, 10.12.1948.*
- *Foucault, M.:* "Galskapens historie", 1961, Gyldendal 1991.
- *Foucault, M.:* "The Archaeology of Knowledge", Tavistock 1972.
- *Foucault, M.:* "The Order of Things", 1973.
- *Freire, P.:* "Pedagogy of the Oppressed", Harmondsworth 1972.
- *Freire, P.:* Referat Stockholmskonferansen. Sosionomen nr. 14 1988.
- *Fromm, E.:* "Flukten fra friheten", 1941/Pax 1965.
"Å ha eller å være", 1976/Aventura 1993.
- *Føllesdal, Walløe og Elster:* "Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsteori, Oslo 1996.
- *Gadamer, H. G.:* "Truth and Methode", London 1989.
- *Giddens, A.:* "Modernitetens konsekvenser", Hans Reitzels Forlag, København 1994.
- *Goffman, E.:* "Vårt rollespill til daglig", 1959, Pax Oslo, 1992.
- *Goffman, E.:* "Anstalt og menneske", 1961, Paludan 1997.
- *Guneriussen, W.:* "Aktør, handling og struktur", 2. utg., TANO 1996.

- Habermas, J.: *"Moralbewusstsein und kommunikatives Handeln"*, Frankfurt, 1983.
- Hedel, E.: *"Samarbeidet mellom PPT og skolen"*, Finnsnes 1990.
- Heidegger, M.: *"Kunstverkets opprinnelse"*, Oslo 1935.
- Hellesnes, J.: *"Jakta etter svikaren"*, Oslo, 1978.
- Hesse, H.: *"Steppeulven"*, København, 1946.
- Holm, U: *"Empati"*
- Howe, D.: *"An Introduction to Social Work Theory"*, Cambridge 1993/1987.
- Jordan, B.: *Journal of Social Policy*, 18/1989.
- Kafka, F.: *"Amerika"*, 1912.
"Prosesser", 1914.
"Slottet", 1927.
- Kierkegaard, S.: *"Frygt og Bæven"*, 1843.
"Kierkegaard vivant", artikkelsamling i forbindelse med UNESCO's kollokvium i anledning 150-årsdagen for Kierkegaard's fødsel. (se egen ref.)
- Klein, M.: *"Love, Guilt and Reparation"*, Virago, London 1988.
- Kohut, H.: *"The Analysis of the Self"*, International University Press, New York, 1971.
"The Restoration of the Self", International University Press, New York, 1977.
- Laing, R.: *"Selvet og de andre"*, Gyldendal 1961/1974.
"Wisdom, Madness & Folly", MacMillan 1985.
- Larsen, E. red. *"Utviklingsperspektiver på praktisk barnevern"*, TANO, 1988.
- Lave J. & Wenger E.: *"Situated learning - Legitimate peripheral participation"*, New York, 1991.
- Levinas, E.: *"Ethics and Infinity"*, Pittsburg: Duquense, 1985.
"Totality and Infinity", Dordrecht: Kluwer, 1991.
"Outside the Subject", London: Athlone, 1993.
"Den annens humanisme", Aschehoug 1996.
- Lingås, L. G.: *"Etikk i sosialt arbeid"*, Gøteborgs Universitet 1993.
- *Lov om Barnevernstjenester av 1992 med endringer iverksatt 01.01.94.*
- Lundby, Geir: *"Historier og terapi"*, Tano Aschehoug, Oslo 1998.
- Luhmann, N.: *"Soziale Systeme"*, Frankfurt 1988.
"Soziologische Aufklärung", Oppladen 1995.

- Løgstrup, K. E.: "Den etiske fordring", København 1956/1999.
"Norm og Spontanitet", København 1991.
"Oppgør med Kierkegaard", 1992.
- Mahler, M. o. a.: "Barnets psykiska fødsel", Stockholm 1984.
- Marcuse, H.: "Det muliges utopi", 1967, Gyldendal 1968.
"Om frigjøring", 1969/Pax 1969.
- Maturana, H.: "Man and Society", 1980.
- May, Rollo: "Kjærlighet og vilje", 1969/Dreyer 1977.
- Mead, G. H.: "Mind, Self and Society", Chicago 1934.
- Molander, B. "Kunnskap i handling", Gøteborg 1996.
- Nergård, J. I.: "Socialpraktik, - en sosialfilosofisk utmaning", Røda
Bokforlaget 1987.
"Smerten i kulturen og kulturen i smerten", Brønderslev 1994.
- Nissen, P.: "Om barn og unge med fastlåst identitet", Hørsholm 1992.
- NIBR-rapport 1991:2 "Atferdsproblem og tiltak for barn og unge. En undersøkelse
fra Finnmark."
- Norsk Sosionomforbund. "Erklæring om etiske prinsipper i sosialt arbeid",
1989/1992.
- Næss, A.: "Livsfilosofi", Universitetsforlaget, 1998.
- Payne, M.: "Modern Social Work Theory", Macmillan, 1991.
- Piaget, Jean: "Play, dreams and imitation in Childhood", Norton 1962.
- Popple, K.: "Analysing Community Work", Open University Press, 1995.
- Ronnby, A.: "Socialpolitisk kritik", Lund: Studentlitteratur, 1977.
"Socialarbeidets forklaringsmodellar", Stockholm, Liber, 1992.
- Ruiz, D. M.: "De fire leveregler", 1997, København 2000.
- Sandemose, A.: "Varulven", Aschehoug Oslo, 1966.
- Sartre, J. P.: "Kritikken av den dialektiske fornuft", Paris 1960.
- Schwartz, W. "Social Welfare Forum", New York 1961.
- Stjernø, S. m. fl.: "Et bedre sosialkontor!", Universitetsforlaget, 1988.
- Sørensen, W.: "Kafkas diktning", Gyldendal 1992.
- Thomas D. N.: "The Making of Community Work", London, Georg Allen &
Unwin, 1983.
- Taylor, C.: "Autensitetens etikk", 1991/Cappelen 1998.
- UNESCO-kollokv.: "Den levende Kierkegaard", Gyldendal 1969.

- Vetlesen, A. J.: *"Nærhetsetikk"*, Gyldendal, 1996.
- Vetlesen/Nortvedt: *"Følelser og moral"*, Gyldendal, 1996.
- Watzlawick, P.: *"The Invented Reality"*, London/New York, 1984.

- Whorf, B. L.: *"Language, Thought and Reality"*, 1956.
- Wittgenstein, L.: *"Philosophical Investigations"*, 1953.
- Ølgaard, B.: *"Kommunikation og økomentale systemer"*, Danmark, ASK, 1986.
- Østerberg, D.: *"Det moderne"*, Gyldendal 1999.
"Kulturforfallet i markedsliberalismen", Dagbladet, 02.12.99.
- Aadland, E.: *"Etikk for helse- og sosialarbeidere"*, Samlaget 2000.

Klientkarrierer i profesjonskulturelle grenseland **Eyvind Hedel**

Juni 2009

Trykk: Trykkeriet HSL, fakultetet

ISBN: 978-82-8244-008-0